ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Стамболово

Изготвил: Ес Пи Еф България ЕООД

с. Стамболово,

2022 г.

Съдържание

Речник на съкращенията 6

ВЪВЕДЕНИЕ 9

РАЗДЕЛ I. Обща характеристика и профил на общината 13

РАЗДЕЛ II. Състояние на регионалната, областната и местната икономика – условия и предпоставки за развитието на община Стамболово 16

1. Тенденции в развитието на регионалната и областната икономика 16

1.1. Южен централен район (ЮЦР) 16

1.2. Област Хасково 19

2. Основни показатели на икономическото развитие на община Стамболово 26

2.1. Промишленост 26

2.2. Селско стопанство 33

2.3. Горско стопанство 43

2.4. Работна сила 46

2.5. Реализирани проекти в земеделието 56

3. Идентифицирани проблеми, потенциал за развитие и неизползвани ресурси 57

3.1. Условия за устойчиво развитие, подобряващи благосъстоянието на населението 57

3.2. Значение на програмите за заетост, водещи до намаляване на безработицата 59

3.3. Изводи и предложения за подобряване на средата 61

РАЗДЕЛ III. Развитие на социалната сфера и човешките ресурси 63

1. Демографски аспекти – брой, структура и разпределение на населението, миграция и пазар на труда 63

1.1. Демография и демографски проблеми 63

1.2. Население на общината и населените места 64

1.3. Структура на населението по възраст и пол 66

1.4. Безработица и икономическа активност 73

2. Състояние на здравните услуги 77

3. Състояние на социалните услуги 78

4. Състояние на образователните услуги 81

5. Състояние на дейностите и услугите в културната сфера 86

6. Състояние на дейностите и услугите в областта на спорта 88

РАЗДЕЛ IV. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията 89

1. Пътна и улична инфраструктура и свързаност 89
2. Състояние на водоснабдителната и канализационната мрежа и системи 93
3. Състояние на енергийната мрежа 102
4. Състояние на телекомуникационната и съобщителната мрежа 105
5. Инфраструктура на сметосъбиране и управление на отпадъците 106
6. Зелени площи 111
РАЗДЕЛ V. Екологично състояние и рискове – условия за устойчиво развитие 114
1.Географски особености и природни ресурси 114
1.1. Релеф и геоложка характеристика 114
1.2. Климат 115
1.3. Хидрология 121
1.4. Почви 124
1.5. Полезни изкопаеми 125
2. Анализ на състоянието на околната среда 126
3. Фактори на въздействие 127
4. Защитени територии и биоразнообразие – НАТУРА 2000 и зелена система 129
5. Защитени местности и зони 133
6. Горски фонд 141
7. Въздух 142
8. Влияние на глобалните климатични промени, природни бедствия и рискови територии 144
9. Оценка на природните условия и ресурси за устойчиво развитие, според проведено проучване за опазване на околната среда 145
10.Ресурси и потенциал за устойчиво развитие на територията. Изводи и препоръки. 148
РАЗДЕЛ VI. Анализ на административния капацитет на общинската администрация за реализация на дейностите за устойчиво развитие 152
1. Общинско управление, общинска собственост, опазване на обществения ред и сигурност 152
2.Административен капацитет за изграждане на партньорства и взаимодействие с гражданското общество 161
РАЗДЕЛ VII. Анализ на развитието на туризма, перспективи за развитие 165
1. Туристическа инфраструктура и предлагани услуги 165
2. Състояние на обслужващата инфраструктура 166
3. Оценка на туристическия потенциал на община Стамболово. Туристически ресурси и местен потенциал според проведено проучване за развитие на туризма на територията 167
3.1. Туристически ресурси и местен потенциал – общо представяне 167
3.2. Анализ на културно-историческото наследство 172

3.3. Описание на елементите на културното наследство в населените места 178

3.4. Природни забележителности със статут на културни ценности на територията на община Стамболово са:..... 181

3.5. Защитени зони и местности:..... 182

РАЗДЕЛ VIII. Състояние на селищната мрежа и жилищния сектор..... 185

1. Селищна мрежа, устройство и изграденост..... 185

2. Селищна общинска мрежа..... 192

3. Жилищен сектор..... 193

4. Анализ на състоянието на жилищния сектор, включително мерки за енергийна ефективност 195

5. Идентифицирани проблеми, неоползотворени ресурси и потенциал за развитие..... 196

6. Анализ на връзката на общината със съседните територии извън административните й граници, които имат потенциал да влияят върху развитието на населените места и териториите в рамките на общината 201

Източници на информация:..... 206

Приложение № 1 *Структура и численост на Общинска администрация Стамболово, Съгласно* 207

Решение № 7/21.11.2019 г. считано от 05.11.2019 г. 207

Приложение 2 Списък на птиците намиращи се на територията на община Стамболово..... 210

Приложение 3 Културен календар на община Стамболово 213

Този анализ е създаден във връзка с изпълнението на проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията“, с бенефициент „Съюз за възстановяване и развитие“ – Хасково и партньор Община Стамболово. Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Добро управление”, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от „Съюз за възстановяване и развитие“ – Хасково и при никакви обстоятелства не може да се счита, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и/или на Управляващия орган.

Речник на съкращенията

АМ	Автомагистрала
БВП	Брутен вътрешен продукт
БГВ	Битова гореща вода
БФП	Безвъзмездна финансова помощ
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВиК	Водоснабдяване и канализация
ГИС	Географска информационна система
ДГТ	Държавна горска територия
ЕК	Европейска комисия
ЕСМ	Енергоспестяващи мерки
ЕС	Европейски съюз
ЕИП	Европейското икономическо пространство
ЕНСНКИСОС	Единната национална система за наблюдение, контрол и информация за състоянието на околната среда
ЕСМ	Енергоспестяващи мерки
ЗДДС	Закон за данък добавена стойност
ЗМДТ	Закон за местните данъци и такси
ЗМСМА	Закон за местното самоуправление и местната администрация
ЗОДФЛ	Закон за облагане доходите на физическите лица
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗОП	Закон за обществените поръчки
ЗРР	Закон за регионално развитие
ЗТ	Закон за туризма

ЗУО	Закона за управление на отпадъците
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИПА	Институт по публична администрация
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение
КАВ	Качеството на атмосферния въздух
ЛОС	Летливи органични съединения
МСП	Малки и средни предприятия
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие
НООО	Наредбата за опаковките и отпадъците от опаковки
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОПНОИР	Оперативна програма ”Наука и образование за интелигентен растеж”
ОПОС	Оперативна програма Околна среда
ОПР	Общински план за развитие
ОПИК	Оперативна програма Иновации и конкурентоспособност
ОПРЧР	Оперативна програма Развитие на човешките ресурси
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадни води
ПСМ	Промишленост за строителни материали
ПИРО	План за интегрирано развитие на общината
ПАВ	Полициклични ароматни въглеводороди
ПРСР	Програмата за развитие на селските райони

ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
ПЧП	Публично-частно партньорство
РПР	Регионален план за развитие
РСУО	Регионално сдружение за управление на отпадъците
СМР	Строително-монтажни работи
СКФ	Структурни и Кохезионен фонд
ТП ДГС	ТП Държавно горско стопанство
ФПЧ	Фини прахови частици

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата разработка прави задълбочен анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, като обхваща територията на община Стамболово и частично на съседните й територии. Освен това се установяват нуждите и местните потенциали, играещи важна роля за нейното бъдещо развитие, като се използва интегрираният подход при разработването на нейните местни политики.

Аналитичната част е основа за формулиране на стратегическите части на секторните политики, които са предвидени да бъдат разработени на един следващ етап по проекта. Предвижда се и разработването и дефинирането на планираните подходи и механизми за управление, наблюдение и оценка, които ще осигурят практическото изпълнение и постигането на целите и приоритетите на тези политики. За да се постигне необходимата ефективност и ефикасност в устойчивото развитие, ще се използват актуални, надеждни и достоверни данни, които да описват обективно съществуващата социално-икономическа обстановка на територията на община Стамболово и да се регистрират надеждните местни ресурси, които могат да подпомогнат процеса на развитие.

Достоверност на данните

Като източници на официална статистическа информация са използвани основно данни от Национален статистически институт (НСИ), различни министерства, държавни и регионални агенции, държавни комисии, териториални и регионални служби на органите на изпълнителната власт, община Стамболово и други официални източници. Източниците на данни са посочвани конкретно при тяхното използване в разработените документи. Като обективен източник на данни за изготвената оценка и регистриране на потенциалите за развитие е използвана обработената информация от фокус групите и анкетите със заинтересованите страни.

Използването на принципите за партньорство, публичност и прозрачност са основни изследователски подходи, които се прилагаха при осъществяване на анализа, планирането, програмирането, наблюдението и оценката на социално-икономическата ситуация и на нейното бъдещо развитие. В процеса на разработване на политиките за устойчиво развитие на територията е осъществен ефективен комуникационен процес със заинтересованите страни за идентифициране на проблемите и потенциалите, формулирането на стратегическите предложения и определянето на мерки/проекти за включване в програмите за тяхната реализация.

Планирано е разработването на комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност по отношение на постигнатите резултати и използваните финансови ресурси при реализацията и мониторинга на различните програми за постигане на устойчиво развитие на територията.

Процесът на разработване на секторните политики за устойчиво развитие на община Стамболово включва няколко етапа:

- **Предварителен етап за изработване на анализа**, който включва: 1. Провеждане на две кабинетни проучвания обхващащи всички европейски политики в областта на околната среда и туризма, както и нормативната уредба и стратегическите документи в България, които са валидни и обхващат настоящия програмен период; 2. Изпращане на писма до всички институции и структури за предоставяне на актуална и съвременна информация за община Стамболово през последните години. 3. Провеждане на две анкети и 4 фокус групи със заинтересованите страни за регистриране на проблемите и събиране на предложения за бъдещото развитие

на Общината. 4. Изготвяне на анализи от проведените проучвания. В тази фаза са организирани консултации с граждани и представители на Общинска администрация, кметове на населени места представители на бизнеса, неправителствените организации, гражданите и др. За проучване на мнението на заинтересованите страни, в процеса на изготвяне на политиките за устойчиво развитие са проведени две анкетни проучвания за идентифициране на проблеми, потенциал и възможности за развитие в периода 2023-2027г., както и за определянето на визията, целите и приоритетите за устойчивото развитие на общината.

- **Разработване на анализ: „Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Стамболово“ и SWOT анализ** Анализите са разработени на база на събраната официална информация от институциите, събраната и предоставена документация и ползваните интернет източниците, на база на проведените две социологически проучвания, включващи анкетиране и провеждане на фокус групи.

- **Изготвяне на местните политики за устойчиво развитие** В тази фаза са разработени: Програмата за опазване на околната среда, Програмата за управление на отпадъците и Стратегията за туризъм и устойчиво развитие. Те са разработени на базата на стратегическите и плановите документи на регионално, национално и европейско ниво. Събраната и обработена информация, статистическите данни, информацията предоставена от Общинска администрация и проведените проучвания сред заинтересованите страни ни насочваха при планирането на бъдещите действия отчитайки нагласите, намеренията и потенциала на местната общност. При определяне на визията, целите и приоритетите за устойчиво развитие на община Стамболово в периода 2023-2027г. са отразени местните потенциали за развитие и възможностите за решаване на конкретни проблеми, с цел постигане на балансирано и устойчиво развитие на територията. Разработени са планове и мерки за реализация на целите, които са базирани на преобладаващи идентични характеристики на определената територия и/или общи проблеми или потенциали за тяхното развитие. Очертани са основни приоритетни проекти и действия в периода 2023-2027 г. Неделима част от изготвените документи са определените мерки за ограничаване изменението на климата, мерки за адаптиране към климатичните промени, намаляване на риска от бедствия, за опазване на биологичното богатство и за развитие на туризма в община Стамболово. Изведени са някои индикатори за наблюдение и оценка, както и последващите действия по актуализация, наблюдение и оценка на програмите. Има разработена Комуникационна стратегия, която да гарантира прилагането на принципа на партньорство и да осигурява прозрачност на процеса по изготвяне и реализация на политиките за устойчиво развитие на община Стамболово. Чрез изпълнението на комплекта от стратегически документи се осигурява гражданското участие на следните нива: информиране и консултиране на всички нива при разработването, изпълнението и мониторирането на политиките, вземане на съвместни решения и тяхното изпълнение, изграждане на партньорства при изпълнението на проекти и оценка на тяхното изпълнение, както и постигането на целите за устойчиво развитие на територията.

От ключово значение за ефективността на изпълнението на политиките в различните сектори на обществения живот, са механизмите за определяне на целите и разпределението на обществените ресурси, независимо дали това са средства от европейските фондове, бюджетни средства или средства от други

източници. Досегашният опит при програмиране развитието на общината показва необходимостта от интегрирана ефективна система за програмиране и реализация на политиките, която е фокусирана върху мерките за развитие, в т.ч. и тези финансирани със средства от европейските фондове, за постигане на качествено подобряване на индикаторите, характеризиращи икономическата и социалната среда на територията.

Цели, място и роля на стратегическите документи за устойчиво развитие в цялостната система от документи за стратегическо планиране на местното развитие:

Разработването на Програмата за опазване на околната среда (ПООС) се основава на принципите, определени в чл. 3 от ЗООС, а именно: устойчиво развитие, предотвратяване и намаляване на риска за човешкото здраве, предимство на предотвратяването на замърсяване пред последващо отстраняване на вредите, причинени от него, участие на обществеността и прозрачност в процеса на вземане на решения в областта на околната среда, информираност на гражданите за състоянието на околната среда, замърсителят плаща за причинените вреди, съхраняване, развитие и опазване на екосистемите и присъщото им биологично разнообразие, възстановяване и подобряване на качеството на околната среда в замърсените и увредените райони, предотвратяване замърсяването и увреждането на чистите райони и на други неблагоприятни въздействия върху тях, интегриране на политиката по опазване на околната среда в секторните и регионалните политики за развитие на икономиката и обществените отношения.

Програмата за опазване на околната среда е документ, който комбинира политическата визия и приоритети в областта на околната среда с конкретен план за тяхната реализация, като определя рамката и посоката на бъдещото развитие.

Освен ЗООС другите важни изисквания за опазване на околната среда, респективно функциите на различните администрации, са въведени и чрез поредица от секторни закони.

Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Стамболово и дестинация Стамболово за периода 2023-2027 г. е разработена в съответствие със законовите задължения на кмета на община Стамболово, визирани в чл. 12 от Закона за туризма, за разработване на програма за развитието на туризма.

Стратегическата рамка отразява насоките за развитие на туризма, заложени в стратегическите планови документи на ЕС и България. „Националната стратегия за развитие на туризма до 2030 година трябва да бъде актуализирана“.[1] Новите условия налагат и нов подход, и нови действия при изработването на стратегията, които да са съобразени с актуалните промени в средата.

Действащото законодателство изисква осигуряването на съгласуваност на разработваните стратегически и планови документи на местно ниво основно с ПИРО 2021-2027 г. (План за интегрирано развитие на общината), както и със секторните стратегически документи на европейско, национално и регионално ниво.

[1] https://businessnovinite.bg/bg-biznes/i-dimitrov-nacionalna.html Според думите на служебния министър на туризма Илин Димитров по време на посещението си във Варна Националната стратегия не отчита нито новите дигитални възможности, нито работата в условията на пандемията“.

Изменението на Закона за туризма (ДВ, бр.17 от 25 февруари 2020г.), регламентира в програмата за реализация на плановете за интегрирано развитие на общините да се включва самостоятелен раздел, който съдържа общинска програма за развитие на туризма (чл. 11. (1)). В ПИРО е отчетено това нормативно изискване и е включен такъв раздел, който също отчита и се съгласува с новите стратегически документи за устойчиво развитие.

Стратегическите рамки на разработваните документи за устойчиво развитие са фокусирани основно върху действащите към момента национални и регионални стратегически документи, които акумулират европейските политики и подпомагат тяхното изпълнение. Отчетени са основно приоритетите на Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма и стратегиите за развитие на отделните видове туризъм. Всичко това е отчетено и съобразено при разработването на новите стратегически документи за устойчиво развитие на община Стамболово.

Специални предизвикателства бяха координацията и отчитането на промените и изискванията в Политиката на сближаване и в Общата селскостопанска политика на ЕС (Споразумение за партньорство за периода 2021-2027 г., Стратегически план по линия на Общата селскостопанска политика и съответните програми към тях), както и на стратегическите документи, насочени към регионалното и пространственото развитие на националната територия (Национална концепция за регионално и пространствено развитие, планове за регионално и пространствено развитие на районите от ниво 2 и планове за интегрирано развитие на общините в страната). Така например, резултатите от социално-икономическия анализ, който беше изготвен за определяне на общинските приоритети за устойчиво развитие, бяха съгласувани с всички съществуващи стратегически документи на местно, областно, регионално и национално ниво. В нализът се направиха съответните изводи на базата на подхода „отдолу-нагоре“, стъпвайки на конкретните нужди и потенциал за развитие от по-ниските териториални нива (населено място, местна общност, агломерация) до общинско и над общинско ниво.

РАЗДЕЛ I. Обща характеристика и профил на общината

Община Стамболово се намира в Южна България и е една от общините на област Хасково. Разположена е в нейната южна част и граничи с общините: Хасково, Харманли, Маджарово, Крумовград и Кърджали.

Административният център на общината е с.Стамболово. Геостратегическото положение на общината се определя от близостта на общинския център до областния град, отстоящ на 22 км и близостта на границата с Гърция и Турция (70 км.).

В близост до община Стамболово минава най-краткият път, свързващ Западна и Централна Европа с Истанбул и Северна Европа със Средиземноморието, което е предпоставка за развитието на бизнеса и туризма в региона.

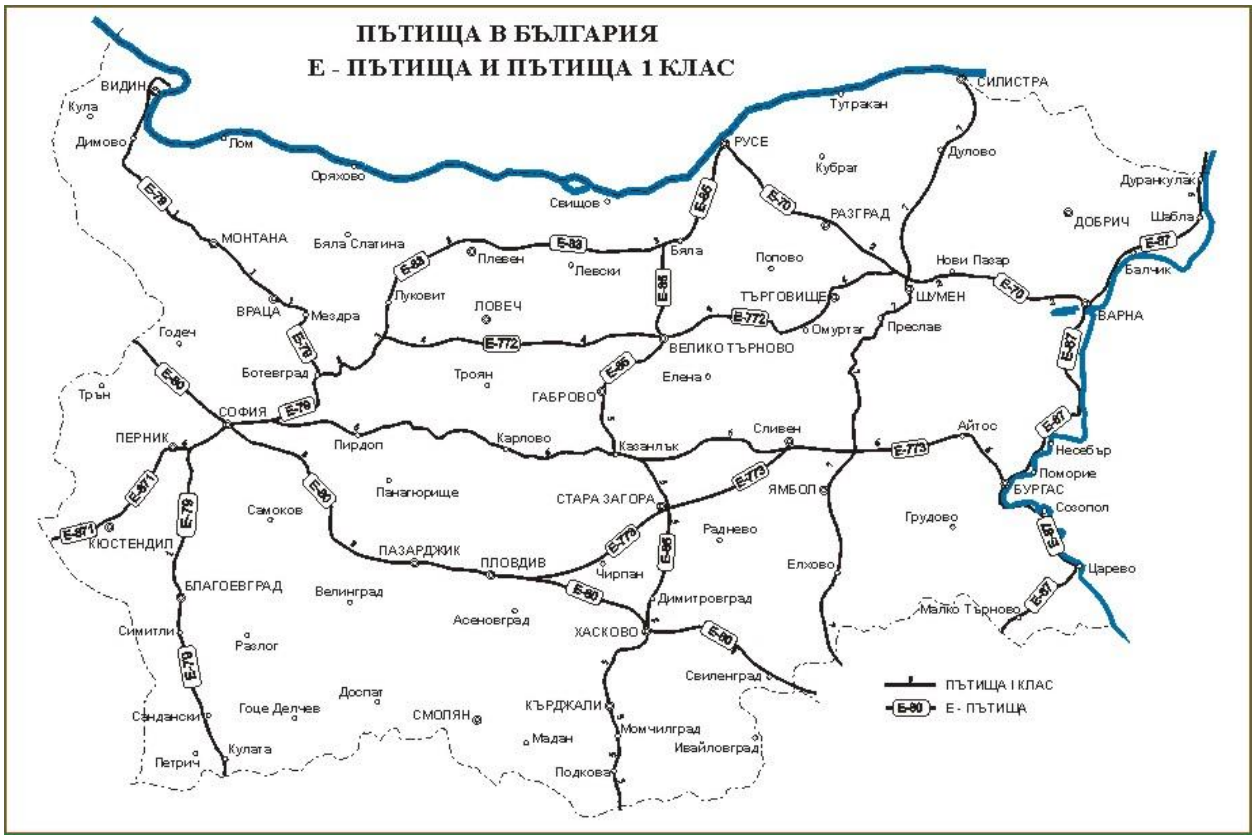

Релефът на община Стамболово е пресечен, полупланински.

В южната част на общината, от запад на изток, по границата с община Крумовград, на протежение от 18 – 19 км. протича част от средното течение на река Арда. Югозападно от село Рабово е изградена преградната стена на големия язовир Студен кладенец, като в пределите на община Стамболово попада част от „долната“ му част. След това река Арда последователно преминава през Рабовското долинно разширение, пролома в района на село Котлари (община Крумовград) и Долнополското долинно разширение, след което напуска пределите на общината.

На територията на община Стамболово са разположени над 80 микроязовира. По поречието на р. Арда се намират най-плодородните земеделски земи. Делът на обработваемата земя представлява 67,2% от общата територия на общината.

Климатът в община Стамболово е умерено континентален. Зимата е сравнително мека с минимални температури от 0 до минус 5 - 7 градуса по Целзий. Лятото е слънчево и горещо, като максималните температури достигат до 35 - 37 градуса. Средната зимна температура е около 0 градуса по Целзий, а през лятото - 25 градуса.

На територията на общината е изградена пътна мрежа, която свързва населените места намиращи се на територията на общината и съседните й общини. Тя е добре поддържана и осигурява лесен достъп, както до съседните общини, така и до границата с Турция и Гърция.

В западната част на общината, през землището на село Царева поляна, на протежение от 5,3 км. преминава участък от трасето на жп линията Русе – Горна Оряховица – Стара Загора – Димитровград – Подкова.

Населението на общината към 31.12.2021 г. наброява общо - 6 383-ма жители, от които мъжете са - 3 199 и жените - 3 184 човека.

Икономиката на общината е слабо развита, като през последните 5 години поради икономическата криза от 2009 г., Ковид кризата, енергийната криза и инфлацията нейната структура се влоши още повече, което доведе до фалит на някои от утвърдените местни фирми. Това бяха малки предприятия, които крепяха общинската икономика и осигуряваха препитанието на около 150 човека. В момента изцяло доминират микропредприятията, които в голямата си част са семейни фирми, занимаващи се с търговия и с туризъм. Липсват износ на произвежданите стоки и инвестиции в нови производствени мощности. По-слабата икономическа база доведе до намаляване на заетостта и нарастване на безработицата. По-ниската степен на заетост влоши качеството на живот и натовари общината с повече разходи за социално подпомагане. Освен това, ниското равнище на доходите на местното население доведе до ограничено потребление на стоки и услуги, и оттам до свиване на собствената производствена база и до намаляване на предприемаческата активност на населението.

Селското стопанство е добре развито. За съжаление кризите се отразиха неблагоприятно и на неговото развитие, особено тежко ги понесе сектор животновъдство. Разпродадоха се няколко от големите стада животни, намиращи се на територията на общината. Подвластни на кризите са и растениевъдите, които срещат големи трудности при снабдяването с торове, горива, семена и химикали.

РАЗДЕЛ II. Състояние на регионалната, областната и местната икономика – условия и предпоставки за развитието на община Стамболово

Местната икономика не е затворена система, а се развива като част от по-големите териториални образувания – областта, региона за планиране и националното стопанство. В тази връзка, в тази част от изследването е направен обобщен икономически анализ на ниво район за планиране в национален план, на ниво област в национален и регионален план и подробен на ниво община.

Анализът на конкурентоспособността на района за планиране и област Хасково не е показателен за тенденциите и измененията, наблюдавани на общинско ниво, но дава информация за общата заобикаляща среда и възможностите на регионалното стопанство, които общината би могла да използва като насоки за бъдещото си развитие.

1. Тенденции в развитието на регионалната и областната икономика

1.1. Южен централен район (ЮЦР)

Социалното и икономическото развитие на ЮЦР през периода 2014-2020 г. се характеризира с положителна промяна на ключовите макроикономически индикатори. Това се дължи основно на общата динамика на развитието на страната след 2012 г., изразяваща се в нарастване на БВП с темпове по-бързи от средните за ЕС, които, макар и частично, възстановяват в известна степен растежа от преди 2009 г.

Тенденцията следва общата динамика на развитието на страната след 2014 г., изразяваща се в нарастване на БВП с темпове по-бързи от средните за ЕС. БВП на ЮЦР за 2019 г. в абсолютна стойност е 16,9 млрд. лв., което представлява относителен дял от 14,2% в общия размер на БВП за страната за същата година. Това нарежда района на второ място по този показател след Югозападния район, като ръстът спрямо 2018 г. е в размер на 9,1%. Общото нарастване за периода 2014-2019 г. е с 48%, което е по-слабо от лидера ЮЗР (53%), като двата района изпреварват всички останали, при които увеличението е с едва 27-32%.[2]

БВП на човек от населението в ЮЦР през 2019 г. е 12 034 лв., а през 2021 г. е 12 505, което е значително по-ниско от средното равнище за страната (17 170 лв. за 2019 и 17 299 лв. за 2021 г.). Така се запазва четвъртото място на района по този показател. С по-ниски показатели от ЮЦР са само Северен централен район (СЦР) и Северозападен район (СЗР). Все пак показателят е нараснал с 9,5 % в сравнение с 2018 г., което е второто най-голямо увеличение след това в ЮЗР (14,2%). И тук, както при общия БВП, увеличението за периода 2014-2019 г. е много по-голямо (52%) от всички останали райони (31- 41%), с изключение на ЮЗР (55%). Само показателят в Област Пловдив е с по-висока стойност (14 460 лв.) от средното ниво за района. Достигнатото ниво на показателя БВП на човек от населението през 2019 г. надхвърля значително междинната целева стойност за 2015 г. (6 851лв.) заложена в Регионалния план за развитие (МРРБ, 2020, с. 9), но, въпреки че се наблюдава постоянно увеличение, изпреварващо всички райони с изключение на ЮЗР, по този показател ЮЦР продължава да изостава от останалите райони в страната.

[2] Използваните данни са от НСИ

Рязкото влошаване на макроикономическия климат през 2020 г. в резултат на разпространението на Covid-19 има сериозно отражение върху ключовите макроикономически индикатори. През 2020 г. динамиката на растеж на БВП на национално ниво спада до - 4,2 % или под нивата на индикатора през 2009 г. Темпът на намаляване на БВП на национално ниво е по-нисък от средния за ЕС.[3]

Най-висок дял в брутната добавена стойност (БДС), произвеждана от регионалната икономика в ЮЦР, имат услугите – почти 59% (8,6 млрд. лв.), при 70,3% на национално ниво. Услугите са най-развити в ЮЗР, където се създават 82,65% от БДС на района, като ЮЦР отчетливо стои на второ място в страната. Подобно е положението и във вторичния производствен сектор, който генерира 35,2 % от БДС в ЮЦР (5,2 млрд. лв.), което е значително по-високо от средното за страната (25,78%).

Южен централен район заема второ място в страната след ЮЗР както по обща БДС, така и по БДС на вторичния и третичния сектори, и е лидер в първичния. В района се наблюдава най-високия ръст за периода 2014-2019 г. на БДС в индустрията в страната (58,2%), като при всички останали райони той е доста по-нисък (от 39% в ЮЗР до едва 9% в Югоизточен район (ЮИР).

Ръстът при услугите също е висок (48,1%), но тук лидер е ЮЗР (56%), а увеличението във всички останали райони е много по-малко (34-39%). Сходно е представянето и при ръста в общата БДС, която е нараснала с 47,6% в ЮЦР за периода 2014-2019 г., и много по-малко във всички останали райони (24-31%), с изключение на столичния ЮЗР (52%).

Малките и средни предприятия (МСП) са ключово звено в икономиката на ЮЦР, тъй като не само произвеждат значителна част от брутния вътрешен продукт в района, но и създават голяма част от заетостта на населението. През 2018 г. МСП в ЮЦР са 72573, което представлява 17,58% от общия брой за страната. Наблюдава се устойчиво нарастване броя на МСП през последните години като през 2018 г. броят им се е увеличил с повече от 1500 в сравнение с 2017 г. От общия брой МСП, най-голям дял заемат микропредприятията (до 9 заети лица) в ЮЦР, като през 2018г. относителният им дял е в размер на 92,5%. Микропредприятията в района генерират повече от 1/3 от общите приходи на МСП за 2018 г. През 2018 г. в ЮЦР приходите от дейността на МСП възлизат на 32,1 млрд. лв., равняващи се на 14,4 % от общите приходи на МСП в страната. Като цяло общите приходи от дейността на МСП нарастват устойчиво през последните пет години. Нараства постоянно и броят на заетите лица в МСП. По приходи от дейността на МСП в сравнение с другите райони от ниво 2 в страната, ЮЦР запазва второ място след ЮЗР (113 млрд. лв.). Размерът на приходите от дейността на МСП в Област Пловдив е най-голям – 2/3 от общите приходи за района. В Южен централен район през периода 2011-2018 г. са инвестирани 21,527 млрд. лв, 14.3% от националните инвестиции. Най-привлекателната инвестиционна дестинация е Област Пловдив. Близо 50% от разходите за придобиване на дълготрайни материални активи са в промишлеността, 10% - в селското, горско и рибно стопанство. През 2019 г. чуждестранните преки инвестиции в ЮЦР възлизат на 2,85 млрд. евро, което представлява 11,2% от тези за страната (Фигура 3.7.3). Отчетено е повишаване спрямо 2014 г., както на регионално, така и на национално ниво,

[3] НСИ, ЕВРОСТАТ, ЕК Генерална дирекция "Икономически и финансови въпроси"

като ЮЦР е втори след ЮЗР по абсолютен ръст (с 551 млн.) и по процентно нарастване (с 24%) след ЮИР. ЮЦР продължава да държи третото място по този показател след ЮЗР и ЮИР[4].

Развитието на малките и средни предприятия в ЮЦР илюстрира устойчив, макар и сравнително нисък икономически растеж на района спрямо средното за страната. Нарастването на приходите от дейността на МСП е съпроводено от устойчивост на дела на заетите лица в тези предприятия в района.

Средно статистическите райони Южния централен район има висока заетост - през 2019 г. коефициентът на заетост на населението в ЮЦР на възраст 20-64 навършени години е 73,9%, което е малко по-ниско от средното равнище за страната 75%. Районът заема четвърто място в страната, като след него са само СИР (72,6%) и крайно слабо представящият се СЗР (64,8). Разликата между равнищата на заетост в най-добре представилия се район (Югозападния) и Южния централен достига 7 пр.п. Налице е ръст на заетостта в региона спрямо 2017 г. (2,5 пр.п.), но доста по-слаб от средното за страната (3,7 пр.п.), като по-бавно заетостта расте само в СЗР (2,2 пр.п.). Районът е на едно от водещите места по ниска безработица. Коефициентът на безработица в района през 2019 г. е 3,0 %, който е по-нисък от средния за страната – 4,2 %. Районът се нарежда на второ място по най-ниска безработица след ЮЗР. Наблюдава се устойчива тенденция за намаление на безработицата от 2014 г. досега. Установена е ясна положителна връзка между относително по-благоприятните коефициенти на възрастова зависимост и показателите за инвестиции. Инвестициите търсят и от своя страна привличат хората в трудоспособна възраст. През 2019 г. всички области в страната имат отрицателен естествен прираст. В ЮЦР през 2019 г. той е минус 6,3 ‰, при средно за страната – минус 6,7 ‰. Наблюдава се леко намаляване на отрицателната стойност на естественият прираст в сравнение с 2018 г., когато същият е бил минус 6,5 ‰. Районът е на 3- то място сред останалите райони от ниво 2 в страната по този показател. С по-влошени стойности са само СЗР (-12,6 ‰) и СЦР (-10,2 ‰). През 2019 г. седем области имат положителен механичен прираст: Кърджали (37,9‰, увеличение над 2 пъти спрямо 2018), Шумен (6,9‰), Пловдив (3.0‰), Търговище (2.7%), София (столица) (2,4‰), Бургас (2,1‰) и Варна (0,7‰), С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст са областите Сливен (-9,9%), Смолян (-8,3‰) и Видин (-7,8‰)[5].

Постигнатите резултати от изпълнението на РПР на ЮЦР в областта на пазара на труда в общия случай определят и сравнително ефективното въздействие в тази сфера на осъществените мерки от плана. Ниските нива на безработица на регионално ниво обаче не кореспондират с тенденциите в област Смолян, където през 2019 г. коефициентът на безработица (15-64) остава далеч над средното за страната, а след 2018 г. безработицата в област Пазарджик започва да нараства. Младежката безработица е едно от най-съществените негативни явления на пазара на труда в страната. Анализът на дела на безработните лица във възрастовата група 15-24 години идентифицира наличния проблем в ЮЦР. Делът на безработните младежи 15-24 години намалява устойчиво след 2013 г., като през 2017 и 2018 г. намалява под средния за страната.

[4] Доклад за резултатите от Последващата оценка за изпълнението на Регионалния план за развитие 2014-2020 г. на Южен централен район от ниво 2
[5] Пак там

1.2. Област Хасково

Макар Хасково да се намира на важен кръстопът - само час шофиране го делят от Пловдив, Стара Загора и Одрин, а София и Бургас са на два часа разстояние, Областта е сред най-слабо развитите в цяла Южна България. В Хасково се наблюдава и един особен феномен - едновременно повишаване на доходите на домакинствата и на дела на бедните семейства, което е ясен сигнал за по-бавния ръст на стандарта на живот в сравнение със средните за страната стойности. Притеснително е и обстоятелството, че областта застарява с темпове, по-бързи от средните за страната.

Всичко това в комбинация с базисните проблеми като тези с качеството на водата поставят огромни предизвикателства пред региона. Сигналите за възможната промяна са недостатъчни. В периода 2015 – 2019 г. за макроикономическата среда в България съществуваха благоприятни условия за постепенното възстановяване на икономиката и на пазара на труда от последствията от световната финансова и икономическа криза от 2007-2008 г. Това се отрази и на социално-икономическата среда и на бизнес климата на Хасковска област, която за съжаление от 2020 година и особено през 2021 започна да се влошава рязко поради Ковид кризата и настъпилата енергийна криза, възникнала в резултат от войната в Украйна.

Като цяло промишлеността на област Хасково се характеризира с добре развита отраслова структура и утвърдени пазарни традиции. Големите производствени дружества са главната движеща сила на местната икономика, докато малките и средни предприятия допринасят за подобряване на бизнес средата, ускоряване на икономическия растеж и оптимизиране на производствената структура на областната икономика.

Секторът на малките и средни предприятия в област Хасково има най-много резерви за разкриване на алтернативна заетост и нови работни места, като в бъдеще, неговото значение ще продължи да нараства за общата икономическа стабилност на региона. Доминиращо значение за областната икономика имат отраслите: химическа промишленост, винопроизводство, производство на храни, напитки и тютюневи изделия, шивашка и текстилна индустрия, строителство и машиностроене за хранително-вкусовата промишленост.

Бизнес средата се определя от фактори и сили, които влияят на способността на предприятията да изграждат и поддържат трайно и успешно пазарното присъствие. Тези фактори оказват различно въздействие върху тяхната дейност, които обединени определят и икономическото развитие на целевата територия, която осигурява доходите на местното население и неговото качество на живот.

Какви са основните данни за област Хасково, които определят бизнес климата в периода 2015-2019 г. можете да проследите от следващата таблица от която става ясно, че тенденциите на икономическо развитие за областта за периода са добри, а безработицата бързо намалява. Икономическата активност расте в основните възрастови групи. Оборотите и продукцията на нефинансовите предприятия се увеличават, подобряват се и услугите. Чуждестранните преки инвестиции в нефинансовите предприятия се увеличават от 105 335 хил. евро на 183 054 хил. евро. Нарастват и разходите за научноизследователската и развойната дейност. Малките и средните предприятия намаляват за сметка на микропредприятията. Негативни са демографските процеси на територията, отрицателната стойност на коефициента на естествения прираст се увеличава от -7.9 на - 8.7, увеличава се и коефициента на детската смъртност, като се увеличава от 6.0% на 8.2%.

Таблица №1 Основни данни за област Хасково определящи бизнес климата

Теми	Показатели	Години				
		2015	2016	2017	2018	2019
Демографска статистика	Население към 31.12. - общо (брой)	236 383	233 415	231 276	228 141	225 317
	Население към 31.12. - мъже (брой)	115 779	114 151	113 000	111 377	109 971
	Население към 31.12. - жени (брой)	120 604	119 264	118 276	116 764	115 346
	Коефициент на естествен прираст (на 1 000 души от населението) - ‰	7.9	-7.7	-8.3	-8.5	-8.7
	Коефициент на детска смъртност (на 1 000 живородени деца) - ‰	6.0	9.8	4.9	6.6	8.2
	Коефициент на смъртност - общо (на 1 000 души от населението) - ‰	17.0	16.4	17.0	16.4	16.7
	Коефициент на смъртност - мъже (на 1 000 души от населението) - ‰	17.8	17.7	18.4	17.8	17.9
	Коефициент на смъртност - жени (на 1 000 души от населението) - ‰	16.2	15.1	15.7	15.1	15.6
Пазар на труда	Среден списъчен брой на наети лица по трудово и служебно правоотношение (брой)	52 447	51 841	52 676	53 653	52 870
	Средна годишна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение (лв.)	7 422	7 964	8 537	9 623	10 566
	Коефициент на икономическа активност - 15 - 64 навършени години (%)	69.0	69.2	67.5	68.1	71.1
	Коефициент на заетост - 15 - 64 навършени години (%)	63.1	64.2	64.3	66.0	70.9
	Коефициент на безработица (%)	8.6	7.0	4.8	(3.0)	(0.4)
	Регистрирани в бюрата по труда безработни лица към 31.12. (брой)	11 745	9 084	7 715	6 754	6 392
	Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 навършени години с висше образование (%)	18.7	17.2	17.3	20.1	20.2
	Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 навършени години със средно образование (%)	58.6	60.0	62.7	58.9	55.8
	Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 навършени години с основно и по-ниско образование (%)	22.6	22.7	20	21	24.0
Здравеопазване	Болнични заведения към 31.12. (брой)	10	11	11	11	11
	Легла в болничните заведения към 31.12. (брой)	1 066	1 103	1 103	1 120	1 101
	Лекари в лечебните и здравните заведения към 31.12. на 10 000 души от населението (брой)	29.4	29.1	29.3	29.5	29.4
Образование	Училища (начален, прогимназиален и гимназиален етап) - брой	83	82	77	77	77
	Записани учащи във всички видове училища (начален, прогимназиален и гимназиален етап) - брой	24 438	24 472	24 142	23 616	23 056
	Групов нетен коефициент на записване на децата в детските градини (%)	76.8	74.6	71.6	73.5	73.7
Инвестиции	Чуждестранни преки инвестиции в нефинансовите предприятия към 31.12. (хил. евро)	105 335.0	120 400.1	102 671.3	182 792.6	183 054.0

Теми	Показатели	Години				
		2015	2016	2017	2018	2019
	Разходи за придобиване на ДМА (хил. лв.)	288 296	225 640	254 085	273 136	253 566
Нефинансови предприятия	Оборот (хил. лв.)	3 683 965	3 688 061	3 846 205	4 159 594	4 282 474
	Произведена продукция (хил. лв.)	2 568 950	2 443 909	2 604 912	2 874 098	2 888 235
	Добавена стойност по факторни разходи (хил. лв.)	771 620	818 031	849 511	905 724	953 910
	Относителен дял на предприятията с до 9 заети лица в общия брой предприятия (%)	93.0	93.4	93.4	93.5	93.7
	Относителен дял на предприятията с 10-49 заети лица в общия брой предприятия (%)	5.8	5.6	5.5	5.4	5.3
	Относителен дял на предприятията с 50-249 заети лица в общия брой предприятия (%)	1.1	1.0	1.0	1.0	0.9
	Относителен дял на предприятията с повече от 250 заети лица в общия брой предприятия (%)	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Транспорт	Дължина на автомагистралите (км)	93	93	93	91	91
	Дължина на първокласните пътища (км)	155	155	155	155	155
	Дължина на второкласните пътища (км)	151	151	151	151	151
	Дължина на третокласните пътища (км)	747	747	747	747	747
	Дължина на железопътните линии (км)	195	205	206	206	206
НИРД	Разходи за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) - хил. лв.	..	756	1 467	1 995	1 813
	Персонал, зает с научноизследователска и развойна дейност (НИРД) - брой	54	46	40	50	60
Информационно общество	Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	54.2	66.9	66.1	72.3	68.1
	Относителен дял на лицата на възраст между 16 и 74 години, използващи регулярно интернет (всеки ден или поне веднъж седмично) - %	49.3	58.9	58.3	54.5	58.4
Жилищен фонд	Жилищни сгради (брой)	72 312	72 365	72 410	72 469	72 549
	Жилища (брой)	122 662	122 812	122 914	123 088	123 471
Туризъм	Места за настаняване (брой)	37	40	34	34	36
	Реализирани нощувки (брой)	92 595	112 202	123 232	150 249	158 501

Източник: НСИ

Положителните тенденции в развитието на социално-икономическата среда в област Хасково след 2019 г. значително се променят под влиянието на настъпващата Ковид криза. Провежданите ограничителни мерки срещу разпространението на COVID-19 през 2020 и 2021 г. се отразяват сериозно на бизнес климата. БВП на България спада в реално изражение с 4.2%, което се дължи основно на силното свиване на износа на стоки и услуги и на намалението на инвестициите. Инвестициите в основен капитал намаляват с 5.1% поради слаба частна инвестиционна активност, която частично е компенсирана от нарастване на публичните капиталови разходи. Външната търговия има основен принос за спада на БВП през 2020 г. Износът се свива с 11.3% в реално изражение и изпреварва понижението при вноса (-6.6%). Безпрецедентните мерки за ограничаване на разпространението на заразата, засягат в много по-голяма степен туристическата дейност. Посещенията на чужденци в страната намаляват с 60%, а по-малкото пътувания се отразяват и на свързания с тях пътнически транспорт. Общият спад на износа на услуги достига 28.6% в реално изражение.[6]

Брутният вътрешен продукт (БВП) на България е нараснал с 4,5% през първото и 4,8% през второто тримесечие на 2022 г. спрямо година по-рано и с 1% на тримесечна база според сезонните данни. Това показват експресните оценки на Националния статистически институт (НСИ).[7]

Разширяването на икономиката се забавя спрямо предходното четвърто тримесечие на 2021 г., за което данните са ревизирани до 5,2% ръст на годишна база и 1,4% на месечна, след като преди това те бяха изчислени съответно на 4,5% и 1%.

Социално-икономическата среда в Хасковска област е с още по-ниски показатели, което показва недоброто ѝ позициониране на национално ниво. Хасковска област е с най-нисък БВП на човек от населението в Южна България. Той е 9 036 лв., при среден за страната 17 170 лв. Това показва изследването на ИПИ „Регионални профили на икономиката“[8], което потвърждава, че областта не е сред най-добрите места за живеене, работа и бизнес.

Тези показатели предопределят сравнително високите нива на бедност в областта. С материални лишения живее 23,8% от населението (при 19,9% в страната), а 30,9% живее под линията на бедност (при 22,6% за страната).

Преките чуждестранни инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор с натрупване са едва 801 евро на човек при 3655 евро на човек средно за страната. Това е сериозен проблем за развитие на предприемачеството. Достъпът до Интернет на домакинствата през 2020 г. е почти колкото средния за страната, което е добра предпоставка за бизнес климата.

През пандемичната 2020 г. икономическата активност в областта намалява значително и коефициентът ѝ достига 67,7% (при 73,7% в страната). Този спад е съпроводен от силно свиване на заетостта и тя вече е под средните стойности с коефициент от 67,4% (при 68,5% в страната). Безработицата обаче остава сравнително ниска. Предизвикателства пред местния пазар на труда остават образователната структура на работната сила и застаряването на населението. През 2020 г. делът на висшистите сред населението на 25–64 г. намалява до 17,8%, а делът на работната сила с основно и средно образование пък нараства до 25,8%. Тревожен е коефициентът на демографско заместване. Според изследването, на всеки 100 души, на които им престои да се пенсионират през следващите няколко години, работа се очаква да започнат едва 61 младежи.

[6] Конвергентна програма на Република България 2021-2023 г.

[7] https://www.investor.bg/a/333-byudzhet-i-finansi/352289-razshiryavaneto-na-balgarskata-ikonomika-se-zabavya-do-45-kam-kraya-na-mart

[8] https://www.marica.bg/region/haskovo/oblast-haskovo-bedna-i-zastarqvashta-23-8-jiveqt-v-lisheniq

- **Доходи и стандарт на живот:** Хасково е областта с най-нисък БВП на човек от населението в Южна България след Сливен, като през 2019 г. той е едва 9,0 хил. лв./човек от населението (при 17,2 хил. лв. в страната). Средната годишна брутна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение нараства, но е третата най-ниска в страната с размер от 10,6 хил. лв. (при 15,2 хил. лв. в страната). Доходите обаче остават близки до средните стойности, въпреки че и те са сравнително ниски. През 2019 г. средногодишният доход на лице от домакинството нараства до 5,7 хил. лв. (при 6,0 хил. лв. в страната).
- **Пазар на труда:** През 2020 г. икономическата активност в област Хасково намалява значително и коефициентът и достига 67,7% (при 73,7% в страната). Този спад е съпроводен от силно свиване на заетостта и тя вече е под средните стойности с коефициент от 67,4% (при 68,5% в страната). Безработицата обаче остава сравнително ниска. Предизвикателства пред местния пазар на труда остават образователната структура на работната сила и застаряването на населението. През 2020 г. делът на висшистите сред населението на 25–64 години намалява до 17,8% (при 29,2% в страната). Делът на работната сила с основно и средно образование пък нараства до 25,8% (при 16,9% в страната). Коефициентът на демографско заместване като съотношение на населението на възраст 15–19 години към това на 60–64 години се повишава леко, но остава нисък – 60,5% (при 67,1% в страната).
- **Инвестиции и икономика:** Инвестиционната активност в област Хасково остава слаба и през 2019 г. Преките чуждестранни инвестиции се повишават символично и също остават много под средните за страната – 815 евро/човек (при 3655 евро/човек в страната). Тези индикатори предопределят и сравнително малкия обем на произведената продукция, която забавя своя ръст и достига 12,9 хил. лв./човек (при 28,0 хил. лв./човек в страната).
- **Инфраструктура:** Гъстотата на пътната и на железопътната мрежа в областта е сравнително висока. По-голям от средния е и делът на автомагистралите и първокласните пътища – 21,5% (при 18,5% в страната) през 2020 г. Качеството на пътищата се повишава, но въпреки това остава сравнително ниско. През 2019 г. 36,8% от пътната настилка в областта е с добро качество при 41,4% в страната. Достъпът на домакинствата до интернет нараства през 2020 г. и почти се изравнява със средната стойност за страната със 78,6% (при 78,9% в страната). Делът на газифицираните домакинства е нисък – 0,8% (при 3,1% в страната). Инсталираните ВЕИ мощности са 0,9 kW/човек (при 0,6 kW в страната).
- **Местни данъци и такси:** Равнищата на местните данъци в общините на територията на областта, разглеждани в тази категория, са близки, но под средните за страната и през 2021 г. Равни на средните са данъците върху недвижимите нежилищни имоти на юридическите лица (2,04‰) и върху превозните средства и леките автомобили (1,54 лв./kW). По-ниски пък остават данъците върху търговията на дребно (12,76 лв./кв.м при 12,99 лв./кв.м в страната), върху прехвърлянето на собственост (2,55% при 2,73% в страната) и върху таксиметровия превоз (288 лв. при 453 лв. в страната).
- **Администрация:** През последните години, подобно на случващото се в цялата страна, покритието на кадастралната карта на територията на област Хасково нараства значително и достига 93,2% (при 91,4% в страната) през 2019 г. През 2021 г. самооценките на местните администрации за развитието на електронното правителство и предоставянето на административни услуги на „едно гише“ също нарастват, но остават под средните за страната нива. Ръст се наблюдава и при рейтинга за активна прозрачност на органите на местното самоуправление. Той достига 73,7% и изпреварва средния за

страната (73,2%), като в рамките на областта е най-висок за общините Харманли и Димитровград.

- **Частни инвестиции в икономиката на област Хасково:** Икономическият растеж и благосъстоянието на населението зависят от производствения капитал, инфраструктурата, човешкия капитал, познанията, общата производителност и качеството на институциите. Всички тези съставки на развитието в известна степен предполагат, че трябва да се вземе трудното решение да се вложат икономическите ресурси в настоящето с надеждата за извличане на бъдещи ползи, като по този начин се залага на далечен и неясен бъдещ времеви хоризонт. За да инвестира в различни производствени структури, местният бизнес трябва да разработи добър бизнес план, за да е сигурен, че ще се получи необходимата възвращаемост на вложените инвестиции. Инвестиционните решения се определят и от наличието на редица социално-икономически условия на дадената територия.

Подобряването на железопътната инфраструктура и завършването на автомагистрала "Марица" станаха предпоставка за нови инвестиции и привличането на хора към разкритите работни места. В област Хасково през периода 2017-2021 г., макар и бавно протичат по-ярко изразените процеси на индустриална трансформация. Регионът не само може, но и започна да печели от това, че се намира на пътя София-Истанбул. Привлечени са нови инвеститори като Завод за автомобилно осветление „*Варок лайтинг системс*“, „СА-БА България“ ООД, „Язаки България“ ЕООД и други.

На пръв поглед по подобие на редица други области в страната промишлеността в Хасковска област се характеризира с преобладаващо присъствие на текстилни предприятия. Близо 1/3 от работните места в индустрията в област Хасково са концентрирани в производствата на облекла и текстил. Този сектор се свива значително, като за период от пет години губи 13 процентни пункта дял в индустриалната заетост. В момента по общини текстилните предприятия се разпределят така: 47 са в община Хасково, 21 са в Димитровград; 3 са в Харманли; 2 са в Симеоновград и 15 са в други общини на Хасковска област.

Смаляването на текстилния сектор в Хасково върви ръка за ръка с ръста в друг производствен сектор и до голяма степен с подобна промяна в дяловете, но с противоположен знак. В мехатроника и аутомотив Хасково е първенец в страната след Пловдив, успявайки да добави 2400 нови работни места за последните пет години, за които има налични данни. Подемът на сектора набра скорост след 2017 г., когато в региона между Хасково и Димитровград стартират производство няколко големи производители на части за автомобилната индустрия. И преди това заетостта в текстилната индустрия в Хасково се свива, но новите инвеститори ускориха този процес. Това потвърждава ръстът на разходите за труд в текстилната индустрия от около 10% средногодишно както преди, така и след 2017 г.[9]

Таблица №2 Структура на заетостта в преработващата промишленост в Хасково[10]

Сектор	Брой работни места	Дял в промишлеността	Промяна в структурата
Облекла и текстил	4667	30%	13.0
„Мехатроника и аутомотив“	**4238**	**27,3%**	14,2
Храни и напитки	3525	22,7%	2,7
Химия, метални изделия и други процесни производства	2531	16,3%	4,6
Мебели и други	591	3,8%	0,6

Източник: в-к Капитал

[9] https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2021/07/14/4204170_industriiata_na_haskovo_ot_tekstil_kum_avtochasti/
[10] Пак там

От посочените данни в горната таблица става ясно, че секторът на облеклата и текстила бързо намалява своята структура, както и химията, металните изделия и другите процесни производства.

Таблица № 3 Области с най-бърз ръст на работните места в мехатроника и аутомотив[11]

Сектор	Ръст на работни места за 5 години	% от промяна в страната
Пловдив	↑ 5877	30,9%
Хасково	↑ **2400**	**12,6%**
Пазарджик	↑ 2291	12,1%
Кърджали	↑ 2063	10,9%
София област	↑ 1394	7,3%
Всички останали	↑ 4975	26,2%

Източник: в-к Капитал

Освен развитието на мехатрониката и аутомотива, храните, напитките и мебелите, както и другите производства също се увеличават, но особено осезателно това става при мехатрониката и аутомотива. По този начин в област Хасково растат най-бързо и работните места, което може да се проследи в следващата таблица от която става ясно, че област Хасково е на второ място след област Пловдив.

Хасково е атрактивен регион за инвеститорите в областта на мехатрониката и аутомотива поради добото развитие на техническата инфраструктура, наличието на кадри и отличното географско положение.

С близо 104 000 души работна сила пазарът на труда в област Хасково е един от средно големите по размер в България, като през последните години работната сила дори отбелязва ръст.

Таблица № 4 Производителност и разходи за труд[12]

/Средно на едно работно място в област Хасково. Индекс Мехатроника и аутомотив=100/

Сектор	Производи-телност	Разходи за труд
Облекла	56,9	58,1
Храни и напитки	132,1	89,4
Химия, метални изделия и други процесни производства	125,9	128,4
Мебели и други	55,5	55,8

Източник: в-к Капитал

При условие, че Индексът на мехатрониката и аутомотива е 100 средно за едно работно място, то разходите за труд са най-високи в сектор химия, метални изделия и други процесни производства. След мехатрониката и аутомотива са храните и напитките с 89,4, облеклата с 58,1 и най-ниски са разходите за труд в сектора за мебели и други производства.

Промяната на тези два показателя: производителност и разходи за труд през последните 5 години могат да се проследят в следващата таблица от която става ясно, че макар и с ниска производителност (0,3), като нови производства, **мехатрониката и аутомотива показват разходите за труд с относителен дял от цели 8,3%, което ги прави структуроопределящ сектор в икономиката на област Хасково.**

[11] Пак там

[12] Пак там

Таблица № 5 Промяна за 5 години[13]
/на производителност и разходи за труд в област Хасково. Средногодишен ръст/

Сектор	Произво-дителност	Разходи за труд
Облекла	6,4%	10,2%
Мехатроника и аутомотив	**0,3%**	**8,3%**
Храни и напитки	11,2%	14,5%
Химия, метални изделия и други процесни производства	15,9%	9,5%
Мебели и други	4,1%	9,0%

Източник: в-к Капитал

По този начин са увеличени частните инвестиции на територията на област Хасково, което променя нейната структура и спомага за повишаване ръста на икономическото развитие.

Хасково вече е сред трите области в страната с най-ниски средни работни заплати, сочат данните на отдел „Статистически изследвания – Хасково“ към Националния статистически институт за второто тримесечие на 2022 г.

През второто тримесечие на годината средната заплата в региона нараства спрямо първото с 8.1% като достига 1 163 лв. За обществения сектор тя е 1 517 лв., а за частния – 1 030 лв. Средната брутна месечна работна заплата в Хасковска област за април е 1 191 лв., май – 1155 лв. и юни – 1 142 лв.

Въпреки това Хасковска област падна от 25 на 26 място сред 28-те области на страната. С най-висока заплата е София – 2 373 лв., а с най-ниска е област Кюстендил – 1 126 лв.

Областта се представя слабо в сферата на образователните индикатори. Резултатите на учениците от областта са ниски. Здравеопазването страда от недостиг на лекари и на болнични легла. Натовареността на наказателните съдии в областта продължава да намалява, но правораздаването е бавно. Разкриваемостта на престъпленията е висока. Висока е оценката на област Хасково в сферата на околната среда, която се дължи основно на сравнително ниския обем на образуваните битови отпадъци и тяхното управление. Пандемията и ограничаването на културните мероприятия през 2020 г. и 2021 г. в цялата страна се отразиха на културния живот в областта.

2. Основни показатели на икономическото развитие на община Стамболово

2.1. Промишленост

Според основните икономически показатели територията на община Стамболово е със сравнително слабо развита икономика. През последните години се наблюдават следните негативни икономически тенденции – лоши демографски тенденции, ниска заетост, висока безработица, ниски доходи и свито потребление. Икономиката през последните години е насочена главно към по-интензивната експлоатация на природните ресурси – селскостопанските производства, добивът на полезни изкопаеми и дърводобива. Всичко това води до по-висока специализация и намаляваща диверсификация на производствата.

Освен това се очаква изостряне на проблемите не само до края на 2022, а и през следващите две години, когато ефекта от различните кризи, от войната в Украйна и очакваната рецесия ще влоши още повече икономическата среда в общината.

[13] Пак там

За да се развиват повечето икономически отрасли, е необходима съвременна техническа инфраструктура, квалифицирана работна ръка, суровини, подходящи природни, природно-климатични условия и предприемчивост. На база на направения анализ трябва да се отбележи, че общината разполага с една част от тези предпоставки, но поради редица обективни фактори тези местни ресурси не се използват ефективно. ***Най-големите проблеми са недостатъчно изградената техническа инфраструктура и липсата на квалифицирана работна ръка***.

Природните и географски особености на територията предоставят възможност за развитие на селското стопанство, преработващата промишленост и услугите най-вече в областта на алтернативния туризъм: селски, културен, екологичен и др.

В общината се развиват производства, свързани със строителството, шивашкото производство, дървообработката, производството и бутилирането на вино, производството на хляб и хлебни изделия, търговията, услугите и др. По-известните фирми на територията са:

- „Винарна Стамболово" ЕООД, с. Стамболово;
- Цех за производство на керамични, порцеланови суровини, материали и изделия – в с. Стамболово, м. „Стопански двор" – „КПД Консулт" ООД, гр. София;
- Хлебопекарна за хляб и хлебни изделия в село Стамболово;
- Два шивашки цеха в село Стамболово – на ЕТ „Сара текс – Рамадан Юсеин" и „Рай" ЕООД;
- „Дизайн комфорт" ЕООД – с.Лясковец, производство на мебели;
- „Строй Тим" ЕООД, с. Гледка – строителство;
- „Миссирян" АД, с. Гледка- фабрика по ферментация и преработка на тютюн, която в момента работи като складова база;
- Оранжерии за производство на ранни зеленчуци в с. Жълти бряг и с. Царева поляна.

Развитието на местната икономика е свързано с привличане на инвестиции, осигуряване на устойчива заетост, преструктуриране и повишаване на производителността на труда, с цел да се осигури по-висок растеж и нарастване на конкурентоспособността на местните предприятия. Този процес на този етап протича бавно и не особено ефективно. Освен това икономическото развитие на общината зависи от волята и желанието на местните жители за промяна и активното им включване в процеса, което изисква формиране на култура за партньорство и сътрудничество.

Основните елементи на успешното икономическо развитие са свързани с ефективното използване на наличните природни, производствени и човешки ресурси на местната общност и ангажирането и на външни потенциални заинтересовани страни за съвместни инициативи и проекти.

Ето защо местната власт активно търси подкрепа и средства за планираните дейности в партньорство и сътрудничество с държавни институции, бизнеса и неправителствения сектор както на местно, така и на регионално и национално равнище.

Данните на НСИ от 2020 г. показват, че на територията на общината структуроопределящи сектори на общинската икономика са: преработващата промишленост, селското стопанство, производството на електрическа и топлинна енергия, търговията и строителството.

Таблица № 6. Обобщени данни по класове икономически дейности през 2020 г.

Икономически дейности	Предприятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Заети лица	Наети лица
	Брой	Хиляди лв.		Брой	
ОБЩО:	**150**	**28 307**	**46 881**	**425**	**303**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	29	9 921	20 520	154	132
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	-	-	-	-	-
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	14	11 086	12 824	58	48
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	5	3 250	3 816	..	..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	-	-	-	-	-
F СТРОИТЕЛСТВО	6	1 480	..	54	..
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	61	1 542	6 678	113	58
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	..	278	297	11	7
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	8	94	151	8	..
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	-	-	-	-	-
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	6	79	98	6	..
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	5	156	180	6	..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	4	262	272	..	..
P ОБРАЗОВАНИЕ	-	-	-	-	-
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	4	147	147	6	..
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..	..	..	..	..
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	..	..	..	..	..

Източник: НСИ

За съжаление предприятията в селското, горското и рибното стопанство намаляват от 38 през 2018 г. на 29 броя през 2020 г. Приходите за същия период от 25 422 хил. лв. падат на - 20 520 хил. лв., а произведената продукция – от 10 772 хил. лв. на 9 921 хил. лв.

Преработващата промишленост бележи ръст и броя на предприятията се увеличават от 11 през 2018 г. на 14 броя през 2020 г. Приходите от 9 874 хил. лв. се покачват на 12 824 хил. лв. а произведената продукция от 8 247 хил. лв. на 11 086 хил. лв. Това увеличение е една положителна тенденция, която подпомага процеса на затваряне на производствения цикъл на селскостопанското и горското производство.

Производството на електрическата и топлинната енергия има следните показатели: през 2018 г. предприятията са 8 броя, а произвежданата продукция е – 3 344 хил. лв., а приходите са – 3 778 хил. лв. През 2020 г. предприятията са паднали на 5 броя, произвежданата продукция е – 3 250 хил. лв., а приходите са – 3 816 хил. лв. Тези данни показват, че въпреки наличието на производство на електрическа и топлинна енергия липсват свежи инвестиции в този сектор, поради което техния обем намалява.

Търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети се увеличава от 57 бр. предприятия през 2018 г. на 61 бр. през 2020 г. Приходите от 5 156 хил. лв. през 2018 г. се покачват на 6 678 хил. лв., а производството им от 1 012 хил. лв. на 1 542 хил. лв. през 2020 г.

Строителството се увеличава въпреки, че през първите години липсва информация от НСИ, защото тогава строителните предприятия са под 3, но през 2020 г. те вече са 6 с произведена продукция от 1 480 хил. лв., което говори за едно добро развитие на строителния сектор.

Поради малкия брой на кариерите липсват данни за добивната промишленост, която е доста добре развита на територията. До този момент са отдадени на концесии 7 кариери на различни частни фирми. Това са:

- На "Гравелита" ООД, гр. София, е отдадено находището намиращо се в Оврага, у-к "Север" и у-к "Юг" – община Стамболово, добива се вулкански туфизит "олигомикт";
- На "Гравелита" ООД, гр. София, е отдадено находището намиращо се в с.Пчелари, у-к "Запад" и у-к "Изток" – община Стамболово, добива се органогенен варовик;
- На "Гравелита" ООД, гр. София, е отдадено находището намиращо се - Ралица – община Стамболово, добиват се бентонитови глини;
- На "Гравелита" ООД, гр. София, е отдадено находището намиращо се в Керемидките - у-к I – община Стамболово, добиват се кварц-фелдшпатови глинести пясъчници;
- На "Ведена" ООД, гр. Разград, е отдадено находището намиращо се в Куза – община Стамболово, добиват се олигомикти;
- На "Геонет" ЕООД, гр. София, е отдадено находището намиращо се в Билкета – община Стамболово и община Харманли, добиват се кварц-фелдшпатови пясъци;
- На "Артескос" АД, гр. Пловдив, е отдадено находището намиращо се в Долно Черковище – община Стамболово, добиват се пясъци и чакъли.

Концесиите са отдадени за период между 30 и 35 години.

Съгласно Писмо № ДС - 16 – 7 - /4/ от 18.03.2018 г. на Областна администрация – Хасково, на територията на община Стамболово има 4 находища на полезни изкопаеми, за които има актове за изключителна държавна собственост /АИДС/.

- АИДС №1598 от 27.02.2017 г. на Министерство на енергетиката, находище „ХЕРА – 2" на варовици с площ на хоризонтална проекция 53,1 дка, разположено в землищата на селата: Кладенец, Малък извор, Голям извор, Кралево, Долно Ботево, Лясковец и Зимовина.
- АИДС №1597 от 27.02.2017 г. на Министерство на енергетиката, находище на варовици с площ на хоризонтална проекция 115,3 дка, разположено в землищата на селата: Кладенец, Малък извор, Голям извор, Кралево, Долно Ботево, Лясковец и Зимовина.
- АИДС №1166 от 17.06.2010 г. на МОСВ – находище „ОВРАГА" на вулкански туфузити „олигомит", Участък „Север" и Участък „Юг", с обща площ на хоризонтална проекция 66,454 дка, разположено на 2 км югоизточно от с.Кралево и на 4 км изток-югоизток от с. Стамболово.
- АИДС №1071 от 08.01.2009 г. на МОСВ – находище „ПЧЕЛАРИ" на органогенен варовик, Участък „Запад" с площ на хоризонтална проекция 110,584 дка и Участък „Изток", с площ на хоризонтална проекция 63,429 дка, разположено в района на заличеното село Горно Пчелари /Мутмудар/.

От обществено-икономическите фактори влияещи върху промишлеността за строителни материали (ПСМ) са: транспортът, потреблението, изискванията за строителството, работната сила, опазването на природната среда и др. Тъй като голяма част от процесите са

автоматизирани, наетите местни работници са ограничен брой. Важно значение при този вид производство има опазването на околната среда, тъй като добивът на строителни и други материали запрашва въздуха, нарушава ландшафта, а тежките камиони повреждат пътната инфраструктура и създават доста шум. Всичко това възпрепятства устойчивото развитие на туризма в региона. С други думи утвърждаването на добивната промишленост като важен отрасъл е доста спорна за устойчивото развитие на територията и за нейния икономически и екологичен просперитет.

Основна характеристика на малкия и средния бизнес в България продължава да бъде наличието на голям брой микропредприятия. Те обаче имат ниска средна заетост (2.0 заети на едно предприятие) и сравнително ниска производителност на труда, която е по-ниска в сравнение както с групата на малките, така и с групата на средните предприятия. За съжаление в община Стамболово съществуват само микро и малки предприятия, което може да се проследи от следващата таблица.

Таблица № 7. Нефинансовите предприятия за 2011 г., 2018 г., 2019 и 2020 г. по групи предприятия според броя на заетите

Област/Община Групи предприятия	Предприятия 2011	Предприятия 2018	Предприятия 2019	Предприятия 2020
	Брой	Брой	Брой	Брой
ОБЩО ЗА ОБЩИНА СТАМБОЛОВО	**145**	**155**	**150**	**150**
Микро до 9 заети	136	145	140	140
Малки от 10 до 49	7	10	10	10
Средни от 50 до 249	*	*	..	-

Източник: НСИ

От данните става ясно, че общия брой на микропредприятията леко се е повишил от 136 на 140. Малките предприятия с повече от 10 човека са се повишили от 7 на 10 броя. Трябва да се отбележи, че броя на микропредприятията е най-голям през 2018 г., когато те са достигнали 145 броя. Липсва подробна информация за динамиката на промените през периода, но от данните посочени по-горе в текста се вижда, че броя на малките предприятия на територията през 2020 г. се запазва 10.

От изнесената информация е видно, че преобладават микропредприятията, които разчитат главно на семейната заетост. Това е основната стопанска единица, върху която се развива местната икономика. Микропредприятия са всички еднолични търговци, семейни фирми, малки търговски и производствени предприятия с персонал под 10 наети лица.

Броят на предприятията от отрасъл промишленост регистрира лека динамика. Така например през 2018 г. предприятията достигат – 155 броя, докато през 2014 година, те са 148, а през 2020 г. те са 150. През периода поради възникнали финансови проблеми няколко фирми от региона фалират, но се появяват и нови. Като цяло на територията на община Стамболово доминират микро-предприятията, които през 2020 г. са 140 на брой, а останалият дял се заема от малки предприятия, които са само 10 на брой.

От представените данни става ясно, че на територията на община Стамболово се развива:

- ***Добивна промишленост***, която се основава на наличието на богати находища на нерудни полезни изкопаеми (90% от производството на които се използват в строителството, циментовата промишленост и селското стопанство);
- ***Преработваща промишленост*** – винопроизводство, хлебопроизводство, преработка на тютюн и др.;

- ***Строителство*** – съществуващите строителни дружества са снабдени с модерна лека и тежка механизация и съвременна база за добив на инертни материали, варобетонни разтвори и промишлен камък;
- ***Туризъм*** – през последните години са изградени няколко къщи за гости и хотели. Културно-историческото наследство и природните дадености са предпоставка за развитие на туризма, почивното дело и спорта;
- ***Селско стопанство и преработвателна промишленост*** – на територията има няколко по-големи земеделски производители, а основната част от населението се издържа със селскостопанска дейност, като земеделските стопанства се обслужват основно от един или от двама човека. Преработвателните предприятия са единици на територията на общината, въпреки, че съществуват доста добри местни условия за тяхното увеличаване и разнообразяване.

Водещите икономически дейности в сектора на услугите са **търговията и транспорта**, хотелиерството и ресторантьорството. Най-много регистрирани предприятия на територията има в дейност Търговия. И тук преобладават микро-предприятията. Ето и основните заведения за хранене на територията, които са 13 на брой, както следва:

- **Кафе-аперитив в с. Балкан,** 1 звезда, 20 бр. места;
- **Кафе-аперитив в с. Царева поляна,**1 звезда, 19 бр. места;
- **Кафе-аперитив в с. Жълти бряг -2 броя,** 1 звезда, 32 бр. места;
- **Кафе-аперитив в с. Рабово,** 1 звезда, 20 бр. места;
- **Кафе-аперитив „ЕДИС“ в с. Голям извор,** 1 звезда, 20 бр. места;
- **Бистро „Арда - Бялтекс“ в с. Долно Черковище,** 1 звезда, 96 бр. места;
- **Бистро „Чънара“ в с. Стамболово,** 1 звезда, 20 бр. места;
- **Бистро „Крояци“ в с. Силен,** 1 звезда, 20 бр. места;
- **Ресторант „Хефес“ в с. Кралево, местността „Бобада“,** 2 звезди, 20бр. места;
- **Кафе аперитив „Наик“ в с. Долно Ботево,** 1 звезда, 16 бр. места;
- **Кафе аперитив „Нюс“ в с. Долно Черковище,** 2 звезди, 16 бр. места;
- **Кафе аперитив „Арда – Адем Осман“ в с. Долно Черковище,** 2 звезди, 16 бр. места;
- **Кафе-бар „Перпера“ – „ЧЗП-Гюнер Сербест“ , с. Долно Черковище,** 1 звезда, 20 бр. места.

На територията на община Стамболово търговията бележи ръст на подобряване, както на качеството, така и на броя на обслужващите фирми. Ако през 2013 г. са функционирали 41 фирми в сферата на услугите и търговията, през 2018 г. те вече са 57 броя. През 2013 г. фирмите са 42 и имат приходи от дейността в размер на 4 753 хил. лв. През 2020 г. фирмите са станали вече 61, заетите лица в тях са 113 с приходи от дейността в размер на – 6 678 хил. лв[14].

Прави впечатление, че сред големия брой закрити и неработещи фирми най-голям е броят на фирмите, регистрирали в предмета си на дейност търговия и услуги. Явно интересът и капацитетът на местните предприемачи в областта на търговията не са съвпаднали, а и

[14] Данните са от НСИ

покупателната способност на местното население е ограничена. На територията остават да работят утвърдените в търговията и услугите местни фирми.

Магазинната мрежа е добре развита, но се отличава с еднообразие на магазините (хранителни стоки) и заведения за хранене главно кафенета и малък брой ресторанти.

Ниската покупателна способност на населението, както и липсата на достатъчно финансов ресурс сред предприемачите, възпрепятства откриването на специализирани магазини и предлагането на разнообразни услуги, което би подобрило качеството на живот на местното население. Поради тази причина местните жители са принудени да посещават близките областни центрове, за да си осигуряват необходимите им стоки и услуги.

Търговията е представена от множество частни заведения за обществено хранене, кафенета, магазини за хранителни и нехранителни стоки, функциониращи основно в няколко населени места на територията: в селата Стамболово, Долно Черковище, Долно Ботево, Силен, Жълти бряг, Лясковец, Поповец, Пчелари, Гледка и др.

Най-посещавани въпреки кризата и коронавируса са магазините, кафенетата и ресторантите, които се използват освен като места за хапване и пийване и като места за осъществяване на социални контакти и провеждане на приятелски срещи.
Търговските обекти осигуряват работни места за част от местното население, но заетостта на трудово активното население на общината изисква по-голяма предприемаческа активност, както и развитие на нови услуги за жителите и гостите на общината.

Търговската мрежа обслужва както населението на територията на общината, така и гостите на региона. Развитието на туризма ще стимулира развитието и на търговията и услугите и ще допринесе за обновяването и за увеличаването на търговските обекти. По този начин ще се увеличат както нетните приходи от продажбите, така и броя на заетите лица в тях.

Освен магазинната мрежа на територията на общината има и обекти, предоставящи различни услуги. Така например в община Стамболово има три бензиностанции, които се намират в с. Стамболово, с. Голям извор и с. Силен. Автомивки са изградени в с. Силен и в с. Стамболово. В с. Силен има контролно - технически пункт за извършване на проверка на техническата изправност на превозните средства.

През последните години **туризмът** бавно, но устойчиво заема своето място в общинската икономика. Местата за настаняване в община Стамболово са общо 10 на брой, леглата са - 193 бр.; бунгалата - 2 бр.; къщите за гости - 3 бр.; 1 бр. е мотел; семейните хотели са - 2 бр.; хотелите са - 1 бр. и стаите за гости - 1 бр.

Кризите извадиха на преден план някои известни структурни проблеми пред местната икономика, които имат особено силен резонанс сред микропредприятията и малките предприятия. Въпреки проблемите възникнаха и нови възможности в подкрепа на бизнеса в условията на Ковид пандемията и войната в Украйна. За съжаление местните фирми не се възползваха в максимална степен от тази подкрепа и съвсем малко от тях успяха да кандидатстват. Към проблемите на бизнес средата могат да се добавят и ниските равнища на технологични постижения, липсата на иновативни решения, недостатъчната предприемаческа активност, ниската степен на интернационализация и др.

От направените проучвания става ясно, че на този етап местният бизнес среща проблеми основно с:

- Осигуряването на необходимите енергийни ресурси на приемливи цени. Това е проблем, който въпреки осигурената подкрепа от страна на държавата не е решен напълно;
- Доставката на торове, семена, храна за животните и др. важни за селското стопанство доставки е заплашена поради високите цени и ограничените им производства;
- Намирането на свободни финансови ресурси в условия на криза също е затруднено;
- Осигуряването на квалифицирана работна сила, поради голямата миграция и застаряването на населението също се затруднява;
- Намиране на пазари за готовата продукция е проблем, тъй като стоките се оскъпяват и не са толкова конкурентни на българския и международния пазар;
- Изкупуването на готовата земеделска продукция осигурява минимални доходи за земеделските производители, тъй като се извършва от прекупвачи. Липсва държавна политика в тази насока.

С други думи не само инвестиционните намерения, но и текущото поддържане на утвърдения вече бизнес са силно затруднени предвид последствията от Ковид пандемията и възникналите след войната в Украйна кризи.

2.2. Селско стопанство

Селското стопанство на България е една от областите, в които през последните две, три десетилетия бяха извършени изключително дълбоки промени - в поземлените отношения, в структурата, в размера и производствената ориентация на стопанствата и в техните доходи. Тези промени се дължат както на проведената през 90-те години на миналия век аграрна реформа, така и присъединяването ни към европейската аграрна общност, респективно прилагането на мерките и механизмите на Общата селскостопанска политика.

Аграрният сектор в община Стамболово включва икономическите дейности: селско стопанство, горско стопанство и рибно стопанство и е първият по значение сектор в местната икономика. Трябва да се отбележи, че въпреки наличието на многобройни водни басейни на територията рибовъдството е символично.

Под влияние на подходящите природни и климатични особености в региона селското стопанство в община Стамболово се очертава като традиционен отрасъл за развитието на местната икономика. Относително високият дял на обработваемите площи, които се отличават с високото си плодородие е основен фактор за развитието на селскостопанските дейности.

Разширеният и допълнен анализ представлява важна стъпка към извеждане на потребности и нужди за развитие на отрасъла в условията на подготовката на стратегическите документи за устойчиво развитие на общинската територия. Извеждането на потребностите ще бъде последвано от изготвяне на стратегии и програми за местни политики базирани на направения SWOT анализ. Изведените нужди и потребности трябва да послужат за изготвяне на обща общинска интервенционна логика и политика, която да е в съответствие със заложените цели на ОСП на ЕС и Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони.

Селското стопанство осигурява продоволствената сигурност на населението, необходима за неговото изхранване, създава заетост и допринася за балансираното териториално развитие. Трябва да се отбележи, че земеделската територия заема най-голямата площ в баланса на териториите, цели – 140 350,049 дка, което представлява – 50,75% от площта на общината. Следва я горската територия с 119 666,241 дка, което представлява – 43,27%. Какво е останалото разпределение по видовете територия може да се проследи от следващата таблица.

Таблица № 8. Баланс по видове територии по предназначение					
Код	**Вид територия по предназначение**	**Брой**	**Брой %**	**Площ дка**	**Площ %**
1	Урбанизирана територия	437	1,26	10729,394	3,88
2	Територия за транспорт	213	0,61	1573,304	0,57
3	Земеделска територия	33161	95,59	140350,049	50,75
4	Горска територия	668	1,93	119666,241	43,27
5	Води и водни обекти	208	0,60	4086,850	1,48
6	Защитена територия	4	0,01	136,579	0,05
7	Нарушена територия	1	0,00	1,000	0,00

Източник Общинска служба „Земеделие“ – гр.Хасково

В общината повече от половината от заетите лица намират възможности за трудова реализация в селското и горското стопанство. Голяма част от земеделските производители не са регистрирани по ТЗ и почти не използват наемен труд, а разчитат основно на семейната заетост. Селскостопанското производство е съсредоточено в едноличните стопанства и в ограничен брой по-големи собственици и арендатори на земеделска земя, които обработват значително по-големи площи и които наемат допълнителна работна ръка. Уедряването на земята води до непрекъснатото увеличаване броя на по-големите земеделски производители и механизираното й обработване.

Селското стопанство като цяло е стратегически отрасъл за община Стамболово и за това е от ключово значение за запазване на поминъка на населението и на традиционните производства, реализиращи се на нейната територия.

Към 2022 г. селското стопанство в общината е ефективен отрасъл, запазващ традициите си в някои сектори от близкото минало, който е представен от двата подотрасъла - растениевъдство и животновъдство.

Таблица № 9. Структурата на селскостопанската земя на територията на общината

Начин на трайно ползване	2014 г. /дка	2020 г./дка
Ниви	68 000	81 935
Трайни насаждения	7 500	10 112
Естествени ливади	3 000	1 618
Разсадници	0	0
Мери и пасища	29 278	32 758
Гори и полезащитни пояси	152 000	117 506
Полски пътища	3 072	5 711
Непригодни земи	150	0
Необработваема земя	0	0

Източник Общинска служба „Земеделие“ – гр. Хасково

От представените в горната таблица данни става ясно, че се увеличават нивите, увеличават се и някои трайни насаждения, част от които обаче са изоставени от техните собственици поради нерентабилност. Намалява площта на горите и полезащитните пояси, което не е добър показател. Увеличават се пасищата и мерите. Липсват непригодни гори, разсадници и необработваема земя. Препоръчително е, общината като основен собственик на горите да вземе мерки по отношение на залесяването на различните терени, заплашени от ерозия и свлачищни процеси.

Структурата на селското стопанство зависи от природо-климатичните условия, почвите и релефа. Голямо значение за територията е производството на зърнено-фуражни култури, зеленчуци, овощни насаждения, лозя и др. За територията на общината овощарството и отглеждането на орехи е традиционно. Тютюнопроизводството, което беше основен поминък на местното население не само се ограничава, но дори е пред изчезване. През 2014 г. са засети с ориенталки тютюн - 67,5265 ха, през 2019 г. тези площи падат на 30,8471 ха, а през 2022 са само - 0,252 ха.

През последните години селското стопанство на територията не бележи сериозни покачвания и спадове. То се задържа сравнително на едно и също равнище, като отбелязва увеличение при някои култури и намаление при други. Тенденциите в животновъдството се различават за отделните видове животни, но като цяло то рязко пада особено през 2022 г. за която година не разполагаме с актуални данни.

Изменението на културите и броя на животните по видове се дължи главно на новите условия и възможностите, които предлага новата аграрна политика на страната, водеща до разширяване на възможностите за подпомагане от страна на Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони. Значение има и пазарът на селскостопанската продукция.

Развитието на животновъдството, особено на говедовъдството, е приоритет, произтичащ от особеното географско разположение на района. Наличието на многобройни пасища е предпоставка за развитието на животновъдството и отглеждането главно на говеда, овце и кози. На този етап в селското стопанство е изключително важно да се преодолеят кризите в местните ферми и те да се превърнат в конкурентни, иновативни и стабилни стопански единици, които да отговарят на европейските изисквания. Само така ще могат местните ресурси да се използват ефективно за развитието на животновъдството в община Стамболово.

Растениевъдство

Растениевъдството в община Стамболово е добре развито, тъй като площта на земеделската земя е 145 хил. дка селскостопански фонд, от които обработваемата земя е – 90 хил. дка. От територията на общината 52 % са земеделски земи, от тях 62 % са обработваеми. В момента около 9 000 дка от обработваемата земя в община Стамболово се обработва от арендатори и наематели на земеделска земя.

Реформирането на глобалния тютюнев пазар и промените настъпили в ОСП на ЕС оказаха силно влияние върху тютюнопроизводството в региона. С особена сила тези промени променят поминъка на цели семейства, които са се препитавали години наред с неговото производство. Все още стои въпросът за осигуряване на алтернативна заетост на активното население и за обезпечаване на препитанието на техните семейства разполагащи със земеделска земя до 20 дка. През 2019 г. производителите на тютюн в община Стамболово са около 300 на брой.

Почвено-климатичните условия на Източните Родопи позволяват с успех да се отглеждат набор от етерично-маслени и лекарствени култури. Подходящи при неполивни условия са: лавандула, градински чай, шипка, бял риган, мащерка, планинска чубрица. При възможност за напояване могат да се отглеждат валериана и маточина. Все още интерес към подобни култури липсва.

Селскостопанското производство в направление растениевъдство е насочено към отглеждането на: зърнени и технически култури, зеленчуци и овощни насаждения.

Основната отглеждана зърнена култура на територията на община Стамболово е пшеницата. Останалите зърнени култури са: ечемик и тритикале. Зърнените култури, които намаляват и

дори не се отглеждат през последните години са: царевицата, ръжта, овесът, соргото, просото и др. В района на с.Рабово се отглежда макар и малко лимец.

Въпреки, че цената на пшеницата на международния пазар спада от пика си след началото на войната в Украйна, експертите твърдят, че една от най-консумираните храни в света продължава да бъде в недостиг и предупреждават, че световната продоволствена криза все още е на дневен ред, което със сигурност не предполага нейната подмяна с друга зърнена култура на територията. Още повече, че сред социално-икономическите фактори за развитието и териториалната организация на производството на пшеница са производствените традиции наложили се през последните десетина години на територията на общината.

Показателите за реколтата от основните култури, отглеждани на територията на общината, през 2014 г., 2019 и 2022 г. са посочени в следващата таблица.

Таблица № 10. Засети основни култури на територията на община Стамболово

Култура	Засети основни ТСГ /ХА/ 2014 г.	Култура	Засети основни ТСГ /ХА/ 2019 г.	Култура	Засети основни ТСГ /ХА/ 2022 г.
Обикн. (мека) пшеница	1558,999	Обикн. (мека) пшеница	2007,433	Обикн. (мека) пшеница	1833,997
Ечемик	295,3714	Твърда пшеница	8,693	Твърда пшеница	45,5876
Ръж	0,3999	Ечемик	151,3193	Ечемик	51,2738
Тритикале	454,45	Тритикале	396,08	Тритикале	388,204
Овес	13,0998	Овес	0,9	Овес	
Царевица за зърно	1,6	Царевица за зърно	55,4741	Царевица за зърно	
Сорго		Сорго		Сорго	
Тютюн	67,5265	Просо	0,7	Просо	
Слънчоглед	335,8536	Тютюн	30,8471	Тютюн	0,252
Рапица	257,81	Памук	101,44	Лен	5,62
Кориандър	45,135	Коноп		Коноп	
Фасул		Слънчоглед	305,922	Слънчоглед	217,1853
Люцерна	52,6133	Рапица	171,8215	Рапица	734,4101
Естествени ливади	219,5712	Кориандър	5	Лавандула	0,5
Картофи	1,3528	Грах	54,83	Фасул	
Домати - полски	0,17	Нахут	27,61	Люцерна	336,6641
Пипер - полски	32,5335	Царевица за силаж	4,5727	Естествени ливади	1300,94
Зелен фасул	0,1	Люцерна	299,6831	Картофи	
Тикви	3,5053	Естествени ливади	1200,753	Домати - полски	35,7374
Дини	3,19	Картофи	12,1369	Краставици - полски	
Пъпеши	0,64	Домати - полски	1,9591	Пипер - полски	0,139
Череши	70,369	Пипер - полски	0,73	Зелен фасул	
Вишни	17,3746	Тикви	1,73	Тикви	2,049
Сливи	1,3	Дини	2,001	Дини	3,6599
Ябълки	0,3	Пъпеши	5,85	Пъпеши	4,28
Орехи	61,0032	Череши	22,21	Череши	23,1399
Бадеми	2,6449	Вишни	12,5073	Вишни	11,03
Лешници	5,24	Кайсии, зарзали	0,01	Сливи	85,0286
Ягоди	1,9	Праскови	0,01	Ябълки	0,379
Малини		Сливи	83,5901	Круши	0,081
Лозя - десертни	12,3993	Ябълки	0,1	Орехи	73,8357

Лозя - винени	263,521	Орехи	144,4355	Бадеми	0,4699
Култивирани гъби	0,056	Бадеми	2,4013	Лешници	11,4115
Други	59,3943	Лешници	8,707	Ягоди	1,52
Други зърнени		Ягоди	4,52	Лозя - десертни	16,0082
Други етерично-маслени и лекарствени		Малини	0,35	Лозя - винени	191,2995
Други зеленчуци	1,3257	Лозя - десертни	14,3843	Други	169,6656
Други овощни видове	0,35	Лозя - винени	230,0327	Угари	471,0293
Производство на семена и посадъчен материал	0,1202	Цветя - за рязан цвят	1,3799	Други зърнени	24,5119
Разсадници за трайни насаждения	0,513	Други	198,8103	Други етерично-маслени и лекарствени	7,5836
Общо ИЗП:	202,6797	Фий	0,701	Фуражни зеленчуци	4,2902
Домати - градински	1,9626	Угари	320,5815	Други зеленчуци	2,3809
Домати - оранжерийни	2,6	Други зърнени	43,3367	Други овощни видове	0,4273
Краставици -градински	0,08	Други етерично-маслени и лекарствени	8,495	Производство на семена и посадъчен материал	0,01
Краставици - оранжерийни	2,0628	Други протеинодайни	0,38	Пасища и мери	834,2844
Пипер - градински	1,1929	Други фуражни	14	Коноп - семена за фураж	
Пипер - оранжериен		Други зеленчуци	9,1339	Домати - градински	1,1498
		Други овощни видове	0,2	Домати - оранжерийни	3,2029
		Разсадници за трайни насаждения	0,513	Краставици - градински	
		Пасища и мери	804,3232	Краставици - оранжерийни	
		Домати - градински	2,3301	Пипер - градински	
		Домати - оранжерийни	3,1895	Пипер - оранжериен	
		Краставици - градински			
		Краставици - оранжерийни	0,1		
		Пипер - градински	0,5		
		Пипер - оранжериен	0,09		

Източник Общинска служба „Земеделие“ – гр.Хасково

От посочените данни става ясно, че площите на които се отглежда обикновената мека пшеница са се увеличили от 1558,999 ха през 2014 г. на 2007,433 ха през 2019 г. и на 1833,997 ха през 2022 г. През периода обаче започва отглеждането и на твърдата пшеница, която през 2014 г, не се отглежда, а през 2022 г. тя вече достига до 45,5876 ха, което й отрежда основното място сред растителните култури отглеждани на територията.

Ечемикът рязко намалява: от 295,3714 ха през 2014 г. пада на 151,3193 ха, а през 2022 г. той е само - 51,2738 ха. Царевицата, овеса и просото изчезват като култури от територията на община Стамболово.

Трикалето присъства постоянно през последните години, като една от предпочитаните култури, като се движи в диапазона от 388,204 ха до 454,45 ха.

Друг стимул за отглеждането на зърнено-житните култури е осигуряването на добри субсидии и добър пазар, което повишава интереса към тяхното отглеждане.

Техническите култури на територията обхващат тютюна, слънчогледа, рапицата, памука и др. Рапицата бележи рязък скок през 2022 г. като достига до 734,4101 ха. Тютюнът както вече казахме е спаднал до някакъв незначителен минимум. Слънчогледът се задържа на сравнително едно и също равнище, като през 2014 г. той е - 335,8536 ха, през 2019 г. е - 305,922 ха, а през 2022 г. е паднал на - 217,1853 ха. Памукът, познат като традиционна местна култура в миналото, почти изчезва през последните години с малки изключения през периода. На негово място макар и символично започва да се появява отглеждането на лен.

Зеленчукопроизводството също е развито в община Стамболово, главно поради благоприятния релеф, плодородните почви и частично опазените поливни съоръжения. Доматите през 2014 г. почти отсъстват, докато през 2019 г. те се отглеждат на площ от 1,9591 ха, а през 2022 г. те вече достигат 35,7374 ха. Пиперът има обратната тенденция от 32,5335 ха през 2014 г. пада на символичните - 0,139 ха през 2022 г. Полските краставици изчезват изцяло като отглеждана култура, а площите на които се отглеждат картофи се менят през различните години, така например през 2014 г. те са - 1,3528 ха, през 2019 г. - 12,1369 ха, а през 2022 г. липсват.

Бобовите растения като грах, нахут и фасул почти не се отглеждат на територията.

Предвид водената селскостопанска политика на страната се предполага, че зеленчукопроизводството ще продължи да се развива още по-активно в бъдеще. Към момента нещата в зеленчукопроизводството не са много оптимистични, въпреки добрите почвени и климатични условия на територията на община Стамболово. Поради ниските субсидии зеленчукопроизводството не е предпочитано от страна на местните земеделски производители. Не трябва да се забравя, че развитието на зеленчукопроизводството създава предпоставки за изграждането на преработвателни предприятия на територията. За съжаление съществувалото през периода консервно предприятие в с. Царева поляна е затворено, а други инвеститори в този сектор липсват, което възпрепятства усвояването на произведената селскостопанска продукция на територията.

Отглеждането на пъпеши бавно се увеличава като през 2014 г. се започва с 0,64 ха, през 2019г. площите се увеличават на цели 5,85 ха, а през 2022 г. намаляват на - 4,28 ха. Дините почти запазват относителните си дялове, като през 2014 г. те са - 3,19 ха, през 2019 г. - 2,001 ха, а през 2022 г. са вече - 3,6599 ха. Тиквите са предпочитана култура различно през различните години, например през 2014 г. те са - 3,5053 ха, през 2019 г. - 1,73 ха, а през 2022 г. заемат площ от - 2,049 ха.

Десертните лозя макар и по-малко са се увеличили както следва: 12,3993 ха през 2014 г.; 14,3843 ха през 2019 г. и 16,0082 ха през 2022 г. Винените лозя, чието отглеждане е традиционно за региона са намалели по следния начин: 263,521 ха са били през 2014 г., през 2019 г. са спаднали до 144,4355 ха, а през 2022 г. са - 191,2995 ха. Това е сериозен удар по традиционното винопроизводство с което се слави районът. Намаляването на винените лозя е резултат от ниските изкупни цени на гроздето, ако въобще се намерят търговци, които да го изкупуват. По този начин една част от лозята се изоставят и не се обработват от стопаните.

Прави впечатление бурното развитие на трайните насаждения през последните години и подмяната на едни трайни насаждения с други. Тяхното създаване се дължи главно на възможностите, които е осигурявала до момента Програмата за развитие на селските райони.

На територията на община Стамболово се отглеждат трайни насаждения, като череши, вишни, орехи, сини сливи и лешници. Първоначално се регистрира по-висок интерес към черешите, който води до отглеждането на 70 ха череши през 2014 г. постепенно този интерес към този плод спада и през 2022 г. площите заети от череши са само една трета - 23,1399 ха. Ситуацията с вишните е адекватна и отглежданите вишни на територията са спаднали от 17,3746 ха през

2014 г. на 11,03 ха през 2022 г. Ниските изкупни цени дори възпират някои от земеделските производители да обират готовата реколта. Липсва държавна политика, която да определя предварително изкупните цени. По този начин производителите ще имат ясна представа какво могат да очакват като приход от произведената продукция, а не да подаряват реколтата си на случайни некоректни прекупвачи.

Площите заети с трайни насаждения през 2014 г. се разпределят по следния начин: сливи – 1 ха; орехи – 61 ха и лешници – 2 ха. Докато през 2020 г. те се разпределят така: сливи – 83 ха; орехи – 139 ха и лешници – 1 ха. През 2022 г. сливите са вече – 85 ха; орехите – 73 ха и лешниците – 11 ха. Както се вижда сливовите насаждения са увеличени многократно. Орехите първо бележат сериозен ръст, а след това известен спад. Лешниците се увеличват бавно за сметка на намаляващото отглеждане на бадемите. Отглеждането на ябълки на територията остава символично.

От представените данни може да се направи изводът, че започналият преход от монокултурно земеделие (отглеждане на тютюн) към неговото разнообразяване е приключил. В този случай акцентът се поставя върху добива на зърнено-фуражните култури, което пък създава опасност това да се превърне в трайна тенденция, застрашаваща замърсяването на почвата. Подобни негативни резултати се получават главно от монокултурното земеделие, от прекаленото торене, от използването на пестициди, от нередовната оран, лошата селекция на селскостопански култури и насаждения, принудителното отглеждане на култури, които се отглеждат на наклонен терен, обезлесяването и други фактори, които водят до ерозивни процеси. Ерозията унищожава големи площи от най-плодородната земя, намалява нейния производствен капацитет и постепенно влошава климатичните условия и заплашва околната среда.

Лозята макар и да запазват добрата си позиция постепенно отстъпват мястото си на овощните насаждения, което се дължи главно на финансирането на проектни предложения от ПРСР през последните години и водената селскостопанска политика на национално ниво.

Земеделските производители, регистрирани в Общинска служба „Земеделие” през 2011 г. са били 1 365 бр., а земеделските кооперации са били 12 бр. През 2020 г. те са намалели на 460 броя, а кооперациите са останали само 2 броя. През 2022 г. те дори падат на 359 броя по информация от Общинска служба „Земеделие“, изнесен офис-Стамболово.

Тези данни показват, че голяма част от дребните семейни стопанства вече не функционират, а кооперациите започват да изчезват като форма на традиционни обединения в селското стопанство. Уедряването на земята става факт, който изтласква на преден план големите собственици и арендаторите на земя, които стават ключови фигури в местното селскостопанско производство. По-големите земеделски производители на територията на община Стамболово са следните:

- „АГРО ИНВЕСТ БАШОВИ" ЕООД;
- „АГРОИНВЕСТ-Ж.ЧАВДАРОВ"ЕООД;
- „ДИН-ИНВЕСТ" ЕООД";
- „РОСАГРО-БГ" ЕООД;
- „АГРО 99“ ООД;
- ЗК "СДРУЖЕНИЕ ЧЗС ПОБЕДА";
- ЕТ „ГРАЙ - ГЕОРГИ АНДОНОВ - РАДКА АНГЕЛОВА“;
- „АГРО ТАНДЕМ 11“ 00Д;
- "ТРИ-Г-АГРО" ЕООД;
- ТАСИМ КЯЗИМ ЙЪЛДЪЗ;
- БЕКИР ОСМАН МУСТАФА;
- ППЗК СЪГЛАСИЕ –кооперация с. Жълти бряг;
- ЕТ ЧЗП-ГЮНЕР СЕРБЕСТ;

- МУХЛИС ФАРИЗ СЕРБЕСТ[15].

Затварянето на голяма част от малките земеделски стопанства е резултат от постоянното им изтласкване от земеделския сектор заради несправедливите изкупни цени, липсата на адекватна подкрепа от страна на правителството, както и от натиска от големите арендатори и от корпорациите. Бързият упадък както на малките стопанства, така и на дивата природа е дълбоко вкоренен в настоящия модел на производство на селскостопански храни, който до голяма степен разчита на мащабното монокултурно земеделие и използването на синтетичните пестициди. Този модел заплашва икономическото оцеляване на малките стопанства, чудесната природна среда и биоразнообразието в региона.

Земеделските производители на територията често сами стигат до разбирането за разнообразяване на земеделските култури, отглеждани на територията, въпреки сериозното доминиране на зърнено-фуражните култури, които са приоритетни за големите земеделски производители и за световното селскостопанско производство като цяло. За това състояние на нещата основна роля играе и държавната подкрепа на зърнопроизводителите, която им осигурява най-много субсидии.

Важна селскостопанска инфраструктура на територията са напоителните системи, които са разрушени през разглеждания период. Функционират само ограничени остатъци от напоителните съоръжения, които обслужват едва 10 000 дка. Използването на многобройните микроязовири е сериозна възможност за разширяване на поливното земеделие, което ще оптимизира условията и ще допринесе за по-доброто развитие на селското стопанство на общинско ниво.

Като цяло перспективи за развитие на растениевъдството на територията на община Стамболово освен в отглеждането на зърнени и технически култури има и в отглеждането на зеленчуци, билки и овощни насаждения. Наличната земеделска площ дава възможност за създаване на нови трайни насаждения. Отглеждането на лозя остава една от традиционните възможности, но в случая е наложително подобряването на пазарната реализация, която може да осигури чудесни условия за развитието на винопроизводството в региона и да реабилитира известното в близкото минало Мерло от Стамболово. Необходимо е освен това да се постави акцент на биопроизводството и маслодайните култури, пред които има реални перспективи за добра пазарна реализация в страната и в чужбина.

Машинната обработка на замята и посевите повишава добивите, но намалява броя на заетите в селското стопанство лица и увеличава безработицата на територията, което налага търсенето на алтернативни решения.

Животновъдство

От развитието на животновъдството на територията на общината в значителна степен зависи производството на месо и мляко, които са основните суровини за преработващата промишленост. За съжаление липсват на територията мандри и консервни предприятия, които да затворят цикъла на произвежданата селскостопанска продукция.

Животновъдството в община Стамболово, а и в областта, е съсредоточено в частния сектор, като една част от животните се използват за задоволяване на лични нужди, а друга част се отглеждат в стопанства и фирми и са предназначени за пазара. Трябва да се отбележи, че през

[15] Източник Общинска служба „Земеделие“ – гр. Хасково

последните десет години това съотношение видимо се променя в полза на пазарната реализация на животновъдните продукти.

В общината традиционно е развито говедовъдството, овцевъдството, козевъдството и птицевъдството. В последните години има увеличен интерес към пчеларството.

Животновъдството няма сезонен характер, но е силно зависимо от растениевъдството, подсигуряващо храните за животните. Животновъдството осигурява пресни храни за населението и суровини за много отрасли на ХВП и леката промишленост. Неговите продукти са: месо, животни за разплод, мляко, кожи, кости, вълна, мазнини.

Животновъдството дава оборска тор за растениевъдството, с което съдейства за повишаване на добивите в него. Животновъдството предоставя възможност за рационално използване на слабопродуктивните земи чрез пашата.

Регистрираната динамика в отглеждането на животни може да се проследи в следващата таблица №11, която прави съпоставка на отглежданите животни в началото и в края на отчетния период.

Таблица № 11. Отглеждане на животни на територията на община Стамболово

Животно	Мярка	Количество 2014 г.	Количество 2017 г.	Количество 2020 г.	Количество 2022 г.
Овце – общо	бр.	4451	5883	5423	4377
в т.ч. овце – млечни*	бр.	4449	5865	5250	3879
Кози – общо	бр.	252	195	142	73
в т.ч. кози – майки*	бр.	247	191	141	70
Птици – общо	бр.	57828	78726	58549	53775
в т.ч. кокошки – носачки	бр.	855	837	472	
в т.ч. пуйки	бр.	6		15	
в т.ч. патици	бр.	42100	37425	22495	18175
Зайци – общо	бр.	60	124	142	
Пчелни семейства	бр.	869	911	1144	1530
Други		240			
в т.ч. зайкини – майки	бр.	18		135	
Говеда и биволи – общо*	бр.	1861	2460	1836	1515
в т.ч телета и малачета до 1 г.*	бр.	167	158	203	199
в т.ч. телета и малачета над 1 г. и под 2 г. за угояване*	бр.	6	82	52	51
в т.ч. телета и малачета над 1 г. за разплод и бременни юници*	бр.	179	137	120	164
в т.ч. крави – млечни*	бр.	1407	1460	1126	838
в т.ч. крави – месодайни*	бр.	100	624	330	262
в т.ч. овце – месодайни*	бр.	-	4	2	245
в т.ч. кози – други*	бр.	5	4	1	3
в т.ч. бройлери	бр.	14840	39570	35565	35600
в т.ч. птици - други (фазани, яребици, токачки, петли)	бр.	27		2	
в т.ч. овце - други*	бр.	-		4	253
Калифорнийски червеи	кв.м.	480	240	240	

Източник Общинска служба „Земеделие“ – гр. Хасково

За периода 2014-2022 г. овцете са били в процес на увеличение до 2017 г., като са достигнали общо – 5 883 броя, след което са започнали да намаляват и през 2022 г. са намалели до 4 377 броя. Птиците по същия начин са се увеличавали от 54 828 през 2014 г. на 78 726 броя през 2017 г. след което бележат сериозен спад и през 2022 г. те вече са - 53 775 броя. Бройлерите са

били 14 840 през 2014 г., достигнали са 39 570 броя през 2017 г. след което са паднали до 35 600 през 2022 г. Данните показват, че за животновъдството годините 2017 – 2018 г. са били най-благоприятни по отношение на броя на най-отглежданите животни на територията. Малко по-различен е случая с общата бройка на говедата и биволите, при които броя на животните през 2014 г. е 1 861, през 2017 броя им възлиза на 2 460, през 2020 г. той вече е паднал на 1 836 след което през 2022 г. отново отбелязва спад и достига до – 1 515 броя. Козите присъстват символично и са налични само единици. Отглеждането на калифорнийските червеи постепенно намалява и накрая напълно изчезва. Зайците не са предпочитани за отглеждане на този етап.

Като отчетем и факта, че в сравнение с предходния период има рязко увеличение на почти всички видове животни, като животновъдните обекти (малки ферми) наброяват 101 бр., които разпределени по видове са следните: 42 бр. са за отглеждане на говеда, 54 бр. - за отглеждане на овце и 5 бр. за отглеждане на кози можем да заключим, че през последните години се регистрира подем в местното животновъдство.

По-големите животновъдни ферми на територията на община Стамболово са:

- Юркие Осман Юсеин – крави, овце, и кози, с. Стамболово;
- Рамадан вели Смаил – овце, с. Голям извор;
- Руска Кирчева Христова – овце, с. Голям извор;
- Колю Христов Христов – овце, с. Голям извор;
- Бекир Неджиб Мустафа – овце, с. Лясковец;
- Ирфан Ибрям Осман – овце и кози, с. Поповец;
- Тасим Кязим Йълдъз – овце, с. Пчелари;
- Ердинч Керим Нури – овце, с. Пчелари;
- Бекир Осман Мустафа – овце, с. Светослав;
- Серкан Сейхан Сейдахмед – овце, с. Пчелари;
- Азиме Шуаиб Халил – крави, с. Долно Черковище;
- Недим Мустафа Юмер – овце, с. Долно поле;
- Хълми Юзеир Мюмюн – крави, с. Царева поляна;
- Джемал Хасан Якуб – крави, с. Стамболово;
- Хайрие Сюлейман Реджеб – крави, с. Пчелари.

За съжаление през лятото на 2022 г. има рязък спад в отглежданите животни поради възникналите кризи, но липсват актуални данни.

Пчеларство. Релефът, флората и екологично чистата среда са особено подходящи за развитието на пчеларството. Преобладават малките пчеларски стопанства – до 50 кошера, които обаче постепенно се увеличават. Прави впечатление, че броят на отглежданите пчели нараства непрекъснато през последните 8 години. За периода пчелните семейства от 869 броя през 2014 г. са се увеличили постепенно и са достигнали до 1 530 броя през 2022 г.

Интересът към този сектор се засилва поради: осигурените субсидии; експортната му насоченост; търсенето на пазара и осигуряването на постъпления, осигуряващи допълнителни доходи на производителите; необходимостта от сравнително ниски инвестиции за развитие на пчеларството; отглеждането на пчели позволява дейността да се изпълнява успоредно и с извършването на други дейности. С други думи значение има добрата селскостопанска политика на национално равнище и относително бързата възвръщаемост на вложените средства.

Въпреки положителните тенденции през последните години, сравнително бавното повишаване броя на отглежданите животни на територията не е гаранция за добри резултати, още повече, че през последните месеци на 2022 г. разпродажбата на цели стада животни стана масова, а тези резултати не са отразени в статистическите данни. Въпреки наличния местен капацитет, който остава неусвоен, развитието на животновъдството на територията на община Стамболово буксува и това се дължи главно на следните причини: неефективна национална политика стимулираща отглеждането на животни, високите цени на фуражите и липсата на достатъчно работна ръка на територията. Не се използват ефективно наличните мери и пасища. Други причини са: изгубване на традиционните за голяма част от местното население навици и умения за отглеждане на животните; ниските изкупни цени на произведената продукция; териториалните ограничения за продажбите на животинската продукция; високите цени на медикаментите и ветеринарните услуги; нередовните и забавени плащания от преработвателните предприятия; непрекъснатите проблеми с получаването и размера на субсидиите; нарушения породен състав на стадата; ниската квалификация на работещите в животновъдството; застаряването и намаляването на населението в селата; високите европейски изисквания и стандарти за отглеждане на животните и др.

Наличието на яз. „Студен кладенец“, както и на многобройните водни басейни, намиращи се на територията на общината, осигуряват добри условия за развитието на рибни стопанства, които за съжаление не са развити до момента на територията на общината. Това е един сериозен местен потенциал, който остава неусвоен на този етап.

За да се подобри конкурентоспособността на земеделските производители на територията на общината се препоръчва да се намерят алтернативни култури или съответни дейности, функциониращи чрез семейната организация. Биопродуктите са една все още неразработена възможност с бъдеще, която може да се развива в по-големи мащаби от по-голям брой земеделски производители.

Има сериозен потенциал и в по-активното използване на пасищното животновъдство, като се акцентира на перспективното „биологично животновъдство“.

Като цяло трябва да се обърне по-сериозно внимание на „биологичното земеделие“, което е холистична система, която има за цел да създаде хармонични взаимоотношения както между хората и околната среда, така и между земеделието и аграрната екосистема и да осигури защитата на организмите в почвата, растенията и домашните животни. Използването на биологичното производство ще създаде на територията ферми и предприятия, които се основават на принципа на устойчивото развитие и допринасят за естественото развитие и запазване на растителните и животинските видове и на околната среда като цяло. Освен това те ще привлекат като туристи любителите на здравословната храна, което ще мултиплицира ефекта и в сектор туризъм.

2.3. Горско стопанство

За община Стамболово, която е разположена в планински и полупланински район, горите имат важно значение, защото са източник на дървесина, препитание за част от населението, гориво за домакинствата, привличане на туристи в този красив край на страната и най-важното запазват климатичното равновесие и поддържат в устойчив вид „зелената екосистема“ в региона. Горите в областта се намират в териториалния обхват на Регионална дирекция по горите (РДГ) – Кърджали.

Общата площ на горите е - 12 618 ха. Разпределението по видове собственост[16] е както следва:

- ДГТ (държавни горски територии) - 2 105 ха;

[16] Източник: Регионална дирекция по горите - Кърджали

- ОГТ (общински горски територии) - 9 088 ха;
- ЧФЛ (частни физически лица) - 125 ха;
- ЧЮЛ (частни юридически лица) - 658 ха;
- ГЗТ (гори в земеделски територии) на общината - 545 ха;
- ГЗТ (гори в земеделски територии) на държавата - 4 ха;
- ГЗТ (гори в земеделски територии) на ЧФЛ - 67 ха;
- ГЗТ (гори в земеделски територии) на ЧЮЛ - 26 ха.

Териториалното разположение и разпределение на горите в община Стамболово е следното: площта от 9 088 ха попада във II ГСУ на ТП ДГС Хасково, от която 8106 ха са залесена, 285 ха - незалесена дървопроизводителна и 697 ха недървопроизводителна площ.

Горският фонд се стопанисва от община Стамболово, която притежава основния горски фонд на територията и от Държавна агенция по горите, която се грижи за държавния горски фонд[17]. Тези две публични структури управляват земите от поземления фонд, отговарят за стопанисването, възпроизводството, опазването и ползването на горите на територията на община Стамболово.

Общината е въведена във владение на над 8 700 ха гори, като актуваните гори по землища са дадени в **Таблица № 12**:

Таблица № 12. Актувани гори на община Стамболово

АКТУВАНИ ГОРИ НА ОБЩИНА СТАМБОЛОВО			
№	**Населено място**	**Обща площ, ха**	**Бр. актове**
1	*Лясковец*	382,26	13
2	*Тънково*	1252,559	15
3	*Маджари*	417,832	27
4	*Воденци*	495,2227	17
5	*Голям извор*	866,313	8
6	*Долно Ботево*	615,24	7
7	*Войводенец*	272,26	3
8	*Жълти бряг*	258.70	7
9	*Долно Черковище*	775,69	14
10	*Долно поле*	291,1612	18
11	*Стамболово*	542,1626	24
12	*Царева Поляна*	508,2454	47
13	*Силен*	548,7	16
14	*Голобрадово*	83,911	6
15	*Бял кладенец*	220,836	14
16	*Рабово*	236,58	5
17	*Пчелари*	540,321	13
18	*Светослав*	437,4122	30
19	*Пътниково*	268,24	9
	Общо:	***8754,946***	***293***

Източник: Данни от община Стамболово

Над 70 % от териториите са залесени, а средната възраст на горите е 51 години. Средната надморска височина на територията на общината заета от гори е 300 м.

В резултат на провежданите залесителни мероприятия през 70-те години на миналия век основни култури са черният и белият бор, малка част – акация и хибридна топола.

[17] Държавният горски фонд (ДГФ) на територията на общината се стопанисва от ТП „ДГС *Хасково*".

Основните дървесни видове, които се срещат на горските терени са:

- ***Иглолистни***: белборови, черборови, атласки кедър, смесени иглолистни, смесени иглолистни и широколистни;
- ***Широколистни високостъблени***: зимнодъбови, церови, чернодъбови, тополови, брезови, ясенови, смесени широколистни;
- ***Издънкови за превръщане***: дъбови, благунови, церови, габрови, смесени широколистни;
- ***Нискостъблени***: дъбови, церови, акациеви, келявогаброви, смесени широколистни.

Разпределението на горите по видове, по площ и обем е следното:

- Иглолистните са с площ - 2 304 ха и обем - 512 540 куб.м;
- Широколистните са с площ - 10 324 ха и обем - 696 955 куб.м.

Дял (площ) обем на горите със специално предназначение:

- технич. проект борба с ерозия - 79,6 ха - 12 255 куб.м;
- защитени зони Натура 2000 - 2 692 ха - 185 580 куб.м;
- защитени местности - 632 ха - 20 290 куб.м;
- семепроизв. насажд. и градини - 77 ха - 9 880 куб.м;
- зелени зони - 9 ха - 2 480 куб.м.

Залесявания на територията на Община Стамболово през последните седем години са провеждани само през 2018 г. като са извършвани основно компенсационни залесявания на площ от 27 дка.

Защитени зони и местности намиращи се на общински горски територии, собственост на община Стамболово са подробно описани в Горскостопанския план от 2014 г.

В ДГТ на ТП ДГС Хасково се намират защитена местност: „Големият сипей" - 644 ха и природна забележителност „Кован кая - 1,5 ха.

Защитените зони по Натура 2000 са: „Родопи-Източни" - 685 ха; „Студен Кладенец" - 4 ха, „Мост Арда" - 11 ха и „Родопи – Средни" – 384 ха.

Горите в стопанско отношение са предпоставка за развитието на дърводобивната, дървообработващата промишленост и на туризма.

Основните горскостопански дейности, които се развиват в горските територии са: дърводобив, възобновяване и залесяване, опазване на горите от пожари и превантивни дейности – направа на лесокултурни прегради и минерализовани ивици. Дърводобивът се изпълнява чрез договаряне с лицензирани дърводобивни фирми.

Страничните ползвания на горския ресурс на територията на община Стамболово включват следните дейности:

- Пашата на добитъка е най-важното странично ползване от горите. Тя се допуска в част от площта;
- Косенето на трева за сено;
- Добив на листников фураж. При извеждане на предвидената сеч, при извършване на реконструкциите и при отглеждане на младите култури може да се добива по около 500 куб. м листников фураж годишно;

- Добив на билки и горски плодове. Най-разпространените видове билки са: риган, мащерка, жълт кантарион и други; горски плодове: шипка, глог, трънки, къпини и други; гъби: манатарка, пачи крак, челядинка, печурка, сърнела и други.
- Балансираното използване на горите на територията на общината е важно, поради което трябва да се прецизира икономическата полза от продажбата на дървен материал, за да не се навреди на развитието на туризма и на екологията. Същевременно неорганизираното използване на горите за туризъм също крие рискове – пожари, нарушаване състоянието на горите, замърсяване, безпокойство на видовете по време на мътене и отглеждане на малките и др.

Като се има предвид, че развитието на общинската икономика в значителна степен зависи от използването на горите, от важно значение е запазването на ресурсите от горския фонд, за да се съхранят неговите екологични и социално-икономически функции.

Както вече стана ясно горите са източник на много ценни ресурси, а именно на дървесина, билки, горски плодове, гъби и др. и поради тази причина те са застрашени от антропогенните дейности. За част от населението, което е с ниски доходи те са ресурс, който бързо може да бъде оползотворен.

Тук се произвеждат и дървени въглища, получени в резултат от сухата дестилация на дървесината, когато е спрян достъпът на кислород. Технологията на производството е известна като пиролиза, която предизвиква замърсяване на въздуха и не е екологически съобразена.

За съжаление в последните години се увеличава делът на бракониерската сеч. На сериозно изсичане са подложени главно буковите гори, поради завишеното търсене на дървесина от тях за мебелната промишленост и за огрев. С оглед развитието на туризма в района е важно да не се допуска масово изсичане на горите, трябва да се избягва и голата сеч, за да не се появят екологични проблеми. Изсичането на горите ще отблъсне туристите, ще доведе до намаляване и изчезване на някои биологични видове, които са важни за биоравновесието в региона.

Като цяло в общината трябва да се засили контролът върху сечта, като се разработят програми и планове, и се търсят средства и за залесяване на голите терени. Трябва да се засили и превенцията от възникване на пожари. До момента се разчита основно на естественото възпроизводство на горите, което не е достатъчно. Разнообразието на растителния и животинския свят трябва да бъде съхранено, като в тази връзка е важно да се увеличи площта на горите с рекреационна цел, особено в защитените територии.

Необходимо е собствениците на гори да унифицират и да обединят усилията си за опазването и устойчивото развитие на горите.

В ловно-стопанско отношение част от горите, устроени към лесничейството, са разпределени в 8 ловностопански района, предоставени на съответния брой ловно-рибарски дружинки, които се включват в Ловно-рибарско дружество – Хасково. За същите са разработени лосоустройствени проекти от страна на дружеството.

2.4. Работна сила

Човешкият фактор е свързващото звено между останалите фактори на производството и тяхното пълноценно използване. Застаряването на населението и засилената миграция слагат своя негативен отпечатък върху качеството на работната сила. В условията на криза, тенденциите в изменението на коефициентите на заетост и безработица сменят посоката на своето развитие, тъй като започва процес на свиване на производството и освобождаване на персонала.

За анализирането на трудовия пазар на територията на община Стамболово е важно да се разгледат основните понятия, определящи икономически активните лица на територията[18] и тяхната трудова заетост.

Заетостта[19] е структурен показател, който служи за по-доброто разбиране на структурата на пазарите на труда и икономическите системи, измерени чрез равновесието между търсенето и предлагането на работна сила или качеството на работните места, както и разпределението при извършването на различните икономически дейности.

По данни на НСИ през 2021 г. общо в община Стамболово живеят 6 383 души, от тях 926 са в под трудоспособна възраст, 3 788 са в над трудоспособна възраст, а останалите – 1669 човека са целевата група, която формира трудоспособното население. Тази явна диспропорция ограничава броя на хората в трудоспособна възраст и успоредно с това намалява и възможностите за увеличаване на заетостта. Като добавим и факта, че голяма част от работоспособното население не се намира на територията, тъй като е мигрирало в различни европейски страни или големите градове, става ясно че броят на потенциалните лица, които могат да бъдат трудово заети е силно намален. Получава се един порочен кръг. Младите хора не могат да намерят работа и заминават да търсят такава извън пределите на общината, а бизнесът, който търси квалифицирана работна ръка не може да намери необходимия му персонал. Това влошава качеството на бизнеса и предприемачите са принудени или да го закрият или да го преместят на друга територия. Всичко това се отразява негативно на икономическото развитие и води до бързото обезлюдяване на територията.

При сравнение на данните от 2014 г., когато заетите лица[20] са били 568, с данните от 2018, 2019 г. и 2020 г., когато заетите са съответно – 470, 479 и 425 лица става ясна тенденцията на намаление на заетостта, която спада устойчиво през целия период. Това е сигнал за тревога предизвикана не само от намаляването на трудовата заетост, но и от обезлюдяването на населените места на общината и региона. Малкият брой млади хора в под-трудоспособна възраст (926) не може да захрани с нужните лица групата на трудоспособното население, тъй като групата на хората в над-трудоспособна възраст е много по-голяма – 3 788 човека. При тази тенденция населението на общината устойчиво застарява, което налага увеличаването на здравните и социални грижи и води до бързото увеличаване на общинските разходи.

---

[18] ***Работна сила*** (текущо икономически активно население) – лицата на 15 и повече навършени години, които влагат или предлагат своя труд за производство на стоки и услуги. Работната сила включва заетите и безработните лица.

Равнището на заетост или делът на заетото население в трудоспособна възраст се счита за основен социален показател, който служи при анализа на развитието на пазарите на труда.

[19] Заети са тези лица на възраст над 15 години, които извършват работа поне 1 час седмично срещу заплащане, или които не работят в момента, но са по принцип наети на работа (например са в отпуск, включително по майчинство, или стачкуват).

Лицата в неплатен отпуск се считат за заети, ако продължителността му не надхвърля 3 месеца. По смисъла на това определение, доброволците не са част от заетите лица.

Заетите лица биват разделени на работодатели, самонаети, наети и платени семейни работници. Последните са тези работници, които работят без заплащане, но във фирма на лице от същото домакинство. Такъв би бил случаят с лице на възраст над 15 години, което работи във фирмата на родителите си.

Броят на заетите лица се използва за изчисляване на коефициентите на заетост и икономическа активност.

[20] Заети са тези лица на възраст над 15 години, които извършват работа поне 1 час в седмично срещу заплащане, или които не работят в момента, но са по принцип наети на работа (например са в отпуск, включително по майчинство, или стачкуват).

Таблица № 13. Заети лица на 15–64 навършени години по класове икономически дейности през 2018, 2019 и 2020 г.

Класове икономически дейност	Общо		
	2018	*2019*	*2020*
Общо:	**470**	**479**	**425**
Селско, горско и рибно стопанство	189	183	154
Добивна промишленост	..	-	-
Преработваща промишленост	57	61	58
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	8	9	..
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	-	-	-
Строителство	..	..	54
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	111	126	113
Транспорт, складиране и пощи	10	12	11
Хотелиерство и ресторантьорство	21	18	8
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	-	-	-
Операции с недвижими имоти	3	4	6
Професионални дейности и научни изследвания	6	4	6
Административни и спомагателни дейности	...	..	..
Образование	-	-	-
Хуманно здравеопазване и соц. работа	6	..	6
Култура, спорт и развлечения	7	8	..
Други дейности	..	..	..

Източник: НСИ

В горната таблица са представени резултатите предоставени от НСИ и посочващи разпределението на заетите лица в трудоспособна възраст по икономически дейности през поредните 3 години (2018, 2019 и 2020 г.)

Във посочения период най-много са заетите лица в селското, горското и рибното стопанство, така например – 189 са заетите през 2018 г., 183 са те през 2019 г., докато през 2020 г. техния брой вече е паднал на 154 лица, което говори, както за свиване на сектор селско стопанство, така и за неговото обновяване и модернизация, които също водят до намаляване броя на ангажираните със селскостопанска дейност хора. Следват заетите в търговията, където през 2018 г. те наброяват 111, през 2019 те са 126, а през 2020 г. те са 113 лица. Тези данни показват, че броя на заетите в сектора се задържа, въпреки Ковид пандемията и останалите кризи.

Трудно може да се определи броят на заетите лица в частния сектор, тъй като малкия им брой по сектори не се дава поради изискваната конфеденциалност. Въпреки недостатъчната информация може да се заключи, че частният сектор е този, който осигурява основната заетост на територията на общината. Общинската администрация в общината наброява – 77 човека, но голяма част от заетите в нея живеят в град Хасково и пътуват ежедневно. Това показва един сериозен недостатък на квалифицирана работна ръка, която има потенциала да заеме наличните работни места.

В преработващата промишленост заетите през тези 3 години са съответно: 111, 126 и 113, което също е показател за известно задържане броя на заетите. През 2021 и 2022 г. поради фалита на някои фирми спадът е видим с просто око, но статистически тези промени ще бъдат отчетени по-късно[21].

В хотелиерството и ресторантьорството заетите са съответно – 21, 18 и 8 човека, но оптимистичното тук е, че секторът се разраства и през 2021 и 2022 г. се регистрира търсене на квалифицирана работна ръка, липсваща на този етап на пазара на труда, което възпрепятства развитието на сектора.

[21] НСИ осигурява информация за 2 години назад

В образованието и в административните и спомагателните дейности, през последните три години изцяло липсва информация, поради наложената конфиденциалност произтичаща от малкия брой административни единици. Само в здравеопазването и в социалната дейност има информация за заетите лица, които са 13 през 2014 г., а през 2020 г. техния брой пада на 6 лица. Това е един обезпокоителен факт, който влошава качеството на здравната и социалната грижа, от която се нуждае все по-голям относителен дял от местното население.

За строителството през периода няма посочена информация поради малкия брой на строителните фирми.

Броят на предприятията от 148 през 2014 година се увеличават само с 2 през 2020 г. и те стават общо 150, докато през 2018 г. те са били 155, което говори за фалити и закриване на действащи на територията фирми.

До голяма степен динамиката на наетите[22] през годините е противоположна на тази на безработните, като „дъното“ е регистрирано през 2019, когато броят им пада до 344. Наетите лица винаги са по-малък брой от заетите лица, което се дължи на факта, че заетите лица биват разделени на работодатели, самонаети, наети и платени семейни работници. Последните са тези работници, които работят без заплащане, но във фирма на лице от същото домакинство. Такъв би бил случаят с лице на възраст над 15 години, което работи във фирмата на родителите си.

Негативните ефекти върху трудовия пазар в общината се засилват през летните месеци въпреки активната сезонна заетост за която нямаме достоверна информация освен наблюдение.

Българските работодатели значително ще забавят темпа на наемане на нови служители в периода октомври 2022 г. - март 2023 г. Според третото прогнозно проучване на Българската конфедерация по заетостта (БКЗ) 14% от анкетираните 1110 компании в пет региона на страната планират да намалят работната сила през следващото шестмесечие с 6%, в сравнение със същия период на миналата година. При такава компетентна прогноза, която отчита различните кризи се предполага, че и местните предприемачи значително ще намалят наемането на работа, което ще доведе до увеличаване на безработицата.

Освен това не трябва да се забравя, че дистанционната работа ще продължи да се налага в практиката, което ще благоприятства работещите от домовете си граждани, но това изисква високо образование и добра квалификация. Друга тенденция при работодателите и служителите е желанието за гъвкаво работно време. Освен това хората все повече обръщат внимание на сигурността и осигуряването на придобивки и бонуси, които не се осигуряват на този етап от работодателите на територията на общината.

Разбира се измененията на пазара на труда се отразяват и на структурата на доходите на домакинствата. В резултат на свиването на заетостта и ръста на безработицата, делът на доходите от заплати в общия доход на домакинствата също намалява.

От следващите таблици можете да проследите динамиката в заетите и наетите лица.

[22] Наети лица са лицата, които са в трудово правоотношение с работодателя съгласно Кодекса на труда и в служебно правоотношение съгласно Закона за държавния служител, по силата на които правоотношения те получават възнаграждение в пари или натура под формата на работна заплата за извършена в определен обем и качество работа, независимо дали договорът за наемане е постоянен или временен, на пълно или непълно работно време.

Таблица № 14. Заети лица на 15–64 навършени години по класове икономически дейности през 2014 г.

Икономически дейности	Предприятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Заети лица	Наети лица
	Брой	Хил. лв.		Брой	Брой
ОБЩО:	**148**	**21 502**	**47 261**	**568**	**408**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	29	14 529	24 645	245	198
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	..	..	..	..	
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	16	3 181	..	121	85
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	11	1 564	1 618	6	..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	..	..	..	..	..
F СТРОИТЕЛСТВО	..	..	..	..	..
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	60	1 400	5 361	125	73
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	4	339	347	8	..
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	7	30	93	11	4
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	..	..	..	..	
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	3	34	34	..	..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	3	34	156	..	
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	4	169	169	9	9
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	3	46	49	4	..
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	..	..	..	..	

Източник: НСИ

Рязко увеличение, с около 1 млн. спрямо 2014 г. се регистрира в обема на произведената продукция през 2020 г. в сравнение с тази през 2014 г. докато в периода на последните три години нарастването се осъществява плавно, но за съжаление е съвсем символично. Въпреки скока от 2014 г. задържането на производствата през последните години говори за ниската конкурентоспособност на МСП в общината и за отсъствието на сериозен подем в промишлените производства на територията.

Паднали са и инвестициите в ДМА през последните три години от 41 755 хил. лв. през 2018 на 38 253 хил. лв. през 2019 г. и на 32 973 000 лв. през 2020 г. Прави впечатление, че свиване на разходите за ДМА има не толкова в преработващата промишленост, колкото в селското и горското стопанство – от 21 316 хил. лв. през 2018 г. те са се свили до 16 058 хил. лв. през 2020 г. и туристическите дейности, които са паднали от 1 489 хил. лв. през 2018 г. на 1 206 хил. лв. през 2020 г. Това показва реалния спад в разходите за придобиване на дълготрайни материални активи от фирмите спрямо предишната година, който е характерен както за годините на пандемия, така и най-вероятно отразява реакцията на фирмите към повишената икономическа несигурност характерна за 2020 г. и особено за 2021 и 2022 г., когато кризите се увеличават и задълбочават.

Тези факти говорят не само за известен застой в икономическото развитие на общината, а за устойчив спад, дължащ се на една задълбочаваща се икономическа нестабилност и неустойчивост, която влошава сериозно качеството на живот на местното население.

Влошаването на икономическите показатели се дължи главно на почти безпрецедентните икономически обстоятелства, в които се намираме особено след войната в Украйна. Те изискват по-внимателни и задълбочени анализи, както на макроикономическо, така и на регионално и местно ниво. По този начин ще може да се изгради възможно най-ясна картина за ситуацията и ще се направи възможно най-трезва оценка на ефективността и

целесъобразността на политиките предприемани на държавно и местно ниво. Проблем е липсата на икономически данни за 2021 и 2022 г.

Таблица № 15. Обобщени данни по класове икономически дейности през 2018 г.

Икономически дейности	Предприятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Заети лица	Наети лица
	Брой	Х и л я д и лв.		Б р о й	
ОБЩО:	**155**	**25 780**	**46 885**	**470**	**341**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	38	10 772	25 422	189	161
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	..	..	..	..	..
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	11	8 247	9 874	57	45
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	8	3 344	3 778	8	..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	-	-	-	-	-
F СТРОИТЕЛСТВО	..	..	..	..	..
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	57	1 012	5 156	111	60
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	6	347	353	10	7
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	12	198	330	21	9
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	-	-	-	-	-
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	5	92	116	3	0
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	4	77	77	6	..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	..	..	..	..	..
P ОБРАЗОВАНИЕ	-	-	-	-	-
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	..	..	..	6	..
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	3	50	51	7	6
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	..	..	..	..	0

Източник: НСИ

Приходите от селското и горското стопанство са сериозно намалели през последните години и от 25 422 хил. лв. през 2018 г. са паднали на 20 520 хил. лв. през 2020 г. както и произведената продукция от 10 772 хил. лв. през 2018 г. е намаляла на 9 921 хил. лв. през 2020 г. Като се вземе под внимание и фактът, че през 2021 г. и особено през 2022 г. селското стопанство бележи допълнителни икономически загуби, предизвикани от увеличените осигуровки за земеделските производители, от последиците предизвикани от Ковид пандемията, от инфлацията и главно от енергийната криза, положението в общината става сериозно, тъй като главния поминък на местното население – селското стопанство се намира в сериозна криза.

Производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия, и на газообразни горива заема едно добро място в местната икономика. То е обезпечено от 8 предприятия през 2018 г., които падат на 5 през 2020 г. Въпреки това произведената продукция не се е променила съществено и от 3 344 хил. лв. (2018 г.) тя намалява до – 3 250 хил. лв. (2020 г.), а приходите дори малко се увеличават и от 3 778 хил. лв. достигат – 3 816 хил. лв. през същите две години.

През 2014 г. предприятията са били 11 на брой, а произведената от тях продукция е била – 1 564 хил. лв., а приходите им – 1 618 хил. лв., което говори за една по-добра конкурентоспособност в този клас икономическа дейност.

Таблица № 16. Обобщени данни по класове икономически дейности през 2019 г.

Икономически дейности	Предприятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Заети лица	Наети лица
	Брой	Х и л я д и лв.		Б р о й	
ОБЩО:	**150**	**27 037**	**46 054**	**479**	**344**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	33	9 735	21 037	183	142
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	-	-	-	-	-
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	..	9 575	11 601	61	49
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	8	3 516	4 065	9	..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	-	-	-	-	-
F СТРОИТЕЛСТВО	3	..	..	..	..
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	58	1 456	6 195	126	75
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	5	323	323	12	9
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	11	179	316	18	8
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	-	-	-	-	-
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	6	108	168	4	..
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	3	..	..	4	..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	3	..	..	..	..
P ОБРАЗОВАНИЕ	-	-	-	-	-
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	..	..	..	..	..
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..	..	45	8	7
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	..	..	..	..	..

Източник: НСИ

Любопитни са Операциите с недвижими имоти, които през 2018 г. са 3 на брой, имат произведена продукция от 92 хил. лв. и приходи от 116 хил. лв. с 3 заети лица. През 2020 г. предприятията вече са 6, докато произведена продукция е 79 хил. лв. а приходите им са само 98 хил. лв., но заетите лица са вече 6.

В клас Култура, спорт и развлечения, които са важни за задържането на младите хора в общината намалява броя на предприятията, които през последните години са паднали под 3, а приходите от 51 хил. лв. през 2018 г. са достигнали на 45 хил. лв. през 2019 г., докато за 2020 г. липсва информация. Всичко това говори за рязкото свиване на тези услуги на територията на общината, като се добави и отсъствието на инвестиции в ДМА, става ясно, че нещата в този клас се случват доста трудно или изобщо не се реализират на територията на общината.

Динамика на трудовия пазар

Заетостта в България **се сви драстично още през 2020 г.** заради породените от пандемията блокади и рестрикции, които затвориха много бизнеси. Така в края на първата година от пандемията (2020 г.) заетите в страната намаляха до 3,1 млн. души.

През 2021 година **броят на заетите се е понижил още – до 3,07 милиона души**, което прави 52% от населението на 15 и повече навършени години.

През - 2020 г. най-голямо търсене на работна сила за района се наблюдава в следните икономически дейности: „Преработваща промишленост”, „Търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети” и „Административни и спомагателни дейности”. Във всички икономически дейности се наблюдава спад на търсенето на работна сила.

За сравнение, през пред-пандемичната 2019 г., общият брой на заетите лица е бил над 3,2 милиона, или 54% от населението на 15 и повече навършени години.

За община Стамболово през последните две години заетостта също намалява, тъй като увеличаването на безработицата като процес се засилва в периода на остри кризи, когато една част от работещите до момента фирми на територията на общината търпят загуби и са принудени да освобождават своите работници. Това се случи през периода с две от преработващите предприятия на територията, с някои магазини, но по-обезпокоителното е, че са заплашени и голяма част от останалите фирми, работещи на територията. Много от частните земеделски производители не само намаляват семейната си заетост поради липса на необходимите приходи обезпечаващи жизнения минимум на заетите, но и приключват изцяло със земеделските дейности.

Информация за свободния трудов ресурс на територията на общината може да се събере най-вече чрез анализа на равнището и структурата на безработицата. Най-актуалните и точни данни за броя на безработните и равнището на безработица публикува Агенцията по заетостта. По тази причина в анализа ще ползваме именно тези данни, а не извадковите изследвания на Националния статистически институт. Въпреки че нямаме данни за 2020 и 2021 на заетите и наетите, тъй като информацията от НСИ може да се предостави със закъснение от 2 години.

Безработицата през последните 3 години на територията на община Стамболово е доста висока. Тя е съответно: 10,7% през 2020 г., 8,2% през 2021 г. и 8,9% през първото полугодие на 2022 г. В същото време безработицата на национално ниво се е понижила и се е свила до 5,3%, като в сравнение с 2020 г. тя е намаляла с 0,8 пр. пункта. През април 2022 г. се достига най-ниското равнище на безработица от 4,6%. В Хасковска област безработицата е съответно - 6.5% през 2021 г. и 5.2% през първото полугодие на 2022 година. Данните показват, че безработицата в община Стамболово е доста по-висока в сравнение със средните показатели за Област Хасково и за страната като цяло.

Продължително безработните лица в община Стамболово са:

- 48 през 2020 г. от тях 36 са с нисък социален статус и без квалификация, чийто относителен дял е 19,83%;
- 42 през 2021 г. и от тях с нисък социален статус и без квалификация са 34, чийто относителен дял е 18,37%;
- 29 през 2022 г. от тях 23 са без квалификация, чийто относителен дял е 14,65%.

Относителният дял на продължително безработните в страната спрямо всички безработни през 2021 г. е 49,5%. При сравнението му с данните за община Стамболово се вижда, че продължително безработните лица са значително по-малък дял 22,7% спрямо тези за страната.

По рискови групи продължително безработните лица се разпределят така:

- с намалена работоспособност през 2020 г. са – 8, през 2021 г. – 5 и през 2022 г. – 6;
- самотни родители - през 2020 г. са – 1, през 2021 г. – 1 и през 2022 г. – 0;
- майки с деца до 3 години - през 2020 г. са – 4, през 2021 г. – 5 и през 2022 г. – 4.

Важна част от изследването на състоянието и тенденциите на пазара на труда е анализът на структурата на безработните лица по основните социално-демографски признаци: пол, възраст, образование, професия и по местоживеене.

Таблица № 17. Средномесечен брой на регистрираните безработни в общината

ПОКАЗАТЕЛИ	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.	юли 2022 г.
Средномесечен брой на регистрираните безработни	440	414	372	373	275	239	242	185	198
Равнище на безработица %	19.4	18.3	16.4	16.4	12.2	10.5	10.7	8.2	8.9
в т.ч. :									
- продължително безработни	230	218	167	76	75	63	48	42	29
- жени	242	230	209	156	138	116	143	101	102
По възраст:									
до 29 години	70	54	44	44	31	22	18	14	12
от 30 до 49 год.	180	159	151	109	97	75	89	44	82
над 50 години	190	201	177	122	111	110	135	97	111
По образование:									
висше	11	12	13	7	6	6	5	3	3
средно	138	121	105	85	76	63	76	57	63
основно и по-ниско	291	281	254	183	157	138	161	125	132
По професионална квалификация									
специалисти	47	46	44	37	36	33	25	23	23
с работническа специалност	83	70	58	57	55	53	52	45	51
без специалност и професия	310	298	270	279	184	153	165	117	124

Източник: Агенция по заетостта, Дирекция „РСЗ“ – Хасково

Средномесечният брой на регистрираните безработни в община Стамболово се увеличава устойчиво до 2014 г. но от данните в горната таблица става ясно, че, след тази година безработицата започва да намалява. През 2021 г. тя достига най-ниското си равнище от 8,2%. Най-високо е било нивото на безработицата през 2014 г., когато тя има относителен дял от 19.4%, което прави в абсолютни стойности 440 безработни.

В Хасковска област за полугодието на 2022 г. безработицата е 5.2%. Спрямо същия период на 2021 г. безработните намаляват с 884 души. На работа са постъпили 2 701 души, заявените свободни работни места са 2 310. Включените в програми за заетост са 278, а в мерките за заетост – 38. С най-ниско равнище на безработица са общините Хасково – 5.1% и Димитровград – 5.7%, а с най-високо са Маджарово – 21.7% и Ивайловград – 18%. Прави впечатление, че община Стамболово заема едни средни позиции по отношение на безработицата в областта, което до голяма степен се дължи и на близостта й с Областния център, където работят една част от местните жители.

Въпреки Ковид кризата в община Стамболово се регистрира само едно малко покачване на безработицата с 2 пункта през 2020 г. спрямо безработицата през 2019 г.

Най-голям брой безработни са регистрирани във възрастовата група над 50 години, като през първото полугодие на 2022 г. те достигат до 56,06%. Техният относителен дял е бил най-нисък през 2014 г. – 43,18%. Увеличаването на броя на представителите на тази група говори, че най-уязвимата група на пазара на труда на този етап са хората в предпенсионна възраст. Групата на младите хора е най-голяма през 2014 г. Техният дял е 15,9% и броят на безработните през тази година е най-висок. С падането на броя на безработните се увеличава и относителният дял на младите хора, което показва, че те също са една от уязвимите групи на пазара на труда. Липсата на опит и квалификация се оказва основният препъни камък.

Жените са застрашени в много по-голяма степен да останат без работа, отколкото мъжете, като техният дял се движи от 55% през 2014 г.; 58,1% през 2020 г.; 54.59% през 2021 г. и 51.51% през 2022 г. Въпреки, че се регистрира известно намаление на процентите, техният дял се запазва по-висок в сравнение с този на безработните мъже.

Според образователния статус, най-голям е броят на безработните с основно и по-ниско образование, като през 2016 г, те бележат пик от 68.3% спрямо общия брой на безработните лица. През 2020 г. техния дял също е висок - 68.2%, което ги прави най-голямата група

безработни лица. Тази група запазва устойчиво своето водещо място в групата на безработните лица на територията.

Висшистите, макар и малък процент от безработните, съществуват като подгрупа на безработните лица. Някои техни представители по различни причини все още трудно намират работа, въпреки острия дефицит на квалифицирани кадри на територията. Броят на безработните висшисти от 13 през 2016 г. е паднал на трима през 2021 г. трима са и през 2022г.

Безработните среднисти, в т.ч. със средно професионално образование са динамична величина, която за периода 2014–2022 г. се движи от 28.2% през 2016 г. до 32.9% през 2020 г. През 2022 г. те са 31,81%. Данните показват, че относителният дял на безработните от тази група се запазва сравнително устойчиво през периода.

От посочените данни се вижда, че хората без образование и квалификация са групата, която е сериозно застрашена от дългосрочната безработица. Липсата на образование и квалификация ги прави неконкурентоспособни на пазара на труда. Работодателите рядко проявяват интерес към тази група и трудно поемат ангажимента да ги обучават и квалифицират, защото това е допълнителна инвестиция, която ги натоварва финансово, без да е гарантирано бъдещото оставане на работното място. Ето защо вниманието на местните власти към тази група трябва да е насочено към тяхното привличане в различни програми и проекти на МТСП, за да може да се осигури социалната и трудовата им интеграция.

По населени места броят на безработните е по-голям в по-големите села на общината като: Стамболово, Голям извор и Жълти бряг, което е обяснимо поради по-големия брой население. Прави впечатление, че въпреки немалкия им брой, те бележат тенденция на намаляване през последните години. Намаляват безработните или се запазва техният брой и в другите населени места на общината. Единствено в с. Бял кладенец и в с. Долно поле има леко покачване на безработните през последните две години.

Основните причини за високото равнище на безработица в общината са: малкият брой работещи предприятия, ограниченият брой работни места, липсата на образовани специалисти, притежаващи необходимата квалификация и опит. Освен това се регистрира сериозно разминаване между търсената и предлагана квалификация на работната сила, предлагана на пазара на труда.

Динамика се регистрира и във възрастовата група между 30 и 49 години, когато работната сила е в период на най-високата си степен на работоспособност и натрупан професионален опит. Тази група през годините за съжаление постепенно намалява. Техният дял варира от 23,78% през 2021 до 48,6% през 2015 г. През 2022 г. тази група има относителен дял от 41,41%, което говори за масово освобождаване дори и на опитните работници по време на пандемията и под натиска на различните кризи. От представените данни се вижда, че нито една възрастова група не е застрахована от безработицата и от нейните отрицателни последици. Съвсем логично е, тези, които притежават квалификация и образование, и се намират в работоспособна възраст, да имат най-голям шанс да намерят работа.

От цитираните факти става ясно, че средностатистическият безработен в община Стамболово е човек с основно или по-ниско образование, без необходимата квалификация и професионална подготовка, като най-често това са жени, хора в предпенсионна възраст или младежи.

Намаляването на безработицата се дължи на комплекс от причини, но това не е резултат от увеличената заетост, а се дължи основно на свиващите се резерви на работната сила, забавеното развитие на производителността, разпределението на обема работа и обезлюдяването на населените места и трудовата миграция.

От представените по-горе данни става ясно, че в резултат на войната в Украйна и опасността от появата на рецесия през следващите месеци в резултат на проявилите се кризи, няма да се постигне успокоение на трудовия пазар в близко време. Трудно обаче могат да се прогнозират последиците от кризите и развитието на пандемията през тази и следващата година, но във всички случаи са необходими сериозни мерки на всички равнища, за да се минимизира вредното им въздействие.

2.5. Реализирани проекти в земеделието

За развитието на земеделието в община Стамболово допринасят възможностите, предоставяни по линия на Общата селскостопанска политика на ЕС, в т. ч. и директните плащания от ДФ „Земеделие".

Според регистрираните в ИСУН проекти в **община Стамболово до 31.07.2022 г.** са реализирани през настоящия програмен период общо 45 проекта изпълнени от 37 бенефициента на обща стойност - 13 119 011.40 лв., от които БФП е в размер на - 9 331 432.69 лв. От тях по програмите, които подпомагат предприемачеството са реализирани следните проекти:

- Програма за развитие на селските райони – 33 проекта с 32 бенефициента на обща стойност - 9 088 001.13 лв. от която БФП е в размер на - 6 078 683.90 лв.
- Оперативна програма за развитие на човешките ресурси – 4 проекта на обща стойност - 678 344.82 лв. и БФП е на същата стойност - 678 344.82 лв.
- ОП „Иновации и конкурентоспособност" - 5 проекта на обща стойност - 341 047.18 лв. от която БФП е в размер на - 246 666.58 лв. Всички проекти са финансирани по мерките за Ковид кризата, само един проект „Инвестиции за подобряване на производствения капацитет и увеличаване на износа" е за инвестиции на фирма ГРАВЕЛИТА ООД, който е на обща стойност 314 602.00 лв. Фирмата е с регистрация в София.

Данните показват, че основната програма, която се използва за проектно финансиране на територията на общинна Стамболово е ПРСР. Този резултат е съвсем обясним, тъй като територията е изцяло селска.

За програмния период 2014-2020 г. и удължението му 2021-2023 г. по различните мерки на Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) са отпускани средства за земеделските производители и техните инвестиции в областта на: обновлението на земеделските и животновъдните стопанства, чрез инвестиции в модерно оборудване и техника; реконструкция и строеж на сгради; въвеждане на европейски норми; създаване на нови насаждения; развитие на биологично земеделие и други.

Наличието на МИГ Стамболово-Кърджали 54 увеличи възможностите за финансиране на местните предприемачи и създаде възможност за директен достъп и консултации на земеделските производители през последните 4 години.

Първият стълб на Общата селскостопанска политика, който подпомага земеделските производители основно на площ и на брой е подпомогнал през периода голяма група земеделски производители, които са подобрили своята устойчивост. В тази посока са и зелените плащания, които липсваха в предходните години. Така че това предимство, което получават земеделските производители, в рамките на първи стълб от предходния програмен период и сега, създава предпоставки тези сектори да се развиват по-добре. От друга страна финансираните проекти по мерките от ПРСР модернизират земеделските стопанства, както в животновъдството, така и в растениевъдството.

3. Идентифицирани проблеми, потенциал за развитие и неизползвани ресурси

3.1.Условия за устойчиво развитие, подобряващи благосъстоянието на населението

Благосъстоянието на местното население не се поддава лесно на определяне или измерване. Общоизвестно е, че това най-често е: доброто здраве, семейството и приятелите, личната сигурност, животът в приятна и здравословна околна среда, удовлетворението от работата, доходът, осигуряващ добър жизнен стандарт. Това са основните фактори, допринасящи за личното благосъстояние на хората.

Въпреки възможните различия между отделните хора, факторите от икономическо естество (да имаш работа, достоен доход и добри условия на труд) имат определяща роля за благосъстоянието на всеки човек. Очевидно е, че общината се нуждае от добре функционираща икономика, която да осигури не само необходимите стоки и услуги, но и необходимите работни места и доходи, гарантиращи определен жизнен стандарт на населението.

Добре функциониращата икономика зависи, наред с други неща и от непрекъснатия поток на природни ресурси и материали, например: дървен материал, вода, земеделски култури, риба, енергия и минерали с които община Стамболово на практика разполага. Проблемите възникват основно от липсата на квалифицирана работна ръка, липсата на свободен финансов ресурс, слабата пазарна реализация на готовата земеделска и промишлена продукция, както и снабдяването с основни материали и суровини, цената на които нараства главоломно. Всички тези проблеми могат всъщност да доведат до спиране на зависимите сектори, като фирмите се принудят да освобождават хора или да прекратяват определени производства и услуги.

От друга страна поради различните производства и многократното увеличение на потреблението, икономическите дейности водят до широк спектър от екологични и социални последствия. Замърсяването на въздуха, подкиселяването на екосистемите, загубата на биологично разнообразие и изменението на климата са все екологични проблеми, засягащи сериозно общото благосъстояние на населението. Липсата на активна икономическа дейност в региона от друга страна води до запазването на природата и околната среда, което пък е благоприятно за развитието на туризма и биологичното производство в община Стамболово. Ако се развие на територията и зелена икономика, тогава местната общност ще може да използва ресурсите ефикасно, като повишава благосъстоянието на човека в едно приобщаващо общество, запазвайки същевременно природните системи, които могат да осигурят необходимото. Накратко казано, трябва да се произвежда и потребява по начин, който да оптимизира използването на всички участващи ресурси. За да се направи това, трябва да се създадат производствени системи, които да генерират намаляващи количества отпадъци или произвеждащи повече с по-малко вложени ресурси. Всичко това изисква обаче сериозни инвестиции и квалифицирана работна ръка, които на този етап са дефицитни за общината, но при възникнала възможност те трябва да се подкрепят активно от местното общинско ръководство.

Настоящите процеси на производство и потребление произвеждат не само стоки и услуги. Те произвеждат и остатъци. Последните могат да бъдат под формата на замърсители, освободени в околната среда, неизползвани парчета материал (дърво или метал) или храна, която не е консумирана по една или друга причина. Тези остатъци трябва да се използват ефективно, като се развива „кръгова икономика“, която да предвижда система за производство и потребление, която генерира колкото е възможно по-малко загуби. В идеалния вариант почти всичко трябва да бъде повторно употребено, рециклирано или оползотворено за производството на други изходни стоки и услуги. Преработването на продуктите и производствените процеси могат да

помогнат да бъдат сведени до минимум загубите и неизползваната част да бъде превърната в ресурс.

Строителството, управлението на екосистемите и ресурсите, енергията от възобновяеми източници, екологосъобразните производства и рециклирането — всички те имат подчертано висок потенциал за растеж на заетостта.

Икономическата стабилност ще се увеличи, тъй като ефективното използване на ресурсите е начин за решаване на проблемите със сигурността и на доставките и на пазарната нестабилност на особено важните ресурси. Това е важно както за местните производители и потребители, така и за секторите, които зависят от снабдяването с важните материали и суровини. По-ефективното използване на ресурсите ще стабилизира икономическото здраве на ключовите отрасли на територията като селското стопанство, горското стопанство и рибарството. Освен това промишлените сектори в региона и в страната, които използват техните продукти ще станат по ефективни и ще се постигнат повече положителни резултати. Адаптирането към глобалните промени в натиска върху ресурсите ще подобри и дългосрочната икономическа конкурентоспособност. Преминаването към икономика с ниска въглеродна интензивност ще помогне да бъде предотвратено опасното изменение на климата и ще доведе до многобройни допълнителни ползи. Това може да стане чрез по-нататъшно развитие на съществуващите технологии като възобновяеми източници на енергия и електрически превозни средства, както и чрез инвестиции в инфраструктура с ниска въглеродна интензивност. Наред с драстичното намаляване на вноса на нефт и газ това ще намали значително замърсяването на въздуха, което ще подобри екологичната среда в общината. Ето защо трябва с всички средства да се насърчават „зелените“ инвестиции на територията.

Текущите реформи на общата селскостопанска политика на ЕС изискват поставяне на акцент върху устойчивото развитие, изискващо по-доброто управление на биологичните ресурси, необходими за селскостопанското производство. Ето защо това производство трябва да е един от приоритетите в развитието на общинската икономика. Биологичното разнообразие също ще спечели от всяко подобрение в околната среда като цяло и ще създаде благоприятна среда за развитието на туризма.

Друга възможност, чието изпълнение е по-реално и осъществимо е сътрудничещото потребление**,** което дава на потребителите възможност да задоволяват своите нужди чрез споразумения за лизинг, системи за продуктови услуги и споделяне, вместо чрез закупуване. Това изисква нов начин на мислене относно маркетинга и дизайна на продуктите — с по-малък акцент върху продажбите и с по-голям върху правенето на трайни и подлежащи на ремонт продукти. За съжаление споделените проблеми, производства и снабдявания със суровини остават мираж на този етап за местните граждани и предприемачи. Те трудно се обединяват и трудно си партнират, липсват им основни умения, знания и култура за партньорство. Тези нагласи трябва да започнат постепенно да се преодоляват посредством активната им подкрепа от страна на общината, за да може да се разчита на успех в бъдеще.

Влошената икономическа конюнктура през периода, дължаща се в голяма степен на пандемията и различните кризи води до периодичното освобождаване на безработни, предимно от малки и средни фирми, поради намаляване обема на работа в някои икономически дейности (строителство, преработваща промишленост, шивашко производство дървопреработване, търговия, селско и горско стопанство и др.). Масовите уволнения са един от основните фактори, които обуславят плавното нарастване на равнището на безработица в общината. В резултат на тези процеси броят на новорегистрираните в бюрото по труда безработни лица се увеличава. Съществено значение за ограничаване ръста на безработицата има заетостта на вторичния пазар, осигурявана посредством активната политика на Агенцията

по заетостта, включително и чрез стартиране на нови специализирани програми. Чрез успешното прилагане на антикризисните мерки, активните програми и мерки на пазара на труда, както и чрез ефективното трудово посредничество на първичния пазар до голяма степен се неутрализира влиянието на неблагоприятните икономически фактори в страната през периода.

3.2.Значение на програмите за заетост, водещи до намаляване на безработицата

Министерството на труда и социалната политика (МТСП), и по-специално неговата изпълнителна агенция – Агенция по заетостта (АЗ), финансира, управлява или осъществява множество мерки, програми и проекти за насърчаване на заетостта в България. Те подпомагат безработните лица да започнат работа или самостоятелна стопанска дейност, а работодателите – да разкрият по-лесно нови работни места, да запазят съществуващите работни места и хората заети на тях, да наемат по-лесно млади хора и хора с увреждания и др.

Част от разнообразните мерки, програми и проекти за насърчаване на заетостта се финансират изцяло от бюджета на Министерството на труда и социалната политика (т.е. от държавния бюджет) по линия на Закона за насърчаване на заетостта (ЗНЗ). Другата част се съ-финансират до много голяма степен със средства от Европейския съюз и се осъществяват чрез процедурите за финансиране на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”(ОПРЧР), управлявана от МТСП.

Голяма част от мерките, програмите и проектите за заетост са предназначени да подпомогнат хора с ограничени възможности за трудова реализация, такива, които трудно намират работа, поради особености на личното или социалното им положение – напр. хора с увреждания, безработни младежи, хора, живеещи далеч от работното място, майки и осиновители с малки деца, хора в пред-пенсионна възраст и др. При всички случаи, ако безработният, работещият или работодателят иска да получи достъп до тези мерки, програми или проекти, той трябва да се обърне за конкретно съдействие към Агенция по заетостта (АЗ) или нейните структури в страната – Дирекциите „Бюро по труда” (ДБТ).

Посредством програмите се предотвратява или се намалява престоят на пазара на труда на освободените от работа лица. Допълнително по някои от програмите се предлага и включване в обучение за възрастни и осигуряване на заетост, включително започване на собствен бизнес.

По този начин се предотвратява деквалификацията, загубата на умения и трудовите навици и чрез усвояване на нова професия и придобиване на ключови умения се повишава квалификацията. Съхранява се и се повишава конкурентоспособността на работната сила и се смекчават негативните последици за съкратените лица и техните семейства, свързани с намаляване на доходите и влошаване на жизнения им стандарт.

Националните програми през годините осигуряват работа на:

- Младежи;
- Хора с увреждания;
- На безработните;
- Потенциални предприемачи и др.

През периода това са няколко различни програми, които са използвани от Бюрото по труда за наемане на безработни и община Стамболово ги е използвала ефективно. По години те се реализират, както е посочено в следващата таблица:

Таблица № 18. Наети в община Стамболово от Бюрото по труда и друго държавно финансиране

Година	Програма	Бр. лица	Срок в месеци	Забележка
2014	Регионална програма	10	6	БТ
	НП "ОСПОЗ"	2	6	БТ
	НП "Подкрепа за заетост"	9	5,5	БТ
	Старт в кариерата	2	6	БТ
2015	Регионална програма	10	6	БТ
	Старт в кариерата	3	9	БТ
2016	Регионална програма	8	5	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора" - ОЗМХ	24	6	БТ
	Старт в кариерата	1	9	БТ
2017	Регионална програма	4	6	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора" - ОЗМХ	6	6	БТ
2018	Регионална програма	5	6	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора" - ОЗМХ	10	6	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора с увреждания" - ОЗМХУ	1	4	БТ
	Старт в кариерата	2	9	БТ
	Проект "Работа"	7	6	БТ
	ПМС 332 - личен асистент и домашен помощник	78	18.04 -31.12	Друго
2019	Регионална програма	7	6	БТ
	НП "Обучение и заетост на хора с увреждания" - ОЗХУ	8	8	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора с увреждания" - ОЗМХУ	1	12	БТ
	Старт в кариерата	2	9	БТ
	Проект "Работа"	7	6	БТ
	ПМС 344 - личен асистент и домашен помощник	69	повечето за 12 м	Друго
	Механизъм за лична помощ	6	3	Друго
2020	НП "Обучение и заетост на хора с увреждания" - ОЗХУ	8	12	БТ
	Регионална програма	9	5	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора с увреждания" - ОЗМХУ	2	1-10м; 1-6м	БТ
	Механизъм за лична помощ	33	12	Друго
	Програма "Грижа в домашна среда"	16	7	БТ
2021	НП "Обучение и заетост на хора с увреждания" - ОЗХУ	8	8-3м; 2-6м	БТ
	НП "Обучение и заетост на младите хора с увреждания" - ОЗМХУ	1	12	БТ
	Механизъм за лична помощ	43	12	Друго
	Асистентска подкрепа	29	8 м средно	Друго
	Старт в кариерата	1	6	БТ
	Регионална програма	8	6	БТ

Източник: Община Стамболово

3.3.Изводи и предложения за подобряване на средата

При провеждането на двете анкети, четирите фокус групи и двете кабинетни проучвания се направиха следните изводи и препоръки водещи до подобряване на социално-икономическата среда на територията на община Стамболово:

- Предприятията на територията на общината изостават по отношение внедряването на нови технологии и иновации и по такъв начин губят своята конкурентоспособност.
- Селското стопанство не използва в пълна степен почвено-климатичния потенциал, с който разполага общината, което се дължи и на кризата в отрасъла за страната.
- Всички кризи и негативни процеси оказват влияние върху социално-икономическото развитие на територията, а оттам респективно и върху пространственото развитие на територията.
- Гръбнак на местната икономика са местните микро и малки предприятия**,** като преобладаващ е делът на микропредприятията и семейната заетост;
- В промишлеността и в селското стопанство е ниска заетостта, а инвестициите в дълготрайни материални активи са минимални;
- Преобладаващо развит вторичен сектор е преработващата промишленост, която има голям потенциал за развитие, който не се използва напълно;
- Селското стопанство и по-специално животновъдството е недостатъчно развито предвид съществуващите природни и климатични условия;
- Биологичното производство е пренебрегвано, въпреки благоприятните местни условия и увеличеното търсене на биопродукти на международния пазар;
- Ниска е ефективността и технологичната обезпеченост на промишлените производства;
- Внедряването на иновации и алтернативните енергоизточници върви с бавни темпове;
- Нисък е делът не само на преките чуждестранни инвестиции, но и на инвестициите изобщо;
- Туристическият потенциал на територията е слабо реализиран до момента;
- Липсва квалифицирана работна ръка.

За да се регистрира сериозен напредък в местната икономика, освен инвестициите в иновативни технологии, е необходимо ограничените природни ресурси на територията да се използват разумно по по-устойчив начин. Нашето общество зависи от металите, полезните изкопаеми, горивата, водата, дървения материал, плодородната почва и чистия въздух — все жизненоважни изходни материали, без които икономиката ни не може да функционира. Ние обаче използваме тези ограничени ресурси много по-бързо и по-неразумно, което им пречи да се възстановят. Ето защо, ако не променим своя подход, ще се създаде значителен недостиг и ще възникнат доста препятствия през развитието на местната икономика.

Какъв е местният потенциал за развитие и по какъв начин той може да се използва ефективно?

Предложения за максимално използване на местния потенциал:

- Засиленият интерес към производството на електроенергия от възобновяеми енергийни източници трябва да се подкрепя и развива;

- Трябва да се предприемат адекватни устройствени действия, които да не ограничават развитието, а да способстват за създаването на благоприятни условия за устойчивост на общинската икономика и за повишаване на инвестиционната атрактивност на общината, като се изгражда съвременна бизнес инфраструктура;
- Да се развива активна общинска политика за привличане на външни, в т.ч. чуждестранни инвеститори;
- Да се изграждат публично-частни партньорства на различни нива;
- Наличието на терени за развитие на нови бизнеси трябва да се популяризира и да се насърчава тяхната покупка от страна на външни инвеститори;
- Да се подобрява публичната инфраструктура и да се обособяват терени, предназначени за икономически дейности;
- Да се съдейства на бизнеса за реализиране на нови предприемачески инициативи, повишаващи конкурентоспособността на местните предприятия;
- Да се подобрява организацията и да се модернизира и окомплектова оборудването, обезпечаващо сметосъбирането и сметоизвозването;
- Постепенно въвеждане на разделното събиране на отпадъците;
- Развитие на алтернативен, устойчив туризъм, който да привлече голям брой туристи и да осигури препитанието предимно на младите хора, като ги задържи на територията;
- Изграждане на екологична инфраструктура и предприемане на меки мерки за подобряване на биоразнообразието в региона;
- Предприемане на рекламни и комуникационни кампании, популяризиращи местните забележителности, местните производства и услуги.

За подобряване на социално-икономическата среда Община Стамболово разчита не само на собствените си ресурси, но и на ресурсите получавани от останалата част от страната и света, главно това са горива и суровини, които са включени в различни продукти, осигурявани от други региони и държави. Тъй като недостигът и високите цени на суровините и главно на енергийните ресурси създават голяма нестабилност в целия свят след войната в Украйна, по-ефективното използване и съхранение на местните ресурси е неотложна необходимост за всички общини, в т.ч. и за община Стамболово. Превръщането на местните икономики, както и на страната като цяло в устойчива система, която използва ресурсите ефективно, ще изисква широкомащабни действия и политики в областта на устойчивото развитие, тъй като трябва да се преодолеят много от съществуващите препятствия. Водещите европейски инициативи и политики, които бяха въведени през последните няколко години, предоставят общата рамка за действие не само на европейско, на национално, но и на местно равнище. Разработените планови документи като Програма за опазване на околната среда, Програма за управление на отпадъците и Стратегия за развитие на туризма, ще предложат конкретни дейности под формата на пътни карти за дългосрочни политики в областта на промишлеността, селското стопанство, биопроизводството, околната среда, биологичното разнообразие, управлението и рециклирането на отпадъците и развитието на туризма.

За да се популяризират тези програми и стратегии е препоръчително да се провеждат комуникационни кампании и кампании за повишаване на осведомеността относно изпълнението на стратегическите документи с цел повишаване на споделената ангажираност на гражданите, на частния сектор и другите заинтересовани страни.

РАЗДЕЛ III. Развитие на социалната сфера и човешките ресурси

1. Демографски аспекти – брой, структура и разпределение на населението, миграция и пазар на труда

1.1. Демография и демографски проблеми

Между състоянието на човешките ресурси и формираният трудов потенциал в селските райони съществува неразривна взаимнообусловена зависимост. От една страна, като естествена социална основа на трудовия потенциал, всяко изменение в демографските ресурси в селата води до съответна промяна в количествения и качествен състав на работната сила. От друга страна, състоянието и развитието на трудовия капитал неизбежно оказват пряко влияние върху динамиката на демографските процеси в селските райони. Затова проблемите в развитието на демографските и трудовите ресурси в селата се разглеждат в неразделно единство.

Негативните демографски процеси в селска община като Стамболово са следствие от натрупаните в продължение на редица години нерешени проблеми в областта на здравеопазването, образованието, политиката на заетостта, демографската и миграционната политика, транспортната и друга инфраструктура. Тези проблеми оказват непосредствено влияние върху двете основни причини за незавидната демографска характеристика в селския район. Отрицателният естествен прираст, който надхвърля този в близките градове, е една от причините за продължаващото намаляване на общата численост на селското население. В община Стамболово обаче тази тенденция се коригира с механичния прираст, който компенсира в известна степен отрицателния естествен прираст.

Най-голяма част от мигриралите лица променят местоживеенето си, за да търсят подходяща и доходна работа. Промените в общината и страната като цяло засегнаха най-пряко именно пазара на труда. Преструктурирането на икономическите сектори доведе до повишаване на безработицата и засилен стремеж на хората да се приспособят към новите реалности чрез преместване в по-големите населени места. По данни от направените проучвания търсенето на постоянна или времена работа е основната причина за напускане на селския район. Към това се допълва и фактът, че хората в трудоспособна възраст освен работа за себе си, търсят и възможности за по-добро образование на своите деца. Всички изброени до тук процеси водят до обезлюдяване на територията и застаряване на населението, тъй като в селата остават основно възрастните хора, които се нуждаят от здравни и социални грижи.

Следващата таблица, показва, динамиката на населението в община Стамболово през 8 поредни години. От нея става ясно, че през 2021 г. населението се е увеличило в сравнение с 2014 г., въпреки регистрираните спадове характерни за периода 2015-2018 г. Положителната тенденция след 2019 г. се дължи на механичния прираст на населението. Част от населението на съседната община - Крумовград се преселва в селата на община Стамболово. Новото местоживеене е предпочитано, защото земите са по-плодородни, населените места са по-достъпни и имат по-добре изградена публична инфраструктура от тази в съседната община.

Табл.№19. Динамика на населението през изтеклия период

Брой население по години							
2014 г.	**2015 г.**	**2016 г.**	**2017 г.**	**2018 г.**	**2019 г.**	**2020 г.**	**2021 г.**
5922	5821	5805	5729	5755	5916	6142	6 383

Източник: НСИ

Общината има пъстър етнически състав. Състои се от българи, етнически турци и малко на брой роми. Религиозните различия не пречат на хората да живеят в мир и разбирателство, а празниците – християнски и мюсюлмански, да се празнуват от цялата общност.

Устойчивият растеж се възпрепятства от съществуващите структурни проблеми като обезлюдяването, застаряването на работната сила, ниското образователно равнище и незадоволителната квалификация, поради трудното приспособяване на образованието и професионалното обучение към изискванията на пазара на труда, доизграждането и развитието на инфраструктурата, балансираното развитие на населените места и ефективното функциониране на публичните служби в услуга на гражданите и бизнеса.

Местните ключови фигури и общинското ръководство ясно осъзнават тези предизвикателства и недвусмислено са ги адресирали както в общинския План за интегрирано развитие на общината/ПИРО/2021-2027 г., чрез формулираните в него политики и мерки, така и в секторните програми осигуряващи устойчиво развитие на територията. Местните политики са насочени към генериране на дългосрочен икономически растеж на местно и регионално ниво, към устойчиво развитие на територията и към осигуряване на ефективно действие на защитните механизми на публичния сектор по отношение на социалното включване и борбата с бедността.

1.2. Население на общината и населените места

Населението на община Стамболово е динамично, то намалява до 2018 г. (5 755 човека), а след това започва да се увеличава, като през 2020 г. достига 6142, а през 2021 - 6 383 човека.

Таблица № 20. Население на община Стамболово по населени мета

Населено място	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Общо:	**5889**	**5821**	**5805**	**5729**	**5755**	**5916**	**6142**
с.Балкан	206	206	212	211	213	211	236
с.Бял кладенец	72	71	68	65	65	69	81
с.Воденци	78	78	80	82	85	91	93
с.Войводенец	68	87	93	100	100	103	102
с.Гледка	279	266	266	261	266	264	260
с.Голобрадово	39	38	40	34	45	68	70
с.Голям извор	371	365	361	363	363	368	371
с.Долно Ботево	344	339	340	332	345	355	363
с.Долно поле	78	82	80	78	80	90	107
с.Долно Черковище	232	218	216	219	228	247	264
с.Жълти бряг	607	594	596	584	583	584	605
с.Зимовина	241	232	233	222	219	222	234
с.Кладенец	62	60	61	54	55	53	53
с.Кралево	180	179	178	173	163	171	176
с.Лясковец	276	272	268	267	271	296	328
с.Маджари	178	181	188	182	182	191	210
с.Малък извор	379	376	373	374	372	387	390
с.Поповец	295	289	285	261	264	265	265
с.Пчелари	202	194	193	191	197	218	229
с.Пътниково	64	53	48	49	48	58	68
с.Рабово	159	147	149	146	157	162	178
с.Светослав	114	117	118	116	115	122	124
с.Силен	146	138	139	145	142	146	143
с.Стамболово	638	633	626	635	633	630	645
с.Тънково	289	273	262	253	241	224	216
с.Царева поляна	325	333	332	332	323	321	331

Източник: НСИ

Конкретно увеличение се регистрира в следните села: Балкан, Воденци, Войводенец, Голобрадово, Долно Ботево, Долно поле, Долно Черковище, Лясковец, Маджари, Малък извор, Пчелари, Рабово, Светослав. В село Силен се е запазил броя на живеещите на територията. В останалите населени места броя на населението е намаляло.

През 2014 г. най-малкото населено място е било с. Голобрадово с 39 човека, а през 2019 г. ситуация е променена и най-малкото населено място вече е с. Кладенец с 53 човека, следвано от Пътниково с 68 човека.

От данните става ясно, че особено обезлюдени са селата: Голобрадово, Пътниково, Кладенец, Войводенец, Долно поле, Воденци и Бял кладенец.

Най-голямо населено място е общинския център - с. Стамболово с 645 жители, следвано от с. Жълти бряг, с 605 жители.

Демографските процеси, които протичат в община Стамболово, са значително по-добри от тези за област Хасково и за страната.

Табл.№ 21. Демографски процеси в Област Хасково

Статистически район, област, общини	Население към:		Прираст абсолютен брой	Прираст (%)
	31.12.2014	31.12.2019		
България	7 202 198	6 951 482	-250 716	- 3,48
Хасково област	238 488	225 314	- 13 174	- 5,5
Димитровград	51 093	46 284	- 4 809	- 9,4
Ивайловград	6 069	5 600	- 469	- 7,7
Любимец	9 811	9 085	- 726	- 7,3
Маджарово	1 746	2 051	+305	+17,5
Минерални бани	6 030	6 400	+370	6,1
Свиленград	22 786	21 295	- 1491	- 6,5
Симеоновград	8291	8 840	549	- 6,6
Стамболово	5 889	5 916	+27	0,4
Тополовград	10 01	9 600	- 1 101	-10,2
Харманли	24 557	24 786	+229	+0,9
Хасково	91 515	85 460	6 055	- 6,6

Източник: НСИ

От горната таблица се вижда, че населението в община Маджарово е нараснало най-много и има прираст от 17,5%, следвано от Минерални бани с – 6,1%, Харманли се е увеличило с 0,9% и Стамболово с – 0,4%. Най-бързо намалява населението на Тополовград – (-10,2%) и на Димитровград – (-9,4%). Като цяло община Стамболово е сред общините от Област Хасково при които населението нараства. Ситуацията в общината е по-добра в сравнение с тази в областта (-5,5%) и в страната (-3,48%).

По данни на НСИ към 31 декември 2020 г. населението на област Хасково е 223 625 души, и в сравнение с 2019 г. то намалява с 1 692 души, или с 0.8%. Мъжете в областта са 109 127 (48.8%), а жените – 114 498 (51.2%), или на 1 000 мъже в областта се падат 1 049 жени.

Населението в над трудоспособна възраст е 59 498 души, което представлява 26.6% от общото население в областта.

Средната възраст на населението в областта в края на 2020 г. е 45.0 години, при средна възраст за страната 44.0 години. При мъжете средната възраст е 43.2, а при жените – 46.8 години.

Особено важен показател за обезлюдяването на населените места е **гъстотата на населението**, което представлява броя на хората на единица площ. Този показател обикновено се измерва в души на километър или на хектар, което се получава, като се раздели броят на жителите на общата площ в километри.

През 2018 г. гъстотата на населението в Област Хасково може да се проследи в следващата таблица.

Табл.№ 22. Гъстота на населението през 2018 г.

Област /Общини	Площ - кв. км	Гъстота на населението на 1 кв. км	Населени места - бр.	Градове - бр.	Села - бр.
Хасково	**5559,8**	**41,0**	**261**	**10**	**251**
Димитровград	583,2	81,1	27	2	25
Ивайловград	814,7	7,0	51	1	50
Любимец	344,3	26,8	10	1	9
Маджарово	247,2	8,2	19	1	18
Минерални бани	214,7	28,4	12	-	12
Свиленград	700,3	30,9	24	1	23
Симеоновград	222,9	39,4	9	1	8
Стамболово	276,7	20,8	26	-	26
Тополовград	710,8	13,8	21	1	20
Харманли	700,3	36,1	25	1	24
Хасково	744,8	116,3	37	1	36

Източник: НСИ

Средната ***гъстота на населението*** в община Стамболово за 2021 г. е 23,9 д/км^2, която е значително по-ниска от средната за област Хасково - 40,6 д./км^2 и е много по-ниска от средната за страната - 62,6 д./км^2. Тези цифри показват не само по-малката гъстота на селския район, но и степента на обезлюдяване на населените места.

От данните става ясно, че общините Ивайловград, Маджарово и Тополовград са с по-ниска гъстота на населението. Останалите общини на Област Хасково, както и средната гъстота на областно ниво са с по-висока гъстота.

1.3.Структура на населението по възраст и пол

Интересен е фактът, че през 2014, 2015, 2016, 2020 и 2021 г. абсолютният брой на мъжете надхвърля този на жените, което не е характерно за областта и за страната като цяло. През 2017, 2018 и 2019 г. съотношението се променя и жените надхвърлят броя на мъжете. Това може да се проследи в следващата таблица.

Табл.№ 23 Брой на жените и мъжете в община Стамболово по години

2014			2015			2016			2017			2018			2019		
Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
5922	2975	2947	5821	2934	2887	5805	2912	2893	5729	2859	2870	5755	2873	2882	5916	2940	2976

2020			2021		
Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
6142	3078	3064	6383	3199	3184

Източник: НСИ

По отношение на възрастовата структура на населението в община Стамболово се потвърждават неблагоприятните тенденции в демографското развитие, характерни за страната като цяло и особено за периферните общини. Налице е продължаващ процес на застаряване на населението, който се изразява в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на броя и дела на населението на 65 и повече години. Тези данни могат да се проследят в следващата таблица. Така например:

- през 2016 г. до 15 години са - 795 човека, а над 65 години са – 1 290;
- през 2017 г. до 15 години са - 803 човека, а над 65 години са – 1 285;
- през 2018 г. до 15 години са - 810 човека, а над 65 години са – 1 308;
- през 2019 г. до 15 години са - 840 човека, а над 65 години са – 1 357.

Табл.№ 24. Динамиката на населението по години

2016																	
Общо	0 - 4	5 - 9	10 - 14	15 - 19	20 - 24	25 - 29	30 - 34	35 - 39	40 - 44	45 - 49	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	75 - 79	80+
5805	263	272	260	255	303	356	357	414	406	425	394	403	407	370	326	307	287
2017																	
5729	261	281	261	276	263	329	361	412	406	414	384	391	405	382	323	289	291
2018																	
5755	275	281	254	278	244	324	368	412	407	399	416	381	408	392	330	292	294
2019																	
5916	291	290	261	268	231	323	374	411	408	407	429	438	428	417	351	287	302

Източник: НСИ

Параметрите на възпроизводството на населението се определят от развитието на основните демографски процеси - естествен прираст (раждаемост и смъртност) и механичен прираст (изселени и заселени). В община Стамболово те са посочени в (Таблица № 25 и Таблица 26).

Табл.№ 25. Сключени бракове, бракоразводи и естествен прираст по години

Сключени бракове (брой)	Бракоразводи (брой)	Живородени (брой)	Умрели (брой)	Умрели деца на възраст до 1 година (брой)	Естествен прираст (брой)
2014 г.					
20	7	51	105	-	-54
2015 г.					
21	4	57	115	1	-58
2016 г.					
31	9	55	99	-	-44
2017 г.					
21	5	53	120	0	-67
2018 г.					
31	6	49	97	1	-48
2019 г.					
41	5	38	90	0	-52
2021 г.					
		23	135		-112

Източник:НСИ

Данните показват, че браковете са се повишили в периода 2014-2019 г. от 20 на 41 броя, което трудно би могло да бъде обяснено. Бракоразводите са намалели от 7 през 2014 на 5 броя през 2019 г., докато през 2016 г. те са били 9 и бележат своя пик. На практика не може да се направи обобщението, че се регистрират някакви сериозни промени в интензивността на браковете и разводите на територията.

Живородените през 2021 г. са паднали рязко на 23 броя, при 51 през 2014 г., което е твърде обезпокоително, защото това е една продължително задълбочаваща се тенденция, която расте през годините. Поради ниската раждаемост естественият прираст е паднал рязко през 2021 г., което се дължи основно на високия брой починали и ниската раждаемост. Най-добри показатели естественият прираст има през 2016 г., а най-лоши през 2021 г. Като цяло

естественият прираст по години показва близки стойности, като през 2021 г. се бележи рязкото му увеличение. Отрицателните му стойности се дължат в голяма степен както на застаряващото население, така и на обезлюдените райони и на вихрещата се на територията Ковид пандемия.

Механичният прираст през годините дооформя демографската картина на територията на община Стамболово. При нея с изключение на 2015 и 2017 г. тенденцията е положителна. Прави впечатление, че община Стамболово се оказва привлекателна за някои хора от съседните общини, които я предпочитат като добро място за живеене, в което могат да се заселят за постоянно. Това е една положителна оценка за качеството на живот на местното население. Особен бум в заселванията се регистрира през последните три години. Разбира се и процесите на изселване не са спрели за периода, като през последните три години техният брой леко намалява. С други думи регистрира се динамика в движението на населението по отношение на заселени и изселени, която за сега е положителна като тенденция.

Табл.№ 26. Механичен прираст

Заселени	Изселени	Механичен прираст
2014 г.		
192	72	120
2015 г.		
129	172	-43
2016 г.		
132	104	28
2017 г.		
203	212	-9
2018 г.		
268	194	74
2019 г.		
404	191	213
2021 г.		
535	182	353

Източник: НСИ

Другата малка предпочитана за заселване община на територията на област Хасково е община Минерални бани, където през 2021 г. механичният прираст е 188, а през 2019 – 365. В същото време общините Тополовград, Ивайловград, Димитровград и Хасково показват отрицателен механичен прираст през 2021 г.

Въпреки малко по-добрите показатели в сравнение с някои други общини на територията на областта, може да се заключи, че населението на общината продължава да застарява като тенденциите на трайно намаляване се задълбочават, въпреки регистрирания положителен механичен прираст. В условията на икономическа криза и засилена миграция към големите градове и Европа е съвсем вероятно през следващите години да се провокират нови изселвания, които допълнително ще обезлюдят територията.

Друг голям проблем е, че в община Стамболово голяма част от трудовозаетите губят работните си места, работи се на непълен работен ден, намалява се заплащането и се увеличава безработицата сред всички възрастови групи, но най-вече сред младежите. Точно това са и основните причини, поради които много лица решават да търсят трудова реализация извън общината, като се ориентират към по-големите градове или към работа в Европа. Изборът на една част от местното население на работа в Р Турция като възможност за намиране на по-добро препитание и живеене през последните години е рязко намалял, поради икономическата криза в нашата южна съседка.

Таблица № 27. Население в под трудоспособна, трудоспособна и над трудоспособна възраст през 2013 г.

	Общо	Под трудоспособна възраст	В трудоспособна възраст	Над трудоспособна възраст
Общо	**5927**	852	3512	1563
Мъже	**2986**	429	1929	628
Жени	**2941**	423	1583	935

Източник: НСИ

Таблица № 28. Население в под трудоспособна, трудоспособна и над трудоспособна възраст през 2019 г.

	Общо	Под трудоспособна възраст	В трудоспособна възраст	Над трудоспособна възраст
Общо	**5 916**	888	3 475	1 553
Мъже	**2 940**	433	1 902	605
Жени	**2 976**	455	1 573	948

Източник: НСИ

Таблица № 29. Население в под трудоспособна, трудоспособна и над трудоспособна възраст през 2021 г.

	Общо	Под трудоспособна възраст	В трудоспособна възраст	Над трудоспособна възраст
Общо	**6 383**	927	3 788	1 668
Мъже	**3 199**	447	2 082	670
Жени	**3 184**	480	1 706	998

Източник: НСИ

При анализа на данните прави впечатление, че при сравнение на данните от 2019 и 2021 г. във всички възрастови групи лицата са се увеличили поради механичния прираст. Особено важни са възрастовите групи в под-трудоспособна възраст, където въпреки увеличението, относителният дял на групата е паднал от 15,01% на 14,52%. В трудоспособна възраст обаче относителния дял се е покачил от 58,74% на 59,34%. Както и че мъжете са повече като абсолютни стойности в трудоспособна възраст, а жените преобладават в групите на под-трудоспособните и в над-трудоспособните лица.

Общият ***коефициент на възрастова зависимост*** през 2013 г. за община Стамболово е – 54,6%, тоест на 100 лица във възрастовата група 15-64 навършени години се падат около 54,5 лица под 15 г. и над 65 г. докато за областта коефициента на възрастовата зависимост е 49,3 %. В същото време през 2019 г. този коефициент за община Стамболово е 57,18%, което бележи подобрение на средата, а за област Хасково за същата година той е 58,18%.

Етническа структура на населението. За етническата структура на населението информация се събира единствено по време на преброяванията. За това актуална информация по въпроса се изчаква да се получи от преброяването през 2021 г., което още не е представено от НСИ. При предишното преброяване в община Стамболово най-многобройната етническа общност е турската (Таблица №30), която наброява общо 3 931 човека. Следва я българската етническа група наброяваща – 1 320 човека. Ромската етническа група е само – 474 човека, 9 са посочили друга етническа група, а 8 не са се самоопределили.

Ромската етническа група, макар и малобройна се разраства по-бързо от останалите етнически групи. Една част от нея поради ниския си образователен и квалификационен статус формира

групата на дългосрочно безработните. За нейната интеграция се налага да се разработи от общинското ръководство Стратегия за социална интеграция, която да повиши образователното ниво сред ромите и да създаде предпоставки за по-ефективната им социална и трудова интеграция. Голям брой роми през последните години работят в редица европейски страни.

Таблица №30. Разпределение на населението в община Стамболово по етническа принадлежност

Етническа група	Общо	Етническа група по възраст							
		0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 и повече
Общо за Стамболово	**5934**	**530**	**607**	**732**	**816**	**784**	**768**	**768**	**929**
В т.ч. отговорили	5742	488	585	711	779	771	746	750	912
Българска	1320	43	68	59	94	106	158	300	492
Турска	3931	365	429	555	614	595	538	425	410
Ромска	474	76	87	97	70	66	49	21	8
Друга	9	-	-	-	-	4	-	-	-
Не се самоопределят	8	4	-	-	-	-	-	-	-

Източник: НСИ, данните преброяване 01.02.2011 г.

Изследването на етническата структура е важно, тъй като на тази основа анализът може да се разшири като се включат признаците „грамотност", „завършено образование", „икономическа активност" и т.н. За съжаление все още липсва актуална информация.

Отделните етнически общности, обитаващи една територия и взаимодействайки си една с друга, притежават своите етнически житейски нагласи, които играят съществена роля в социалния им живот. Освен тях, върху нагласите на хората силно влияние оказват и социалните параметри в развитието на обществото, като чрез съществуващото днес социално разслоение във финансово, интелектуално, идейно и пр. направления, се въздействат и върху съответните нагласи на отделния човек. Това показва, че взаимодействието между етническите и социалните признаци е комплексно, като един социален признак може да бъде основа за обединяване на хората с различна етническа принадлежност, а един етнически признак може да се окаже повод за обединяване на хора от различни социални категории на обществото.

Образователна структура

Образователната структура на населението е важна социално-икономическа характеристика, защото от образователния ценз на хората зависи до голяма степен трудовото участие и поведението им, включително и репродуктивното им поведение. В по-развитите държави основен критерий за състоянието на тази структура е относителният дял на лицата на 7-годишна възраст съответно към групите с начално, основно, средно и висше образование, както и на тези без образование.

От представените в следващата таблица данни се вижда, че през посочените години въпреки намалелия брой население, хората с висше и средно образование се увеличават. Намаляват тези с полувисше образование, което се дължи до голяма степен и на смяната на образователните степени. Намаляват и тези, които имат незавършено начално, начално и основно образование. Данните показват, че през изтеклите години образователната структура се е подобрила значително. Проблем са регистрираните през 2011 г. 266 човека, които никога не са посещавали училище.

Таблица №31. Данни от различните преброявания за степента на завършено образование на населението в община Стамболово

Община Стамбо-лово/ години	Общо	Степен на завършено образование						Не-гра-мотни	Нико-га не посе-щава-ли учи-лище	Дете	Непо-каза-ли
		Висше	*Полу-висше*	*Сред-но*	*Основ-но*	*Начал-но*	*Неза-вър-шено начал-но*				
1985	10476	43	153	886	4039	3367	1988	-	-	-	-
1992	7005	57	93	915	2793	1798	619	730	-	-	-
2001	5492	40	104	883	2392	1172	400	476	-	8	17
2011	5579	133	99	1351	2494	844	384	-	266	8	-

Източник: НСИ, данни от преброяването

Интересни са данните от новото преброяване, тъй като главно образованите хора напускат територията на община Стамболово и картината вероятно е доста песимистична.

Проблемите с неграмотността и ниската образователна степен са много и образуват един комплекс от доста притеснителни факти, някои от които са: демотивация за образование особено сред ромите; лошо владеене на български език и невъзможност за социална интеграция; отпадане на ученици от училище поради встъпване в ранни бракове или ангажиране с домакински труд; нежелание на родителите да изпращат децата си на училище.

Ето какви са и данните за образованието на населението от преброяването.

Таблица №32. Данни за населението по възраст и образование от преброяването на 01.02.2011 г.

Община Стамболово/години	Общо	Степен на завършено образование					Никога не посеща-вали училище	Дете
		Висше	*Средно*	*Основно*	*Начално*	*Незавър-шено начално*		
Общо:	**5579**	**232**	**1266**	**2579**	**844**	**384**	**266**	**8**
7-14	437	-	-	33	156	239	-	8
15-19	345	-	34	265	35	-	-	-
20-29	732	33	285	331	53	15	15	-
30-39	816	36	228	462	56	17	17	-
40-49	784	28	258	427	49	-	-	-
50-59	768	30	195	443	69	14	17	-
60-69	768	46	162	345	153	28	34	-
70 и повече	929	929	59	104	273	59	161	-

Източник: НСИ, данни от преброяването

Във възрастовата структура най-голям е броят на висшистите (46) на възраст между 60 и 69 г., т.е. това е групата на специалистите, която вече е излязла от трудовия пазар. На нейно място идва малко по-голяма група от 69 специалисти, която е на възраст между 20 и 39 години, т.е. излизащите от трудова активност специалисти се заместват от млади специалисти, които ги надвишават по брой. Проблемът в случая е, че по-квалифицираните кадри са по-склонни да мигрират, тъй като имат по-голям шанс за намиране на работа в по-големите градове или в чужбина.

Голяма е и групата на завършилите средно образование младежи, което показва един добър темп на подобряване на образователната структура. Безпокойство поражда броя на

незавършилите начално училище и на тези, които никога не са посещавалите училище, които в групата на 20 – 39 годишните са 32 човека.

Анализът на състоянието на образователната структура на населението и образователната инфраструктура в община Стамболово, показва някои характерни техни особености: на първо място стои проблемът за по-ниската степен на образованост на населението в тази малка селска община, в сравнение със съседните по-големи общини. Проблемът е свързан до голяма степен с етнизираността на част от местното население, както и със силно застарялата възрастова структура в останалите случаи. Наличието на макар и малък брой младо, необразовано население, води до някои социално-икономически проблеми за територията, в т.ч. липсата на капацитет от човешки ресурси за нейното развитие. От друга страна, силно застарялата възрастова структура в съчетание също с по-ниската образованост на населението, води и до други негативни проблеми, макар и по коренно различен «механизъм».

Семейно положение. И при семейното положение се регистрират общи тенденции в обществото, т.е. увеличават се съжителствата без брак.

Таблица №33. Население по юридическо семейно положение и възраст

Юридическо семейно положение	Общо	Възраст (в навършени години)							
		под 16	16-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 и повече
Общо:	**5934**	**862**	**275**	**732**	**816**	**784**	**768**	**768**	**929**
Неженен/неомъжена	2154	862	265	509	304	131	40	21	22
Женен/омъжена	2980	-	9	217	480	590	628	587	469
Вдовец/вдовица	672	-	-	-	8	25	64	143	431
Разведен/разведена	128	-	-	-	24	38	36	17	7

Източник: НСИ, данни от преброяването 2011 г.

Увеличава се делът на неженените във възрастовата граница между 40 и 49 години. Освен това се увеличава и делът на съжителстващите без брак, което се превръща в обществена норма. Според изследване на БАН все повече българи живеят на семейни начала, повече от половината деца през последните години се раждат в двойки без брак, а хората, които все пак сключват брак, го правят на по-късен етап. Изследователите констатират още, че нараства нестабилността на семейството и се увеличават разводите. Относителните дялове на разведените са най-високи в средните възрастови интервали от 40 до 59 години и съставляват повече от половината от хората с разтрогнати бракове.

Постепенно намалява броя на сключените бракове. От всички съжителства без брак 70.0% са сред младите възрастови групи от 16 до 39 години. С увеличаване на възрастта този дял намалява и сред населението на 40 – 49 годишна възраст и той е вече 16.0%, а сред лицата над 50-годишна възраст само – 14.0%.

Делът на лицата, които живеят в семейно съжителство, без сключен юридически брак в България през 2011 г. достига близо 8.0% и продължава да се увеличава. Тези факти са резултат от социално-икономическите процеси протичащи в страната и в крайна сметка водят до ниска раждаемост. Изключение в броя на сключените бракове, както вече казахме прави 2019 година когато те стигат – 41 броя. Причините разбира се са различни, но отлагането на брака за все по-късна възраст и индивидуализмът са едни от водещите причини. Други причини са: намаляването на религиозните предразсъдъци спрямо съвместното съжителство без брак, вярва се, че това взаимоотношение може да е равностойно на брака или, че съжителството на семейни начала е правилната рецепта за откриване на подходящ партньор

за брак. Какво е фактическото и юридическото семейно положения може да се проследи от следващата таблица.

Таблица 34. Население по фактическо и юридическо семейно положение

Юридическо семейно положение	Общо	Фактическо семейно положение		
		Не в брак, не в съжителство	*В брак*	*В съжителство без брак*
Общо:	**5934**	**2501**	**2939**	**494**
Неженен/неомъжена	2154	1736	-	418
Женен/омъжена	2980	17	2939	24
Вдовец/вдовица	672	649	-	23
Разведен/разведена	128	99	-	20

Източник: НСИ, данни от преброяването

Изводи:

- Най-голям относителен дял в Стамболовска община има населението в трудоспособна възраст – 3 788, следвано от групата на над-трудоспособната възраст – 1 668 човек, докато групата в под-трудоспособна възраст е най-малка – 927 души. Тези данни показват един сериозен процес на застаряване на местното население.
- Община Стамболово е една от общините, в които раждаемостта е доста близко до средното равнище за Област Хасково.
- Смъртността в община Стамболово е с по-високи стойности от раждаемостта и отрицателният естествен прираст се увеличава през последните години.
- В община Стамболово се наблюдава тенденция на положителен механичен прираст, въпреки нарасналия обем на миграцията на регионално и на национално равнище.
- В община Стамболово най-многобройната етническа общност е турската. Ромската етническа общност не е много голяма и не създава сериозни проблеми при осъществяването на социалната интеграция на ромското население, но въпреки това се регистрират известни проблеми, които трябва да намерят своето адекватно решение.

1.4. Безработица и икономическа активност

Въпреки, че демографските показатели на община Стамболово не се отличават от тези за селските райони, положението с качеството и количеството работна сила е влошено, тъй като основната част от населението мигрира активно към големите градове на страната или към европейските страни. Като се добавят и последствията от високата инфлация и енергийната криза, възникват доста икономически проблеми за местното население, които община Стамболово е принудена да решава текущо. Голяма част от съществуващите и новосъздадените през последните години стопански единици срещат поредица от пазарни проблеми и затова някои от тях фалират и приключват с бизнеса или с отглеждането на животни. По тази причина броят на работните места силно намалява, а това води до влошаване на доходите и качеството на живот на местното население. По различни причини безвъзвратно са изчезнали и традиционните за района занаяти, което прави невъзможно тяхното възраждане.

В икономическо отношение община Стамболово се развива през годините като селскостопанско-промишлен район, със следните основни отрасли:

- В сектор аграрен се развива: зърнопроизводството и техническите култури, зеленчукопроизводството, лозарството, отглеждат се овощни насаждения, развито е оранжерийното производство и животновъдството;
- В сектор индустрия се развиват: преработващата промишленост, винопроизводството, мебелното производство, хлебопроизводството, строителството, добивната и шивашката промишленост;
- В сектор търговия, туризъм и услуги: от търговските обекти работят главно хранителни магазини, ресторанти, кафенета, предлагат се и някои услуги, изградени са и функционират хотели, къщи за гости и др.

Висок ръст бележи растениевъдството с акцент върху зърнените и техническите култури, като: пшеница, слънчоглед, рапица и др.

През последните години сектор животновъдство се развива доста противоречиво, а броят на отглежданите животни особено в условия на кризи силно е повлиян през последните три години от Ковид пандемията, от войната в Украйна и най-вече от енергийната криза.

Сравнително добре е представено в общинската икономика развитието на пчеларството и производството на пчелни продукти.

През последните години се изградиха няколко къщи за гости и туристически комплекси, които тласнаха напред развитието на туризма и туристическите услуги в община Стамболово. Кризата предизвикана от COVID 19 в този сектор оказа през 2020 и 2021 година негативно влияние върху развитието на туризма, което намали неговия възход. През 2022 г. обаче нещата започнаха да се нормализират въпреки увеличените цени на туристическите услуги.

Търговската мрежа бележи развитие, но липсва разнообразието на видовете стоки, предлагани в магазинната мрежа на по-големите градове. Преобладават преди всичко хранителните магазини, ресторантите и кафенета за сметка на магазините предлагащи стоки за дома, за офиса и тяхното поддържане. Има една аптека.

Услугите, които се предлагат на територията на общината също са ограничени. Изградени са бензиностанции, сервизи и автомивки, и се предлагат транспортни услуги. Липсват основни битови услуги, фризьорски услуги, както и услуги, които изискват по-висока квалификация и прилагането на нови технологии.

Основните предизвикателства, пред които е изправена местната икономика през следващия програмен период са свързани както с преодоляването на негативните ефекти от глобалната енергийна криза и очакваната рецесия, възникнали както в резултат на пандемията от COVID 19, така и с преодоляването на икономическите последици от войната в Украйна, с натрупаните социални дефицити и със стремежа за постигане на по-висока конкурентоспособност на местната икономика.

В обхвата на работната сила (текущо икономически активно население) като обект на статистическо изучаване се включват лицата на 15 и повече години, които влагат или предлагат своя труд за производството на стоки и услуги. Тъй като обхваща заетите и безработните лица, работната сила представлява еманация на трудовия потенциал на населението – както този, който се използва, така и този, който може да бъде приведен в действие при благоприятни икономически условия.

Икономически активното население обхваща всички лица на 15 и повече навършени години. Икономически активното население в община Стамболово на възраст между 15 и 64 навършени години през 2016 г е – 3 720 души, а през 2019 г. – 3 717 души или за тези три години броя на икономически активните лица остава непроменен.

По данни на НСИ за 2014 г., броят на заетите лица[23] в общината е 568, от които – 516[24] са заетите в частния сектор. Най-многобройна е групата на работещите в селското стопанство – 245 човека, следвана от работещите в търговията и услугите – 125 и преработващата промишленост - 121 човека.

През 2019 г. данните са следните: броят на заетите лица в общината е 470, от тях – 339 са заети в частния сектор. Най-многобройна група остава тази в селското стопанство – 189 човека, следвана от работещите в търговията и услугите – 111 и в преработващата промишленост - 57 човека.

През 2021 г. броят на заетите лица в общината е паднал на 425. Групата в селското стопанство макар и намалена остава най-голяма – 154 човека. Трябва да се отбележи, че тя намалява рязко през последните две години поради увеличените осигуровки на земеделските производители. следвана от работещите в търговията и услугите – 113 и в преработващата промишленост - 58 човека.

Таблица № 35. Заети лица на 15–64 навършени години по класове икономически дейности през 2014 г.

Икономически дейности	Предприя-тия	Заети лица	Наети лица
	Брой	Брой	Брой
ОБЩО:	**148**	**568**	**408**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	29	245	198
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	..	..	
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	16	121	85
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	11	6	..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	..	..	..
F СТРОИТЕЛСТВО	..	..	..
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	60	125	73
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	4	8	..
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	7	11	4
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	..	..	
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	3	..	..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	3	..	
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	4	9	9
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	3	4	..
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	..	..	

Източник: НСИ

Наетите[25] лица през 2014 г. са 408, а през 2020 г. те са 303, което също показва рязък спад.

Тъй като заетите лица биват разделени на работодатели, самонаети, наети и платени семейни работници. Последните са тези работници, които работят без заплащане, но във фирма на лице от същото домакинство. Такъв би бил случаят с лице на възраст над 15 години, което работи

[23] Заети са тези лица на възраст над 15 години, които извършват работа поне 1 час в седмично срещу заплащане, или които не работят в момента, но са по принцип наети на работа (например са в отпуск, включително по майчинство, или стачкуват).

[24] Не са включени заетите, когато предприятията са по-малко от 3. В тези случаи НСИ не посочва тези данни за да не се наруши конфиденциалността на личните данни.

[25] Наети лица са лицата, които са в трудово правоотношение с работодателя съгласно Кодекса на труда и в служебно правоотношение съгласно Закона за държавния служител, по силата на които правоотношения те получават възнаграждение в пари или натура под формата на работна заплата за извършена в определен обем и качество работа, независимо дали договорът за наемане е постоянен или временен, на пълно или непълно работно време.

във фирмата на родителите си. Затова броят на заетите лица винаги е по-голям от броя на наетите.

От представената информация става ясно, че броят на заетите и наетите лица е намалял драстично, въпреки, че безработицата не е скочила съществено и броят на предприятията почти се е запазил. Това показва, че голяма част от икономически активните лица са напуснали общината и за това не се броят като безработни.

Таблица № 36. Заети лица на 15–64 навършени години по класове икономически дейности през 2020 г.

Икономически дейности (A21)	Предприятия		Заети лица		Наети лица
	Брой		Б р о й		
ОБЩО:	**150**		**425**		**303**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	29		154		132
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	-		-		-
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	14		58		48
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	5		..		..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	-		-		-
F СТРОИТЕЛСТВО	6		54		..
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	61		113		58
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	..		11		7
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	8		8		..
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	-		-		-
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	6		6		..
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	5		6		..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	4		..		..
P ОБРАЗОВАНИЕ	-		-		-
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	4		6		..
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..		..		..
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	..		..		..

Източник: НСИ

Пандемията от Ковид 19, войната в Украйна и енергийната криза доведоха до намаляване на заетостта, увеличаване на безработицата в страната и регистриране на съществени регионални различия в търсенето и предлагането на работна сила, както и редица други предизвикателства пред пазара на труда в България. Състоянието и динамиката на работната сила пряко се обуславят и от неблагоприятните демографски тенденции, свързани с нейната влошена възрастова структура, която ограничава предлагането на труд. Освен това влияние оказват миграционните процеси, както и изоставането в адекватността на образованието и ученето през целия живот и др.

Важна част от изследването на състоянието и тенденциите на пазара на труда е анализът на структурата на безработните лица по основните социално-демографски признаци – пол, възраст, образование, професия и по местоживеене.

Прави впечатление, че професионалната и образователна структура на новорегистрираните безработни се запазва почти постоянна всяка година, като най-голям дял в структурата на новорегистрираните безработни заемат лицата със средно образование и тези с основно и по-ниско. Този по-висок дял на безработицата при по-ниските степени на образование показва,

че и през 2022 г. наличието на висше образование е сериозна предпоставка за успешно включване на пазара на труда.

Пълният анализ на безработицата е направен по-горе в текста.

Таблица № 37. Средномесечен брой на регистрираните безработни в общината

ПОКАЗАТЕЛИ	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.	юли 2022 г.
Средномесечен брой на регистрираните безработни	440	414	372	373	275	239	242	185	198
Равнище на безработица %	19.4	18.3	16.4	16.4	12.2	10.5	10.7	8.2	8.9
в т.ч.:									
- продължително безработни	230	218	167	76	75	63	48	42	29
- жени	242	230	209	156	138	116	143	101	102
По възраст:									
до 29 години	70	54	44	44	31	22	18	14	12
от 30 до 49 год.	180	159	151	109	97	75	89	44	82
над 50 години	190	201	177	122	111	110	135	97	111
По образование:									
висше	11	12	13	7	6	6	5	3	3
средно	138	121	105	85	76	63	76	57	63
основно и по-ниско	291	281	254	183	157	138	161	125	132
По професионална квалификация									
специалисти	47	46	44	37	36	33	25	23	23
с работническа специалност	83	70	58	57	55	53	52	45	51
без специалност и професия	310	298	270	279	184	153	165	117	124

Източник: Агенция по заетостта, Дирекция „РСЗ“ – Хасково

От представените по-горе данни става ясно, че икономическата криза и войната трайно се отразяват на трудовия пазар и не се знае какви ще бъдат размерите на безработицата в условията на вихрещата се инфлация и очертаващата се рецесия.

2. Състояние на здравните услуги

Съгласно регистъра на РЗИ Хасково на територията на общината има 2 лекарски и 5 стоматологични практики при изискване за 5 лекарски и 5 стоматологични практики.

Лекарски прегледи се извършват в селата: Стамболово, Силен и Жълти бряг.

Зъболекарски практики има в селата: Стамболово, Жълти бряг, Долно Ботево и Пчелари. Има изградени здравни служби по населените места, в които се извършват прегледите и манипулациите. Почти всички помещения се нуждаят от основен ремонт и от обновяване на оборудването. При необходимост от специализирана медицинска помощ, личните лекари насочват пациентите си към специалисти в областния център. Липсва и рехабилитационен център, чийто услуги възрастните хора да могат да използват след прекарани тежки заболявания. В тези случаи се налага те да пътуват до град Хасково, което ги затруднява и затова много често са принудени да се откажат от възстановителните процедури.

Не всички лекарски практики са заети от необходимия здравен персонал и се усеща остра нужда от допълване и обновяване на медицинските кадри. Основните лекарски практики са заети от здравни кадри, които са в пенсионна или пред-пенсионна възраст. Тази ситуация налага обновяване на здравните специалисти през този програмен период. До момента има открита нова стоматологична практика от млад стоматолог, но това е недостатъчно. Специфичен проблем е липсата на нови попълнения особено в лекарските практики.

На територията на общината липсва и звено за Спешна помощ и затова при необходимост се използват услугите на Центъра за спешна медицинска помощ /ЦСМП/ в гр. Хасково.

Тежките случаи се хоспитализират в МБАЛ-Хасково, където общината е акционер. Използват се услугите още и на следните болници: СБАЛО-Хасково /Специализирана болница по

активно лечение по онкология/; Специализирана болница за активно лечение на пневмо-фтизиатрични заболявания Хасково и Център за психично здраве – Хасково**.**

В с.Стамболово през последните две години една аптека обслужва гражданите, която работи и със Здравната каса. Това е добра услуга, която бе възстановена през отчетния период и спря пътуванията на местното население за снабдяване с лекарства до областния център.

Изводи:

- Оборудването на здравните центрове е недостатъчно и остаряло. Липсват и необходимият брой здравни работници, които да обслужват местното население с необходимото качество.
- В здравните служби се предоставят малък на брой медицински услуги за населението, което принуждава хората при всеки по-сериозен случай да пътуват до областния център.
- Липсват млади здравни кадри, които да подменят възрастовия лекарски състав.
- Ограничените общински финансови ресурси пречат на осъвременяването на здравната база.
- По-малкият брой пациенти възпрепятства частните инвестиции от страна на здравните кадри.
- Поради ограничения брой медицински кадри трудно се провежда профилактика и необходимата здравна информираност на населението, което влошава здравната култура на гражданите.

3. Състояние на социалните услуги

До каква степен е развито и пълноценно едно общество зависи в най-голяма степен от отношението му и грижата към възрастните хора и хората с увреждания, които са основната целева група на територията на общината по отношение прилагането на социалната грижа. Предоставянето на социални услуги като че ли все още се извършва от държавата и преобладава институционалният модел на грижа. Едни от проблемите, които не са разрешени и характеризират системата от социални услуги на територията, са: неприлагането на индивидуален подход, социалното изолиране, липсата на гъвкавост, стара или недотам подходяща материална база, липсата на професионално подготвен персонал, слаб контрол по отношение на критериите за предоставяне на социални услуги, липсата на достатъчно взаимодействие между социалната и здравната система.

Социалните услуги обхващат действия, които са с цел подкрепа, превенция и/или преодоляване на социалното изключване, реализиране на права и подобряване на качеството на живот. В основата им стоят социалната работа, индивидуалният подход и индивидуалната оценка на потребностите. Право на социални услуги има всеки, който има тази необходимост, без значение от образование, здравно състояние, социално и имуществено състояние, възраст и доходи.

Предоставянето на социални услуги се осъществява главно чрез осигуряване на социални услуги в общността, които се извършват в обичайна или близка до обичайната домашна среда, и/или в специализирани институции с настаняване.

Социалните услуги се предоставят основно като делегирана от държавата дейност, които се изпълняват като общински дейности и/или от регистрираните в Агенцията за социално подпомагане доставчици, които са предимно организации от неправителствения сектор.

Формите на предоставяне на социални услуги в общността се променят в зависимост от обществените потребности, като тенденцията е на увеличаване на капацитета на тези видове дейности и заведения, насочени към различни социално уязвими групи от местното население.

Обслужват се представителите на уязвимите социални групи. На територията на общината има 244 човека с увреждания, които се подпомагат текущо. Въпреки отсъствието на голям брой местни социални структури, на територията на община Стамболово се предлагат различни и качествени услуги. Най-основните са: Домашният социален патронаж и Центърът за обществена подкрепа/ЦОП/.

Ето по-подробна информация и описание на социалните услуги, които се предоставят в общността на територията на община Стамболово:

- **Домашен социален патронаж** - Дейността е насочена към най-уязвимите групи - възрастни и самотни хора, хора с увреждания и такива с намалена социална адаптация. Тази услуга е най-дълготрайна и се организира на база проучване на потребностите на лицата, нуждаещи се от подкрепа. На включените в социалния патронаж се осигурява доставка на храна /обяд/ по домовете. Към момента се обслужват около 50-55 лица от селата: Стамболово, Жълти бряг, Царева поляна, Кралево, Малък извор, Голям извор и Тънково. Обслужват се главно хората живеещи в селата, намиращи се в близост до общинския център. Има желаещи да ползват услугата и в по-отдалечените села. Общинското ръководство е включило в приоритетите си за разработване на проекти организиране на домашен патронаж за района на Силен и Пчелари. На този етап капацитетът на домашния патронаж не може да задоволи изцяло потребностите на населението. Има много желаещи на територията, които отговарят на изискванията и искат да ползват услугата. Доставчик на услугата е Сдружение „Арда 2003“, което е стъпка напред в аутсорсването на социалните услуги.
- Центърът за обществена подкрепа/ЦОП/ обслужва деца и семейства от община Стамболово. Центърът функционира от 2012 г. и се намира в с.Стамболово. ЦОП обслужва представители на целевите групи от всички населени места на общината. Основната му дейност е да подобрява благосъстоянието на децата в общината, чрез прилагане на нови устойчиви и комплексни подходи за повишаване качеството на живот на децата и семействата в риск, за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици. Към настоящия момент капацитетът на центъра е 20 потребители на услугата.
- В момента, в Община Стамболово се реализира Проект „Патронажна грижа + в община Стамболово“. Целта на проекта е да се осигури подкрепа, чрез предоставяне на патронажни грижи за възрастни хора и лица с увреждания, чрез услуги в домашна среда, както и подкрепа за адаптиране на социалните услуги, делегирани от държавата дейности във връзка с разпространението на COVID-19. Срокът за изпълнение на проекта е 16.04.2023 г.
- Община Стамболово организира доставка по домовете на лекарства, храни и продукти от първа необходимост за нуждаещите се, самотно живеещи възрастни хора от населените места в общината.
- Община Стамболово спечели проект „Топъл обяд в условията на пандемия от Covid-19 в община Стамболово“. По проекта са подпомогнати 550 представители на целевите групи за периода от 11.01.2021 г. до 30.09.2022 г. Обслужвани са основно лица с ниски доходи, под линията на бедност, определена за страната, за времето, в което са поставени под задължителна карантина, уязвими лица, в това число и възрастни над 65 години, без доходи или с доход под линията на бедност. Лица, които не могат да се

самообслужват и не могат да осигурят сами или с помощта на близките си своите ежедневни потребности от храна. Очаква се удължаване на сключения административен договор с още 1 година.

Към настоящия момент се полагат грижи за хората в нужда по различни програми.
Реализират се проекти по следните програми:

- Посредством проект осъществен с подкрепата на „Механизъм за лична помощ“ се полагат грижи в домашна среда за 30 жители с увреждания;
- чрез „Асистентска подкрепа“ се подкрепят - 29 възрастни над 65 годишна възраст;
- проект "Патронажна грижа+ в община Стамболово" осигурява грижа за – 23-ма възрастни над 65 годишна възраст и хора с увреждания;
- посредством "Домашен социален патронаж" се доставя храна за 40 потребителя;
- проект "Топъл обяд в условия на пандемия от Ковид - 19 в община Стамболово“ доставя топъл обяд на - 550 възрастни хора.

Специализирани заведения за предоставяне на социални услуги извън общността на този етап няма.

В следващата таблица могат да се видят подробно подпомаганите лица по години.

Таблица № 38. Подпомаганите лица по различните социални услуги, разпределени по години

Основание	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Подпомагани лица с еднократни помощи по ППЗСП;	1	4	3	4	11	3	5
Подпомагани лица с месечни помощи по ППЗСП;	60	58	44	38	44	44	35
Подпомагани лица с месечни помощи по ЗСПД;	810	653	615	580	524	492	416
Подпомагани лица с целеви помощи за отопление;	343	346	339	395	457	505	568
Подпомагани лица с месечни помощи по ЗХУ;	289	267	274	498	591	595	566
Раздадени безплатни винетни стикери на лица с увреждания;	92	109	123	150	152	161	151
Лица подпомогнати с медицински изделия и помощни средства и/или приспособления;	52	62	47	49	46	43	23
Лица подали молба за ползване на СУ	1	3	2	5	2	1	2

Източник: „Социално подпомагане“ – с.Стамболово

От представените данни става ясно, че подпомогнатите лица през последните години по повечето услуги намаляват или в най-добрия случай запазват броя си.

За подобряване качеството на социалните услуги е необходимо разработването и предлагането на нови услуги, които да задоволят потребностите на нуждаещите се хора и хората намиращи се в неравностойно положение, особено имайки предвид тенденцията към увеличаване на населението в над-трудоспособна възраст.

Изводи:

- Липсват достатъчно като количество и като качество социални услуги, особено за по-възрастното население на територията.
- Общинските терени и сгради, които могат да бъдат използвани за предоставяне на социални услуги са ограничени.

- Липсват подготвени кадри, особено психолози, медицински сестри и рехабилитатори, за подобряване на съществуващите социални услуги.
- Липсват достатъчно финансови средства и местна активност за инициране на нови социални дейности.

4. Състояние на образователните услуги

Образователната система на община Стамболово обхваща 4 учебни заведения, от които едно Средно (СУ) и 3 основни училища (ОУ). Образователната система се стреми да изгражда съвременна визия за развитие на образованието, с акцент върху потребностите на децата и учениците и възможностите за развитие на учителите.

Учебните заведения на територията на общината се разпределят по населени места както е показано в следващата таблица.

Таблица № 39. Вид и разположение на училищата в община Стамболово

Наименование на училището	Населено място
Средно училище (СУ) „Св. Климент Охридски”	Стамболово
Основно училище (ОУ) „Св. св. Кирил и Методий”	Жълти бряг
Основно училище (ОУ) „Христо Ботев”	Силен
Основно училище (ОУ) „Христо Ботев”	Долно Ботево

Източник: Община Стамболово

Броят на паралелките през 2021/2022 е – 26 броя. От посочените в следващата таблица данни става ясно, че постепенно намалява броя на паралелките и на учениците през последните години, което е резултат от намалената раждаемост и повишената миграция на населението. Особено осезателно това намаление се усеща през последните 3-4 години.

Таблица № 40. Брой на паралелките и на учащите се в община Стамболово по години

Брой учащи	Брой паралелки ОУ и СУ
✓ 2012/2013 г. - 531; ✓ 2013/2014 г. - 552; ✓ 2014/2015 г. - 542; ✓ 2015/2016 г. - 582; ✓ 2016/2017г. - 502; ✓ 2017/2018г. - 450; ✓ 2018/2019г. - 439; ✓ 2019/2020г. - 444; ✓ 2020/2021г. - 445; ✓ 2021/2022г. - 431.	✓ ОУ и СУ за 2011/2012 г. - 26 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2012/2013 г.- 33 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2013/2014 г.- 33 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2014 /2015 г.- 34 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2015/2016 г.- 35 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2016/2017 г. - 36 бр. ✓ ОУ и СУ за 2017/2018 г.- 33 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2018/2019 г. - 33 бр; ✓ ОУ и СУ за 2019/2020 г.- 29 бр. ✓ ОУ и СУ за 2020/2021г.- 30 бр.; ✓ ОУ и СУ за 2021/2022г.- 26 бр.

Източник: Община Стамболово

Прави впечатление, че броят на учениците е силно намалял, докато броя на паралелките се променя, но не толкова осезателно което говори, че намалява броя на учениците в една паралелка.

Броят на завършилите средно и основно образование намалява, но през последните 2 години бележи увеличение. Въпреки това намаляването на учениците в 1 клас е сериозно основание за притеснение, още повече, че е регистрирано като тенденция през последните години. На територията на общината има една професионална паралелка - "Производство на кулинарни изделия и напитки", която привлече една част от младите хора на територията. Всяка година тази паралелка я завършват 13-14 млади хора. Тя обаче не е достатъчна за да се осигурят

необходимите възможности за получаване на квалификация и преквалификация на младите хора отговарящи на пазарното търсене.

Таблица № 41. Брой на завършилите

Брой на завършилите основно образование	Брой на завършилите средно образование
✓ 2012/2013 г. - 35 ученика; ✓ 2013/2014 г. - 28 ученика; ✓ 2014/2015 г. - 19 ученика; ✓ 2015/2016 г. - 35 ученика; ✓ 2016/2017 г. - 35 ученика; ✓ 2017/2018 г. - 20 ученика; ✓ 2018/2019 г. - 28 ученика; ✓ 2020/2021г. – 46 ученика; ✓ 2021/2022г. – 53 ученика.	✓ 2012/2013 г. – 21 ученика; ✓ 2013/2014 г. – 24 ученика; ✓ 2014/2015 г. – 8 ученика; ✓ 2015/2016 г. – 11 ученика; ✓ 2016/2017 г. – 19 ученика; ✓ 2017/2018 г. – 11 ученика; ✓ 2018/2019 г. – 13 ученика; ✓ 2020/2021г. – 21 ученика; ✓ 2021/2022г. – 20 ученика.

Източник: Община Стамболово

Каква е динамиката на завършилите може да се проследи от горната таблица, в която се представя броят на завършващите основно и средно образование по години. От представените данни може да се заключи, че завършващите основно образование са се увеличили двойно през последните 2 години. Завършилите средно образование също са се увеличили, но не в толкова голяма степен.

Преждевременното напускане на училище е явление, което оказва сериозно влияние, както върху индивидуалните съдби на пряко засегнатите, така и върху благосъстоянието на техните семейства, върху възможностите за развитие на техните общности и върху цялостното социално-икономическо развитие на общината в средносрочен и дългосрочен план. Данните показват, че броят на напусналите се запазва през годините без да се увеличава.

Напусналите обучението деца по години е следното: през 2012/2013 г. това са 4 ученика; през 2013/2014 г. – 5 ученика; през 2014 /2015 г. – 6 ученика; през 2016/2017г. – 2 ученика; през 2016/2017г. – 4 ученика; през 2017/2018г. – 3 ученика; през 2018/2019г. – 2 ученика; през 2020/2021г. – 2 ученика и през 2021/2022г. – 3 ученика.

Превенцията и преодоляването на проблема изискват интегрирана политика и ангажираност на всички сектори и институции, свързани с образованието и с личностното и професионалното развитие на децата и младите хора в община Стамболово. Причините за напускане на училище са: миграцията на голям брой семейства и социално-икономически и културни проблеми на местното население. Преместването на родителите и техните семейства не може да бъде спряно, но по отношение на ранните бракове и по икономически и социални причини училищните ръководства могат да вземат необходимите мерки и в повечето случаи те го правят. За това говори и фактът, че през всичките години обхватът на децата е на 100%. Протичащите на територията демографски процеси обаче са факт и те се отразяват главно на броя на постъпващите ученици, които постоянно намаляват.

Семейният статус на по-голяма част от учениците трябва да се отчита при работа с децата и с техните семейства. Преобладаващите компоненти, които трябва да се отчитат са следните:

1. Ниските доходи на част от семействата не могат да покрият необходимия жизнен минимум в т.ч. и образованието на децата;

2. Полученото основно и/или средно образование на родителите осигурява нужното уважение на училището като институция и място, което може да осигури на децата им професия, чрез която те да се реализират на пазара на труда. И обратно, необразованите родители често неглижират образованието на своите деца, затова резултатът от борбата за оставане на всеки

ученик до края на неговото образование е от определящо значение за неговата бъдеща реализация

3. Структурата на семействата на голяма част от учениците е нарушена - родителите са разведени или работят в чужбина, а децата са оставени на грижите на баби, дядовци или други роднини. Тази ситуация провокира следните проблеми:

a. занижен контрол върху децата;

b. допускане на безпричинни отсъствия от училище;

c. липса на мотивация за учене и ниски резултати в учебния процес.

Изброените по-горе причини също са основание за напускане на училището в ранна възраст, което е проблем за младите хора в общината. По време на пандемията някои от тези ученици бяха взети от родителите си в чужбина, което също води до напускане на училището.

В следващата таблица може да се проследи броя на напусналите ученици по години.

Таблица № 42. Брой на напусналите училище по години

Брой на напусналите СУ	Брой на напусналите от I до VIII клас
✓2012/2013 г. - 4 ученика; ✓2013/2014 г. - 5 ученика; ✓2014/2015 г. - 6 ученика; ✓2016/2017 г. - 2 ученика; ✓2016/2017 г. - 4 ученика; ✓2017/2018 г. - 3 ученика; ✓2018/2019 г. - 2 ученика; ✓2020/2021 г. - 2 ученика; ✓2021/2022 г. - 3 ученика.	✓2012/2013 г. - 4 ученика; ✓2013/2014 г. - 4 ученика; ✓2014/2015 г. - 3 ученика; ✓2015/2016 г. - 4 ученика; ✓2016/2017 г. - 3 ученика; ✓2017/2018 г. - 4 ученика; ✓2018/2019 г. - 2 ученика; ✓2020/2021 г. - 2 ученика; ✓2021/2022 г. - 3 ученика.

Източник: Община Стамболово

Данните показват един сравнително добър резултат на отпадналите, който се дължи на отговорността на учителските екипи и на перманентните усилия в тази посока.

Средно за общината през учебната 2021/2022 г. се пада по 6,3 ученика докато през 2019/2020г. са се падали по 6,5 ученика на един учител, което показва намаляване броя на учениците. Броят на учителите се е запазил през отчетния период непроменен, като през всичките години преобладават жените. За учебната 2021/2022 г. жените са 55 на брой, а мъжете – 13. По възраст учителите се разпределят така: от 30 до 60 г. с бакалавърска степен – 55 човека, с магистърска степен -11 учители, а с полувисше - 3 учители. Повечето учители пътуват от гр. Хасково, от с. Зимовина, с. Поповец и от с. Царева поляна.

В община Стамболово се наблюдава недостиг на квалифицирани учители по чужди езици и информационни технологии, което се отразява на качеството на образованието. Някои родители, които търсят по-добро образование за децата си, се преместват в по-големите градове. Икономическите проблеми, нивото на бедност на населението в отдалечените райони, обезлюдяването на населените места и недобрата пътна инфраструктура усложняват достъпът на децата до училище. За да се осигури нормален достъп на децата от отдалечените райони са осигурени 4 броя автобуси, от които 3 бр. автобуси са собственост на община Стамболово и един автобус е собственост на СУ "Св. Климент Охридски" - с. Стамболово. Сключени са договори за специализиран превоз с 2 фирми, които превозват деца до две от училищата и деца до детска градина "Звездичка", с. Стамболово и изнесените бази в селата.

Сградният фонд на учебните заведения е в сравнително добро състояние, но въпреки това някои от сградите се нуждаят от реновиране и текуща поддръжка, тъй като основните им ремонти са правени преди повече от 10 години.

Всичките 4 училища са оборудвани с компютърни кабинети. Усилията на ръководствата са в посока прилагане на нова материална база, нови средства за обучение и информация в учебните заведения.

Ето и с каква конкретно база разполага всяко училище:

- **ОУ с. Жълти бряг** - застроена площ приблизително 600 кв. м., като броят на класните стаи е 7, кабинетите са 1 брой, две са стаите за физическо възпитание и спорт, две са и спортните площадки. Осигурено е столово хранене със самостоятелно помещение.
- **ОУ с. Силен** - застроена площ от 360 кв.м., брой класни стаи - 7, има и пригоден ученически стол за хранене.
- **ОУ с. Долно Ботево** - застроена площ от 560 кв.м., броя на класните стаи е – 7, има и пригоден ученически стол за хранене.
- **СУ с. Стамболово** - застроената площ е от 1 350 кв.м. Броят на класните стаи е – 15, има физкултурен салон – 1 бр., спортна площадка -1 бр., 1 здравен кабинет и ученически стол за хранене.

Програми за професионална квалификация и преквалификация в общината се предлагат още от Дирекция "Бюро по труда", от НПО и от обучителни организации, предлагащи професионално обучение.

Общинската мрежа за предучилищно образование включва 1 детско заведение, с 5 групи. През 2020 г. броят на децата е 120, а учителите са общо – 15 човека.

Към момента, действащото детско заведение на територията на общината е ДГ "Звездичка" - с. Стамболово и 5 изнесени бази, които се разпределят по следния начин: в с. Стамболово групите са две, а в с. Жълти бряг, с. Голям извор, с. Малък извор, с. Лясковец и с. Силен има по една група. Броят на децата в детската градина е 108, което е почти равно на средният брой деца в една детска градина в страната, който е 118. За селата той е доста по-нисък – 59, което за селска община като Стамболово, това е добър показател. Една група се формира средно от 18 деца, съответно – 25 в градовете и 19 в селата. Представените данни в следващата таблица показват, че сформираните групи отговарят на изискванията.

Таблица № 43. Данни за детската градина

Детски бази по населени места	Брой деца в ДГ	Брой деца и групи в детските клонове по пол и възраст		Места и групи в детските градини	Педагогически персонал в детските градини по възраст
Жълти бряг	18	М10	Ж8	1гр.-21	2 -47,43
Стамболово	29	М12	Ж17	2гр.-40	5 -56г.-2бр.,53,38,31
Голям извор	14	М5	Ж9	1гр.16	2-46,41
Малък извор	14	М10	Ж4	1гр.-20	2-56,33
Лясковец	11	М5	Ж6	1гр.-24	2-55,48
Силен	22	М11	Ж11	1гр.-22	2-64,32

Източник: Община Стамболово

Друг отрицателен показател е фактът, че децата в детската градина през периода са намалели трайно, като от 154 през 2014 г. са паднали на 120 през 2020 г. и на 108 през 2022г. Затворена е базата в с. Пчелари. Педагогическият персонал от 19 човека в началото на периода е намален на 15. Тези процеси са резултат от ниската раждаемост и миграцията на работоспособното и

младо население. Прави впечатление, че всички деца, т.е. 100% от децата на територията са обхванати в детската градина.

Всяка група има самостоятелни просторни занимални и спални помещения, съвременни санитарни възли и офиси на възпитателите. Обзавеждането на помещенията, игровата и дидактична база и учебните материали са грижливо подбрани да подпомогнат детското развитие.

Организацията на средата е такава, че да осигурява свободни и достъпни зони за дейност, подтикващи детето към самостоятелен избор на материали, игри, експериментиране и информация. Те са изработени от екологично чисти материали по всички европейски изисквания, с грижа за здравето на децата.

Ето и каква е материалната база на всички клонове на детската градина според данните в следващата таблица.

Таблица № 44. Данни за материалната база на клоновете в детската градина

ДГ	Застроена площ	Брой класни стаи	Брой кабинети	Физкул-турни салони	Спортни площад-ки	Здрав-ни каби-нети	Санирани сгради
Жълти бряг	372 кв.м	1	1	0	1	1	не
Стамболово	462 кв.м	2	1	1	1	0	да
Лясковец	242 кв.м	1	1	0	1	0	не
Пчелари	209 кв.м	1	1	0	1	0	не

Източник: Община Стамболово

Вижда се, че като специализирано пространство и места за спорт, са осигурени достатъчно на брой помещения и терени. Проблем е все още енергийната ефективност на сградите, защото само сградите в с. Стамболово и с. Силен са санирани. Това показва, че санирането на сградите изостава, затова през новия програмен период трябва да се обърне по-сериозно внимание и се включат повече дейности за енергийна ефективност в бъдеще, които да водят до енергоспестяващи резултати. Текущото изграждане и обновяване на спортните и детските площадки също трябва да се планира през следващия планов период.

За отбелязване е, че през отчетния период са реализирани голям брой проекти от детските градини, което в предишните програмни периоди липсваше като дейност. Това се дължи главно на сериозната активност реализирана от ОПНОИР и включването на почти всички детски заведения в различни проекти. Така например са реализирани:

- Национална програма ”Модернизация на материалната база в училище”, модул „Подобряване на училищната среда” – филиал в с. Жълти бряг;
- Национална програма ”Подпомагане на храненето на децата от подготвителните групи в детските градини, децата от подготвителните класове в училище и учениците от I-IV клас”;
- Национална програма „Диференцирано заплащане труда на учителите”;
- ПМС№129 за подпомагане на физическото възпитание и спорта в ДГ;
- Схема „Училищен плод” и „Училищно мляко” на Държавен фонд „Земеделие“;
- Национална програма “ИКТ в предучилищното и училищното образование“;
- Национална програма „Оптимизация на училищната мрежа”, модул ”Оптимизиране на вътрешната структура на училищата, детските градини и самостоятелните общежития”;
- Провеждане на практическо обучение по проект BG 05M2OP001-2.006-0001 ”Ученически практики-Фаза I”, финансиран от Оперативна програма ”Наука и образование за интелигентен растеж”;

- Проект BG05M2OP001-3.005-0004 „Активно приобщаване в системата на предучилищното образование“;
- Проект BG05M2OP001-2.010-0001 „Квалификация за професионално развитие на педагогическите специалисти“, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020.

Големият брой проекти разширяват местния капацитет и предоставят нови източници за финансиране и развитие на иновативни дейности, подобряващи интеграцията и социалната адаптация на децата. От друга страна мерките подобряват и професионалната компетентност на учителите, и качеството им на работа с децата и с техните родители.

5. Състояние на дейностите и услугите в културната сфера

Особена роля за качеството на културния живот в общината играят местните читалища.

Народните читалища като традиционни, самоуправляващи се български културно-просветни сдружения изпълняват местни и държавни културно-просветни задачи. Те са юридически лица с нестопанска цел. Основните направления и приоритети в читалищните дейности са регламентирани и произтичат от Закона за народните читалища. Читалищата са обществена организация, която е отворена за всички членове на общността и се характеризира с общодостъпността на своите дейности.

Читалищата на територията на община Стамболово са не само важни центрове за опазване и надграждане на самобитните и традиционни за народа ни културни ценности, но те са и средища, които стъпват върху използването на новите технологии, при създаването на дейности и събития отговарящи на потребностите, особено на младите хора в новото технологично време. Те създават и възможности за широк достъп до информация на хората от всички възрасти. Читалищата се субсидират от държавата през общините, на този етап субсидираните бройки от Министерството на културата за читалищата в общината са 10. Това са:

- **НЧ “Христо Ботев 1926“ - с. Стамболово**, година на създаване – 1926 г.;
- **НЧ “Съзнание 1890“ - с. Жълти бряг**, година на създаване – 1890 г.;
- **НЧ “Христо Ботев 1929“ - с. Царева поляна,** година на създаване – 1929 г.;
- **НЧ “Просвета 1936“ - с. Поповец,** година на създаване – 1936 г.;
- **НЧ “Васил Левски 1946“ - с. Лясковец**, година на създаване – 1946 г.;
- **НЧ “Пробуда 1937“ - с. Зимовина,** година на създаване – 1937 г.;
- **НЧ “Иван Вазов 1928“ - с. Долно Ботево,** година на създаване – 1928 г.;
- **НЧ “Светлина 1927“ - с. Тънково,** година на създаване – 1927 г.;
- **НЧ “ Кирил и Методий 1960“ - с. Рабово**, година на създаване – 1960 г.;
- **НЧ “ Развитие 1946“ - с. Силен**, година на създаване – 1946 г.

Основните дейности на читалищата са заложени в Закона за народните читалища10 (чл. 3, ал. 2) и включват:

- уреждане и поддържане на библиотеки, читални, фото-, фоно-, филмо- и видеотеки, както и създаване и поддържане на електронни информационни мрежи;
- развиване и подпомагане на любителското художествено творчество;

- организиране на школи, кръжоци, курсове, клубове, кино- и видеопоказ, празненства, концерти, чествания и младежки дейности;
- събиране и разпространяване на знания за родния край;
- създаване и съхраняване на музейни колекции съгласно Закона за културното наследство;
- предоставяне на компютърни и интернет услуги;
- извършване и на допълнителни дейности, подпомагащи изпълнението на основните им функции, с изключение на използването на читалищните сгради за хазартни игри и нощни заведения, клубове с политически цели, за обсебването им от религиозни секти и други дейности, противоречащи на добрите нрави, националното самосъзнание и местните традиции.

Читалищата намиращи се на територията на община Стамболово осъществяват главно библиотечна, художествена самодейност, културна и информационна дейност. По-важните културни мероприятия са заложени в културния календар на общината и те са посочени в Приложение 3.

***Етнографски музей*.** В с. Жълти бряг е оборудван Етнографски музей, който отразява културата и бита на местното население от този край.

Създаден през 1980 г., етнографският музей в с. Жълти бряг съхранява експозиция, свързана предимно с културната традиция на населението в стамболовския край, Тракия и Родопите, неговото културно и стопанско развитие през годините на Възраждането. Етнографската музейна сбирка е създадена от ученици, участващи в кръжока по етнография в училището с ръководител Йорданка Бойдева.

Земеделието и животновъдството са представени като основни поминъци на населението. В колекцията има около 700 изделия и предмети, сред които се открояват народни носии, медни съдове, керамика, старинни оръдия на труда, изделия от дърворезба, вретена, стан и много други.

Етнографският музей се намира в помещение на НЧ "Съзнание 1890" и се стопанисва от читалищното настоятелство. Нуждае се от спешен ремонт, допълване и обновяване на оборудването.

Традиционна културна проява, която се утвърди през последните години е **Фестивалът на хляба в с. Рабово**, който се организира за първи път през 2010 г. Фестивалът се организира всяка година (с изключение на пандемичните години) през месец юли и е посветен на лимеца, смятан за най-старата житна култура в България. По време на фестивала се проследява пътят на хляба от лимец: от жътвата през вършеенето, отвяването на зърното, меленето, месенето до изпичането му, както и се предоставя възможността да се опита прясно изпечен хляб. Прави се възстановка на жътвата на лимец, неговата вършитба, отвяването на зърното, меленето, месенето и печенето на хляба. Предлага се в добавка и коктейл с биохрани и продукти от лимец. Интересът към автентичните сортове зърнени култури нараства постоянно поради повишеното търсене на биохрани и на храни с диетични и здравословни качества.

Поради липса на финансови средства и подходяща база не се празнуват традиционните за общината „Национална среща на инструменталните групи за българска народна музика - Стамболово", както и „Международен пленер по живопис и графика - Токмакли". Препоръчително е да се търсят възможности за възстановяване на местните традиции, както и за създаване на нови интересни местни културни събития, които да обединяват местната общност и да представят местните традиции и обичаи.

Изводи:

- Липсват достатъчно местни ресурси, в т.ч. и човешки потенциал за развитието на интересни и запомнящи се културни дейности, които да формират индивидуалния културен облик на община Стамболово;
- Въпреки наличието на археологични обекти и забележителности, рядко се провеждат археологически разкопки, които да разкрият нови и атрактивни културни обекти, привличащи по-голям брой туристи на територията.
- Читалищата не проявяват необходимата активност за развитие на нови дейности и услуги, които да са базирани на проектно финансиране, използването на нови технологии и атракции, които да привличат младите хора и да ги въвличат трайно в културния живот на общината.
- Наличната материално-техническа база не се използва ефективно.
- Липсва и тясно взаимодействие между читалищата и училищата на територията.
- Липсват граждански сдружения и инициативи за популяризиране на културните традиции и опазване на културното наследство извън читалищата.
- Не се поддържат и традиционни за общината културни събития, които са популяризирали региона и неговите културни традиции през изминалите години.
- Необходимо е изграждането на естрада, на която да се провеждат по-големите общински събития.
- Възраждащите се нови инициативи трябва да разчитат на публично-частните партньорства и на проектното финансиране, но липсва реална активност и достатъчно местен капацитет и в това направление.

6. Състояние на дейностите и услугите в областта на спорта

На територията на общината функционират две спортни съоръжения:

- ***Стадионът в с. Стамболово*** е с площ на имота - 30 959 кв.м. Размерът на футболното игрище е с дължина - 110 м., ширина - 55 м. Към игрището има съблекалня със застроена площ от 44 кв.м. Обектът се поддържа, но има нужда от обновяване и разширяване.
- ***Стадионът в с.Силен*** е с площ на имота – 15 473 кв.м. Размерът на футболно игрище е с дължина - 90 м., ширина - 45 м. Има и спортна зала, която е с 320 кв.м. застроена площ.

Има изградена и спортна площадка в с. Стамболово /до сградата на общината/, която се ползва от учениците и младежите на с. Стамболово.

Има изготвени технически проекти за обновяване на сградния фонд и изграждане на нови спортни съоръжения в двете спортни бази на общината, за които не е намерено финансиране до момента.

РАЗДЕЛ IV. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията

Особено важен за развитието на територията е първокласният път Русе – В. Търново – Ст. Загора – Хасково – Кърджали – Маказа. Пътят е една от най-важните транспортни връзки, пресичащи България в направление север – юг и част от трасето на Общоевропейския транспортен коридор (ОЕТК) № 9. С отварянето през 2013 г. на граничен контролно-пропускателен пункт (ГКПП) Маказа се обособява директна връзка, свързваща р. Дунав (канала Рейн – Майн – Дунав) – транспортен коридор № 7 с Бяло море (пристанище Александруполис). Това дава възможност за увеличаване на трансграничните контакти и всички произтичащи от тях възможности (търговия, трудов пазар, инвестиции и т.н.).

През територията на общината преминава частично Републикански път III-593, който е третокласен път, част от Републиканската пътна мрежа на България, преминаващ по територията на областите Кърджали и Хасково. Дължината му е 38,1 км. На територията на община Стамболово той преминава през селата: Маджари, Силен, Долно Ботево, Голям извор и се съединява с Републикански път III-505 при неговия 24,1 км., който минава през с. Тънково и продължава през селата на общините Харманли, Любимец и Свиленград. Той се съединява с Републикански път I-8, който е първокласен път от Републиканската пътна мрежа на България в направлението запад – изток.

1. Пътна и улична инфраструктура и свързаност

Пътищата на територията на община Стамболово образуват единна пътна мрежа и служат основно за превоз на пътници и товари. Те осигуряват комуникацията между населените места. Тази пътна мрежа се развива съобразно транспортните и социалните потребности на местното население, инфраструктурата на населените места и изискванията на нормативните актове, свързани с националната сигурност, опазването на околната среда и безопасността на движението.

В настоящия раздел ще разгледаме собствеността, ползването, управлението, стопанисването, изграждането, ремонта, поддържането и финансирането на улици и пътища от общинската пътна мрежа.

Транспортната инфраструктура е с местно и национално значение – територията на община Стамболово е в близост до преминаващите 3 Паневропейски транспортни коридори (ОЕТК)

№ 4, № 9 и № 10, които създават добра предпоставка за развитие на бизнес и туризъм. Това са:

- **ОЕТК № 4**: Дрезден/Нюрнберг – Прага – Виена/Братислава – Гьор-Будапеща – Арад – Констанца/Крайова – София/Солун – Пловдив – Истанбул;
- **ОЕТК № 9**: Хелзинки – Санкт Петербург – Псков/Москва – Киев – Любашевка – Кишинев – Букурещ – Русе – Хасково – Александруполис;
- **ОЕТК №10**: Залцбург – Любляна – Загреб – Белград – Ниш – София – Пловдив – Цариброд – Истанбул по коридор 4 /клон С/. Направлението на ОЕТК № 10 през българската територия е едно от най-интензивните и отдавна утвърдено в международния транзит.

Международният транспортен обмен на територията на общината се осъществява чрез ГКПП „Капитан Андреево", на границата с Република Турция, който се явява външна граница за Европейския съюз, ГКПП „Капитан Петко Войвода" и ГКПП „Ивайловград-Кипринос" на границата с Република Гърция. Отварянето на ГКПП „Маказа" предостави нови възможности за местната икономика, за развитието на туризма и другите стопански сектори. ГКПП Златоград-Термес /между Република България и Република Гърция/ е друг пункт разположен в близост до общината.

Най-близкото пристанище до община Стамболово на територията на Р. България е Бургаското, което отстои на 237 км, то е лесно достъпно посредством магистрала, първокласен път или ж.п. линия. Друго близко разположено пристанище е това на гр. Александруполис в Р. Гърция, което отстои на около 180 км от с. Стамболово, като може да се премине през ГКПП „Капитан Петко Войвода" или през ГКПП „Маказа".

Най-близкото летище до Стамболово е Пловдив, което се намира на 120 км. Летище София, се намира на 250 км от общината.

Геостратегическото положение на общината се определя освен от тези значими пътни магистрали, пристанища и летища и от близостта на общинския център с областния град Хасково, с когото той се свързва освен административно и икономически.
През общината преминават частично 6 пътя от Републиканската пътна мрежа на България с обща дължина 64,8 км.:

- участък от 17,8 км. от Републикански път III-505 (от км. 16,9 до км. 34,7);
- участък от 6,8 км. от Републикански път III-591 (от км. 25,8 до км. 32,6);
- участък от 19,6 км. от Републикански път III-593 (от км. 18,5 до км. 38,1);
- участък от 2,6 км. от Републикански път III-808 (от км. 41,7 до км. 44,3);
- участък от 5,9 км. от Републикански път III-5072 (от км. 15,7 до км. 21,6);
- участък от 12,1 км. от Републикански път III-5074 (от км. 2,9 до км. 15,0).

Общинските пътища са публична общинска собственост, съгласно Закона за пътищата и правилника за неговото прилагане и Закона за общинската собственост. Собствеността на общината се разпростира върху всички основни елементи на пътищата - обхват, пътни съоръжения и пътни принадлежности, както и върху всички изоставени при реконструкцията пътни участъци, които са запазени и не е възстановено първоначалното предназначение на земята.

Местните пътища са общински и частни, отворени за обществено ползване, които осигуряват транспортните връзки от местно значение и са свързани с републиканските пътища и/или с улиците в населените места.

Общинските пътища се управляват от кмета на общината, който организира, ръководи и контролира дейностите, свързани с изграждането, ремонта, поддържането и управлението на общинската пътна мрежа.

Територията на община Стамболово е обхваната от доста добре развита пътна мрежа, която е в сравнително добро състояние и възлиза на 150,4 км, които включват:

- *IV-то класни пътища* – 83,4 км.
- *III-то класни пътища*: – 67 км.

Пътната инфраструктура е изцяло покрита с трайна настилка, която на места е обновена, след реализирани проекти за реконструкция на водопроводната и канализационна мрежа на територията на общината, но като цяло състоянието й е сравнително добро. Какви ремонти са правени през периода и кои пътни участъци в какво конкретно състояние са, може да се проследи от следващата справка.

Таблица № 45. Ремонт на общински пътища в м до 2020 г.

№	Пътна мрежа по участъци от общинските пътища	Дължина в метри	Състояние: добро, задоволи-телно, лошо	Участъци без нас-тилка	Път №	Рекон-струкция и рехаби-литация	Година на прикюч-ване на ремонта
1	/III-5074/Стамболово-Царева поляна-HKV 2171	1800	много добро	няма	HKV 2171	1800,00	2014г.
	/III-5074/Стамболово-Царева поляна-HKV 2171	1700	лошо	няма	HKV 2171		
2	/HKV1248, Жълти бряг-Балкан/Царева						
	ЖП спирка Царева поляна	2000	лошо	без настилка	HKV 1181		
3	/III-505, Малево-Малък извор/Корен-Граница						
	общ./Хасково-Стамболово/-Жълти бряг- Царева поляна-поч.база Балкан	10500	задоволит елно	няма	HKV 1248		
4	/III-5074/Стамболово-Граница общ./Стамболово-Кърджали/-III-5072	6300	много добро	няма	HKV 1172	6300,00	2015г.
5	/III-5072, Сестринско-Поповец/-Пътниково-Светослав/ HKV2175	3504	отлично	няма	HKV 2175	3504,00	2019г.
6	/III-5072, Сестринско-Поповец/-Пътниково-Светослав/ HKV2175	4796	лошо	няма	HKV 2175		
7	/III-593, Голобрадово-Маджари-/Пчелари-Светослав Бял кладенец	7000	много добро	няма	HKV 2175	5877,62	2013г.
8	III-593, Маджари-Силен/-Воденци-Пътниково/HKV2177	5700	много добро	няма	HKV2174	4937,00	2013г
9	/III-507/Мост-Крин-Звиница-Граница общ./Кърджали-Стамболово/ -/HKV2148/	1200	задоволит елно	няма	KRZ1296		
10	/III-593, Орешари-Силен/Маджари-Маджари запад	600	задоволит елно	няма	HKV 2176		
11	/III 593, Маджари- Силен/ Маджари Войводенец-Долно поле-Долно Черковище III-593	9700	много добро	няма	HKV 1173	8029,77	2015г.
12	Гледка- Кушук - "Тютюнева фабрика"	3100	задоволит елно	няма	местен път		
13	/III-505, Корен-М.извор/Кралево-Кладенец	4833	лошо	няма	HKV1170		
	Зимовина/ III-5072/	7167	отлично	няма	HKV1170	7167,00	2015г.
14	/III-593, Маджари-Голям извор/Долно Ботево-Кладенец HKV1170	4000	задоволит елно	няма	HKV2179		
15	/III-505, Голям извор-Тънково-гроб.парк-хижа Тънково	2000	лошо	без асф. наст.	HKV3180		
16	/III-5072, Поповец-Зимовина/-Нова махала	1000	задоволит елно	няма	HKV2178		
17	/III-808, Долниглаванак-Тополово/-Златоустово-						
18	Граница общ./Маджарово-Стамболово/-/III-505/	3700	добро	няма	HKV2102		
19	/III-808, Иваново-Върбово/-Славяново Граница общ. /Харманли-Стамболово/-Малък извор/III505/	2800	лошо	няма	HKV1214		
		83400				**37615,39**	

Източник: Община Стамболово

От данните става ясно, че през периода са реконструирани общо 37 615,39 км пътища на територията на общината, което е един сериозен резултат в усилията за подобряване на пътната инфраструктура. Въпреки това има някои участъци, които се намират в лошо състояние. Това са: /III-5074/Стамболово - Царева поляна - HKV 2171; /III-5072, Сестринско -

Поповец/-Пътниково - Светослав; /III-505, Корен - М.извор/Кралево - Кладенец; /III-505, Голям извор – Тънково – гробищен парк - хижа Тънково; /III-808, Иваново - Върбово/ - Славяново Граница община, за които трябва да се вземат спешни мерки през новия програмен период.

Вътрешната улична мрежа в общината е 154,450 км. През последните години в общински пътища са инвестирани не малко средства, но състоянието на уличната мрежа не навсякъде е добро**.** Приоритетно се изпълняват инфраструктурни дейности по подобряване състоянието на най-нуждаещата се от ремонт улична мрежа. Усилията на общината са насочени към реализиране на максимална част от заложеното в ПИРО и в годишната програма, въпреки сериозно намалелите приходи в общинския бюджет.

Таблица № 46. **Улична мрежа в община Стамболово в линейни метри и квадратура по селата 2020 г.**

№	Населени места	Линейни метри	Ремонт на улици в метри	Ремонт на улици в м2	Квадратура м2
1	Стамболово	17389,00	1бр-215м	1290,00	188725,00
2	Жълти бряг	15170,00			149972,00
3	Царева Поляна	18858,00	1бр.-137м	685,00	185242,00
4	Балкан	1860,00			18200,00
5	Гледка	6537,00	1бр.-190м	1140,00	79360,00
6	Долно Ботево	10485,00			105300,00
7	Тънково	11975,00			115730,00
8	Кладенец	3095,00	3бр.-653м	3265,00	30950,00
9	Зимовина	4625,00	1бр.-150м	750,00	43710,00
10	Лясковец	5302,00	7бр.-1290м	5805,00	47747,00
11	Поповец	4174,00			35612,00
12	Светослав	4480,00			40200,00
13	Силен	4660,00			42700,00
14	Голям извор	7908,00	1бр.-240м	1200,00	82878,00
15	Долно поле	3865,00			38900,00
16	Войводенец	3067,00			32496,00
17	Воденци	3760,00			32060,00
18	Рабово	3248,00	2бр.-300м	1500,00	32430,00
19	Голобрадово	3825,00			35910,00
20	Пчелари	4200,00	3бр.-577м	2885,00	39860,00
21	Бял кладенец	6193,00	1бр.-230м	920,00	55664,00
22	Пътниково	1920,00			15630,00
23	Малък извор	4000,07	1бр.-210м	945,00	
24	Кралево	3854,29	2бр.-236м	1180,00	
	ОБЩО:	**154450,36**	**4428,00**	**21565,00**	**1449276,00**

Източник: Община Стамболово

Прави впечатление, че ремонтът на уличната мрежа през предишния програмен период е бил извършван по-активно. Така например тогава са ремонтирани 163 957,63 линейни метри при 3 854,29 л.м. през този период и 1 553 445,78 кв.м. при 1 449 276 кв.м. сега.

Общественият превоз на пътници на територията на общината се изпълнява от ЕООД „Арда тур“, ЕТ „Мирти“, ЕООД „Тракия бус“, ЕТ „Ман тур“, ЕТ „Есен тур“ и ЕТ Бреза Белев“.

На територията на община Стамболово има изградена ж.п. връзка при с. Царева поляна, която е част от трасето Хасково – Кърджали.

2. Състояние на водоснабдителната и канализационната мрежа и системи

Водоизточници и водопреносна мрежа

До 2018 г. ВиК инфраструктурата се управлява съвместно от „ВиК Хасково“ ЕООД и „ВиК Стамболово“ ЕООД. След взето решение на Общински съвет Стамболово за присъединяване към Асоциацията по водоснабдяване и канализация на обособената територия, обслужвана от „Водоснабдяване и канализация“ ЕООД – Хасково, е сключен договор с „ВиК Хасково“ ЕООД за обслужване и на останалите 18 села, които до този момент са обслужвани от общинската фирма.

Водоснабдяването на населените места в община Стамболово е решено цялостно, главният водопровод е с дължина над 42 км и е прокаран от с. Долно Черковище (р. Арда) до с. Балкан. В общината са изградени 140 км водопроводна мрежа в населените места, 49 025л.м е дължината на водопроводната мрежа извън населените места, има и водоснабдителна помпена станция.

Съществуващите резервоари са напълно достатъчни за обслужване на населението. Няма неводоснабдени селища. Средно дневната водна обезпеченост на жител възлиза на 72 литра. В месеците юли, август и септември поради сушата се наблюдава рязко спадане на нивата в шахтовите кладенци. Затруднява се водоподаването, но до режим на населението засега не се е стигало.

Покритието и степента на изграденост е 100%. Общата дължина на външните водопроводи е 51 240 м., а на вътрешните – приблизително – 551 000 м. Външните водопроводи са в диапазона Ф 55 до Ф 365, като една част са изпълнени от стоманени тръби, а друга от HDPE.

На този етап Общината разполага с достатъчен наличен воден ресурс за задоволяване на битовите нужди на местното население и стопанските нужди на промишлеността и селското стопанство.

Предоставената вода на населението отговаря на Наредба №9 за вода, предназначена за питейно-битови цели.

Питейните резервоари са в сравнително добро състояние. Масово се нуждаят от подмяна на системата вход-изход крановите стопанства. Съществуват неработещи спирателни кранове, които са силно корозирали и има компрометирани елементи от сухите камери.

Община Стамболово се захранва с питейна вода от 2 бр. шахтови кладенци[26], които осигуряват питейната вода за 18 села в общината, като дебитът е средно 670 куб.м на денонощие. Освен това съществуват 2 бр. шахтови кладенци на р. Бързей, които обслужват с. Жълти бряг. Дебитът там е около 105 куб.м на денонощие, обслужват се 20 бр. напорни и 2 бр. черпателни водоеми с общ обем от 3 425 куб.м., като във всяко населено място има работен напорен водоем, а в помпените станции – Долно поле и Силен, съответно и черпателни резервоари. При шахтовите кладенци трябва да се отбележи, че при не висок дебит на протока на вода все пак се образува голям запас от вода (резервоар), който е достатъчен да задоволи нуждите на ползвателя, а през времето на намалено ползване на кладенеца той „работи“ за запълване на резервоара. Трябва да се отбележи, че шахтовите кладенци също са в сравнително добро състояние.

[26] Кла̀денецът е хидротехническо съоръжение, позволяващо достъп до подземни води. Кладенците се различават по своята дълбочина, количество и качество на водата, съответно на тяхното предназначение - питейни нужди или напояване. В случая шахтовите кладенци са за напояване.

Какви са водоизточниците по вид и капацитет можете да разберете от подробната информация, показана в таблица № 47.

Таблица 47. Водоизточници - брой, вид, капацитет, водоснабдено население по населени места са както следва:

НАИМЕНОВАНИЕ НА ЗОНАТА НА ВОДОСНАБДЯВАНЕ	Води, наименование на водоизточниците, доставящи вода в зоната на водоснабдяване	Количество подавано от подземни водоизточ-ници - л/сек	Общ брой на населението, НСИ 2019г.	Населено място
. Светослав	каптажа	22	122	с. Светослав
			69	с. Бял кладенец
. Поповец	каптажа	36	265	Поповец
. Голям извор	каптажа	79	368	Голям извор
			387	С. Малък извор
"Акмара"	каптаж	98	355	С. Долно Ботево
			368	С. Голям извор
			224	С. Тънково
. Жълти бряг	ШК	65	584	с.Жълти бряг
. Книжовник	7 ШК	46	321	с. Царева поляна
. Долно поле	1 ШК	301	211	с.Балкан
			103	с.Войводенец
			264	с. Гледка
			68	с.Голобрадово
			90	с.Долно поле
			247	с.Долно Черковище
			222	с.Зимовина
			53	с. Кладенец
			171	с.Кралево
			296	с.Лясковец
			191	с.Маджари
			218	с.Пчелари
			58	с. Пътниково
			162	с.Рабово
			146	с.Силен
			630	с.Стамболово
ЗВ Балкан - гравит.	2 каптажа и ПИК	8	211	с.Балкан
ЗВ Зимовина гравит.	1 каптаж и ИПК	8	222	с.Зимовина
ЗВ Кралево-гравит.	1 каптажи ПИК	8	171	с.Кралево
ЗВ Пътниково гравит.	2 каптажа и 1ШК		58	с.Пътниково
ЗВ Лясковец=гравит.	1 каптаж и 11ПК	9	296	с.Лясковец
ЗВ Силен - гравит.	1 каптаж и 11 ПК	9	146	с.Силен
			103	с.Войводенец

Източник: ВиК ЕООД

Броят на водоемите и обема им по населени места според данните на ВиК ЕООД е следният:

Брой водоеми - община Стамболово

Населено място	Обем
с. Воденци	150 $м^3$
с. Войводенец	100 $м^3$
с. Д. Черковище	300 $м^3$
с. Долно поле	500 $м^3$
с. Кралево	100 $м^3$

Една от основните причини за високото ниво на надеждност във водоснабдяването на всяка община е наличието на напорни резервоари. Те се изграждат, за да регулират разликата между водния поток от една страна и променливото водопотребление от друга, за поддържане на необходимото налягане във водоснабдителната система, както и за съхраняване на резерв от вода за противопожарни нужди и на определен резерв от вода за аварийни нужди. Те представляват просто голям воден резервоар, разположен на високо чрез носеща конструкция. Колко са те на територията на община Стамболово и какъв е техният обем

можете да проследите от Таблица № 48.

Таблица 48. Напорни резервоари на територията на община Стамболово

Брой резервоари - община Стамболово			
№	**Населено място**	**Вид резервоар**	**Обем**
1.	с. Долно Ботево	НР	140 м3
2.	с. Долно Ботево	ЧР	25 м3
3.	с. Жълти бряг	резервоар	100 м3
4.	с. Жълти бряг	резервоар	180 м3
5.	с. Зимовина	резервоар	100 м3
6.	с. Светослав	ЧР	50 м3
7.	с. Светослав	НР	75 м3
8.	с. Царева поляна	НР	100 м3
9.	с. Тънково	НР	140 м3
10.	с. Стамболово	резервоар	100 м3
11.	с. Балкан	резервоар	100 м3
12.	с. Лясковец	резервоар	10 м3
13.	с. Лясковец	резервоар	100 m3
14.	с. Поповец	НР	75 m3
15.	с. Поповец	ЧР	8 m3
16.	с. Силен	резервоар	50 m3
17.	с. Маджари	резервоар	50 m3
18.	с. Бял кладенец	НР	75 m3
19.	с. Пчелари	резервоар	100 м3

Източник: ВиК ЕООД

За помпените станции в селата Долно поле 1 и 2, Силен и Жълти бряг е необходима частична рехабилитация и подмяна на крановите стопанства.

Таблица № 49. Напорни водопроводи в метри по населени места.

№ по	Населено място	Метри
1.	с.Кладенец	5050
2.	с.Стамболово	3020
3.	с.Царева поляна – с.Царева поляна	1880
4.	с.Царева поляна – с.Балкан	2630
5.	с.Маджари – с.Силен	1350
6.	с.Силен - с.Силен	1130
7.	с.Силен – с.Лясковец	3000
8.	с.Лясковец – с.Кладенец	4980
	Общо:	**23 040**

Източник: Община Стамболово

Довеждащият водопровод се намира в сравнително добро състояние. В селата Гледка и Зимовина водопроводните тръби са етернитови, амортизирани, физически и морално остарели.

Като цяло общината разполага с достатъчен наличен воден ресурс за битови и промишлени нужди, които имат необходимото качество. Те са категоризирани, създадени са и условия за измерване, вземане на проби и изпитване на показателите.

Авариите на територията са доста често срещани поради амортизираната водопроводна мрежа. При отстраняване на аварията и пускането на водата, се увеличава налягането[27] в тръбите и често предизвиква нова авария.

Какви видове аварии са регистрирани през 2019 и 2020 г. можете да проследите в следващата таблица.

Таблица 50. Аварии по водопровода по данни на ВиК ЕООД – Хасково

2020 г.							2019 г.				
№	Населено място	Аварии по довеж-дащи водо-проводи бр.	Аварии по разпре-дели-телна мрежа, бр.	Аварии във ВПС, бр.	Аварии на СВО, бр.	общо аварии / бр./	Аварии по довеждащи водопроводи бр.	Аварии по разпре-дели-телна мрежа, бр.	Аварии във ВПС, бр.	Аварии на СВО, бр.	общо аварии / бр./
1	Балкан		3		1	4					0
2	Бял кладенец		4			4	2	3			5
3	Воденци	1				1	1	1			2
4	Войводинец	1				1				1	1
5	Гледка		1		1	2		3		1	4
6	Голобрадово					0		1			1
7	Голям извор	6	11		2	19	8	7		2	17
8	Долно Ботево	3	4		4	11	1	3		2	6
9	Долно поле	8				8	7	1		1	9
10	Долно Черковище	5				5		1			1
11	Жълти бряг	3			8	11	1	2		1	4
12	Зимовина	2	6			8		3			3
13	Кладенец		2		1	3				2	2
14	Кралево		1			1		2			2
15	Лясковец	2	4			6	1	1			2
lb	Маджари	1	2			3	1	1			2
17	Малък извор		1		4	5		7		4	11
18	Поповец		4		1	5	2				2
19	Пчелари					0					0
20	Пътниково		1			1	1				1
21	Рабово		1			1					0
22	Светослав	3	10			13	1	2		1	4
23	Силен	3			2	5	1	3			4
24	Стамболово	4	12		5	21	1	3		3	7
25	Тънково	6	2		3	11	5	1		2	8
26	Царева поляна	9	11		4	24	14	5		4	23

Източник: ВиК ЕООД

От представените данни става ясно, че загубите постепенно намаляват, което се дължи основно на обновяваната в някои населени места на община Стамболово водопроводна инфраструктура, която обаче не е изцяло въведена в експлоатация.

Създадената нова междуобщинска структура - Асоциация по водоснабдяване и канализация се намира на обособената територия, обслужвана от "Водоснабдяване и канализация" ЕООД - Хасково и отговаря за предприемането на активни действия за цялостното обновяване на водоснабдителната мрежа в региона. Ситуацията със скъпото електричество допълнително усложнява положението през 2021 и 2022 г. Търсят се възможности за финансиране, макар че на този етап по европейските програми могат да кандидатстват единствено общините, така че

[27] Оптималните показатели за налягането на водата в тръбопроводите са взети от официалните нормативни документи-SNiP 2.04.01-85 и SNiP 2.04.02-84. Според тях в къща с височина до 10 метра за нормална стойност се счита 1 атмосфера. Ако височината на къщата надвишава 10 метра, налягането не трябва да бъде по-малко от 2 атмосфера. Прецизни стандарти за налягане са: 0,3–6,5 атмосфера за студена вода и 0,3–4,5 атмосфера за топла вода.

партньорството и комуникацията трябва наложително да продължат да се задълбочават и в бъдеще.

В следващата таблица могат да се видят и данни за основните характеристики на водопроводите:

Таблица №51. Водопровод на селата: Силен - Лясковец – Кладенец; Кралево – Гледка – Стамболово – Царева поляна – Балкан и от НВ Маджари – водоем с.Рабово

№	МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ	ДЪЛЖИНА В МЕТРИ	Ф-ТРЪБИ	ВИД НА ТРЪБИТЕ
1.	Напорен водопровод БПС 10 и 11 до	1360	Ф377/5	стоманени тръби
2.	ПС II подем – НР (Маджари) 200 куб.	5420	ф219	стоманени тръби
3.	НР(Маджари) - ПС Силен	1400	ф219	стоманени тръби
4.	ПС Силен - Водоем Стамболово 500 куб.	14160	ф219	стоманени тръби
5.	Водоем Стамболово - НР(Ц.поляна)	3020	ф110	ПЕВП
6.	НР(Ц.поляна) - Ц.поляна	1880	ф80	ПЕВП
7.	Ц.поляна - Балкан	2630	ф75	ПЕВП
8.	ПС II подем до НР (Долно черковище)	2360	ф108	стоманени тръби
9.	РШ (Долно поле) - Водоем Долно поле	300	ф100	стоманени тръби
10.	РШ (Войводенец) - Водоем Войводенец	60	ф100	стоманени тръби
11.	НР(Маджари) - РШ Пчелари	3720	ф108	стоманени тръби
12.	РШ (Пчелари) - РШ Голобрадово	1820	ф108	стоманени тръби
13.	РШ Голобрадово - Водоем Голобрадово	30	ф89	стоманени тръби
14.	Рш Голобрадово – Водоем Рабово	1880	ф108	стоманени тръби
15.	ПС Силен - РШ Воденци	2684	ф110	ПЕВП
16.	РШ Воденци - Водоем Воденци	250	ф90	ПЕВП
17.	РШ Воденци - Водоем Пътниково	3000	ф90	ПЕВП
18.	РШ Силен - Водоем Силен	60	ф50	ПЕВП
19.	РШ Лясковец - Водоем Лясковец	100	ф63	ПЕВП
20.	РШ Зимовина - Водоем Зимовина	2290	ф83	стоманени тръби
21.	РШ Кладенец- Водоем Кладенец	2376	ф83	стоманени тръби
22.	РШ Гледка - Водоем Гледка	92	ф110	РЕ-100
23.	Водоем Гледка - РШ за Кралево	2267	ф110	РЕ-100
24.	От РШ Кралево - с. Гледка	467	ф90	РЕ-100
25.	РШ Кралево - водоем Кралево	1422	ф90	РЕ-100
26.	РШ Стамболово - Водоем Стамболово	30	ф219	стоманени
	Всичко в метри:	**55078**		

Източник: Община Стамболово

От таблица № 51 става ясно, че основните водопроводи са изградени предимно от стоманени тръби. Част от тях са въведени в експлоатация още през 50-те години на миналия век, като например този в с. Голям извор - 1953 г., а най-новият довеждащ водопровод на територията на общината е в селата: Маджари, Пчелари, Рабово и Голобрадово. Той е въведен в експлоатация през 2004 г. Останалите водопроводи са изграждани през различните години на този времеви отрязък.

Резервоарите също се нуждаят от по-добра текуща поддръжка, която да осигури борбата с външната корозия по тръбите и арматурите, подмяната на стари СК, тръби, парапети, стълби. Единственото третиране на водоизточниците е обеззаразяването на водата чрез хлориране.

Водопотреблението в различните населени места е доста различно и може да се проследи от следващата таблица. В случая не е ясно дали това се дължи на увеличеното потребление на вода в някои от населените места или е резултат от големите загуби за съответната водопреносна мрежа. Като цяло общото потребление се движи от 19,9 л/жит/ден до 52,6 л/жит/ден. Такова разминаване не може да е резултат единствено на различията в

потреблението. Вижда се, че и тук загубите имат сериозно влияние върху количествата на водопотреблението.

Таблица №52. Водопотребление по населени места

Населено място Община ВиК дружество	Население бр.	Водопотребление		
		Общо л/жит/ден	население л/жит/ден	общ. сектор л/жит/ден
Стамболово	630	44.3	36.6	7.7
Балкан	211	48.6	39.6	8.9
Бял кладенец	69	23.2	22.4	0.9
Воденци	91	18.1	17.9	0.2
Войводенец	103	29.8	29.8	0
Гледка	264	37.1	35.5	1.6
Голям извор	368	31.9	31.2	0.7
Голобрадово	68	19.9	19.3	0.6
Долно Ботево	355	29	25.9	3.1
Долно поле	90	55.9	55.9	0
Долно Черковище	247	33.9	28.6	5.3
Жълти бряг	584	49.6	43.2	6.4
Зимовина	222	35.3	35.2	0
Кралево	171	33.1	33.1	0.1
Кладенец	53	28.5	26.6	1.9
Лясковец	296	41.4	39.1	2.3
Малък извор	387	43.9	43.3	0.6
Маджари	191	36.9	36.8	0.1
Поповец	265	51.1	43.5	7.6
Пчелари	218	43.4	42.5	1
Пътниково	58	27.8	22.6	5.1
Рабово	162	24.8	24.2	0.7
Светослав	122	24.1	23.5	0.6
Силен	146	38.2	32.2	6
Тънково	224	51.9	46.6	5.3
Царева поляна	321	52.6	41.3	11.3
Общо:	**5916**	**40.1**	**36.2**	**3.9**

Източник: ВиК ЕООД

Непрекъснат мониторинг на питейната вода се осигурява от РЗИ Хасково.

Природният състав на водите варира в широки граници по отношение на твърдост, флуорен и йоден дефицит, което обуславя необходимостта от постоянство в провежданите профилактични мероприятия. Незначителни са отклоненията в показателите амоняк, нитрити, окисляемост и фосфати. Природно обусловено е наднорменото съдържание на манган в питейните води, който силно влошава органолептичните показатели, а това води до големи загуби за поддръжка на водопроводните съоръжения.

Изводи: Направените от анализа изводи по отношение на водопроводите в община Стамболово са следните:

- От спешна реконструкция се нуждаят помпените станции и водоемите.
- Фактическото състояние на изградената в общината водопреносна мрежа не е добро, но се предприемат стъпки за нейното подобряване.
- Въпреки частичната подмяна на водопроводната мрежа, основната част на тази водопроводна мрежа остава амортизирана. Водопроводните тръби в основата си са от азбестоцимент и стомана, които са в експлоатация повече от 40 год.
- Загубите и авариите макар да намаляват са все още високи и изискват бързи действия за подмяна на водопреносната мрежа.
- Не е оптимизирано нивото на управление на водоснабдителните системи.

- Увеличен е обемът на потреблението на използваната питейна вода.
- Има пропуски при отчитането и измерването на подаваната вода.

Рехабилитирани се няколко линейни водопреносни обекта и други обекти свързани с водоподаването в с. Стамболово и с. Царева поляна, което оказва известно влияние върху общото състояние на общинската водопроводна мрежа, но като цяло тя се нуждае е цялостна подмяна и в останалата част на общината.

Информацията за наличната водопроводна и канализационна мрежа отразява състоянието на инфраструктурата и темповете на обновление. Подробни данни за вида на тръбите и годините на въвеждане в експлоатация се събират средно на пет години.

Данните се произвеждат на общинско и регионално ниво и на ниво басейнови райони за управление на водите. Представените резултати са на база на събраната от ВиК ЕООД и община Стамболово информация.

Канализационна мрежа

Канализационната мрежа в община Стамболово е изградена на 57,18 %, което прави общо 157 881,00 л.м.

Таблица № 53. Относителен дял на населението обхванато с канализация по населени места

№ по ред	Населено място	Отн. дял на населението обхванатото с канализация в %.	Метри линейни
1.	с. Балкан	19,05	1860,00
2.	с. Бял кладенец	24,92	6193,00
3.	с. Воденци	23,42	3760,00
4.	с. Войводенец	38,46	3067,00
5.	с. Гледка	35,78	1835,00
6.	с. Голобрадово	27,78	3825,00
7.	с. Голям извор	34,42	7908,00
8.	с. Долно Ботево	31,8	10485,00
9.	с. Долно поле	28,02	3865,00
10.	с. Долно Черковище	100	5286,00
11.	с. Жълти бряг	56,05	15170,00
12.	с. Зимовина	68,58	3727,00
13.	с. Кладенец	100	3212,00
14.	с. Кралево	100	1734,00
15.	с. Лясковец	100	4953,00
16.	с. Маджари	100	2306,00
17.	с. Малък извор	100	5763,00
18.	с. Поповец	73,64	6202,00
19.	с. Пчелари	27,23	4200,00
20.	с. Пътниково	30,12	1920,00
21.	с. Рабово	37,97	3248,00
22.	с. Светослав	39,29	4480,00
23.	с. Силен	36,5	4660,00
24.	с. Стамболово	50,51	17389,00
25.	с. Тънково	75,95	11975,00
26.	с. Царева поляна	61,4	18858,00
	Общо:	**57,18**	

Източник: Община Стамболово

Изцяло канализирани населени места в общината са селата: Кладенец, Кралево, Лясковец, Маджари, Малък извор и Долно Черковище. Останалите 20 населени места са частично канализирани. Проблем е, че част от изградената канализационна мрежа не е въведена в експлоатация.

Тези данни не са лош показател за такава селска община при условие, че канализацията е свързана с пречиствателни станции. В селата в които няма канализационна мрежа, отвеждането на отпадъчните води от сградите се осъществява главно с къси канали до попивни и септични ями, които създават предпоставки за замърсяване на околната среда. Заустванията на отпадните води и тяхното насочване към дерета и реки, водят до замърсявания на повърхностните води на територията. В случая не се полагат необходимите грижи, водещи до намаляване броя на заустванията на отпадните води, които най-често се смесват с повърхностните води и водят до тяхното замърсяване. Не се поставят условия при издаване на разрешителни за заустване при изграждане/разширение/реконструкция на пречиствателни станции за отпадни води, с което да се предотврати замърсяването на повърхностните води.

Канализационната мрежа по видове, година на въвеждане в експлоатация и ПВЦ може да бъде разгледана подробно в следващата таблица.

Таблица № 54. Канализационна мрежа

Канализационна мрежа						
№	**Населено място**	**Вид на канализационната мрежа**	**DN**	**дължина /м/**	**Година на въвеждане в експлоатация**	**Гравитачна/ напорна**
1	с. Гледка	ПВЦ	-	335	21.10.2004 г.	-
2	с. Гледка	ПВЦ	-	5500	19.09.2007 г.	-
3	с. Долно Ботево	ПВЦ	-	205	31.12.2013 г.	-
4	с. Долно Ботево	ПВЦ	-	230	22.10.2007 г.	-
5	с. Зимовина	ПВЦ	-	301	31.12.2010 г.	-
6	с.Кралево	-	-	-	24.04.2008 г.	-
7	с. Поповец	ПВЦ	-	-	31.12.2013 г.	-
8	с. Поповец, с. Зимовина	ПВЦ	-	8727	11.11.2010 г.	-
9	с. Поповец, с. Зимовина	ПВЦ	-	-	09.12.2007 г.	-
10	с. Стамболово	ПВЦ	-	160	31.12.2013 г.	-
11	с. Тънково	ПВЦ	-	530	31.12.2013 г.	-
12	с. Балкан I-ви етап западен клон	-	-	860	30.12.2016 г.	-
13	с. Балкан	-	-	-	29.06.2017 г.	-
14	с. Лясковец	-	-	-	31.12.2009 г.	-
15	с. Силен	-	-	220	30.12.2016 г.	-
16	с. Царева поляна	-	-	300	31.12.2003 г.	-
17	с. Воденци	-	-	-	31.12.2004 г.	-
18	с. Воденци	-	-	240	30.12.2016 г.	-
19	с. Голям Извор	-	-	-	31.12.2012 г.	-
20	с. Долно Ботево	-	-	250	30.12.2013 г.	-
21	с.Долно Черковище	-	-	-	30.06.2005 г.	-
22	с. Жълти бряг	-	-	565	31.12.2004 г.	-
23	с. Жълти бряг	-	-	50	31.12.2011 г.	-
24	с. Кладенец	-	-	50	18.02.2008 г.	-
25	с. Маджари	-	-	-	29.12.2008 г.	-
26	с. Малък Извор	-	-	-	28.12.2007 г.	-
27	с. Пчелари	-	-	471	31.12.2004 г.	-
28	с. Пчелари	-	-	-	31.12.2009 г.	-
29	с. Рабово	-	-	-	29.12.2008 г.	-
30	с. Рабово	-	-	-	31.10.2011 г.	-
31	с. Светослав	-	-	311	31.12.2004 г.	-
32	с. Светослав	-	-	-	30.12.2016 г.	-
33	с. Стамболово	-	-	-	31.12.2009 г.	-

Източник: ВиК ЕООД

Освен това голяма част от канализационната мрежа, или по-точно около 80 % се нуждае от реконструкция, поради физическо и морално остаряване. Няма издадени и предоставени разрешителни за заустване на отпадни води и разрешения за ползване, с изключение на Поповец-Зимовина.

Няма изградени КПС на територията на общ. Стамболово.

Населените места, в които има изградени ПСОВ са: 1) с. Гледка, 2) с. Долно Ботево, 3) с. Поповец, с. Зимовина, 4) с. Кралево, 5) с. Стамболово, 6) с. Тънково. За съжаление работи само ПВЦ с. Поповец, с. Зимовина и с. Кралево, останалите не са въведени в експлоатация.

Проблем са отпадните води от канализацията, които се изливат както вече казахме по-горе в дерета и реки. Липсата на действащи пречиствателни станции е видима и показва острата нужда от тяхното доизграждане, както и въвеждането в експлоатация на вече изградените и неработещи 4 ПВЦ.

Изграждането на канализационната мрежа, нейното обновяване и пречистването на отпадните води в общината е проблем, който ще стои на вниманието на местното ръководство още дълги години, поради екологичните проблеми, които може да създаде. Като важни крачки в това отношение е разработването на проекти, които обхващат не само изграждането на канализационната мрежа, но и пречистването на подаваните от тях отпадни води.

Осигурена е вода за селскостопански нужди в 10 от селата на община Стамболово, като водоподаването е от „Напоителни системи" Хасково.

На територията на с. Долно Ботево има два минерални извора. Има и други минерални извори, които обаче не са проучени и не са публично познати.

Изводи:

- Състоянието на съществуващата канализационна мрежа може да се оцени като незадоволително.
- Извършената частична рехабилитация не е достатъчна, за да се осигури нормално функциониране на ВиК системата.
- Липсва съвременна система за пречистване на питейните води, което застрашава качествата на подаваната вода за пиене, особено при обилни валежи.
- В различните населени места на община Стамболово успоредно с изграждането на канализацията са изградени и шест пречиствателни станции, които на този етап са незадоволителни като брой. Освен това основната част от тях не са пуснати в експлоатация и по този начин изграждането им се обезсмисля.
- Изградената в някои населени места канализационната мрежа не е свързана с пречиствателните станции. Необходимо е изграждането на нови пречиствателни станции за отпадни и питейни води, както и търсене на възможности за включване в експлоатация на вече изградените.
- Регистрира се необходимост от цялостно доизграждане на канализационните системи по населени места, затова е необходимо: извършване на пълна реконструкция на водопроводните мрежи, както и доизграждане на канализацията на населените места на територията.
- Необходимите инвестиционни интервенции могат да се извършат по мерки финансирани от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, ПУДООС и други инвестиционни програми, финансирани от държавния бюджет или от ВиК Хасково.
- Освен реконструкцията на съществуващата канализация и привеждането й в съответствие с изискванията на нормативната база е необходимо и изграждането на канализационни мрежи и пречиствателни станции, които да обхванат всички населени места от общината.

- Поливните инсталации на територията имат нужда от доизграждане и обновяване, за да се осигурят максимално добри условия за развитие на растениевъдството в общината.

Взетите мерки ще спомогнат за опазване чистотата на един от най-екологично чистите райони в България, което ще окаже благоприятно влияние за бъдещото развитие на туризма на територията.

3. Състояние на енергийната мрежа

Енергийната мрежа на територията на община Стамболово е собственост на „ЕВН България Електроразпределение" АД. Дружеството извършва планови, текущи и аварийни ремонтни дейности на електропреносната мрежа.

На територията на общината изградената мрежа е сравнително добра – 110 и 20 kv. Електромрежата в община Стамболово има дължина 163 972,63 линейни метри. Състоянието ѝ е такова, че може да поема бъдещо увеличение на товарите и съответното електропотребление.

Всички селища на територията на община Стамболово са електрифицирани**.** Смущенията в захранването с електроенергия са редки, но съществуват. Причинени са най-често от аварии, възникнали в резултат на природни явления, а в някои случаи и от амортизирана електропреносна мрежа. На места е проблем качеството на подаваната енергия, което налага изграждането на нови трафопостове и стабилизиране на напрежението. Най-често се налагат ремонти на мрежата НН в селата.

Захранващи подстанции на територията на клиентски енергоцентър КЕЦ Хармани са: П/С Славяни –с1бр. ТМ -110/21кV 16MVa и П/С Маджарово - с 1бр. ТМ-110/21kV.

- **П/С Славяни** е с 1 извод ВЛСРН в Долно Ботево - L-36 км и КЛСРН L-3.5 км. Общо захранените трафопостове са 16 бр. с 1 198 клиента /ВЛНН - 3 7140м и КЛНН-2 070м/. П/С Славяни с 2 извода ВЛСРН – Стамболово – L-13.2км. Общо захранени трафопостове са 4 бр. с 201клиента /ВЛНН-8 500м и КЛНН-20м./ ;
- **П/С Маджарово 1** извод ВЛСРН Рабово L-26 700м, Общо трафопостове 19 бр -746 клиента /ВЛНН-73 930м и КЛНН-1 420м/ Т-9/12 бр. ФВЕЦ с обща мощност – 1 200 kWp .

Информация за състоянието на съоръженията на територията на КЕЦ Хасково се отнася главно за основните съоръжения на енергийната система:

- **Захранващи П/СТ - 1 бр. П/СТ Славяни** - с 1бр.ТМ -110/21 кV 16 Mva;
- **Захранващи В/СТ** - 1 бр.;
- **В/СТ Стамболово** - с 6 бр. Изводи 20 kV.

Кабелни и въздушни линии, напрежение, подземна мрежа:

- **П/СТ Славяни** - извод "Стамболово "- L – ВЕЛ 8830 м; Общо захранени трафопостове - 5 бр. - 246 клиента;
- **В/СТ Стамболово** - извод " Жълти Бряг" - L- ВЕЛ 23 940 м, КЛ 1 890 м. Общо захранени трафопостове - 24 бр. - 1195 клиента;
- **В/СТ Стамболово - извод "Поща"** – L - ВЕЛ 1 220 м, КЛ 770 м. Общо захранени трафопостове - 6 бр. – 7 клиента, ВНН 37 160 м., КНН 3 109 м.

На територията на Община Стамболово се намира кабел със средно напрежение (КСН), който е с дължина – 2 000м; ВСН /изв.ВЕЦ/- 6 800м; ВЛНН-8 600м и КНН 100 м или общо: 17 500 м.

Територията на клиентски енергоцентър (КЕЦ) Кърджали покрива селата: с.Светослав, с.Пътниково и с.Бял кладенец, захранват се 196 - битови и 7 - стопански потребители, броя трансформаторите е - 3: ТП – Бял кладенец-50 kVA; ТП-С/К Светослав - няма трансформатор преходен ТП; ТП-2 Светослав-50 kVA и ТП-Пътниково-100 kVA.

Изградената електроразпределителна мрежа (ЕРМ) е в добро техническо състояние, няма неелектрифицирани населени места.

Електроенергийна мрежа, включва:

- ел. мрежа (КЕЦ Харманли) 20 кв./СН/ – 68,5 км. (изв. Долно Ботево – 32 км, изв. Стамболово – 5,5 км.; изв. ВЕЦ – 4,5 км; изв. Рабово – 26,5 км.);
- въздушни мрежи високо напрежение (Хасково) – 37 км.;
- въздушни мрежи средно напрежение (Хасково) – 53 км.;
- к.с.н. (кабели средно напрежение) – 3 км.;
- к.н.н. (кабели ниско напрежение) – 3,5 км.

Общият брой на трафопостовете възлизат на 87 броя, които се разпределят така: 49 бр. - КЕЦ Харманли; 35 бр. - КЕЦ Хасково и 3 към КЕЦ Кърджали.

Стълбовете в населените места са около 980 броя.

Броят на потребителите на електроенергия, клиенти на ЕВН на територията на Община Стамболово през 2019 г. е нараснал съществено, докато през 2016 г. те са били:

Таблица № 55. Брой клиенти Община Стамболово към 2016 г. и 2019 г.

Тип консуматор	Бр. клиенти 2016 г.	Потребление 2016 г.	Бр. клиенти 2019 г.	Потребление 2019 г.
битови клиенти	3344	4 630 003	3 387	4 356 507
стопански клиенти	429	3 881 405,93	423	2 008 992,24
Общо:	**3773**	**8 511 408,93**	**3810**	**6 365 499,24**

Източник: ЕВН Пловдив

От данните става ясно, че броят на битовите клиенти се повишава, но потреблението на електроенергия от битовите абонати намалява, което може да се обясни с обезлюдяването на територията и оставянето на много домове без обитатели. Броят на стопанските клиенти намалява, а потреблението им рязко спада, което говори за намаляване на тяхната стопанска активност.

Електроснабдителната мрежа е взаимосвързана система за пренос и доставка на електроенергия от производителите до потребителите посредством електрически далекопроводи и кабелни линии. Тя е съвкупност от електропроводи и електрически уредби с високо, средно и ниско напрежение, която се използва за разпределение на електрическата енергия. От следващата карта може да се види подробно каква е електроснабдителната мрежа на община Стамболово, както и къде какъв тип енергийни обекти са разположени, ремонтирани или планирани за ремонт.

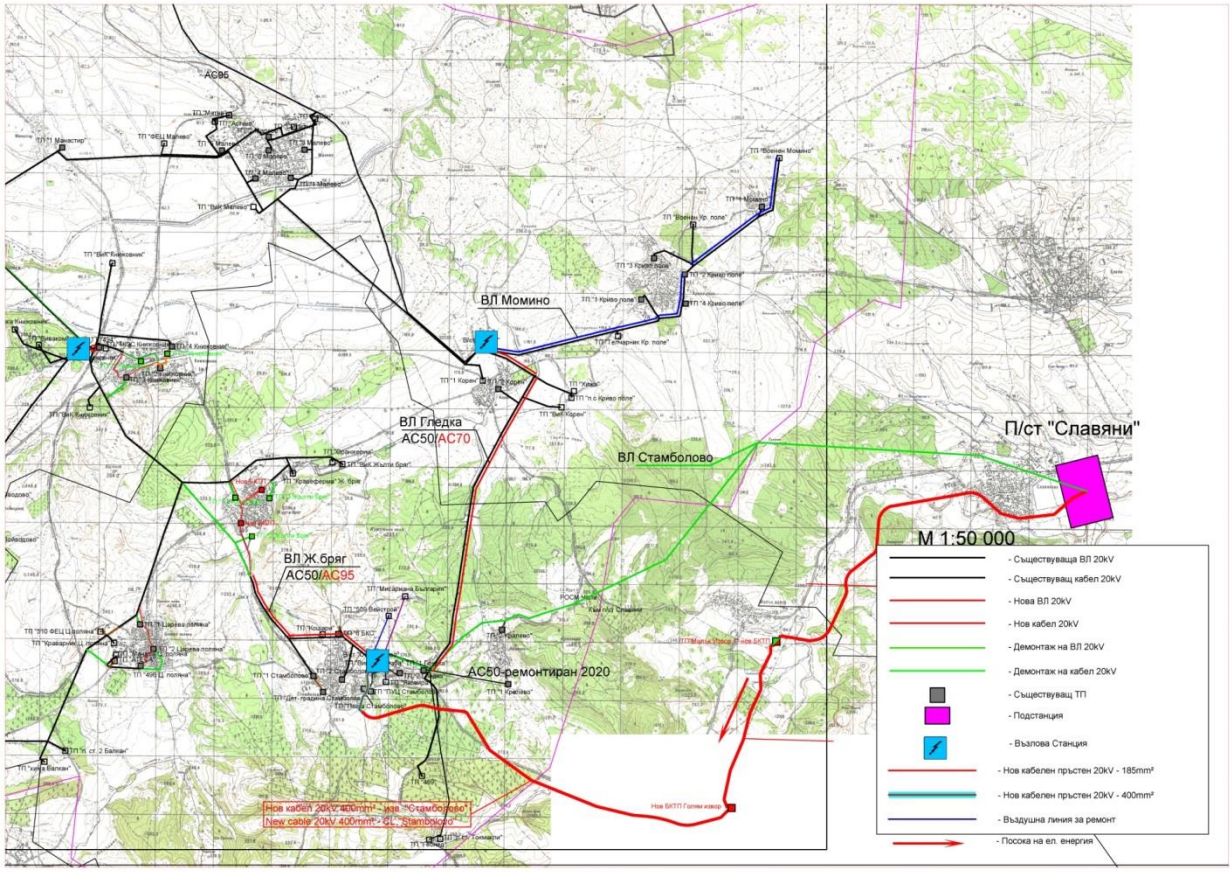

В общината са изградени 8 фотоволтаични централи с обща мощност - 6751.4 kWp. в Таблица № 56 са посочени по населени места.

Таблица № 56. Фотоволтаични централи

№	Населено място	Разгърната застроена площ в кв.м.	Инвеститор
1.	Малък извор	1057	„Лоел“ ЕООД
2.	Царева поляна	1825	„Солар СЕ“ ЕООД
3.	Царева поляна	12005,57	„Сънвижън“ АД
4.	Светослав	628,56	„Ники-09“ ЕООД
5.	Кралево	34290,43	„Атаман“ ЕООД
6.	Кралево	6858,08	„Ниц“ ЕООД
7.	Кралево	34290,43	„Биопауърсолар“ ЕООД
8.	Маджари	4345	„ФЕЦ „Маджари 2“ ООД

Източник: Община Стамболово

На база на събраната информация се отчита необходимостта от подобряване състоянието на енергийната инфраструктура с цел повишаване качеството на електрозахранването и намаляване на технологичните загуби, посредством подмяна на кабелните линии с изтичащ срок на експлоатация, подмяна на въздушните кабелни линии с подземни такива, изграждане на автоматизирани възлови станции и др.

Мрежите с ниско напрежение се нуждаят от ремонт и модернизация. Уличното осветление в населените места е лошо и е под средното ниво за страната. Изградеността на трафопостовете може да се счита за задоволителна. Същите се нуждаят от текущ ремонт на АС и ел. част. Мощността на трафопостовете е средно 160 kV.

Изводи:

- Енергийните мрежи покриват изцяло територията на общината, липсват населени места, за които няма възможност за електрозахранване;
- Енергийните мрежи и системи на територията на община Стамболово имат нужда от доизграждане и модернизиране, което се контролира и извършва от ЕВН;
- Изградените Фотоволтаични централи са недостатъчни, има нужда от допълнителни алтернативни източници на електроенергия;
- Липсват и локални системи за задоволяване на лични нужди, които да освободят част от потреблението на електроенергия на територията;
- Има нужда от спешна подмяна на уличното осветление с енергоспестяващи крушки.

Не са идентифицирани други проблеми, които следва да са обект на последващи действия от страна на общинските власти.

4. Състояние на телекомуникационната и съобщителната мрежа

Постигната е цялостна телефонизация на населените места на община Стамболово и са осигурени добри комуникационни връзки – мобилно покритие, телефонни връзки, приемане на радио, телевизионни сигнали, интернет и др.

На територията на Община Стамболово е разположен участък от изградената по проект „Развитие на високоскоростен широколентов достъп в България посредством изграждането на критична, защитена, сигурна и надеждна обществена ИКТ инфраструктура" оптична кабелна линия с направление Хасково - Стамболово.

Кабелната линия от 2 защитни HDPE тръби ф40 положени в изкоп, в едната от които е изтеглен оптичен кабел (ОК) с 48 оптични влакна (ОВ) е изградена на територията на Общината в обхвата на републикански път III 5074 „Книжовник - Стамболово", като преминава през землищата на с. Жълти бряг и с. Стамболово и достига сградите на „Български пощи" ЕАД и Общинската администрация в с. Стамболово. На територията на с. Стамболово е изградена разпределителна мрежа от 2 защитни HDPE тръби ф32 с ОК с 12 ОВ в едната тръба за осигуряване на свързаност на Общината и други общински, държавни, образователни и културни институции. Този участък е част от Единната електронна съобщителна мрежа (ЕЕСМ) на държавната администрация, която е изградена в изпълнение на строеж „Оптично кабелно трасе Хасково - Стамболово" и е въведена в експлоатация.

С оглед бъдещо включване на всички държавни структури към ЕЕСМ е целесъобразно при разработването на стратегическите документи за устойчиво развитие да се предвидят за изграждане и електронни съобщителни мрежи и съоръжения за свързаност към ЕЕСМ на общинската администрация с кметствата и на разположените на територията на общината администрации на други държавни органи и техните структури.

През 2019 г. частните домакинства с достъп до интернет наброяват 1128 домакинства, което прави 49 % от домакинствата на община Стамболово. През последните 5 години броят на интернет потребителите се е увеличил над 2 пъти.

Община Стамболово предоставя безплатна интернет връзка на 10 ключови за обществеността места, със средства спечелени по проекта WiFi4EU на Европейската комисия. Проектът се реализира в продължение на 3 години, а след изтичането му общината започва да поддържа безплатната услуга.

Свободно в мрежата могат да сърфират жителите и гостите на селата: Гледка, Долно Ботево, Жълти бряг, Лясковец, Малък извор, Поповец, Пчелари, Силен, Стамболово и Царева поляна, които отговарят на минималните технически изисквания на Европейската комисия. Точките за WiFi са достъпни пред кметствата и околността на изброените по-горе населени места, като в с. Долно Ботево, точката е инсталирана в сградата на читалището.

Обществените центрове, имащи достъп до интернет в общината, са:

- Телецентър Стамболово – с. Стамболово;
- Народно читалище „Съзнание 1890“ – с. Жълти бряг;
- Народно читалище „Христо Ботев-1926“ – с. Стамболово;
- Народно читалище „Развитие 1946“ – с. Силен;
- Интернет зала – с. Стамболово.

Доставчици на интернет са: ВИВАКОМ; А1; Yettel; БУЛСАТКОМ; КЕЙБЪЛ НЕТ, ЕСКОМ и др.

Изводи: Телефонните комуникации и телефонните връзки на територията на общината са добри, съществува мобилно покритие на всички населени места и от трите мобилни оператори, приемат се радио и телевизионни сигнали и др.

Всички населени места имат достъп до Интернет.

Интернетът е обезпечен с оптична, въздушна и UTR кабелна връзка.

Изграден е Широколентов Интернет, който обхваща основните публични структури на територията и който ще продължи да се оптимизира и в бъдеще.

5. Инфраструктура на сметосъбиране и управление на отпадъците

В община Стамболово се извършва организирано сметосъбиране и сметоизвозване със собствен превоз на общината, а депонирането на събраните битови отпадъци се извършва на регионалното депо в гр. Харманли.

Сметопочистването и сметоизвозването на отпадъците, събирани от територията на община Стамболово, се извършва като дейност от самата община. Всички събрани отпадъци се извозват до Регионалното сметище за неопасни отпадъци, намиращо се в гр. Харманли. В общината е забранено изоставянето, нерегламентираното изхвърляне, изгарянето или прилагането на друга форма на неконтролирано обезвреждане на отпадъците. Уличните платна, площадите, алеите, парковите и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване, се почистват редовно.

За събиране на ТБО се използва контейнерна система със стационарни съдове тип „Бобър“, които се поставят на определени места, от където се обслужват от специализирания автомобил на общината.

Отпадъците от контейнерите се събират от два специализирани автомобила на общината. Единият сметосъбирач е марка Мерцедес 2524 Л с рег. № Х 3273 КА, дата на производство 26.03.1996 г. Другият специализиран автомобил сметосъбирач е марка „МАН ТГМ“ 18.280 с рег. № Х 1387 КС. Честотата на сметосъбиране и сметоизвозване е четири пъти месечно на тип „Бобър“ и ежедневно на кошчетата за смет. Измиване и дезинфекция на съдовете, както и на площадките около тях, се извършва веднъж месечно. Метенето на територии за обществено ползване (главните улици на селата в общината) се извършва два пъти годишно. Миенето на територии за обществено ползване (главните улици на селата в общината) се извършва един

път годишно. Специализираният автомобил се обслужва от един шофьор и трима сметосъбирачи.

Контролът по изпълнение на Заповедта се извършва от ресорния заместник кмет, Директора на Дирекция ХДИП, кметовете на населените места и младшия експерт „Екология и земеделие“.

През периода 2014–2021 г. битовите отпадъци варират в границите между 1 056 през 2020 г. и 1165 тона през и 2019 г., което може да се види в Таблица № 57.

Таблица № 57. Генерирани битови отпадъци

Година	Количество битови отпадъци - тон	Население общо жители на общината	Норма на натрупване
2014	1158.94	5922	196
2015	1132.94	5821	195
2016	1042.72	5805	180
2017	1048,240	6383	164
2018	1140,520	6411	178
2019	1165,360	6578	177
2020	1 056	6142	165
2021	1 119	6 383	186

Източник: Община Стамболово

От представените данни става ясно, че отпадъците през периода 2014-2019 г. се увеличават бавно с известно задържане на количествата през последните две години, въпреки миграцията на голяма част от населението. Това се дължи на механичния прираст и на увеличаващия се обем на отпадъците във всяко домакинство. Въпреки че битовите отпадъци съставляват една малка част (около 20%) от общото количество акумулирани отпадъци, тяхното безконтролно изхвърляне в околната среда води до чувствително влошаване на условията на живот и замърсяване на природата. По-голямата част от битовите отпадъци се състои от материали, които могат да бъдат подложени на рециклиране или да бъдат използвани повторно. Въпреки това купищата отпадъци нарастват до голяма степен благодарение на заливащите пазара продукти с кратък живот, предлагани в опаковки за еднократна употреба. Около 40% от битовите отпадъци са резултат от такива стоки.

Общият обем на поставените съдове е 627 000 литра (1 100 л има един контейнер), което се равнява на 98,230 литра на жител.

В общината е забранено изоставянето, нерегламентираното изхвърляне, изгарянето или прилагането на друга форма на неконтролирано обезвреждане на отпадъците.

Уличните платна, площадите, алеите, парковите и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване, се почистват редовно.

В момента на територията на общината са поставени 570 броя контейнери, които са в сравнително добро състояние. На практика техният брой е по-голям, но голяма част от тях са физически и морално остарели и е необходима подмяна на амортизираните контейнери. Големият процент литраж се налага, тъй като голяма част от населението, работещо в чужбина, се връща през лятото и населението на територията отбелязва сериозно нарастване.

Броят на съдовете за събиране на твърдите битови отпадъци по населени места е даден в следващата таблица, в която са показани броя на използваните към момента контейнери. Те се

намират в сравнително добро състояние, което позволява тяхното използване към момента, но не могат да се използват продължително време. Дългогодишното използване на съдовете тип „Бобър“ води до тяхното износване и лошо състояние, което е резултат главно от смесването на различните видове отпадъци и най-вече от изхвърлянето на пепел от домакинствата, която изгаря уплътненията и уврежда самите контейнери. Смесването на битовите със строителните отпадъци също поврежда контейнерите и повдигащото устройство на автомобила. При бъдещите ползвания на новозакупените контейнери е необходимо на 10–15 къщи да се поставя един специализиран контейнер, който да се използва само за изхвърляне на пепел.

Необходимо е регулярното им подменяне.

Таблица № 58. Съдове за събиране на отпадъци тип „Бобър на територията на община Стамболово

Населено място	Брой контейнери	Населено място	Брой контейнери
с. Балкан	17	с. Лясковец	29
с. Бял кладенец	15	с. Маджари	17
с. Воденци	8	с. Малък извор	24
с. Войводенец	8	с. Поповец	23
с. Гледка	25	с. Пчелари	26
с. Голобрадово	11	с. Пътниково	7
с. Голям извор	21	с. Рабово	21
с. Долно Ботево	28	с. Светослав	15
с. Долно поле	12	с. Силен	19
с. Долно Черковище	33	с. Стамболово	66
с. Жълти бряг	40	с. Тънково	25
с. Зимовина	21	с. Царева поляна	35
с. Кладенец	6	**ОБЩО:**	**570**
с. Кралево	18		

Източник: Община Стамболово

На територията на община Стамболово няма функционираща система за разделно събиране, тъй като населените места са с малък брой население. Поради липса на разделно събиране на отпадъци липсва информация за обхвата на различните видове отпадъци. Не е налична информация за вид, състав и количества на отпадъците.

Все още не е осигурено:

- разделното събиране на битови отпадъци, включително отпадъци от опаковки, като се определят местата за разполагане на необходимите елементи на системата за разделно събиране и сортиране на отпадъците от опаковки;

- организирането и прилагането на система за разделно събиране на излезлите от употреба луминесцентни и други лампи, съдържащи живак;

- организирането на дейността по събирането и съхраняването на излезли от употреба моторни превозни средства на площадките за временно съхраняване.

На територията на община Стамболово има четири склада за пестициди с изтекъл срок на годност, които са включени в проект на ПУДООС, с цел обезвреждане. Складовете, за които има съмнение, че съдържат опасни за човешкото здраве и околната среда отпадъци, разположени на територията на общината, ще бъдат унищожени според указанията получени от ПУДООС, чрез изпълнение на проекта „Екологосъобразно обезвреждане на излезли от употреба пестициди и други препарати с изтекъл срок на годност”.

Строителните отпадъци на община Стамболово се събират и съхраняват на терени предназначени за тази цел със Заповед на Кмета на общината. Всяко населено място в общината разполага с отделен терен.

От изградените 7 бр. модулни ПСОВ в община Стамболово, работят само тези в с. Поповец-Зимовина и с. Кралево. Утайките от ПОСВ до момента не се депонират на Регионалното депо – Харманли, а се съхраняват временно. Целесъобразно е изготвянето на цялостна програма за управлението на утайките, когато се въведат в експлоатация вече изградените ПСОВ и бъдат изградени нови модулни ПОСВ за останалите населени места.

Отпадъците се депонират в депо Харманли. Общината е член на Регионално сдружение на общините, депониращи ТБО в депо Харманли. Населените места, обхванати от сметосъбирането са 26 бр., 100 % от населението, обществените сгради и предприятията се обслужват.

На територията на общините Симеоновград, Любимец, Стамболово и Маджарово не се извършва организирано събиране на едрогабаритни отпадъци. При натрупване на големи количества едрогабаритните отпадъци се извозват кампанийно до регионалното депо. Община Стамболово планира да организира един – два пъти годишно кампании за събиране на едрогабаритни отпадъци от домовете на гражданите, след което събраните отпадъци ще се предават за оползотворяване и рециклиране.

На територията но общината няма нерегламентирани сметища. Образуват се локални замърсявания, които се почистват ежегодно.

На основание на чл. 196, ал. 1 във връзка с ал. 5 от действащия тогава Закон за управление на отпадъците, през 2010 г. се създава Регионално сдружение за управление на отпадъците, което управлява Регионалното депо за неопасни отпадъци – Харманли. Регионалното сдружение за управление на отпадъците (РСУО) – Харманли е едно от 55-те изградени на територията на страната. В него се включват общините: Харманли, Симеоновград, Маджарово, Тополовград, Стамболово и Свиленград с представители кметовете на тези общини. Сдружението се ръководи от избраното ръководство и от сформираните работни групи.

Регионалното сдружение на общините се създава с цел осигуряване на условия за ефективното третиране на отпадъците, както и за изпълнение на задълженията на кметовете на общините, регламентирани в Закона за управление на отпадъците. Тази нова структура дава възможност на общините да получат финансиране на проекти в областта на управлението на отпадъците от европейските фондове, от държавния бюджет, от предприятието за управление на дейности по опазване на околната среда към Министерството на околната среда и водите или от други източници.

Дейностите по изпълнението на правилно сортиране на отпадъците се изпълняват от Общинско дружество „Екоресурс – Харманли" ЕООД. То е създадено с решение 650/17.02.2015 г. на Общински съвет Харманли и е с предмет на дейност: изкупуване, събиране, сортиране, третиране, използване и продажба на всички видове отпадъци от опаковки, отпадъци от системите за разделно събиране с контейнерите, от количествата отпадъци, отделени от сепарирането на смесени битови отпадъци на регионално депо Харманли, представлявано от управител Даниела Борисова.

Едноличният собственик на капитала на дружеството е Община Харманли, съгласно решението на Общински съвет Харманли.

Генерираните отпадъци от Община Стамболово се събират и се извозват на Регионалното депо за ТБО – Харманли, където се сортират, рециклират и оползотворяват, а остатъкът се депонира.

Направеният анализ на съществуващото състояние на управление на отпадъците в община Стамболово се основава на информация за образуването, съхранението, обезвреждането и оползотворяването на битовите отпадъци през отчетния период.

Въз основа на тези данни могат да се направят следните ***изводи***:

1. Все още не е осигурено на територията:
   - разделното събиране на битови отпадъци, включително отпадъци от опаковки, като се определят местата за разполагане на необходимите елементи на системата за разделно събиране и сортиране на отпадъците от опаковки;
   - организирането и прилагането на система за разделно събиране на излезлите от употреба луминесцентни и други лампи, съдържащи живак;
   - организирането на дейността по събирането и съхраняването на излезли от употреба моторни превозни средства на площадките за временно съхраняване.
2. Не е напълно предотвратено изхвърлянето на битови и промишлени отпадъци на неразрешените за това места и понякога се създават локални замърсявания, които общината почиства текущо.
3. Количеството на отчитаните битови отпадъци през последните няколко години варират в много близки граници, поради което могат да бъдат формулирани устойчиви тенденции на задържане и дори незначително намаляване количествата на отпадъците. Населението намалява, но количествата битови отпадъци в резултат на увеличаващото се потребление на местното население се запазват или съвсем малко намаляват;
4. Сметосъбирането и сметоизвозването на територията на общината е добре организирано, управлявано и мониторирано, така че не създава предпоставки и рискове водещи до замърсяване на околната среда.
5. Липсва изцяло информация за морфологичния състав на отпадъците по години, поради което не могат да се изведат прецизни заключения за тенденциите на промяна в техния състав и да се дадат ясни прогнози;
6. Поради отсъствие на разделно събиране на отпадъците липсва информация и за: опасните отпадъци, масово разпространените отпадъци, строителните отпадъци и др., което също затруднява регистрирането на местните тенденции, отразяващи обема и обхвата на различните видове отпадъци;
7. Няма функциониращи системи за събиране на биоотпадъците и тяхното компостиране и поради тази причина отсъства информация и за този вид отпадък;
8. Не е регистриран интерес от страна на различните организатори по оползотворяване на различните видове отпадъците, което възпрепятства въвеждането на разделното събиране на отпадъците;
9. Независимо от направените уточнения, и за Община Стамболово са валидни общите тенденции за депонирани отпадъци, а именно – намаляване на количествата депонирани отпадъци. Това до голяма степен се дължи на сепариращата инсталация в Регионалното депо.

6. Зелени площи

Основата на Зелената система на Стамболово се формира от паркови елементи, включващи парковите площи, крайречната зеленина на р. Арда и множество по-малки градини, неравномерно покриващи селската територия. Тя се допълва от зелените площи със специално предназначение (преди всичко гробищните паркове) и зелените площи за ограничено обществено ползване (реализирани към обществените сгради, зелените площи в имотите на частните физически и юридически лица), както и уличното озеленяване. Зелените площи на всяко населено място могат да се класифицират в няколко вида, това са:

- Зелени площи за широко обществено ползване;
- Зелени площи за ограничено ползване;
- Зелени площи със специфично предназначение;
- Улично озеленяване;
- Защитни и мелиоративни зелени площи.

Зелената система на Община Стамболово е предназначена да подобрява жизнената среда и облика на населените места в нея независимо от формите на собственост. Планирането на зелената система се извършва посредством подробните устройствени планове (ПУП). Новоизградените общински зелени площи, след като се изградят се предават на общината, след което те започват да се поддържат от нея.

Особено важно в случая е регламентирането на функциите на служители от общинска администрация, отговорни за дейностите по озеленяване на общинската администрация, включително за изграждането, поддържането и опазването на зелената система на община Стамболово.

Зелените площи в община Стамболово са 49 002 кв.м. Зелената система на Стамболово се формира от парковите пространства, включващи парковите площи, крайречната зеленина по поречието на р. Арда и някои по-малки градини, разположени по улиците и площадите, които формират “мозаечна структура”, неравномерно покриваща общинската територия. Тя се допълва от зелените площи със специално предназначение, т.е. гробищните паркове и зелените площи за ограничено обществено ползване (реализирани към обществените сгради, зелените площи в имотите на частните физически и юридически лица), както и уличното озеленяване. За отбелязване е, че към настоящия момент тези зелени площи не са достатъчни за оптимизиране на екологичната среда в община Стамболово. Освен това някои от съществуващите зелени площи не се намират в най-добро състояние, защото общината среща трудности при тяхното поддържане. С цел подобряване на жизнената среда се предвижда тяхната рехабилитация и доизграждане, както и създаване на местна група, която да се грижи за поддържането на зелените площи особено в селата намиращи се извън общинския център. Налага се и изграждането на нови зелени площи, които да осигурят в максимална степен необходимата жизнена среда. Всичко това изисква добро бъдещо планиране, организация и финансиране на текущото поддържане, което затруднява общинското ръководство на този етап. Все още липсва и Наредба за изграждане и опазване на зелената система на територията на Община Стамболово.

Таблица № 59. Зелени площи в община Стамболово, област Хасково (в кв.м.)

№	Населени места	УПИ	Квартал	Квадратура м2	Забележка
1	Стамболово	I	кв.83	3625,00	
2	Жълти бряг			0,00	
3	Царева Поляна	VI	кв.25	2270,00	
4	Балкан			0,00	
5	Гледка			0,00	
6	Кралево			0	
7	Долно Ботево	II	кв.12	1295,00	
8	Тънково	IX	кв.35	1660,00	
9	Кладенец	I	кв.7	4631,00	за спорт
10	Зимовина	XXIII	кв.11	650,00	чешма
11	Лясковец			0,00	
12	Поповец	I	кв.8	2596,00	парк и джамия
13	Светослав	I	кв.10	8152,00	
14	Силен	II	кв.9	15473,00	парк и стадион
15	Голям извор	I	кв.43	470,00	чешма
16	Долно поле			0,00	
17	Войводенец			0,00	
18	Воденци	III	кв.4	6670,00	
19	Рабово			0,00	
20	Голобрадово			0,00	
21	Пчелари	XVIII	кв.6	1510,00	
22	Бял кладенец			0,00	
23	Пътниково			0,00	
24	Маджари			0,00	
25	Малък извор			0,00	
26	Долно Черковище			0,00	
	Общо:			**49 002,00**	

Източник: Община Стамболово

Изводи:

- Екологичните условия на община Стамболово се формират от взаимодействието и взаимното влияние на определени природни и антропогенни фактори.
- Основните антропогенни фактори, които оказват влияние върху качествата на околната среда на общината, са: промишлеността, транспортът, битът, отпадните води, употребата на изкуствени торове и пестициди в селското стопанство. Тези фактори влияят върху състоянието на атмосферния въздух, водите и почвите.
- Община Стамболово се характеризира с добро качество на околната среда, което се определя от липсата на крупни промишлени замърсители, земеделие, основаващо се на традиционни екологосъобразни методи, както и на благоприятни климатични условия.
- Екологичната инфраструктура на територията на общината работи добре и ефективно. Управлението на битовите отпадъци е на средно ниво. Необходимо е обновяване на контейнерите и въвеждане на разделното събиране на отпадъците, както и събиране на промишлените, едрогабаритните, отпадъците от опаковки и отровните отпадъци.

- Проблем е изградеността и въвеждането в експлоатация на канализационната мрежа, както и пречистването на отпадните води.
- Увеличаването на зелените площи и в останалите населени места, а не само в с.Стамболово ще подобри средата и ще създаде условия за подобряване качеството на живот на местното население. Зелените площи за широко обществено ползване образуват гръбнака на Зелената общинска система. Това са всички градини и паркове, които изпълняват доста важна функция. В тях се извършва ежедневният отдих на населението и имат важна екологична роля и естетическо въздействие. Те обслужват и най-уязвимата част от населението – децата, майките и възрастните хора, затова трябва да им се отделя повече внимание и общински ресурс.
- Необходими са повече залесителни дейности и контрол на нерегламентираната сеч за обновяване и поддържане качеството на горите и устойчивостта на тяхното екологично значение за територията. Увеличаването на горското покритие в равнинните райони, както и насърчаване използването на медоносните дървесни видове, също трябва да бъде подобрено. По този начин ще се постигне ограничаване на ерозията, запазване на качеството на земите и подобряване на водния баланс. Реализирането на подобни дейности води и до адаптирането към промените в климата, което е особено важен приоритет в европейската политика през новия програмен период.
- Ако не се предприемат описаните по-горе мерки, през следващия програмен период ще възникнат предпоставки от активизиране на потенциалните рискове, които могат да се проявят реално и които могат да доведат до сериозно замърсяване на околната среда. В същото време те представляват и заплаха за богатото биологично разнообразие на територията.

РАЗДЕЛ V. Екологично състояние и рискове – условия за устойчиво развитие

1.Географски особености и природни ресурси

1.1. Релеф и геоложка характеристика

Релефът на община Стамболово е основно нископланински и хълмист, който се разнообразява с долинни разширения във формата на котловини, разположени главно по поречието на река Арда. Геоложкият строеж на релефа се характеризира с голямо разнообразие от скални комплекси и геоложки структури.

Особеностите на релефа са резултат от факта, че Източните Родопи в миналото са били заети от воден басейн с активен подводен вулканизъм, затова освен седиментни скали тук са се образували и вулканични - андезити, риолити, туфи и др. Вследствие външните релефообразуващи сили от тези скали са се образували причудливи скални форми.

На 4 km югоизточно от село Тънково, на границата с Община Маджарово се намира най-високата точка на общината, това е връх Ибрекджек 607,8 м, който е част от източнородопския рид Гората.

Северно от рида Гората в пределите на общината попада почти цялата част на друг по-нисък източнородопски рид – Чала. Неговата максимална височина на територията на община Стамболово е връх Кръклара, който е 411,5 м и е разположен на 1 км. източно от село Кралево.

Минималната височина на община Стамболово е от 142 м надморска височина (н.в.) и тя се намира в коритото на река Арда, на 2 км. югоизточно от село Долно поле.

Средната надморска височина на община Стамболово е в интервала 300 – 350 м н.в. Представяме ви карта на морфографските особености и населените места на общината.

Граници, морфографски особености и населени места в община Стамболово

Река Арда е прорязала родопските склонове, образувайки интересни форми и скални образувания. Вулканичните скални комплекси достигат на места височина до 150 метра. Тук

се срещат голяма част от основните елементи на ландшафта: реките, с техните брегове и наводнени стари речни корита; блатата, езерата, пре-овлажнените ливади и други екологични зони; многобройните пещери, скалните ниши и стени; седловините и други естествени територии, свързващи отделни планински масиви; полските синори, полезащитните пояси, ливадите и пасищата; заливните речни тераси и крайречната растителност; гори, които са разположени до 500 м надморска височина.

Огромните скални комплекси, сипеи и пропасти са убежище на голям брой скалолюбиви видове, с ограничено разпространение в България. Наред с преобладаващата сухо-любива растителност в доловете има неголеми участъци с мезофилни дъбови гори. Разнообразна растителност, сухо-любиви гори (ксерофилни), съставени основно от благун (Quercus frainetto), космат дъб (Q.pubescens) и цер (Q.cerris). Храстовата растителност е от келяв габър (Carpinus orientalis), драка (Paliuros spina-christii), червена хвойна (Juniperus oxycedrus), глог (Crataegus monogyna) и шипки (Rosa sp.div.). Големи площи са заети от сухо-любиви тревни съобщества с преобладаване на белизма (Dichantion ischaemum), луковична ливадина (Roa bulbosa) и садина (Crysopodon gryllus).

Районът на Стамболово е повлиян от добива на инертни материали, като на някои места се виждат изкуствени сипеи от инертни материали, изтичащи води и различни съоръжения, обслужващи добива на тези материали. Това до голяма степен замърсява околната среда, променя ландшафта и възпрепятства туризма.

1.2. Климат

В климатично отношение община Стамболово попада в Южнобългарската климатична област и по-точно в Източно-родопския климатичен район, който е повлиян от топлото Средиземноморско влияние.

Климатът на територията е континентално-средиземноморски, обусловен от характера на атмосферния пренос и трансформацията на въздушните маси върху повърхнината на релефа.

Климатичният район на източнородопските речни долини обхваща и разделящите ги сравнително ниски ридове. В сравнение с районите на р. Струма и р. Места, той е значително по-малко защитен от студените нахлувания от север. Поради сравнително близкото местоположение до Беломорския басейн, максимумът на валежите се реализира в късните есенни месеци или през зимния сезон, поради активизирането на Средиземноморската циклонална активност в тази част на годината. През зимата и в началото на пролетта, районът е един от най-топлите в страната. На фона на сравнително меките температурни условия през зимата, понякога се проявяват и доста силни застудявания. Те се случват главно в условията на антициклонално време, което обикновено се утвърждава след по-интензивни нахлувания от север. Негативните релефни форми спомагат за задържането и по-нататъшното изстиване на нахлулия студен въздух. Лятото в района е сравнително горещо и сухо, а есента е подчертано по-топла от пролетта[28].

[28] Данните са предоставени от НИМХ, който разполага с валежомерните станции в *с. Долно Ботево* и *с. Долно Черковище*, чиито данни за валежите са използвани при оценката. За по-детайлна и актуална количествена оценка най-вече на температурните показатели и на климатичните условия на територията на община *Стамболово* са използвани данни и от наблюденията в синоптичните станции на *НИМХ* в *гр. Хасково* и *гр. Кърджали.* Те са на почти еднакво разстояние от общинския център *с. Стамболово* и са представителни за различните теренни форми в община Стамболово. Станцията в Кърджали е представителна за изпъкналите релефни форми, ридове, хълмове и техните склонове, докато станцията в Хасково е по-представителна за речните долини и по-ниските места. Редиците от данни са за периода (*2015 – 2021г.*).

Температура на въздуха

По данни от станциите в *Хасково (230 м н.в.)* и *Кърджали (337 м н.в.)* е изследвана средномесечната, абсолютната месечна минимална, абсолютната месечна максимална, средните минимални и максимални температури на въздуха през годината, както и температурните амплитуди. Станция Хасково е по-представителна за по-ниските части на община Стамболово, около речните долини, места по-податливи на инверсионно изстиване, докато станция Кърджали е по-представителна за по-високите части на общината. Първоначална представа за режима на температурата на въздуха в *община Стамболово* може да се получи от средно-месечната температура на въздуха. Стойностите на средно-месечните температури в станциите в *Кърджали* и *Хасково* са най-ниски през януари - съответно 2.8 ºC и 2 ºC, а най-високи през месец август – 24.3 ºC *(Кърджали)* и 25.3 ºC *(Хасково)*.

Таблица 60. Абсолютни максимални и минимални, средни максимални и минимални, средно-месечни температури, средни месечни и максимални температурни амплитуди по месеци на база ежедневни стойности на максималната и минималната температура

Кърджали	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**
Абс.макс.	18.7	22.7	24	30.5	32.5	38.2	39	40.2	37.5	32	26.6	18
Ср.макс.	7.7	11.0	13.8	19.1	23.3	27.4	31.0	31.7	27.1	19.7	14.5	9.6
Ср.месечна	2.8	5.6	8.1	12.4	16.9	20.7	23.8	24.3	19.7	13.3	9.2	4.8
Ср.мин.	-2.1	0.8	3.0	5.8	10.7	14.5	16.2	16.3	12.2	7.4	4.4	0.2
Абс.мин	-14.8	-11.5	-11.7	-2.6	4.0	7.5	10.4	8.5	8.0	-1.8	-4.6	-10.8
Амплитуда	9.7	10.2	10.8	13.2	12.6	12.9	14.8	15.4	14.9	12.3	10.1	9.4
Макс.ампл.	18.8	20.9	22.3	22.6	20.5	19.5	22.2	23	23.4	23.5	21.2	19.7

Хасково	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**
Абс.макс.	18.4	22.2	24.4	31.0	32.4	39.2	40.7	42.0	36.6	32.0	24.5	19.4
Ср.макс.	6.8	10.7	14.1	19.6	24.2	28.3	31.6	32.3	27.5	19.7	13.9	9.1
Ср.месечна	2.0	5.3	8.3	12.9	17.9	22.1	25.1	25.3	20.6	13.6	8.9	4.3
Ср.мин.	-2.3	0.8	3.3	6.1	11.3	15.4	17.1	16.8	13.5	8.3	4.8	0.5
Абс.мин	-15.0	-13.6	-14.0	-0.9	3.5	8.5	12.0	9.8	4.0	-1.4	-5.0	-9.4
Амплитуда	9.2	9.8	10.8	13.5	12.8	12.9	14.5	15.5	14.1	11.4	9.0	8.6
Макс.ампл.	20.7	20	20.8	24	19.6	20	20	21.5	22	20.5	20.1	22.4

Прави впечатление, че през месеците от ноември до февруари, средномесечните температури са по-ниски в станция Хасково, която е със 100 метра по-ниско разположена, като това се дължи на температурните инверсии, които са често явление през зимните месеци. През лятото тази тенденция е обратна, температурата пада с нарастване на височината, като в станция Кърджали от май до август средно-месечната температура е по-ниска с над 1 ºC. Може да се заключи, че в ниските части на община Стамболово през зимата средните месечни температури са по-ниски, отколкото във високите части, докато през лятото, ранните есенни и късните пролетни месеци в сила е обратното. Средногодишната температура е 13.5˚C *(Кърджали)* и 13.9 ˚C *(Хасково)*, а годишната амплитуда (разликата в средно-месечната температура между най-топлия и най-студения месец в годината) е 21.5 ºC в *Кърджали* и 23.3 ºC в *Хасково*. От гледна точка на температурните амплитуди са изчислени още средните ѝ стойности за всеки месец на дневна база, както и абсолютните максимални денонощни стойности по месеци. И в двете станции средната денонощна амплитуда е най-голяма през август в периода (2015 – 2021 г.) – 15,5 ºC в *Хасково* и 15.4 ºC в *Кърджали*. Максималната денонощна амплитуда реализирана в седем годишния период е 24.0 ºC в *Хасково* през месец април и 23.5 ºC в *Кърджали* през октомври. За възможните ниски/високи стойности на температурата на въздуха може да се съди по значенията на абсолютните минимални,

абсолютните максимални и средните минимални и максимални температури. Абсолютната минимална температура през седем годишния период на интерес е регистрирана през януари и в двете станции – (-14.8 °C) в *Кърджали* и (-15 ºC) в *Хасково*. Средните максимални температури отново, както и средните месечни температури са по-ниски в Хасково в периода ноември-април, а средните минимални са по-ниски в Хасково само през януари. Тези резултати отново показват влиянието на инверсиите в по-ниските части в този период от годината.

Валежи

Валежът е метеорологичен елемент, който се характеризира с голяма изменчивост в своето пространствено разпределение. НИМХ разполага с две валежомерни станции в района на община Стамболово в селата *Долно Ботево* и *Долно Черковище*. Средно-месечните валежни суми в периода (2015 – 2021 г.) от двете станции са представени в (Таблица 24) и на (Фиг.1).

По отношение на средно-месечните суми на валежа ясно се вижда, че в двете станции, които отстоят на близко разстояние една от друга, месечните суми са идентични до голяма степен. Типично за местоположението си, те имат зимен валежен максимум и летен минимум. В разглеждания седем годишен период, максимумът на валежите е през януари, а минимумът е през август. Годишните валежни суми са почти идентични с лек превес на малко по-южно разположеното с. *Долно Черковище* – 756 mm и с. *Долно Ботево* – 744 mm.

Таблица 61. Месечни суми на валежа в с.Долно Ботево и с. Долно Черковище (2015 – 2021 г.)

Месец	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Д.Ботево	87	77	86	66	52	58	30	22	37	80	67	82
Д.Черковище	93	79	83	69	56	60	35	25	43	73	64	76

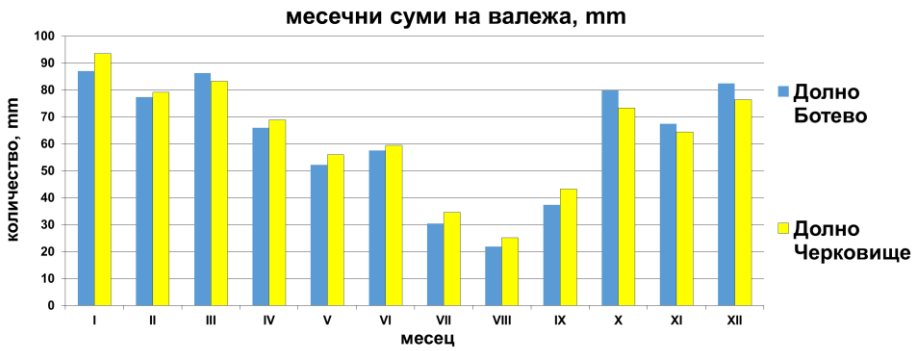

Фиг.1. Месечна сума на валежа

Относителна влажност на въздуха

Изследвано е изменението на относителната влажност на въздуха по месеци през годината, по данни от станциите в *Кърджали* и *Хасково*, където този метеорологичен елемент се измерва. Като цяло, ходът на относителната влажност на въздуха е обратен на този на температурата и затова през топлата част от годината тя има минимум. Средно-месечната относителна влажност на въздуха варира от 64% *(септември)*, до 80% *(януари)* в *Кърджали* и от 56% *(август)*, до 77% *(декември)* в *Хасково*. Както се вижда и от данните в (Таблица 25) и (Фиг.2) между по-ниските и високите части на община Стамболово би следвало да има известни разлики като минимумите и максимумите на този показател са в различни месеци. Средната стойност на относителната влажност на въздуха е по-висока в Хасково само през месеците

октомври и ноември. Средногодишните стойности за седемгодишния период на наблюдение са 74% в *Кърджали* и 69% в *Хасково*.

Таблица 62. Относителна влажност на въздуха в % (2015 – 2021 г.)

Отн.вл. %	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Кърджали	80	77	77	76	70	74	75	70	64	66	75	79
Хасково	76	75	72	65	68	65	59	56	60	73	79	77

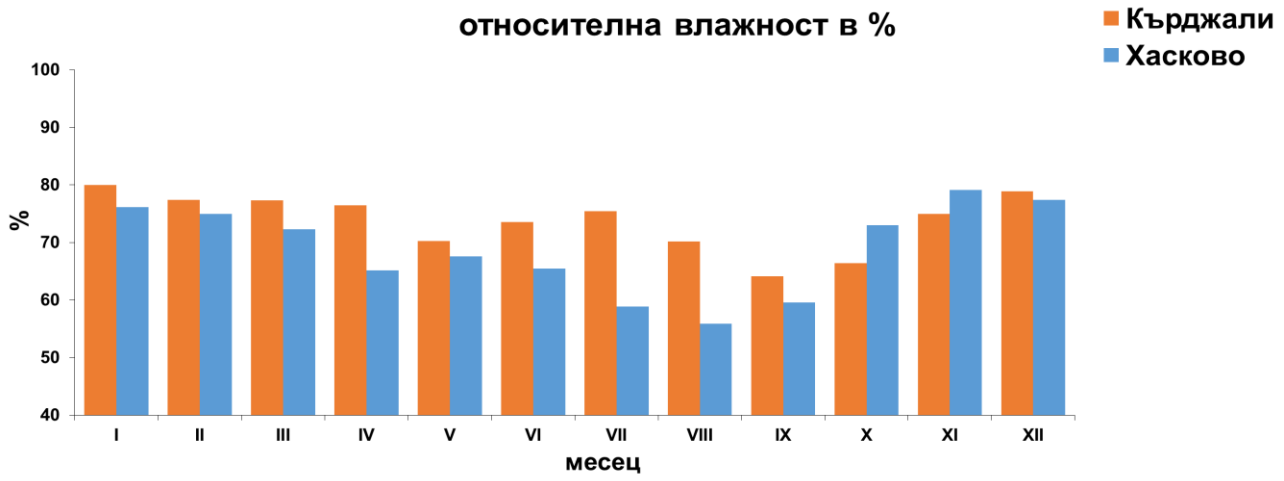

Фиг. 2. Относителна влажност на въздуха в % (2015 – 2021 г.)

Снежна покривка

Снежната покривка на територията на *община Стамболово* не е с непрекъснато задържане през целия зимен сезон. Тя се образува и стопява през различни периоди от зимата, а в последствие се образува отново. Броят на дните със снежна покривка в *община Стамболово* е изследван посредством данните от валежо-мерните станции в селата *Долно Ботево* и *Долно Черковище*. Средният брой дни със снежна покривка е най-голям през януари и е над *9 дни* в *Долно Ботево* и около *8 дни* в *Долно Черковище* (Фиг. 3). Средногодишно в *Долно Ботево* броят на дните със снежна покривка е *20*, а в Долно Черковище е *17*. В разглеждания 7 годишен период, максималният брой дни със снежна покривка е отчетен през зимния сезон на 2016/17 година и възлиза на *51 дни* в *Д. Ботево* и *43 дни* в *Д. Черковище*. В разглеждания период, снежна покривка се е образувала в месеците от ноември до март. Според данните може да се заключи, че броят на дните със снежна покривка слабо намалява от северна в южна посока на територията на общината. Максималната дебелина на снежната покривка през изследвания период (2015 – 2021 г.) е регистрирана през януари 2017 г. и е *– 60 см* в *Д. Ботево* и *45 см в Д. Черковище.* Средната от максималните месечни височини достига *16 см* в *Долно Ботево* и *14 см* в *Долно Черковище* през януари.

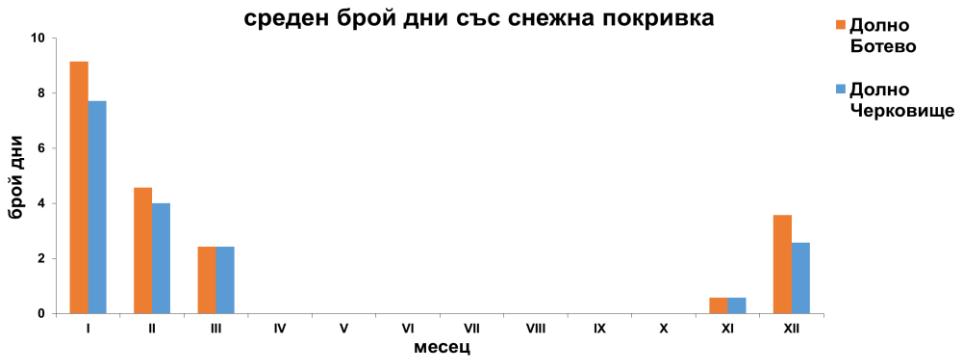

Фиг. 3 Средно-месечен брой дни със снежна покривка в Долно Ботево и Долно Черковище

Максималният период на задържане на снежната покривка в седем годишния период на наблюдение в района на *община Стамболово* се е реализирал през зимата на 2016/17 г. и е *41 дни* в *с. Долно Ботево* (29.12.2016 г.-7.02.2017 г.) и *39 дни* в *с. Долно Черковище* (29.12.2016 г.-5.02.2017 г.).

Брой дни с мъгла

Броят на дните с мъгла в *община Стамболово* е оценен по данните от синоптичните станции в *Кърджали* и *Хасково* (Фиг. 4). Това явление е твърде локално по характер и за оценката са използвани данни и от двете станции в близост до общината. Най-общо, по-голямата част от броя на дните с мъгла в ниските части на община Стамболово са вследствие на инверсии, докато в по-високите части, мъглите се дължат както на инверсии и попадането на тези райони в инверсионна облачност, така и (макар и по-рядко) на различни атмосферни нахлувания и свързаните с тях фронтове.

В *Кърджали* средногодишният брой на дните с мъгла е 49, а в Хасково – 31. Най-много са те през ноември – средно 9 дни в *Кърджали* и 6 дни в *Хасково*, а най-малко през август в *Кърджали* – средно под 1 ден и септември в *Хасково* без регистрирани дни с мъгла в седемгодишния период на изследване. Във валежомерната станция на територията на общината в с. Долно Черковище също са регистрирани брой на дни с мъгла през този период и средногодишно те са 38 дни, което кореспондира добре с резултатите от двете синоптични станции. Може да се заключи, че средния годишен брой дни с мъгла на територията на община Стамболово е в интервала между тези в метеорологичните станции в *Хасково* и *Кърджали*.

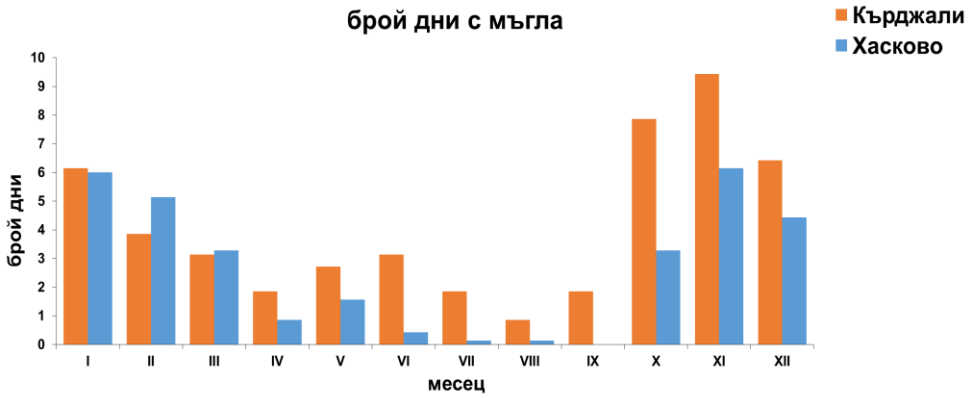

Фиг. 4. Брой дни с мъгла в периода (2015 – 2021 г.)

Скорост и посока на вятъра

НИМХ не разполага с метеорологична станция на територията на община Стамболово, в която се измерва скоростта и посоката на вятъра. Поради тази причина са използвани данните от станциите в *Хасково* и *Кърджали,* но тъй като вятърът е доста променлив метеорологичен елемент, данните от тези две станции биха могли да бъдат само ориентировъчни за община Стамболово. Трябва да се подчертае, че поради релефа на местността, розата на вятъра би могла да бъде твърде различна на различните места поради местните морфографски особености. Принципно за всяка една точка от общината ще доминира планинско-долинната циркулация, зависеща изключително от направлението на всяка конкретна речна долина и прилежащите ѝ склонове. Най-общо през вечерните до ранно сутрешните часове ще преобладава вятър откъм планината, а през деня – посоката ще бъде откъм долината. Планинско-долинната циркулация е от съществено значение през цялата година и може да бъде временно нарушена само под влиянието на общата атмосферна циркулация по време на атмосферни нахлувания свързани с различни фронтални системи на баричните образувания (циклоните и антициклоните).

Таблица 63. Роза на вятъра в Кърджали в периода (2015 – 2021 г.)

Посока	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	тихо
бр.случаи с тихо, %	17.92	15.37	7.70	7.95	12.97	5.44	4.76	4.39	23.49
бр.случаи без тихо, %	23.43	20.09	10.07	10.39	16.95	7.11	6.22	5.74	
ср.скорост, m/s	7.3	6.6	4.3	4.1	5.6	5.9	3.4	4.4	

Таблица 64. Роза на вятъра в Хасково в периода (2015 – 2021 г.)

Посока	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	тихо
бр.случаи с тихо, %	18.21	13.60	9.83	6.97	6.54	7.33	7.12	16.16	14.24
бр.случаи без тихо, %	21.23	15.85	11.46	8.13	7.63	8.54	8.30	18.85	
ср.скорост, m/s	4.4	3.9	4.2	3.2	3.7	4.8	3.3	3.8	

В Таблица 63, Таблица 64 и на Фиг. 5 са представени розите на ветровете в *Кърджали* и *Хасково*. Вижда се, че тихото време съставлява над 23% в *Кърджали* и 14% в *Хасково*. Средната скорост на вятъра в Кърджали е 5.2 m/s, докато в Хасково е 3.9 m/s. В Кърджали, най-силни са ветровете от посоките север, североизток и югозапад, докато в Хасково – от югозапад, север и изток. И в двете станции най-честата посока на вятъра е от север (в над 20% от случаите с вятър), а също североизток и юг в Кърджали, в Хасково от северозапад и североизток.

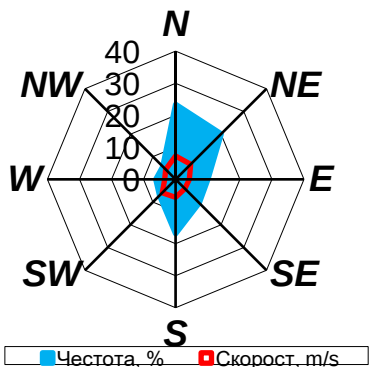

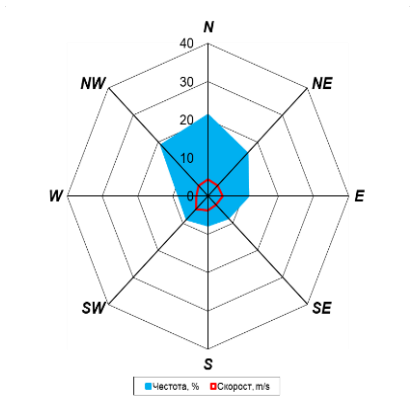

Фиг. 5 Роза на ветровете в Кърджали (вляво) и Хасково (вдясно) в периода (2015 – 2021 г.)

Климатичният потенциал като цяло благоприятства развитието на различни стопански отрасли. В съчетание с другите природни условия и ресурси – релеф, почви, води, флора и фауна, климатът оказва съществено влияние върху селскостопанската специализация и профилираност на отделните части на общината.

1.3. Хидрология

Водните ресурси на територията на община Стамболово са значителни и се формират от подземни и повърхностни водоизточници, които се захранват от валежите. Главна водна артерия е р. Арда, която е най-голямата родопска река и един от най-големите притоци на река Марица. Извира от Ардински връх в Родопите и се влива в река Марица извън територията на страната. Дължината на реката в границите на България е 241.3 км. Площта на водосборната й област до границата възлиза на 5 273 км^2. В Арда се вливат към 25 притока, по-важни от които са: Върбица, с площ на водосборната област 1 203 км^2 и дължина от 98 км, Крумовица на която площта й е - 671 км^2 и е дълга 58 км и др.

Река Арда и всичките й притоци се характеризират с голяма поройност, дължаща се на съчетанието от континенталното и средиземноморското климатично влияние. Река Арда и притоците й са с дъждовен и дъждовно-снежен режим. Характерни са речните прииждания. През лятото има засушаване при което по-малките реки пресъхват. За регулиране на оттока на реката са построени редица язовири, от които за община Стамболово най-голямо значение има язовир „Студен кладенец”. Той е един от важните природни обекти намиращи се на територията на общината, макар да влиза частично в нейните предели. Той е вторият от трите язовира от каскадата "Арда", който освен стопански функции предлага и условия за почивка и наблюдение на богатото биоразнообразие в района.

„Студен кладенец” е третият по големина язовир в България след язовир „Мандра” и язовир „Искър”. Общият му обем е 489 млн.куб.м. Залятата площ е 25,6 кв. км. Стената на язовира е с височина 687,5 метра в най-високата си част, а дължината й е 338 метра. В основата си стената е широка 61 метра, а в короната – 8 метра. Построена е върху десния скат на реката и на водохранилището с обем 489 млн. м^3, което се простира общо на 29 км нагоре по течението.

Главното предназначение на хидровъзела е регулирането на големия и силно вариращ сезонен отток на р. Арда, както и за напояване и производство на електроенергия чрез ВЕЦ, който има 5+1 турбини „Франсис“ с обща мощност 85 MW. Освен за това, езерото на язовир „Студен кладенец” се използва за рибовъдство и водни спортове (гребане, водни колела и др.).

Територията на община Стамболово[29] попада в следните повърхностни водни тела съгласно ПУРБ на ИБР (2016-2021 г.):

- BG3MAI00R007 Бисерска река и притоци до устието;
- BG3ARI00R006 р. Арда от вливането на река Крумовица до яз. Ивайловград;
- BG3AR350L0I0 яз. Студен кладенец;
- BG3ARI00R008 р. Арда, между яз. Студен кладенец и река Крумовица;
- BG3MAl00R233 р. Харманлийска до вливане на р.Хасковска.

В северната част на общината, през селата Царева поляна и Жълти бряг протича част от горното и част от средното течение на река Бързей, десен приток на Харманлийска река.

[29] Басейнова дирекция, Източно-Беломорски район“

В средата на общината от юг-югозапад на север-североизток протича горното течение на Бисерска река (десен приток на Марица). Тя извира под името Домуздере на 425 м н.в. от западната част на рида Гората в Източните Родопи, на 700 м южно от село Поповец и тече в широка алувиална долина между ридовете Чал на северозапад и Гората на югоизток покрай селата Кладенец, Долно Ботево, Голям извор и Малък извор.

Реките на територията на община Стамболово са доста на брой, но повечето от тях са малки и основно са притоци на река Арда. В следващата таблица можете да се запознаете с пълния им списък.

Таблица 65. Реките на територията на община Стамболово

№	Реки на територията на общ. Стамболово	
1.	главна река	Арда
2.	река	Ахрянска река
3.	главна река	Бисерска река
4.	река	Бостан дере
5.	река	Буйюкдере
6.	река	Дермендере
7.	река	Дувандере
8.	река	Дьошендере
9.	река	Каваджикдере
10.	река	Карандере
11.	река	Кордере
12.	река	Куздере
13.	река	Кютуклюдере
14.	река	Налбантово дере
15.	река	Намун дере
16.	пресъхваща река	Парпадере
17.	река	Сабдере
18.	пресъхваща река	Селска река
19.	река	Селското дере
20.	река	Сънърдере
21.	река	Токмаклийска река
22.	река	Хайдут бунар
23.	река	Чаирлъкдере
24.	река	Чамдере
25.	река	Чанаджикдере
26.	река	Чаталдере
27.	главна река	Юрукдере

Източник: Басейнова дирекция „Източнобеломорски район“ (ИБР) - Пловдив

Територията на община Стамболово[30] попада в следните подземни водни тела съгласно ПУРБ на ИБР (2016-2021 г.):

- BG3G00000NQ009 Порови води в Неоген – Кватернер – Хасково;
- BG3G000000Q010 Порови води в Кватернер - река Арда;
- BG3G000000N053 Порови води в Неоген – Свиленград – Стамболово;
- BG3G000PtPg049 Пукнатинни води – Източнородопски комплекс.

[30] Басейнова дирекция, Източно-Беломорски район“

Всички подземни водни тела на територията на ИБР са определени като питейни, съгласно чл.119, ал.1, т.1. от Закона за водите и са включени в регистъра на зоните за защита на подземните води, предназначени за ПБВ, поради използването им за водоснабдяване с питейна цел.

На територията на община Стамболово има общо 243 водоема, от които 80 язовира са с по-значима вместимост, а 163 са със земно насипни баражи. Голяма част от тях се използват за напояване, а други - за риболов и отдих.

Табл. №66. По-големи язовири и водоеми намиращи се на територията на община Стамболово

Вид	Име	Име	Нас.място	Поречие	Река	Собственост	Площ	Обем m3
язовир			Голобрадово	Арда	река		14021,5314	0
водоем			Маджари	Арда	река		9918,5362	0
язовир			Воденци, Маджари	Арда	река		9000,68618	0
язовир			Маджари	Арда	Селското дере		9047,93597	0
язовир			Силен	Арда	Коджадере		10477,806	0
водоем			Тънково	Марица	-		9034,52627	0
язовир			Тънково	Марица	-		19849,364	0
язовир			Голям извор	Марица	-		9440,48286	0
язовир			Стамболово	Марица	река		28173,2393	0
язовир	Балкан		Царева поляна	Марица	Котлу дере	Общинска собственост	138145,088	828
язовир	Бостан дере		Долно Ботево	Марица	Бостан дере	Общинска собственост	58132,412	377
язовир	Гледка	Бял кладенец	Кладенец, Стамболово	Марица	Токмаклийска река	Държавна собственост	239466,054	2,32
язовир	Гледка		Стамболово	Марица	дере	Общинска собственост	111205,227	754
язовир	Дружба		Царева поляна, Стамболово	Марица	Налбантово дере	Общинска собственост	125819,922	903
язовир	Жълти бряг	Кушево	Стамболово, Жълти бряг	Марица	Саръигрек	Общинска собственост	173619,915	0
язовир	Зимовина		Зимовина	Марица	Намун дере	Общинска собственост	85333,8748	637,5
язовир	Корен	Стамболово, Кралевска кори	Стамболово	Марица	Сабдере	Общинска собственост	104487,128	662
язовир	Малък извор		Малък извор	Марица	река		47391,9814	0
язовир	Тънково	Орта олу	Тънково	Марица	Ахрянска река	Общинска собственост	95159,6483	712

Източник: Басейнова дирекция „Източнобеломорски район“ - Пловдив

По-подробна информация за по-големите язовири е:

- **яз. Токмакли**, с обща площ 238.936 дка, като площ от 97.611 дка, находящ се в м. „Токмакли“ в землището на с. Стамболово е общинска собственост, а другата, с площ от 142.325 дка, находяща се в м. „Керезлика“ в землището на с.Кладенец, е държавна собственост. Двата язовира, макар и находящи се в различни землища, правят един язовир;
- **Язовир** с площ от 104.552 дка, находящ се в м. „Юмрук кая“, в землището на с.Стамболово;
- **Язовир** с площ от 111.284 дка, находящ се в м. „Камилките“, в землището на с.Стамболово;
- **яз. Балкан**, с площ 138.012 дка, намиращ се в местността „Котлу дере“, в землището на с. Царева поляна;
- **яз. Дружба,** с обща площ от 129.237 дка, като площ от 64.779 дка, се наамира в м. „Корията“ в землището на с. Царева поляна, а другата площ от 64.779 дка, се намира в

м. „Камилките“ в землището на с. Стамболово. Двата язовира, намиращи се в землищата на две съседни села са обединени и правят един язовир;

- **Язовир** с площ от 58.171 дка, находящ се в м. „Бостан дере“ в землището на с. Долно Ботево;
- **Язовир** с площ от 85.390 дка, находящ се в м. „Землище на с. Зимовина“, в землището на с. Зимовина;
- **Язовир** с площ от 158.607 дка, находящ се в м. „Кушево“ в землището на с.Жълти бряг;
- **Язовир** с площ от 95.226 дка, находящ се в м. „Орта олу“, в землището на с.Тънково.

Язовирите и водоемите са собственост на община Стамболово с изключение на :

- 1 бр. язовир в местността "Токманли" с. Стамболово, общ. Стамболово, който е на Напоителни системи;
- 1 бр. водоем в местността " Чичик дере", с. Царева поляна, общ. Стамболово - на държавата.

Към настоящия момент са отдадени на концесия 4 язовира за срок от 35 години и 1 водоем за срок от 3 години за отглеждане на риба.

Големият брой водоеми създава предпоставка за активно поливно земеделие, но за съжаление на много места липсва поливна инфраструктура и обслужваща техника.

През последните години имаше планове за изграждане на малки ВЕЦ-ове по поречието на река Арда, които бяха отхвърлени от местното население и екологичните организации.

Поречието на река Арда с нейните местообитания е от особено значение за опазването на биоразнообразието на Източните Родопи. Многобройните местни растителни и животински видове, имащи консервационна значимост, са свързани с поречието на реката, с нейните притоци и влажните зони, които те образуват. Реките, с техните речни корита, образуват естествени коридори за пасивното придвижване на видовете и играят основна роля за тяхното оцеляване. Притоците на река Арда на територията на община Стамболово са малки.

Независимо от сравнително ниската надморска височина, поречие Арда има най-висок отточен модул от всички български поречия – 14 л/сек/км^2. Водосборът на реката е силно подложен на средиземноморското влияние. Единствен в страната той е разположен изцяло успоредно на бреговата беломорска ивица, на разстояние 40–60 км от нея. На това се дължи и разпределението на пълноводията по сезони (главно през зимните месеци), както и големите размери на високите вълни като резултат от снеготопене и зимни дъждове. Въпреки ясно изразения си планински характер, реката има малък среден наклон – 5.8%, но сравнително голям коефициент на извитост – 1.9. Свидетелство за това са изключително красивите завои (меандри), криволичещи сред огромни скални масиви и куполи в средното течение на реката. Източните Родопи, през които преминава реката, представляват силно разчленена и разнообразна, сравнително ниска планинска земя. Това създава предпоставки за формиране на доста долинни разширения във форма на котловини. В община Стамболово те са главно в района на с. Долно Черковище.

1.4. Почви

По поречието на р. Арда се намират най-плодородните земеделски земи. Делът на обработваемата земя представлява 67,2% от общата територия на общината.

Почвите на община Стамболово са канелени горски, повечето дълбоко ерозирали. Срещат се и черноземни смолници. Характерни за региона са и така наречените скелетни почви, образувани от рушенето на риолитите. Те създават специфичен микроклимат, обуславящ разнообразната и интересна флора.

В по-високите части се разполагат светлокафявите горски почви, а край река Арда и алувиално-ливадните.

Общо на територията преобладават различни почви, някои от които са добри, други от тях притежават средно продуктивни възможности и стигат дори до лоши и непригодни за земеделско ползване площи.

Поради голямата обезлесеност на Източните Родопи и поройните валежи една част от почвите са ерозирани и имат каменист характер.

В резултат на ерозията в общината се появяват и свлачища, чието местоположение и площи са отразени в следващата таблица.

Таблица № 67. Свлачища в община Стамболово

Местонахождение на свлачището	Площ	Предприети мерки за защита
с. Лясковец, „Бунарджика“	25 дка	няма
с. Долно Черковище, „До село“	100 дка	Няма
с. Воденци, „Домбелек“	20 дка	Няма

Източник: Община Стамболово

Кариерите за добив на инертни материали, които се намират в общината са сериозен замърсител на почвите и освен това нарушават целостта на териториите.

Орографските условия, съчетани с характерните за тях почви, предопределят ограничения видов състав на селскостопанските култури. Специфичният характер на релефа в отделните части на района и неговото съчетание с другите компоненти на природната среда (климат, води, почви) оказват силно влияние върху мащабите на развитието и насоките за формирането на отрасловата и териториална структура на селското стопанство, неговата производствена специализация и комплексното му развитие.

На територията на община Стамболово се пресичат две фитогеографски зони – средноевропейската и средиземноморската, както и две зоогеографски зони – северната и средиземноморската. Тези условия са причина за изключително голямото разнообразие на редки растителни видове в областта – често се срещат находища на силивряк, тракийски клин, родопска горска майка, дървовидна синя хвойна, джел, пърнар, вечнозелен тракийски дъб, вековен бял бор, вековен зимен дъб. Сред представителите на животинския свят са скален орел, белоопашат мишелов, керкенез, египетски лешояд, белоглав лешояд и др.

1.5. Полезни изкопаеми

На територията са разкрити метаморфни скали представени от гнайси, амфиболити, слюдени шисти и др. По долината на река Арда са образувани ивици от алувиални наслаги, съставени предимно от пясъци и чакъли с кватернерна възраст. Срещащите се предимно нерудни полезни изкопаеми - варовици, вулканични туфи, нетрадиционни скални материали, които могат да се разделят най-общо на няколко вида:

- ***Традиционни скални материали за строителната промишленост*** - варовици, които имат приложение във вародобива, във фуражната промишленост и за

сяроочистката на ТЕЦ "Марица-Изток". Имат чистота над 97%СаСОз и са налични солидни запаси.

- ***Вулкански туфи***, които имат широко приложение като скални външни облицовки - на промишлени и битови сгради и в циментовата промишленост. Срещат се в цялата община в различни разцветки - бели, бежови, розови и резедави и имат висока декоративна стойност. Използват се още за направата на бордюри в пътното строителство.
- ***Нетрадиционни скални материали за керамично-фаянсовата промишленост***, които включват наличие на глинесто-песъчливи и туфозни материали с подходящи качества за изготвяне на подови и стенни облицовъчни плочки.

Видовете изкопаеми на територията са: вулкански туфизити "олигомикт", органогенен варовик, бентонитови глини, кварц-фелдшпатови глинести пясъчници, лигомикти, кварц-фелдш. пясъци, пясъци и чакъли и др.

Наличието на нерудните полезни изкопаеми е създало възможности за появата на голям брой кариери за добив на различни скални материали. В последните години се забелязва засилен интерес към тях поради нарасналото търсене на пазара. Това се вижда и от факта, че те заемат първите три места в страната по брой на дадени разрешения. В следващата таблица са посочени основните кариери, намиращи се на територията на общината, дадените разрешения и сключените концесионни договори.

Табл.№ 68 Списък на кариерите отдадени на концесии в община Стамболово

Концесио-нер	Находище	Група подземно богатство	Вид на подземното богатство	Срок на кон-це-сията	Дата на подписане на концесион-ния договор	Дата на влизане в сила на концесион-ния договор	Решение на Министерски /Общински съвет №
"Гравелита" ООД, гр. София	Оврага, у-к "Север" и у-к "Юг"	Индустр. минерали	Вулкански туфизити "олигомикт"	35 г.	23.12.2011 г.	23.12.2011 г.	694/ 17.11.2011 г.
"Гравелита" ООД, гр. София	Пчелари, у-к "Запад" и у-к	Индустр. минерали	Органогенен варовик	35 г.	10.10.2008 г.	10.10.2008 г.	589/ 10.09.2008 г.
"Гравелита" ООД, гр. София	Ралица	Индустр. минерали	Бентонитов глини	35 г.	22.08.2003 г.	22.08.2003 г.	482/ 10.07.2003 г.
"Гравелита" ООД, гр. София	Керемид-ките - у-к I	Индустр. минерали	Кварц-фелдшпа-тови глинести пясъчници	35 г.	27.12.2002 г.	27.12.2002 г.	716/ 06.11.2002 г.
"Ведена" ООД, гр. Разград	Куза	Индустр. минерали	Олигомикти	30 г.	11.09.2002 г.	11.09.2002 г.	703/ 25.10.2001 г.
"Геонет" ЕООД, гр. София	Билкета	Индустр. минерали	Кварц-фелдш. пясъци	35 г.	30.05.2002 г.	30.05.2002 г.	207/ 12.04.2002 г.
"Артескос" АД, гр. Димитров-град	Долно Черковище	Строит. материали	Пясъци и чакъли	15 г. + 15 г.	04.05.2001 г.	04.05.2001 г.	208/04.04.2001 г.

Източник: Регистър на концесиите за добив на подземни богатства, Министерство на енергетиката

2. Анализ на състоянието на околната среда

Община Стамболово се отличава със специфичния си планински пейзаж, типичен за Източните Родопи, който се характеризира с високите си скали, смесицата от суша, водни басейни и девствени кътчета, които са хранилището на най-богатото биоразнообразие в този край на България.

Релефът и климатът са уникални, защото се съчетават различните климатични влияния от континента и Средиземноморието. Тук си дават среща представители на различни по произход и разпространение биологични видове, които са рядкост не само за другите части на страната, но и за Европа.

Установени са 1 950 вида растения от 122 семейства, 350 вида пеперуди, 21 вида риби, 10 вида земноводни, 26 вида влечуги, 273 вида птици и 59 вида бозайници. Преобладаващите флорни елементи са субмедитеранските и евро-азиатските, следвани от медитеранските. Ендемичният флорен елемент е представен от 85 балкански, 20 български и 7 родопски ендемични вида растения. Разпространени са 28 реликтни вида. За 25 вида единствените за страната находища са тук, 23 са включени в Европейския списък на редките, застрашени и ендемични видове (Женева, 1991г.), 12 са глобално редките европейски видове, 37 вида са включени в приложение 2 на Вашингтонската конвенция (CITES), 5 вида – в Бернската конвенция[31].

От общо 17 вида земноводни за България, тук са установени 10, като от тях 7 са защитени, 4 включени в Бернската конвенция и 2 вида в Световния Червен Лист на Международния съюз за защита на природата. Птиците са представени от 273 вида, като 241 са защитени, 77 включени в Червената книга на България, 261 в Бернската конвенция, 7 вида са световно застрашени[32].

Бозайниците са групата с най-много световно застрашени видове. От 59 вида установени в Източните Родопи, 23 са включени в Световната червена листа на Международен съюз за защита на природата, 12 в категорията "уязвим", 11 вида в категорията "полузастрашен"[33].

Някога Източни Родопи са били покрити с гъсти гори. Днес само една трета от Източните Родопи е залесена, главно с широколистни гори със суб-средиземноморски характеристики.

В ниските части на Източните Родопи горите отстъпват място на суб-средиземноморските нискостеблени видове - вергилиев дъб, брекиня, габър, дива круша, драка, червена хвойна и др.

3. Фактори на въздействие

Създаването на политики в областта на околната среда не е лесна задача. От една страна, населението иска да се възползва от предимствата на добре функциониращата икономика. От друга страна, има значителни екологични и здравни разходи, свързани с нашия избор на начин на живот. Системното разбиране на начина, по който са свързани природата, икономиката и човешкото здраве е от съществено значение за определянето на най-добрите налични варианти на една подобна политика.

Нарастващото потребление на ресурси, изменението на климата и натрупването на замърсители в природата подкопават здравето на нашата планета и собственото ни благосъстояние.

Предизвикателствата могат да се обяснят с много прости термини: икономическите дейности осигуряват много ползи, но и изпускат замърсители в природата и изчерпват възобновяемите и невъзобновяемите ресурси. Тези замърсители могат да навредят на качеството на живот, включително на здравето на хората. Един по-внимателен поглед обаче разкрива сложна обусловеност, която е в центъра на дебатите в Европа за политиката в областта на околната среда. Всеки вариант на политиката е придружен от съпътстващи разходи, и е печеливш за някои общности, а в същото време принуждава други да се адаптират към изискванията. Например, преходът към по-чисти енергийни източници може да намали замърсяването и да даде тласък на сектора на възобновяемите енергийни източници. Но също така може да доведе до загуба на работни места във въглеродобивните общности.

[31] https://haskovo.riosv.com/main.php?module=info&object=info&action=view&inf_id=20
[32] Пак там
[33] Пак там

Европейският съюз има едни от най-високите стандарти за околната среда в света и използва широк набор от закони за преодоляване на сложната обусловеност в сферата на околната среда. Тези закони включват целеви директиви, насочени към качеството на въздуха, пречистването на градските отпадни води и опазването на природата, както и междусекторните пакети от политики в областта на климата и енергетиката, а така също и в кръговата икономика.

В основата на политиките на Европейския съюз в областта на околната среда стои принципът „замърсителят плаща“. Той е включен в Римския договор на ЕС и се прилага чрез множество мерки, включително фискални инструменти, като пътни такси за определени превозни средства или екологични данъци, с цел стимулиране на потребителите към по-екологичен избор.

Не винаги обаче е лесно да се установи кои са замърсителите и каква вреда причинява всеки един от тях, както е и трудно да се прецени колко трябва да се плаща.

В някои случаи разполагаме с подробна информация за източниците на замърсяване. В други случаи замърсяването се дължи на дифузни източници, като транспорта и селското стопанство. В действителност всички икономически дейности, които използват ресурси, включително енергия, оказват въздействие върху околната среда. И в крайна сметка всички печелят по някакъв начин от стоките и услугите, предоставени от икономиката. По този начин всеки е замърсител. Отделните въздействия върху околната среда обаче варират в зависимост от начина на хранене, транспортните и жилищните практики, и обществените системи, в които живеем (напр. достъп до възобновяеми енергийни източници, пунктове за рециклиране, транспортни системи).

Изхвърлените в природата замърсители могат да променят формата и състава си, да се натрупват в природата, да навлизат в хранителната верига и да оказват въздействие върху човешкото здраве. Например живак, изпускан в атмосферата като газ, може да бъде транспортиран от ветровете и по-късно да бъде депониран във водата. Веднъж попаднал във водата, той може да се абсорбира от водните растения и да бъде приеман от животните. Живакът се натрупва, тъй като се движи нагоре по хранителната верига и в крайна сметка достига до трапезата ни. Понякога са нужни стотици години някои замърсители да „изчезнат“ или да бъдат депонирани на места, където хората вече не могат да бъдат изложени на риск.

Всъщност степента, до която замърсяването оказва влияние върху здравето ни, зависи от експозицията – в какво количество, колко дълго и как сме изложени на въздействието на замърсителите.

Въпреки различните нива на експозиция или уязвимост, разходите, свързани с влошаването на околната среда, включително с въздействията от изменението на климата, са много реални. Те обикновено засягат всички хора. В този контекст, до известна степен, всички ние поемаме разходите. Освен това най-високите разходи не се поемат непременно от най-големите „замърсители“.

При анализа на ситуацията става ясно, че и бъдещите поколения ще поемат част от разходите за нашия избор и нашите действия. Дори да спрем днес всички емисии, някои от изпуснатите замърсители, ще продължат да съществуват в природата, а средните температури ще продължат да се увеличават, преди да започне тяхното стабилизиране. Въздействието ще се усеща в продължение на десетилетия, дори на векове.

Всички тези съображения водят до трудни политически решения днес на всички управленчески равнища. С цел да помогне на община Стамболово да избере най-добрия вариант на политика, оценките на национално и регионално ниво са насочени към трудните въпроси, например какво и къде се случва, защо се случва, кой е засегнат, как ще изглежда ситуацията в бъдеще и как можем да я подобрим. С тези познания създателите на политики

заемат по-добра позиция за избор на най-устойчивото решение и за осигуряване допълнителна подкрепа за най-засегнатите.

4. Защитени територии и биоразнообразие – НАТУРА 2000 и зелена система

Защитените територии намиращи се на територията на община Стамболово и сайтовете на които може да се намери информация за тях са посочени в следващата таблица.

Таблица № 69 Списък на защитените територии в община Стамболово

№	Категория и наименование на защитената територия	землище	Информация в мрежата
1	ПЗ "Находище на родопски силивряк“	с. Рабово	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=3&areaID=384
2	ЗМ „Находище на тракийски клин”	с. Воденци	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=6&areaID=563
3	ПЗ "Скални ниши" - Меден камък	с. Долно Черковище	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=3&areaID=174
4	ЗМ ”Големия сипей”	с. Рабово, с. Бял кладенец, Светослав	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=6&areaID=148

Източник: РИОСВ

Флора

Голяма част от богатото растително разнообразие характерно за в Източните Родопи се намира на територията на община Стамболово, която отговаря на характеристиката на целия регион.

Досега са открити близо 2000 вида висши растения, като от тях 37 са балкански ендемити, т.е. те се срещат само на Балканския полуостров, 22 са български ендемити и са разпространени само в България, а юрушкият лопен (*Verbascum juruk*) се среща само в Източните Родопи. Над 20 са растенията реликти, които са оцелели и достигнали до нас от далечни времена. Сред тях са родопският силивряк (*Haberlea rhodopensis*) и родопската горска майка (*Lathraea rodopaea)*[34].

Според данните осигурени от БДЗП на територията на община Стамболово се намират следните по-рядко срещащи се растителни вида:

Таблица № 70 Растителни видове

Латинско име на вида	Българско име на вида
Anemone pavonina*	Червена съсънка
Fritillaria pontica*	Черноморска ведрица
Nymphaea alba*	Водна роза
Ophrys mammosa (=Ophrys sphegodes subsp. mammosa)*	Паяковидна пчелица
Orchis laxiflora*	Редкоцветен салеп
Paeonia peregrina	Червен (красив) божур

Източник: БДЗП

Фауна

Разнообразните естествени местообитания в Източните Родопи и по-конкретно в община Стамболово са дом за много животински видове. Установени са 4329 вида, характерни както

[34] https://newthraciangold.eu/cmspage.php?id=155&lng=bg

за континентална Европа, така и за Средиземноморието и Анатолия, които принадлежат към 410 семейства. Сред тях има много редки, ендимични и реликтни видове[35].

Данните осигурени от БДЗП сочат, че на територията на община Стамболово се намират следните по-рядко срещащи се бозайници:

Таблица № 71 Срещани бозайници

Латинско име на вида	Българско име на вида
Apodemus flavicollis	Жълтогърла горска мишка
Apodemus sp.	Неопределени горски мишки
Canis aureus	Чакал
Capreolus capreolus	Сърна
Cervus elaphus	Благороден елен
Crocidura leucodon	Голяма (белокоремна) белозъбка
Crocidura suaveolens	Малка белозъбка
Dama dama	Елен лопатар
Dryomys nitedula	Горски сънливец
Erinaceus roumanicus	Белогръд таралеж
Felis silvestris	Дива котка
Lepus europaeus	Див заек
Lutra lutra	Видра
Martes foina	Бялка
Meles meles	Язовец
Micromys minutus	Оризищна мишка
Microtus sp.	Неопределена полевка
Mus macedonicus	Източносредиземноморска домашна мишка
Mus musculus domesticus	Домашна мишка
Mus sp.	Неопределени домашни мишки
Mustela nivalis	Невестулка
Spermophilus citellus	Лалугер
Vulpes vulpes	Лисица

Източник: БДЗП

На територията на общината се намира пещерата „Зандана", която е важно убежище за размножаването и зимуването на подковоносите прилепи (*Rhinolophus spp.*) в Източните Родопи. Всяка зима в нея зимуват между 50 до 250-300 подковоноси. Тук са установени световно застрашените прилепи включени в Световния червен списък на IUCN: голям подковонос (*Rhinolophus ferrumequinum*), малък подковонос (*Rhinolophus hipposideros*), южен подковонос (*Rhinolophus euryale*) и подковонос на Блази (*Rhinolophus blasii*) (Ivanova & Guergieva 2004). Ето и какъв е видовия състав и природозащитен статус на прилепната фауна (Разред Chiroptera) на територията на община Стамболово.

№	Латинско име	Българско име	Статус	ЗБР		Берн	Бон	EUROBATS	92/43	IUCN	ЧК
1.	*Rhinolophus ferrumequinum*	Голям подковонос	R/B	2/3		II	II	+	2/4	LR/NT	ПЗ/NT
2.	*Rhinolophus hipposideros*	Малък подковонос	R/B	2/3		II	II	+	2/4	LC	СЗ/LC
3.	*Rhinolophus euryale*	Южен подковонос	R/B	2/3		II	II	+	2/4	NT	У/VU
4.	*Rhinolophus blasii*	Средиземноморски подковонос	R/B	2/3		II	II	+	2/4	LC	У/VU

Друг вид от бозайниците, включен в Световния червен списък на IUCN е видрата (*Lutra lutra*).

[35] https://newthraciangold.eu/cmspage.php?id=242&lng=bg

Земноводни

Източните Родопи са един от районите с най-голямо видово богатство на земноводни и влечуги в България. Тук са установени 14 вида земноводни и 28 вида влечуги, включително редки и слабо проучени видове като пясъчната боа, котешката змия и др. В Източните Родопи се намират и едни от най-многочислените и стабилни популации на сухоземни костенурки в страната. Освен в херпетологично отношение, районът е интересен с цялостното си многообразие на животинския свят, растителността и ландшафта.

Най-често земноводните се срещат в дерета, близо до микроязовири, в/или около широколистните гори, край чешми и извори.

От опашатите земноводни най-разпространени са дъждовникът *(Salamandra salamandra)* и малкият гребенест тритон *(Triturus vulgaris)*. Дъждовникът има характерно черно тяло с жълти петна и се среща предимно в широколистните гори. Тритоните на външен вид много приличат на гущери, но за разлика от тях се размножават и живеят във вода. Освен малкият гребенест тритон, който е широко разпространен в Европа, в Източните Родопи се среща и южният гребенест тритон *(Triturus karelinii)*, характерен за Югоизточна Европа, Северозападна Турция и Кавказ.

В Източните Родопи освен широко разпространените в Европа Зелена крастава жаба *(Bufo viridis)*, Кафява крастава жаба *(Bufo bufo)* , Жълтокоремна бумка *(Bombina variegata)*, Голяма водна жаба *(Rana ridibunda)* – най-голямата жаба в Европа, Горската жаба *(Rana dalmatina)*, Жабата дървесница *(Hyla arborea)*, се срещат и Сирийска чесновница *(Pelobates syriacus)*, която е разпространена в Близкия Изток и Балканите, и Гръцката жаба (*Rana graeca*), която се среща само в южните части на Балканския полуостров.

Според данните на БДЗП най-разпространените земноводни на територията на община Стамболово са:

Таблица № 72 Земноводни

Латинско име на вида	Българско име на вида
Bombina variegata	Жълтокоремна бумка
Dolichophis caspius	Голям стрелец
Emys orbicularis	Обикновена блатна костенурка
Eurotestudo hermanni	Шипоопашата костенурка
Hyla arborea	Жаба дървесница
Lacerta trilineata	Ивичест гущер
Lacerta viridis	Зелен гущер
Malpolon insignitus	Вдлъбнаточел смок
Natrix natrix natrix	Обикновена водна змия
Pelophylax ridibundus	Голяма водна жаба
Telescopus fallax	Котешка змия
Testudo graeca	Шипобедрена костенурка
Vipera ammodytes	Пепелянка
Zamenis longissimus	Смок мишкар

Източник: БДЗП

Влечуги

Разнообразният релеф, благоприятните климатични условия и ниският екологичен отпечатък предопределят богатото видово разнообразие на влечуги в Източните Родопи.

Сухоземните костенурки са представени от Шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni)* и Шипобедрената костенурка *(Testudo graeca)*. Двата вида са близки, различават се по формата

и разположението на роговите щитчета на гърба, а Шипоопашатата костенурка има и значително по-дълга опашка, която завършва с рогов шип.

Блатните костенурки обитават бавно течащи води и блатисти местности и са представени от широко разпространената в Европа Обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis*) и от характерната за Средиземноморието Южна или Каспийска блатна костенурка (*Mauremys rivulata),* която се среща по поречението на Бяла река.

Единственият вид гекон, който се среща в Източните Родопи, е Балканският гекон (*Cyrtopodion kotschyi*). Той е синантропен вид и може да се наблюдава нощем в селищата.

От гущерите най-интересни са Змиегущерът, наричан също жълтокоремен гущер и жълтокоремник (*Pseudopus apodus*) – най-големият гущер в Европа, който обаче на външен вид прилича на змия, и Змиеокият гущер (*Ophisops elegans*), който подобно на змиите няма клепач на очите и който се среща само в долината на Бяла река.

От змиите най-интересни са Турската боа (Eryx jaculus) - единственият представител на семейство Боидни (*Boidae*), срещащ се в Европа, и Змията червейница (*Typhlops vermicularis*), която по външния си вид и подземния начин на живот наподобява дъждовен червей. Интересна е и котешката змия (*Telescopus fallax*), която дължи името си на тясната вертикална зеница на окото, подобна на тази на котките.

Водните змии са представени от два широко разпространени вида - Сивата водна змия (*Natrix tessellata*) и Жълтоухата водна змия (*Natrix natrix*).

Единствената отровна змия в Източни Родопи, която би могла да е опасна за човека, е Пепелянката (Vipera ammodytes). Тя лесно се разпознава по тъмната зигзаговидна ивица по гърба и малкото рогче на върха на предносните щитчета („муцунката”). Пепелянката не е агресивна и напада само при заплаха – неволно настъпване, опит за улавяне и др.

Риби

Във водите на реките и язовирите в Източни Родопи се срещат 26 вида риби от 8 семейства като от тях 4 са балкански ендемични вида: *Vimba melanops* (маришки морунаш, караятак), *Chondrostoma vardarense* (скобар), *Barbus cyclolepis* (маришка мряна) и *Sabanejewia balcanica* (лингур, балкански щипок).

Птици

В Източните Родопи са установени 278 вида птици - близо 70 % от птиците в България. Характерно е голямото видово разнообразие на грабливи птици, сред тях са царски орел, голям креслив орел, белошипа ветрушка. Източни Родопи са дом на най-големите колонии белоглави лешояди и на египетски лешояди на Балканите.

Източни Родопи са едно от най-богатите в орнитологично отношение места в Европа. Голямото разнообразие на местообитания, влиянието на Средиземно море и сравнително по-слабата човешка активност превръщат Източните Родопи в предпочитано място за много видове птици. Районът е с високо консервационно значение за опазването на голям брой редки и застрашени видове.

В Източни Родопи се срещат и много южни видове като синият скален дрозд, испанско каменарче, малко черноглаво копривaрче, черноглава овесарка.

Реките и язовирите на Източни Родопи привличат много водолюбиви птици.

Орнитологичното богатство на Източни Родопи превръщат това място в рай за любителите на птиците.

5. Защитени местности и зони

Защитените зони и местности[36] на територията на община Стамболово са следните:

- ЗМ Големия сипей;
- ЗМ Находище на Тракийски клин
- ЗЗ Родопи-Източни;
- ЗЗ Студен кладенец
- ЗЗ Мост Арда.

Ето и по-подробна информация за защитените зони и местности.

Защитената местност Големия сипей е с цифрови граници: WGS 84, UTM 35N зона (shp). Площта й е: 653.9 хектара. Местоположението е: Област: Хасково, Община: Стамболово, Населено място: с. Бял кладенец, с. Рабово, с. Светослав. Обявена е за защитена местност със Заповед No.РД471 от 11.07.2001 г., бр. 73/2001 на Държавен вестник.

Цели на обявяване:

1. Опазване на редки и защитени видове растения и животни , в т.ч. белоглав и египетски лешояди, черен щъркел, колония сива чапла, белоопашат мишелов, син скален дрозд, скална зидарка, шипобедрена и шипоопашата костенурки.
2. Опазване на забележителен природен ландшафт по долината на р. Арда.

Режим на дейности:

- Забранява се всякакъв вид ново строителство;
- Забранява се търсенето и проучването на полезни изкопаеми със сондажни и минни дейности в периода януари - юни включително;
- Забранява се добива на полезни изкопаеми по открит способ, както и добива и първичната обработка (обогатяване) на метални полезни изкопаеми чрез прилагане на химически и химико-бактериологични методи и цианиди;
- Забранява се извеждането на гола сеч в горските насаждения;
- Забранява се извеждането на сеч в горските насаждения в периода от 1 януари до 31юли включително;
- Забраняват се ловът, риболовът и ловно-стопанските мероприятия;
- Забраняват се алпинизъмът и делтапланеризъмът.

Припокриване (частично или пълно):

1. ЗЗ по директивата за местообитанията: Родопи – Източни;
2. ЗЗ по директивата за птиците: Студен кладенец

Защитена местност Находище на Тракийски клин - Опазване на растителен вид Тракийски клин (Astracantha thracica L.) и неговото местообитание е с цифрови граници: WGS 84, UTM 35N зона (shp). Площта й е: 13.66 хектара. Местоположението е: Област:

[36] Български информационен Бизнес портал - http://www.econominews.com/index.php/turizam/82-zabelezhitelnosti-v-balgariya/668-zabelezhitelnosti-v-obshtina-stambolovo

Хасково, Община: Стамболово, Населено място: с. Воденци. Обявена е за защитена местност със Заповед No.РД-204 от 04.03.2013 г., бр. 33/2013 на Държавен вестник.

Цели на обявяване:

Опазване на растителен вид Тракийски клин (*Astracantha thracica L.*) и неговото местообитание.

Режим на дейности:

- Забранява се промяна на предназначението и начина на трайно ползване на земята;
- Забранява се строителство с изключение на дейности, свързани с реконструкция и ремонт на съществуващи съоръжения;
- Забранява се търсене, проучване и добив на подземни богатства;
- Забранява се залесяване;
- Забранява се внасяне на неместни видове.

Натура 2000 заема централно място в политиката на ЕС за опазване на природата и биологичното разнообразие и представлява мрежа от защитени зони в Европа, създадени в съответствие с Директивата за природните местообитания от 1992 г. Целта на мрежата е да гарантира запазването на най-ценните и заплашени от изчезване видове и местата, които те обитават.

<u>ЗЗ Родопи – Източни, код - BG0001032</u>

Обявена е за защитена зона със Заповед № РД-267 от 31 март 2021 г. тя обхваща землищата на различни населени места включени в общините: Кирково, Кърджали, Крумовград, Момчилград, Ивайловград, Маджарово, Свиленград, Любимец и Харманли. На територията на община Стамболово тя обхваща землищата на с. Бял кладенец, с. Войводенец, с. Голобрадово, с. Голям извор, с. Долно Ботево, с. Долно поле, с. Долно Черковище, с. Маджари, с. Пчелари, с. Рабово, с. Светослав и с. Тънково.

Общата площ е 2 174 469,973 дка.

Предмет на опазване в защитена зона BG0001032 „Родопи – Източни“ са: следните типове природни местообитания по чл. 6, ал. 1, т. 1 от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР):

- 3140 Твърди олиготрофни до мезотрофни води с бентосни формации от Chara;
- 3260 Равнинни или планински реки с растителност от Ranunculion fluitantis и Callitricho Batrachion;
- 5130 Съобщества на Juniperus communis върху варовик;
- 5210 Храсталаци с Juniperus spp.;
- 6110 Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от Alysso-Sedion albi;
- 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (Festuco-Brometalia) (*важни местообитания на орхидеи);
- 6220 Псевдостепи с житни и едногодишни растения от клас Thero-Brachypodietea; – 62A0 Източно суб-средиземноморски сухи тревни съобщества;
- 62D0 Оро-мизийски ацидофилни тревни съобщества;
- 6510 Низинни сенокосни ливади;
- 6520 Планински сенокосни ливади;
- 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове;

- 8220 Хазмофитна растителност по силикатни скални склонове;
- 8230 Силикатни скали с пионерна растителност от съюзите Sedo-Scleranthion или Sedo albi-Veronicion dillenii;
- 8310 Неблагоустроени пещери;
- 9130 Букови гори от типа Asperulo-Fagetum;
- Термофилни букови гори (CephalantheroFagion);
- 9170 Дъбово-габърови гори от типа GalioCarpinetum;
- 91AA Източни гори от космат дъб;
- 91E0 Алувиални гори с Alnus glutinosa и Fraxinus excelsior (Alno-Pandion, Alnion incanae, Salicion albae);
- 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори;
- 91W0 Мизийски букови гори;
- 92A0 Крайречни галерии от Salix alba и Populus alba;
- 92C0 Гори от Platanus orientalis;
- 92D0 Южни крайречни галерии и храсталаци (Nerio-Tamaricetea и Securinegion tinctoriae);
- 9530 Суб-средиземноморски борови гори с ендемични подвидове черен бор;

Местообитанията на следните видове по чл. 6, ал. 1, т. 2 от ЗБР:

Бозайници: Кафява мечка (Ursus arctos), *Европейски вълк (Canis lupus), Пъстър пор (Vormela peregusna), Видра (Lutra lutra), Голям подковонос (Rhinolophus ferrumequinum), Малък подковонос (Rhinolophus hipposideros), Южен подковонос (Rhinolophus euryale), Средиземноморски подковонос (Rhinolophus blasii), Подковонос на Мехели (Rhinolophus mehelyi), Голям нощник (Myotis myotis), Остроух нощник (Myotis bly thii), Дългоух нощник (Myotis bechsteinii), Дългопръст нощник (Myotis capaccinii), Трицветен нощник (Myotis emarginatus), Дългокрил прилеп (Miniopterus schreibersii), Широкоух прилеп (Barbastella barbastellus), Лалугер (Spermophilus citellus), Мишевиден сънливец (Myomimus roachi); 2.2.2. земноводни и влечуги – Жълтокоремна бумка (Bombina variegata), Голям гребенест тритон (Triturus karelinii), Пъстър смок (Elaphe sauromates), Шипобедрена костенурка (Testudo graeca), Шипоопашата костенурка (Testudo hermanni), Обикновена блатна костенурка (Emys orbicularis), Южна блатна костенурка (Mauremys caspica); 2.2.3. риби – Распер (Aspius aspius), Европейска горчивка (Rhodeus amarus), Обикновен щипок (Cobitis taenia), Балкански щипок (Sabanejewia aurata), Маришка мряна (Barbus cyclolepis); 2.2.4. безгръбначни – *Ручеен рак (Austro - potamobius torrentium), Бръмбар рогач (Lucanus cervus), Обикновен сечко (Cerambyx cerdo), Буков сечко (Morimus funereus), *Алпийска розалия (Rosalia alpina), *Осмодерма (Osmoderma eremita), Набръчкан пробатикус (Probaticus subrugosus), Обикновен паракалоп тенус (Paracalop tenus caloptenoides), *Четириточкова меча пеперуда (Euplagia (Callimorpha) quadripunctaria), Лицена (Голяма огневка) (Lycaena dispar), Торбогнездница (Eriogaster catax), Еуфидриас (Euphydryas aurinia), Dioszeghyana schmidtii, Ценагрион (Ручейно пъстриче) (Coenagrion ornatum), Бисерна мида (Unio crassus); 2.2.5. растения – Обикновена пърчовка (Himantoglossum caprinum).

Целите на защитената зона са определени съобразно важността на защитената зона за постигане и поддържане на благоприятното природозащитно състояние на типовете природни местообитания и видовете по т. 2 в Континенталния биогеографски регион, както и за свързаността и целостта на мрежата от защитени зони в страната като част от Европейската екологична мрежа Натура 2000. Те определят и приоритетите при планиране и прилагане на мерки в защитената зона.

В границите на защитената зона се забранява: 1). провеждане на състезания с моторни превозни средства извън съществуващите пътища и регламентираните за това места; 2). движение на мотоциклети, ATV, UTV и бъгита извън съществуващите пътища в неурбанизирани територии; забраната не се прилага за определени на основание на нормативен акт трасета за движение на изброените моторни превозни средства, както и при бедствия, извънредни ситуации и за провеждане на противопожарни, аварийни, контролни и спасителни дейности; 3). промяна на начина на трайно ползване, разораване, залесяване и превръщане в трайни насаждения на ливади, пасища и мери при ползването на земеделските земи като такива; 4). разораване и залесяване на поляни, долини и други незалесени горски територии в границите на негорските природни освен в случаите на доказана необходимост от защита срещу ерозия и порои, както и в случаите на реализиране на допустими планове, програми, проекти или инвестиционни предложения, одобрени по реда на екологичното законодателство; 5). премахване на характеристики на ландшафта (синори, жизнени единични и групи дървета, традиционни ивици заети с храстово-дървесна растителност сред обработваеми земи, защитни горски пояси, каменни огради и живи плетове) при ползването на земеделските земи като такива освен в случаите на премахване на инвазивни чужди видове дървета и храсти; 6). употреба на торове, подобрители на почвата, биологично активни вещества, хранителни субстрати и продукти за растителна защита, които не отговарят на изискванията на Закона за защита на растенията; 7). употреба на минерални торове в ливади, пасища, мери и изоставени орни земи, както и на продукти за растителна защита и биоциди от професионална категория на употреба в тези територии освен при каламитет, епифитотия, епизоотия, епидемия или при прилагане на селективни методи за борба с инвазивни чужди видове; 8). използване на органични утайки от промишлени и други води и битови отпадъци за внасяне в земеделските земи без разрешение от специализираните органи на Министерството на земеделието, храните и горите и когато концентрацията на тежки метали, металоиди и устойчиви органични замърсители в утайките превишава фоновите концентрации съгласно приложение № 1 от Наредба № 3 от 2008 г. за нормите за допустимо съдържание на вредни вещества в почвите (ДВ, бр. 71 от 2008 г.); 9). използване на води за напояване, които съдържат вредни вещества и отпадъци над допустимите норми; 10). палене на стърнища, слогове, крайпътни ивици и площи със суха и влаголюбива растителност; 11). палене на огън, благоустрояване, електрифициране, извършване на стопанска и спортна дейност в неблагоустроените пещери и на входовете им, както и чупене, повреждане, събиране или преместване на скални и пещерни образувания, преграждане на входовете или на отделни техни галерии по начин, възпрепятстващ преминаването на видовете прилепи, предмет на опазване; 12). провеждане на спелеоложки проучвания през размножителния период на прилепите – 1 март до 30 юни; 13). добив на дървесина и биомаса в горите във фаза на старост освен в случаи на увреждане на повече от 50 % от площта на съответната гора във фаза на старост вследствие на природни бедствия и каламитети; в горите във фаза на старост, през които преминават съществуващи горски пътища и други инфраструктурни обекти, при доказана необходимост се допуска сеч на единични сухи, повредени, застрашаващи или пречещи на безопасното движение на хора и пътни превозни средства или на нормалното функциониране на инфраструктурните обекти дървета; 14). паша на домашни животни в горските територии, които са обособени за гори във фаза на старост.

<u>ЗЗ „Студен кладенец“ – код - BG0002013</u>

Обявена е за защитена зона със Заповед № РД – 76 от 28.10.2008 г. и е с площ от – 15 995 ха.

Обхваща землищата на няколко села от общините Момчилград, Кърджали, Крумовград и Стамболово. От община Стамболово се включват землищата на селата: Рабово, Бял кладенец и Светослав.

Язовир Студен кладенец е създаден в скалното дефиле на река Арда, с отвесни скали, стръмни брегове с оскъдна растителност и намиращите се в съседство планински ридове. Разположен е в Източните Родопи между град Кърджали и село Студен кладенец. Около две трети от планинските склонове около язовира са покрити с вторични широколистни смесени гори от келяв габър /Carpinus orientalis/ и мъждрян /Fraxinus ornus/, благун /Quercus frainetto/ или горун /Quercus dalechampii/ със средиземноморски елементи. По-рядко се срещат чисти горунови гори или примесени с обикновен габър /Carpinus betulus/. На места има гори и храсталаци от келяв габър и храсталаци от драка /Paliurus spina-christi/, примесени със смин /Jasminum fruticans/, червена хвойна /Juniperus oxycedrus/ в съчетание с ксеротермни тревни формации със средиземноморски елементи като памуклийка /Cistus incanus/ и др. Немалка част от територията на мястото е заета от скални комплекси, единични скали и каменисти сипеи. Навсякъде из района разпръснато са разположени открити пространства, заети от селскостопански земи и ливади, обрасли с ксеротермни тревни съобщества с преобладаване на белизма /Dichantium ischaemum/, луковична ливадина /Poa bulbosa/ и др.

Предмет на опазване в защитена зона "Студен кладенец" с идентификационен код BG0002013 са следните видове птици:

Видове по чл. 6, ал. 1, т. 3 от Закона за биологичното разнообразие са: Червеногуш гмуркач (Gavia stellata), Кълроглав пеликан (Pelecanus crispus), Малък корморан (Phalacrocorax pygmeus), Нощна чапла (Nycticorax nycticorax), Гривеста чапла (Ardeola ralloides), Малка бяла чапла (Egretta garzetta), Голяма бяла чапла (Egretta alba), Червена чапла (Ardea purpurea), Черен щъркел (Ciconia nigra), Бял щъркел (Ciconia ciconia), Поен лебед (Cygnus cygnus), Белоока потапница (Aythya nyroca), Малък нирец (Mergus albellus), Орел рибар (Pandion haliaetus), Осояд (Pernis apivorus), Черна каня (Milvus migrans), Червена каня (Milvus milvus), Морски орел (Haliaeetus albicilla), Египетски лешояд (Neophron percnopterus), Белоглав лешояд (Gyps fulvus), Черен лешояд (Aegypius monachus), Орел змияр (Circaetus gallicus), Тръстиков блатар (Circus aeruginosus), Степен блатар (Circus macrourus), Ливаден блатар (Circus pygargus), Малък креслив орел (Aquila pomarina), Скален орел (Aquila chrysaetos), Малък орел (Hieraaetus pennatus), Белоопашат мишелов (Buteo rufinus), Белошипа ветрушка (Falco naumanni), Вечерна ветрушка (Falco vespertinus), Сокол скитник (Falco peregrinus), Ловен сокол (Falco cherrug), Ливаден дърдавец (Crex crex), Саблеклюн (Recurvirostra avosetta), Турилик (Burhinus oedicnemus), Бойник (Philomachus pugnax), Голяма бекасина (Gallinago media), Малка чайка (Larus minutus), Речна рибарка (Sterna hirundo), Белобуза рибарка (Chlidonias hybridus), Черна рибарка (Chlidonias niger), Бухал (Bubo bubo), Козодой (Caprimulgus europaeus), Земеродно рибарче (Alcedo atthis), Синявица (Coracias garrulus), Сив кълвач (Picus canus), Черен кълвач (Dryocopus martius), Среден пъстър кълвач (Dendrocopos medius), Сирийски пъстър кълвач (Dendrocopos syriacus), Дебелоклюна чучулига (Melanocorypha calandra), Късопръста чучулига (Calandrella brachydactyla), Горска чучулига (Lullula arborea), Полска бъбрица (Anthus campestris), Червеногърба сврачка (Lanius collurio), Черночела сврачка (Lanius minor), Белочела сврачка (Lanius nubicus), Ястребогушо копривaрче (Sylvia nisoria), Голям маслинов присмехулник (Hippolais olivetorum), Градинска овесарка (Emberiza hortulana);

Видове по чл. 6, ал. 1, т. 4 от Закона за биологичното разнообразие са: Малък гмурец (Tachybaptus ruficollis), Голям гмурец (Podiceps cristatus), Червеногуш гмурец (Podiceps grisegena), Черногуш гмурец (Podiceps nigricollis), Голям корморан (Phalacrocorax carbo), Сива чапла (Ardea cinerea), Ням лебед (Cygnus olor), Голяма белочела гъска (Anser albifrons), Сива гъска (Anser anser), Бял ангъч (Tadorna tadorna), Фиш (Anas penelope), Сива патица (Anas strepera), Зимно бърне (Anas crecca), Зеленоглава патица (Anas platyrhynchos), Шилоопашата патица (Anas acuta), Лятно бърне (Anas querquedula), Клопач (Anas clypeata), Червеноклюна потапница (Netta rufina), Кафявоглава потапница (Aythya ferina), Качулата потапница (Aythya

fuligula), Малък ястреб (Accipiter nisus), Обикновен мишелов (Buteo buteo), Черношипа ветрушка (Керкенез) (Falco tinnunculus), Сокол орко (Falco subbuteo), Воден дърдавец (Rallus aquaticus), Зеленоножка (Gallinula chloropus), Лиска (Fulica atra), Речен дъждосвирец (Charadrius dubius), Обикновена калугерица (Vanellus vanellus), Малка бекасина (Lymnocryptes minimus), Средна бекасина (Gallinago gallinago), Голям свирец (Numenius arquata), Малък зеленоног водобегач (Tringa stagnatilis), Голям зеленоног водобегач (Tringa nebularia), Голям горски водобегач (Tringa ochropus), Късокрил кюкавец (Actitis hypoleucos), Речна чайка (Larus ridibundus), Чайка буревестница (Larus canus), Белокрила рибарка (Chlidonias leucopterus), Жълтокрака чайка (Larus cachinnans), Пчелояд (Merops apiaster).

На територията на Студен кладенец са установени 219 вида птици. От срещащите се видове 103 са от европейско природозащитно значение (SPEC) (BirdLife International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 са включени 12 вида, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 - 27 вида и в SPEC3 - 64 вида. Мястото е от световно значение като представителен район за Средиземноморския биом. Тук се срещат 7 биомно ограничени вида - испанско каменарче /Oenanthe hispanica/, голям маслинов присмехулник /Hippolais olivetorum/, червеногушо копривaрче /Sylvia cantillans/, малко черноглаво копривaрче /Sylvia melanocephala/, скална зидарка /Sitta neumayer/, белочела сврачка /Lanius nubicus/ и черноглава овесарка /Emberiza melanocephala/. Язовир Студен кладенец е предложен за включване в Националната екологична мрежа за опазване на местообитанията на комплекс от 69 гнездящи вида птици, вписани в приложение I на Директива 79/409 на ЕС и 21 вида мигриращи и зимуващи водолюбиви птици. Това е последното известно гнездово находище на черния лешояд /Aegypius monachus/ в България. Няколко колонии на белоглавия лешояд /Gyps fulvus/ в България гнездят по скалистите брегове на язовира. Районът на язовир Студен Кладенец е едно от най-важните места в страната със значение за Европейския съюз за видовете, споменати по-горе, и за гнездящите тук черен щъркел /Ciconia nigra/, египетски лешояд /Neophron percnopterus/, совоок дъждосвирец /Burhinus oedicnemus/, бухал /Bubo bubo/, голям маслинов присмехулник и белочела сврачка. Мястото поддържа и значима на европейско равнище гнездова популация на синия скален дрозд /Monticola solitarius/.

Потенциална заплаха както за местообитанията, така и за птиците в района, е изграждането на ветроенергийни паркове.

Защитената зона се обявява с цел:

1. Опазване и поддържане на местообитанията на посочените в т. 2 видове птици за постигане на тяхното благоприятно природозащитно състояние;

2. Възстановяване на местообитанията на видове птици по т. 2, за които е необходимо подобряване на природозащитното им състояние.

В границите на защитената зона се забранява:

1. Премахването на характеристики на ландшафта (синори, единични и групи дървета) при ползването на земеделските земи като такива;

2. Залесяването на ливади, пасища и мери, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения;

3. Използването на пестициди и минерални торове в пасища и ливади;

4. Намаляването площта на крайречните гори от местни дървесни видове.

<u>ЗЗ Мост Арда с код – BG0002071 обявена със Заповед №РД 784 от 29.10.2008 г.</u>

Намира се в Югоизточна България, в Източните Родопи. Обхваща поречието на река Арда от село Рабово до град Маджарово и северните части на Иранов рид. На север граничи със селата Маджари, Войводенец, Долно поле, Румелия и Горно поле. На запад с Пчелари, Голобрадово, Рабово, Поточница и Стари чал. Южната граница преминава през Красино, Сбор и Бубино, а източната е между Бубино, Черничино и град Маджарово. Мястото е част от долината на река Арда между язовирите Студен кладенец и Ивайловград, заобиколена от гористи планински склонове и скални масиви. Най-голяма площ от територията на мястото заемат широколистните ксеротермни гори и земеделските земи. На места сипеите са обрасли със смесени широколистни гори от цер /Quercus cerris/, благун /Q. frainetto/ и космат дъб /Q. pubescens/ със средиземноморски елементи, като червена хвойна /Juniperus oxycedrus/, дървовиден плюскач /Colutea arborescens/ и др. Отделни райони са покрити с храсти от глог /Paliurus spina-christi/ и жасмин /Jasminum fruticans/ в комбинация със сухолюбиви тревни формации от средиземноморски тип. В южните части горите са основно от горун /Q. dalechampii/ на места примесен с благун. Значителен е процентът на откритите тревни пространства с ксеротермни и алувиално-ливадни (около реката) тревни формации, както и на храсталачните съобщества, в които има и средиземноморски елементи. Земеделските земи са около самото долинно разширение и по склоновете и заравнените била. Коритото на реката е песъчливо-каменисто, като бреговете му са обрасли с върби /Salix spp./ и храсталаци.

На територията на Моста на Арда са установени 142 вида птици. От срещащите се видове 65 са от европейско природозащитно значение (SPEC) (Bird Life International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 са включени 5 вида, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 - 19 вида и в SPEC3 - 41 вида. Мястото осигурява подходящи местообитания за 49 вида, включени в приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, за които се изискват специални мерки за защита. От тях 43 са вписани в приложение I на Директива 79/409 на ЕС. Моста на Арда е място със световно значение, тъй като е представителен пример за Средиземноморския биом. Седем от срещащите се в България 9 биомно ограничени вида, характерни за този биом, се срещат тук: испанското каменарче /Oenanthe hispanica/, големият маслинов присмехулник /Hippolais olivetorum/, белочелата сврачка /Lanius nubicus/, червеногушото копривaрче /Sylvia cantillans/, малкото черноглаво копривaрче /Sylvia melanocephala/, скалната зидарка /Sitta neumayer/ и черноглавата овесарка /Emberiza melanocephala/. Моста на Арда е едно от малкото места в България, които са от световно значение за опазването на черния лешояд /Aegypius monachus/. Мястото е едно от най-важните в страната от значение за Европейския съюз за опазването на царския орел, совоокия дъждосвирец /Burhinus oedicnemus/, черния щъркел /Ciconia nigra/ и египетския лешояд /Neophron percnopterus/. На европейско равнище районът е важен за опазването на чухала /Otus scops/ и синия скален дрозд /Monticola solitarius/. Други видове с представителни популации в района са големия маслинов присмехулник, градинската овесарка /Emberiza hortulana/, ястребогушото копривaрче /Sylvia nisoria/ и др.

<u>Защитени дървета</u>: Летен дъб – 22 бр.; Полски бряст; Космат дъб; Благун – 6 бр.; Полски Ясен – 4 бр. и Цер – 5 бр. Данните са предоставени от БДЗП.

Натура 2000 не е система от строги природни резервати, където всички човешки дейности са забранени. Основното ударение в нея се поставя на устойчивото управление на земите.

В Източните Родопи има 9 защитени зони по Натура 2000 с обща площ от 233 347 ха. Това означава, че повече от 56% от българската част на Източните Родопи е под европейска защита.

Защитените зони граничат с територии подложени на интензивно, развиващ се и силен антропогенен натиск, който вече се пренася и в рамките на сравнително добре запазените природни територии (защитени зони и защитени местности). Отчитайки тези факти, е необходимо да се грижим и за териториите, които не се намират под режим на защита. По този

начин ще успеем да осигурим устойчивото ползване на природните ресурси от една страна и от друга ефективното опазване на консервационно значимото биологично разнообразие, което ще бъде значително повлияно от предприетите дейности, за да не се загуби безвъзвратно биологичното богатство на територията.

На следващата карта са посочени всички защитени територии в община Стамболово[37].

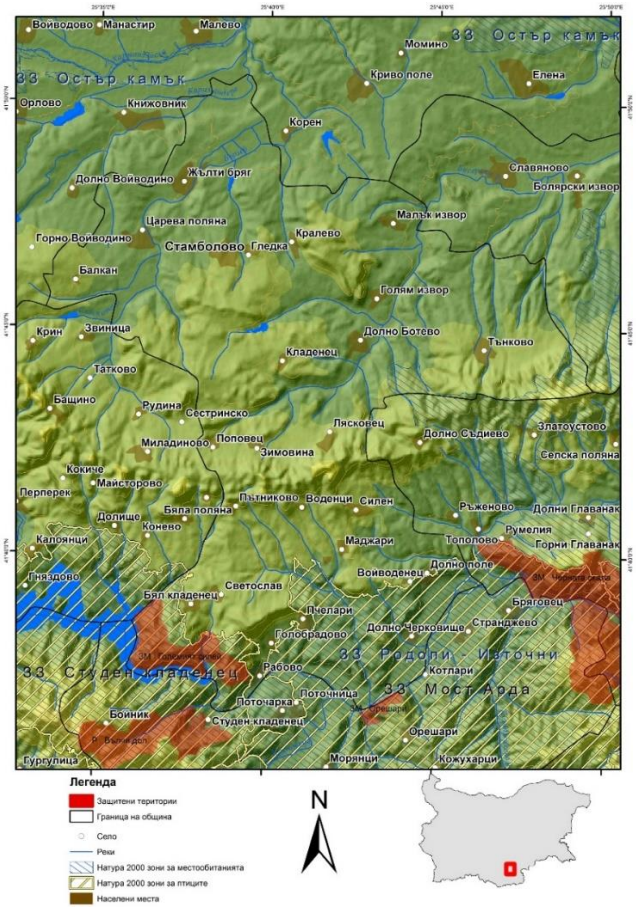

[37] Информация може да бъде получена по отношение на:

- защитените зони по НАТУРА 2000 и предмета на опазване в тях - http://natura2000.moew.government.bg/;
- вековни и забележителни дървета по смисъла на Закона за биологичното разнообразие - https://eea.government.bg/v-trees/bg/;
- електронни карти, природни местообитания и местообитания на видове предмет на опазване в BG0001032 Родопи Източни http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0001032&siteType=HabitatDirective
- електронни карти, заповед за обявяване на защитена зона BG0002013 Студен каладенец http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002013&siteType=BirdsDirective
- електронни карти, заповед за обявяване на защитена зона BG0002071 Мост Арда http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002071&siteType=BirdsDirective
- Информация за биоразнообразието в териториалния обхват на РИОСВ – Хасково https://haskovo.riosv.com/files/DOKLADI%20OS/2019/DOKLAD%20RIOSV%20Hs%202019.pdf

6. Горски фонд

Горският фонд на територията на община Стамболово е около от 119 004,8 дка или 43 % през 2014 г., а през 2022 г. той е 12 618 ха. От тях над 70% са залесени. Средната възраст на горите е 51 години.

По данни на РДГ – Кърджали, Общинският горски фонд възлиза на повече от 9 088 ха или 80% от горския фонд и се стопанисва от община Стамболово. Към него ако се добавят и горите, намиращи се в земеделските територии на общината, които са - 545 ха, общинската собственост върху горите става внушителна. Държавният горски фонд възлиза на 2 105 ха, тук могат да се добавят и горите, намиращи се в земеделските територии на държавата, които са - 4 ха. Всичко това се стопанисва от Изпълнителна агенция по горите - Кърджали. Частните физически лица притежават твърде малко от горския фонд, само 125 ха гори и 67 ха гори в земеделски територии. Частните юридически лица притежават - 658 ха и 26 ха гори в земеделските територии.

Териториално разположение и разпределение на горите в община Стамболово: площта от 9088 ха попадат във II ГСУ на ТП ДГС Хасково, от която 8106 ха залесена, 285 ха незалесена дървопроизводителна и 697 ха недървопроизводителна. Средната надморска височина е 300 м;

Видовете горска растителност, основните видове насаждения намиращи се на територията на община Стамболово са: иглолистни култури от черен и бял бор, широколистни високостеблени от дъб и цер, издънкови за превръщане основно от дъб и цер и нискостеблени от келяв габър и акация.

Разпределението на видовете по площ и обем е следното:

- Иглолистните са - 2 304 ха, или 512 540 куб.м;
- Широколистните – 10 314 ха, или 696 955 куб.м

Делът (площта) обемът на горите със специално предназначение са следните:

- технически проект борба с ерозия - 79,6 ха - 12 255 куб.м;
- защитени зони Натура 2000 - 2 692 ха - 185 580 куб.м;
- защитени местности - 632 ха - 20 290 куб.м;
- семепроизв. насаждения и градини - 77 ха - 9 880 куб.м;
- зелени зони — 9 ха —2 480 куб.м

На територията на Община Стамболово през последните седем години има само едно компенсационно залесяване на 27 дка през 2018 г.

Особено интересен откъм дървесни видове е районът, който обхваща част от дълбоката и тясна долина на река Арда, заобиколена от планински склонове и на места високи до 150 м скални масиви предимно с вулканичен произход. На места склоновете са покрити с широколистни смесени гори от цер (Quercus cerris), благун (Q. frainetto), космат дъб (Q. pubescens) със средиземноморски елементи като червена хвойна (Juniperus oxycedrus), плюскач (Colutea arborescens) и др. Карстовият район между Орешари – Долно Черковище е покрит почти изцяло от гори от келяв габър (Carpinus orientalis), примесен с маклен (Acer monspessulanum) и мъждрян (Fraxinus ornus). Преобладават също и храсталаци от драка (Paliurus spina-christi), люляк (Syringa vulgaris), примесени със смин (Jasminum fruticans) и в съчетание с ксеротермни тревни формации със средиземноморски елементи. Срещат се и единични дървета от бадемолистна круша (Pyrus amygdaliformis), фисташка (Pistacia terebinthus) и Ulmus minor.

Коритото на река Арда е песъчливо-каменисто, като бреговете му са обрасли с върби (Salix) и храсталаци, а на места се срещат галерии от черна елша (Alnus glutinosa). На места се намират и отделни храстчета Tamarix. Басейнът на р. Арда е бил един от най-добре залесените в цяла България. В резултат на провежданите залесителни мероприятия през 70-те години на миналия век се срещат черният и белият бор, малка част – акация и хибридна топола. Обаче вследствие безплановото използване на горите в миналото и безогледната им експлоатация днес, голяма част от тях са изсечени, поради което днес обширни площи са обезлесени или покрити със слаби закелявели гори.

През годините една не малка част от горите са били изсечени, за да се освободят пасища и обработваеми земи. На места те са заменени от храсталаци главно от келяв габър *(Carpinus orientalis),* драка *(Paliurus spina-christi),* червена хвойна *(Juniperus oxycedrus).*

Останалата част от планинския терен е покрит от обширни пасищни и обработваеми площи. По този начин се оформя характерният за района мозаечен пейзаж – редуващи се открити площи с формации от храсти и гори, който предоставя разнообразни местообитания и предопределя уникалното биоразнообразие на района.

Местообитанията в района се влияят от човешки дейности, свързани основно с горското стопанство и животновъдството. Горите са застрашени от естествени или причинени от човека горски пожари, залесяване с неприсъщи на района дървесни видове, както и незаконна сеч покрай реката.

7. Въздух

Качеството на атмосферния въздух се наблюдава в 34 района на страната, съгласно Наредба № 7 /ДВ бр. 45/1999 г./ за оценка и управление качеството на атмосферния въздух, в които съществува потенциална възможност от влошаване здравето на населението, вследствие замърсяването на атмосферния въздух. Това са райони, чийто център са големи градове или по-малки населени места, в които са разположени крупни индустриални предприятия – замърсители. В община Стамболово, поради липса на подобни големи промишлени замърсители няма такъв пункт за мониторинг и замърсеността не се следи, тъй като се смята, че чистотата на въздуха е по-висока от тази в региона.

През последните седем последователни години на територията, контролирана от РИОСВ – Хасково са действали един стационарен пункт за мониторинг на качеството на атмосферния въздух: пункт “РИОСВ - Хасково”, гр. Хасково (градски фонов) и две автоматични станции: АИС ”Раковски” в гр. Димитровград” (градски фонов) и АИС ”Студен кладенец”, гр. Кърджали (градски фонов). Пунктовете се обслужват от Регионална лаборатория – Хасково към ИАОС-София. В най-голяма близост до община Стамболово е разположен ръчен пункт ”РИОСВ - Хасково”, гр.Хасково (градски фонов), където се наблюдават следните замърсители: „Фини прахови частици 10“ (ФПЧ$_{10}$), „серен диоксид”, „азотни оксиди”, „кадмий” и “Полициклични ароматни въглеводороди” (ПАВ)[38].

По-представителни данни е възможно да се получат от измерване на емисии с мобилна автоматична станция. Поради липса на организирани източници на емисии на територията на общината и сигнали за замърсяване на въздуха през посочения период, такива измервания не са провеждани.

[38] Данни от РИОСВ Хасково

Основните замърсители в общината са: транспортът, горивата от битовия сектор и селското стопанство. Най-големи антропогенни източници на ЛОС са пътният транспорт - от бензиновите двигатели на МПС – 40% и селското стопанство с около 50%.

Тук промишлени замърсители почти липсват. Индустрията и автомобилният транспорт са основните източници на олово.

На пътния транспорт се дължат 38% от азотните оксиди.

От изгарянето на горива в битовия сектор се емитира близо 70% от цялото количество полиароматни въглеводороди.

В района на община Стамболово не съществуват индикации за възникнали инциденти, не са постъпили в специализираните органи жалби или сигнали през последните 10 години за наличието на каквито и да е местни замърсители. Поради тези причини може да се заключи, че въздухът на територията на общината е чист. Разработеният проект на Закона за изменение и допълнение на Закона за чистотата на атмосферния въздух, ще подобри мониторинга и ще намали опасностите от замърсявания на околната среда.

Опазването на околната среда е приоритетна грижа на местното ръководство и на оторизираните държавни институции, натоварени да контролират процесите на територията. В същото време за жизненото равнище на населението е от най-голямо значение развитието на бизнеса и създаването на нови работни места. За да се създаде благоприятна среда е необходимо да се спазва действащото законодателство като се търси постигането на баланс между икономическите и публичните интереси.

Инвестиционни предложения

Инвестиционните предложения на територията на община Стамболово, за които е проведена процедура по реда на глава шеста от Закона за опазване на околната среда и чл. 31 от Закона за биологичното разнообразие през отчетния период са следните:

- Изграждане на две жилищни сгради в имот с № 000211, землище на с. Долно Черковище;
- Изграждане на предприятие за преработка на селскостопанска продукция - био плодове в имот с № 005002, землище на с. Светослав;
- Отглеждане на сливи и домати в имот с № 084001, землище на с. Пчелари;
- Основен ремонт на горски пътища на територията на община Стамболово в имот с № 066009, землище на с. Долно Ботево, в имот с № 238001, землище на с. Голям извор, в имот с № 000903, землище на с. Воденци, в имот с № 000001, землище на с. Силен, в имот с № 500004, в землище на с. Лясковец;
- Създаване на трайни насаждения от сливи и отглеждане на зеленчуци в имоти с №№ 61025.11.2, 61025.26.18, 61025.16.16, с. Рабово;
- Изграждане на силоз в имот с № 22887.32.7, с. Долно Черковище;
- Създаване на трайни насаждения от сливи и отглеждане на зеленчуци и пчелин в имоти с №№ 61025.21.7, 61025.20.9, 61025.25.22, 61025.26.33, 61025.16.3, 61025.11.1, с. Рабово;
- Изграждане на игрище за футбол и тенис на корт, фитнес площадка и миниголф игрище в имот с №000223, землище на с. Долно Черковище.

8. Влияние на глобалните климатични промени, природни бедствия и рискови територии

Всички региони в Европа, в т.ч. и България са засегнати от климатичните промени, макар и по различни начини − на някои места температурите се покачват и нараства рискът плодородни земи да се превърнат в пустини, другаде се засилват валежите и рискът от катастрофални наводнения се увеличава.

Европейският зелен пакт е пътна карта към превръщането на Европа в континент, неутрален към климата, до 2050 г. Законодателният акт за климата, приет през 2021 г., направи целите правно обвързващи и въведе междинна цел за намаляване на емисиите с 55% до 2030 г.

Конкретните стъпки за реализиране на Зеления пакт се съдържат в законодателния пакет „Адаптиране към цел 55“, който бе представен от Европейската комисия през юли 2021 г. Той включва широк кръг промени в области като енергийна ефективност, възобновяеми източници на енергия, търговия с емисии, изисквания към леките и лекотоварните автомобили, както и въвеждане на въглероден налог върху вноса.

България, като членка на Европейския съюз също така работи за изграждане на кръгова икономика, която да използва многократно ресурсите, да създава устойчива система за производство на храни и опазване на биоразнообразието.

За да бъдат финансирани проектите по Европейския зелен пакт, Комисията представи през януари 2020 г. Инвестиционен план за устойчива Европа, който цели да привлече 1 трлн. евро публични и частни инвестиции през следващото десетилетие.

Бе създаден и Фонд за справедлив преход, който ще подкрепя региони и общности, засегнати от прехода към "зелена" икономика, например такива, които разчитат на производството на въглища.

Освен това Европейският съюз формулира критерии за екологично устойчиви дейности с цел развитие на пазара на "зелени" инвестиции и разделянето на екологични проекти от други, които само се представят за такива.

Необходимо е намаляване на емисиите във всички държави на ЕС. За да бъде постигната тази цел, Европейският съюз прие законодателство в различни сектори като:

Емисии от електроцентрали и промишленост – въведе се схема за търговия с емисии, която управлява постепенното намаляване на емисиите от промишлеността и енергетиката и задължава тези, които замърсяват, да плащат. Тази схема покрива около 40% от емисиите на парникови газове от ЕС. България е поела ангажимент да намали с 40% тези емисии. В община Стамболово и в съседните общини липсват такива обекти.

Емисии от селско стопанство и сгради - за сектори като селското стопанство и сградите са заложени национални цели за ограничаване на емисиите. Приносът на всяка страна се определя според нейния брутен вътрешен продукт на глава от населението. В този сектор община Стамболово трябва да предприеме конкретни мерки за ограничаване на емисиите.

Емисии в транспорта - през юни 2022 г. ЕС подкрепи предложение новите автомобили и микробуси да са с нулеви емисии до 2035 г.[39] Това изискване налага промени и във водния и във въздушния транспорт, което не засяга пряко община Стамболово. От друга страна

[39] ЕС е взел решение през 2030 г., емисиите от автомобили да намалеят с 55%, а от микробусите – с 50%.

общината трудно може да влияе и на нулевите емисии на частните автомобили и микробуси. Това, което може да направи за постигане на целта е при закупуване на общинските автомобили да се предпочитат хибриди или изцяло електрически автомобили.

Емисии поради обезлесяване и земеползване - ЕС се стреми да използва способността на горите да абсорбират въглероден диоксид, за да се намали рискът от климатичните промени. Целта е да бъдат изведени от атмосферата още повече парникови газове. Тук се включва и използването на почви, дървета, растения, биомаса и дървесина. При изпълнението на тази цел община Стамболово може да провежда активна залесителна дейност и да осигури сериозен контрол върху дърводобива в региона, върху увеличаването на земеделските площи и контрола на замърсяванията на почвите.

Проблемът с производството и потреблението на енергия - ЕС също така залага на развитие на чист енергиен сектор. Акцентът се поставя върху увеличаването на дела на енергията от възобновяеми източници до 32% от общото потребление към 2030 г., както и върху създаване на условия за домакинствата да се включат в генерирането на собствена енергия. Освен това ЕС иска да подобри енергийната ефективност и да намали потреблението на енергия с 32,5% до 2030 г. Приети са законодателни изисквания за ефективността на сградите и на домакинските уреди. Целите за дела на енергията от възобновяеми източници и енергийната ефективност към 2030 г. се очаква да бъдат повишени. В изпълнението на тази цел община Стамболово може да се включи активно, като не само разширява обхвата на изградените ВЕИ на територията, но и работи за създаване на енергийно независими сгради и полага всички усилия за икономии на електроенергия и горива. Така ще се подпомогне и изпълнението на целта от 2018 г. за намаляване на енергийното потребление в целия ЕС с 32,5% до 2030 г.

9. Оценка на природните условия и ресурси за устойчиво развитие, според проведено проучване за опазване на околната среда

Природните ресурси са предпоставка за съществуване на хората и условие за наличието на продукти. Природните ресурси са всички обекти, вещества и явления, които се използват пряко или косвено и подпомагат създаването на материални блага, поддържат условията за съществуване на човечеството и повишават качеството на живот.

В настоящия момент човечеството експлоатира 55% от сушата, използва 15% от речните води, горите в света намаляват с около 18 млн. ха, а извличането на руди възлиза на 100 млн. т, металургията произвежда около 800 млн. т метали, а в селското стопанство се използват повече от 500 млн. т минерални торове и около 5 млн. т отровни химични вещества на година. От използваните досега в света 500 хил. химични вещества, около 40 хил. са вредни за човешкото здраве и повече от 12 хил. са силно отровни.

Една четвърт от населението на света живее в индустриализираните страни и годишно потребява 75% от световните ресурси. Потреблението на ресурси в развитите страни отговаря и на техния принос към екологичните проблеми, един от които е генерирането на отпадъци. Колкото по-развита е страната, толкова потреблението в нея е по-високо и битовите отпадъци са повече.

За сравнение - човек в България генерира около 470 кг битови отпадъци на година, докато това количество в Германия е близо 590 кг. Природните ресурси са изчерпаеми и неизчерпаеми. Възобновимите ресурси са например слънчевата светлина, въздухът, вятърът, водата, които са постоянно на разположение и тяхното количество не се влияе чувствително от потреблението от човека. Невъзобновимите ресурси се формират изключително бавно или не се образуват естествено в околната среда. Такива са минералите, изкопаемите горива и за предотвратяване

на тяхното изчерпване е необходимо разделно събиране на отпадъците и рециклиране с цел възстановяване на суровините в тях.

В момента ресурсите се използват в размери, които застрашават шансовете на бъдещите поколения и на развиващите се страни да имат достъп до необходимия им дял от ограничените ресурси. Ако настоящите модели на използване на ресурсите в Европа продължат да се прилагат, влошаването на качеството на околната среда и изчерпването на природните ресурси, както и генерирането на отпадъци ще продължат. Така се появява необходимостта от нов икономически модел и по-конкретно това е ***устойчивото развитие. То е начин на използване на природните ресурси, който цели да задоволи човешките нужди, като същевременно запазва естествения баланс в околната среда, така че тези потребности да могат да бъдат задоволявани както в текущия момент, така и в далечното бъдеще***. Идеята за устойчиво развитие се популяризира като дългосрочна политическа цел от Световната комисия по околна среда и развитие в доклада „Нашето общо бъдеще" пред Генералната асамблея на ООН още през 1987 г. То се дефинира като развитие, което „посреща потребностите на настоящото поколение, без да е в ущърб на възможността бъдещите поколения да посрещнат собствените си нужди".

В началото на 90-те години на XX век, като резултат от Конференцията на ООН по проблемите на околната среда и развитието в Рио де Жанейро е приета Програмата за действие за устойчиво развитие на планетата „Дневен ред 21" с акцент върху постигането на устойчиво развитие.

Основните принципи на устойчивото развитие са следните:

1. да се задоволяват потребностите на съвременното общество без да се лишават бъдещите поколения от възможността и те да задоволяват своите потребности в размери и мащаби не по-малки от сегашните;
2. да се използват пестеливо природните ресурси и бързо да се пристъпва към възстановяване на евентуалното нарушено природно равновесие;
3. да се анализира икономическият ефект от всяка дейност, като се вземат предвид и разходите за възстановяване на загубите нанесени върху околната среда;
4. разходите за ООС от трансграничните замърсявания да се разпределят справедливо между отделните страни, като за това се налага и широко международно сътрудничество.

Устойчиво ползване на възобновяемите природни ресурси в община Стамболово

Устойчивото ползване на възобновяемите природни ресурси в община Стамболово трябва да е една от основните цели на Програмата за опазване на околната среда, като се запазват традиционните форми на поминък, както и се осигуряват условия за развитие на селското стопанство и туризма.

Препоръчително е приоритет да бъде постигането на ***устойчиво ползване на природните ресурси*** чрез развитие на традиционни видове поминък и ползване в хармония с природата и запазване на социалното и културно устройство на местните общности. В тази връзка община Стамболово трябва да:

- подпомага и развива устойчиво горско стопанство, основано на многофункционално стопанисване на горите, съобразно тяхното състояние и статут;
- постигане на устойчиво ползване на ресурсите от стопански ценни диви животни и растения;

- развитие на устойчиво природосъобразно земеделие и животновъдство, при възстановяване и развитие на характерния за територията генофонд;
- развитие на природосъобразен туризъм и рекреационна дейност, съвместими с поддържането на биоразнообразието и ландшафта, с включване на местните общности.

Общината трябва да осигурява оптимални възможности за информиране и подкрепа, чрез разработване на методики, норми и индикатори за подпомагане на местното население в устойчивото ползване на природните продукти и територии, в условията на защитените зони.

Основните природни ресурси на територията на община Стамболово са горският фонд, пасищата и ливадите, водата, пещерите и скалите, дивечът, гъбите, билките, пчелите и др. ***Общината стимулира и организира въвеждането на превантивни мерки за предпазване на горите от пожари, за възстановяването на горските масиви и осъществяване на залесителните дейности с оглед увеличаване площите, използвани по устойчив начин, за преобразуване на нискокачествената изоставена земя в гори, намаляване на почвената ерозия и подобряване на водния баланс. Стреми се към възстановяване на традиционно пасищно животновъдство с толериране на местни породи и регламентирано провеждане на пашата, съгласувано с ДГС и ДПП по отношение на брой и територии за пашуване.***

Ловът на територията се провежда организирано и задоволява личните потребности на ловците и е съпроводен с провеждане на поддържащи и възстановителни дейности.

Билките, гъбите и пчелите са динамичен ресурс, който трябва да се ползва разумно и целево, съобразно годишната природна продуктивност.

Водните ресурси са източник на вода за питейно-битови нужди и местообитание за голямо биологично разнообразие, възможности за спорт.

Пещерите и скалите традиционно се ползват за обучение, спорт и опознаване на скрити и недостъпни природни и културни кътове, и тяхното биологично разнообразие.

В община Стамболово няма обособени зони за устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси, но територията за устойчиво ползване включва горските и земеделските земи, горите, поляните, нелесопригодните площи, скалите, свлачищата и ерозиралите терени, които са допустими за залесяване. Това на практика е доста голяма площ на която може да се организират инициативи за опазване на биоразнообразието, да се развива туризъм и други природосъобразни дейности. Тук влизат и защитените територии и зони в които освен общите законови ограничения, други не се налагат, само се конкретизират нормите за ползване. Тази голяма площ предлага на местното население възможност за екологосъобразен поминък и дългосрочни ползи от устойчиво ползване на природните му ресурси. Нейното разнообразие и по-либерален режим на ползване я прави достъпна за всички посетители.

Отрицателно може да бъде антропогенното влияние при неустойчивото ползване на природните ресурси, при бракониерството на видове от флората и фауната, нерегламентираното изхвърляне на отпадни води и на отпадъци от посетителите, безотговорното поведение на туристите, както и обезпокояването на видовете в техните местообитания.

10.Ресурси и потенциал за устойчиво развитие на територията. Изводи и препоръки.

Разгледана през призмата на природното и културното наследство, територията на община Стамболово представлява истинско богатство от природни дадености, културни следи от различни исторически епохи, разнообразни етноси и култури, което може да се използва ефективно за нейното устойчивото развитие. Природното и културното напластяване на материалното и нематериалното наследство се отразява и в ежедневието на жителите на община Стамболово. От анализа става ясно, че провежданата от община Стамболово политика на опазване и управление на природното и културното наследство, създава нови условия по отношение на:

- Публично-частните партньорства;
- Интегрирането на ресурсите на материалното и нематериалното културно наследство;
- Развитие на местната и регионална публична инфраструктура;
- Насърчаване на читалищата и неправителствените инициативи на местната общност за активно участие в процесите на опазване на природното и културното наследство;
- Развитие на туризма, търговията, услугите и др.

Територията на България се разделя на преобладаващо селски райони, междинни и преобладаващо градски райони. Селските райони заемат почти цялата територия на страната, но произвеждат само 48% от цялото й производство. Общините, които се намират в тях, се нуждаят от нова политика, довеждаща до устойчивото им развитие. Развитието на селските райони и на общините в тях е съпроводено с много проблеми, които трябва да се познават и да се търси тяхното ефективно решаване, за да може качеството на живот на местното население да се подобрява в бъдеще. За целта е необходимо:

- Да се акцентира върху новата роля на земеделието, която се базира на производството на храни и други суровини и повишаване на тяхното качество и екологичност;
- Съхраняване на околната среда и намаляване на отпадъците от страна на земеделските производители, което е нов момент на който трябва да се обръща по-сериозно внимание;
- Създаване и поддържане на атрактивни места за възстановяване и отдих;
- Укрепване и разнообразяване на икономиките на селските райони с растящ акцент върху производството и преработването на земеделски и неземеделски продукти, включително разнообразяване на услугите;
- Създаване и поддържане на високо качество на живот за селското население, включително на хората, които понастоящем са с ниски доходи или живеят при неблагоприятни условия;
- Реализиране на изброените цели по начин, съобразен с опазването на околната среда и с принципите на устойчивото развитие.

Дългосрочното развитие на селските райони изисква да се отчитат специфичните условия и местни ресурси, да се подобряват едновременно всички икономически сектори, да се задоволяват социалните, културните и екологичните потребности на населението, активно да се включват гражданите във формулирането, реализирането и мониторирането на политиката на развитие на селските общини, като се спазва партньорството между публичния сектор, частния сектор и организациите с идеална цел, по-тясно да се обвърже финансирането на селските райони с политиката на тяхното устойчиво развитие.

За да се постигане успех в устойчивото развитие на региона и основно в развитието на община Стамболово е необходимо:

- Да се използват ефективно природните местни дадености и ресурси за развитие на локализираната икономика (производство на стоки и услуги) на територията с цел оптимизиране на средата за хармонизирано развитие на обществото;
- Повишаване на благосъстоянието на населението и осигуряване на бъдещите поколения на благоприятни условия на живот, труд и обитаване;
- Съчетаване на икономическото и социалното развитие;
- Съхраняване и развитие на културните традиции на териториалните общности, на приемственост между поколенията и зачитане на културните различия между етносите;
- Прилагане на съвместни усилия и действия на правителството, местните органи на самоуправление, стопанските субекти и населението за развитие на териториите, особено в селските райони.

Разбирането за устойчиво развитие, все повече се утвърждава в теорията и в практиката като философия на осъзнатото и разумното, което съчетава рационалното и емоционалното, което подобрява средата и създава предпоставки за осигуряване на комфортна среда за бъдещите поколения.

Основните цели на устойчивото развитие могат да се формулират по следния начин:

- Оживяване и подобряване качеството на икономическия растеж;
- Удовлетворяване на основните потребности на хората с хранителни продукти, енергия, вода, потребление и социални услуги, като се опазва чиста околната среда;
- Намаляване на отпадъците и въвеждането на безотпадни технологии в производствените дейности;
- Използване на алтернативните енергийни източници в бита и в производството;
- Подобряване на социалните условия и културната среда в общината;
- Съхраняване и развитие на ресурсната база;
- Въвеждане на контрол върху различните видове рискове в т.ч. и върху екологичния;
- Устойчивост на селищната мрежа;
- По-активно междуобщинско сътрудничество и създаване на условия за устойчиво интегриране на общината в областната, регионалната и националната инфраструктура.

Принципите на политиката за устойчиво развитие, с които трябва да се съобразяваме са следните:

- Балансиране при развитието на икономиката и опазване на естествената среда и местообитанията;
- Взаимно проникване на икономическите, социалните и екологичните измерения на развитието на територията на общината;
- Въвеждане на стопански оборот на природните ресурси при опазване на био-разнообразието и постигане на икономическа, социална и екологична ефективност;
- Справедлива равнопоставеност на социалните групи от населението, осигуряваща условия за взаимодействие и защита на правата на човека, съгласуваност на интересите на индивида и общността;

- Гражданско участие и партньорство на всички равнища; защита на правата на населението и запазването на националната му идентичност, етническа култура, религия, бит и традиции от чужди посегателства и асимилация;
- Отказ от централизирания подход, т.е. решенията да се взимат „отдолу-нагоре“, като се стои най-близо до хората при спазване приоритета на закона и националните интереси;
- Защита на суверенитета на държавата, самоуправлението и независимостта на местната общност.

Устойчивото развитие е процес и условие за осигуряване на системност, приоритетност и ефективност при вземането на управленческите решения посредством включването на местната общност. Ефективното управление изисква: прекъсване и пренасочване на неблагоприятните процеси и тенденции, своевременно отстраняване на диспропорциите и противоречията на територията, производството и живота на хората; запазване, доразвиване и обогатяване на позитивните предложения на местната общност в съответствие с обществените интереси и европейските политики. Налагането на мнението и решенията от страна на управляващите органи увеличават недоволствата сред местното население, нарушават съзиданието и намаляват ефективността от местното развитие.

Препоръки в областта на опазването на околната среда и подобряването на нейното качество:

- Подобряване качеството на въздуха, водата и почвите и предприемане на мерки срещу тяхното замърсяване;
- Опазване на горския фонд и залесяване на проблемните терени;
- Пестеливо използване на местните природни ресурси;
- Съхраняване и обогатяване на биологичното разнообразие;
- Повишаване степента на обществено разбиране за проблемите на околната среда и тяхното решаване чрез създаването на съответни политически, административни структури и процедури, и стимулиране на гражданското участие във всички сфери.

Практиката показва, че най-трудната част от устойчивото развитие на общините е „обличането” на поставените цели и формулирането на приоритетните направления на развитие в конкретни действия, в определени срокове, с конкретни отговорници и постигането на конкретни очаквани резултати. Такива планове за действие се разработват за всяка отделна сфера на социално-икономическия живот на общината. Те следва да се представят в единна структура включваща:

- Набор от действия на общинската администрация, на физическите и юридическите лица, на институционализираните структури и на неинституционализираните формации за постигането на съответната стратегическа задача;
- Очакваните преки резултати от планираните действия и страничните ефекти от тях;
- Сроковете за реализация на предвидените действия;
- Отговорниците и изпълнителите;
- Необходимите финансови, човешки и други ресурси и източници за тяхното осигуряване.

Препоръчително е планът на действие да се развива в таблична форма със следното съдържание:

- Стратегическа задача (цел), в т.ч. и подцели;
- Действия (дейности), насочени към реализацията на стратегическата цел (подцели);
- Срок за реализация (за изпълнение на дейността);
- Отговорници;
- Необходими средства и източници за финансиране.

РАЗДЕЛ VI. Анализ на административния капацитет на общинската администрация за реализация на дейностите за устойчиво развитие

1. Общинско управление, общинска собственост, опазване на обществения ред и сигурност

През последните години местите администрации са изправени пред редица предизвикателства – от една страна фискалните ограничения, резултат от влошената икономическа обстановка, особено след пандемията от COVID 19, войната в Украйна и последвалата я енергийна криза, което увеличава разходите и налага строги икономии, а от друга страна търсенето на повече и с по-добро качество социални и административни услуги от страна на гражданите нараства. Гражданите имат все по-големи очаквания към местната власт, свързани с осигуряване на по-качествени услуги и обслужване, повече публичен контрол върху тяхната дейност, подкрепа на най-нуждаещите се в условия на криза и гарантиране на по-висок стандарт на живот. Постигането на нужния баланс е трудна задача, която изисква мобилизиране на съществуващия граждански, политически и административен потенциал, без което изпълнението на новите местни политики не може да бъде реализирано.

Административният капацитет на общината зависи главно от: финансовите ресурси, от местните и регионални политики и от тяхното изпълнение, от броя и качеството на общинската администрация, от партньорствата, водещи до подобряване на техническата инфраструктура, подобряване на професионализма и повишаване на информираността и подготовката на общинските служители за прилагане на принципите на добро управление.

Анализът на финансовото състояние на община Стамболово е задължителен елемент от анализа и всяко планиране на административната дейност. Само така ще може адекватно да се използва административният капацитет, защото планирането включва в себе си предвиждането на действия, които трябва да бъдат обезпечени финансово. Този анализ се извършва на база на данните от баланса, отчета за приходите и разходите и отчета за капитала.

Собствените приходи са това перо в общинския бюджет, с което общината с решение на Общинския съвет определя политиката си в сферата на местните дейности, които не са делегирана държавна дейност, осигурява издръжката на администрацията, дейностите по благоустрояването - поддържането на ВиК мрежата в населените места, обновяването и организацията на сметосъбирането и сметоизвозването в населените места, разходите за уличното осветление, поддържане на общинската пътна мрежа и изграждането на нови пътища, субсидираната численост в ЦДГ и допълнителната численост в администрацията /специалисти в кметства, охрана на земеделска продукция, улично осветление и др./ Това са и приходите с които общината финансира собствените си проекти за реконструкция, ремонт и рехабилитация на сгради, оборудване, пътища и др.

Бюджетните взаимоотношения между Държавния бюджет и общинските бюджети се определят със Закона за държавният бюджет на Република България. За всяка бюджетна година средствата се предоставят под формата на субсидии – обща допълваща, обща изравнителна, целева субсидия за капиталови разходи и държавен трансфер по ЗОДФЛ.

Всяка от субсидиите е предназначена за финансиране на отделни дейности.

Държавният трансфер по ЗОДФЛ обезпечава делегираните от държавата дейности. Общата изравнителна субсидия е за финансиране на местни дейности - издръжка ОбА, ЦДГ и други.

Субсидиите за читалищата и за юридическите лица с нестопанска цел, също се получават чрез общината от Държавния бюджет и също се разпределят със Закона за държавният бюджет на Република България. В малките населени места това са почти единствените средства, които се

отпускат за развитие на някакви културни, спортни и обучителни дейности. Община Стамболово има 10 читалища и отпусканите средства са крайно недостатъчни за осъществяването на активна културна дейност.

Приходите от трансфери по бюджета на общината са целеви. Насочени са за обезпечаване на някои бюджетни дейности – снегопочистване на четвъртокласна пътна мрежа, основен ремонт на четвъртокласна пътна мрежа и за програмите по временна заетост. Част от тях не се включват в първоначалната рамка на бюджета.

От следващата таблица е видно, че собствените приходи /данъчни и неданъчни/ по години за периода от 2014 до 2021 година са нараснали. От 813 622 през 2014 г. на 1 624 478 лева през 2021 г. В същото време те са намалели спрямо 2013 г, когато са били в размер на 3 244 429 лева. Посочените данни показват известна динамика през по-далечните години и сравнителна устойчивост в събирането на собствените приходи през последните години, когато те плавно се повишават.

Таблица№ 73. Изпълнение на бюджетните приходи по години

Година/ Наименование	2014г.	2015г.	2016г.	2017г.	2018г.	2019г.	2020г.	2021г.
1.Собствени приходи	813622	1037298	1471838	1047921	1713853	1500201	499207	1624478
-данъчни	218459	218976	280656	262096	360243	335279	508892	387593
-неданъчни	595163	818322	1191182	785825	1353610	1161632	79076	1235185
2. Субсидии от Центр. бюджет	4513910	3450600	4585537				814494	6486158
- обща	2320189	2412888	2618813	2841991	3122389	3535009	213772	4756944
-изравнителни	380300	385700	429300	984440	540300	685800	00000	822400
преотстъпени задължения по ЗОДФЛ	653656	217576	205725		1344519			
-усвояване на субсидията за социална помощ								
-целева субсидия за капитални разходи	1159765	445700	1331699	489730	630700	704200	801198	907000
Възстановителен трансфер		-11264		-31	-12890	-10947	-476	-186
3.Трансфери							74531	430400
Общо приходи	5499535910522	4484750	854225138696	-171835893270	1413077848045	1128587143908	7866640	9061936

Източник: Община Стамболово

Приходната част се оформя от собствените приходи на общината и преотстъпени на общината държавни приходи, както и субсидии и субвенции от републиканския бюджет.

Собствените приходи на общината се формират от местни данъци и такси, приходи от предоставяне на концесии, глоби и имуществени санкции, лихви, наеми и др. собствени приходи.

Субсидиите от държавния бюджет биват два вида 1) - общите субсидии, определени по обективни критерии, утвърдени със Закона за Републиканския Бюджет за съответната година; 2) - това са целевите субсидии - средства от републиканския бюджет, предоставени за конкретния случай за придобиване на дълготрайни материални активи, или за изпълнение на регионални програми и проекти с национално значение. Субвенциите от своя страна - това са суми, предоставени целево от държавния бюджет, под определени условия. Условно приходите на общинския бюджет могат да се разделят в 2 групи - собствени и привлечени. Привлечените - това са преотстъпени държавни приходи. Всички приходи в общинския

бюджет с изключение на целевите субсидии и субвенциите могат да се ползват за покриване на разходи, одобрени с бюджета на общината от ОС.

Таблица№ 74. Видове собствени приходи по години

Наименование на приходите	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020г.	2021г.
Собствени приходи в т.ч.	813622	1037298	1471838	1047921	1713853	1500201	501 736	1624478
I Данъчни в т.ч.	**218459**	**218976**	**280656**	**262096**	**360243**	**335279**	**508892**	**387593**
- окончателен год.патентен данък	7771	6777	5568	7204	7077	6896	4180	4103
- данък за общините								
- данък печалба								
-имуществени данъци в т.ч.	210688	212199	275088	254832	353166	328383		
- данък върху недвижимите имоти	62710	60372	89622	56550	105754	72803	108496	90206
- данък върху превозни средства	100598	103262	126940	155761	172575	195039	211961	229441
- данък върху придобити имоти от дарения	45707	46783	57200	41031	72873	57926	181279	61856
- пътен данък								
- туристически данък	2633	1582	1326	1550	1782	2615	2976	1987
II Неданъчни в т.ч.	**595163**	**818322**	**1191182**	**785825**	**1353610**	**1161632**	**1046619**	**1348360**
-приходи от собственост	280394	400321	851834	404407	951602	754248	464972	877839
-общински такси	252773	266063	376454	234384	451361	335440	410059	379214
-глоби и санкции	13564	14691	36251	15741	50455	28091	46965	22078
Други неданъчни приходи	6009	39710	4451	14145	7561	34066	46005	64899
• от спонсорство и дарения	887971600	1532012000	284172500	1161252000	310612000	826773290	67379 11239	26301700
Други	-48114	-51004	-126094	-977	46998 -187428			

Източник: Община Стамболово

Имуществените данъци са се повишили от 210 688 лв. през 2014 г. на 328 383 лв. през 2019 г., което регистрира една повишена активност от страна на гражданите и Общинската администрация. За 2020 и 2021 г. липсват данни. Почти двойно е повишена и събираемостта на данъка върху превозни средства и данъка върху недвижимите имоти. Неданъчните приходи обаче са скочили доста сериозно през периода от 595 163 лв. на 1 348 360 лв., което говори не само за събиране на голям брой платени такси, но и за приходи от продадена дървесина, които решават част от финансовите проблеми на общината.

За анализирания период (от 2014г. до 2021 г. вкл.) се забелязват следните тенденции:

- Стабилен тренд на нарастване на собствените приходи през изследвания период с изключение на 2020 г.;
- Трансферите отразяват средствата, които община Стамболово е получила извън обичайните си източници на приходи. Тук се включват средствата от Европейския съюз по спечелени от общината проекти, както и получени временни безлихвени заеми.

Разходите на местните бюджети са част от финансовите ресурси, които държавата насочва за развитие на местното стопанство, жилищното строителство и комплексното обслужване на населението. Чрез тях се задоволяват основни регионални потребности от местни публични блага. Те са свързани преди всичко с производството на стоки и услуги и с повишаване на социално-културното равнище на населението. В разходната част на общинския бюджет се

предвиждат бюджетни кредити за здравни, социални, образователни (за всички сфери на обществения живот).

В община Стамболово се очертават тенденции на увеличаване дела на разходите за управление, образование, социално осигуряване и грижи и за икономически дейности. В образованието както и за отбрана и сигурност през последните 2 години разходите се увеличават рязко. Значително се свиват разходите за култура, физкултура и здравеопазване. Това е резултат на отпадане на някои разходни отговорности на общините и намаляване на субсидиите, което влошава като цяло финансовата обезпеченост на тези толкова важни сфери, определящи качеството на живот на територията.

Таблица№ 75. Изпълнение на видовете разходи по години

Години/ Показатели	2014г.	2015г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021г.
Управление	1286247	1328006	1360444	1677680	1892861	1588701	1395724	2188011
Отбрана и сигурност	47615	47526	54324	55833	70002	111899	448260	461370
Образование	1968722	1866828	2030746	2242175	2403846	2570285	2750232	3490770
Здравеопазване	85389	29929	28358	198505	237383	44645	58790	65577
Социално осигуряване и грижи	116099	113838	75928	87536	280031	368579	472737	593738
ЖСТР	701554	287679	943817	1000742	1091274	906246	1753976	1237179
Икономическа дейност и услуги	1351297	684518	543425	543765	1647737	1438772	827700	879442
Култура и физкултура	308005	126424	101654	87034	224911	114778	159221	145849
Общо разходи	**5910522**	**4484750**	**5138696**	**5893270**	**7848045**	**7143908**	**7866640**	**9061936**

Източник: Община Стамболово

Анализът на разходите на Община Стамболово показва устойчивост в размера на разходите по отношение на заплатите и на другите възнаграждения, осигуровките, разходите за лихви, субсидиите и социалните разходи, и стипендиите до 2017 г. след което те бързо нарастват особено през 2021 г.

В инвестиционните разходи се включват всички разходи, които общината прави за придобиване на ДМА. Тези разходи са направени със средства от ЕС (Трансфери) за финансиране на инфраструктурните проекти на територията на Общината. За съжаление същите намаляват през 2019 и особено през 2021 г.

Таблица№ 76. Видове текущи разходи по години

Видове разходи	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020г.	2021г.
1.Текущи разходи в това ч.								
• заплати и социални осигуровки и други плащания	2221488	2402877	2673103	2640627	3390635	4032765	4284565	5417340
- веществена издръжка	1588897	1463336	1489813	1385638	2123357	1158363	1212068	2050879
- трансферни плащания	111331	95858	100084	77130	99300	113366	122642	157575
- стипендии	4976	8045	5995	15500	10576	10270	4326	12902
• обезщетения и помощи	14432	16565	16126	14563	16172	18870	14420	24283
2.Инвестиционни разходи	1969398	498069	853575	1759812	2208005	1810274	2228619	1398957
Всичко разходи	**5910522**	**4484750**	**5138696**	**5893270**	**7848045**	**7143908**	**7866640**	**9061936**

Източник: Община Стамболово

Оценката на финансовото състояние на общината се измерва сравнително най-точно с балансираността на нейния бюджет, т.е. чрез степента на съответствие между разходите за предоставяне на услугите и наличните приходи.

Общинските разходи и приходи по бюджета на Община Стамболово по години са както следва:

Таблица№ 77. Приходи и разходи по години

№	Година	Приходи	Разходи
1.	2014	5 910 522	5 910 522
2.	2015		4 484 750
3.	2016	5 138 696	5 138 696
4.	2017	5 893 270	5 893 270
5.	2018	7 848 045	7 848 045
6.	2019	7 143 908	7 143 908
7.	2020	7 866 640	7 866 640
8.	2021	9 061 936	9 061 936

Източник: Община Стамболово

От представените данни по години става ясно, че общината няма регистриран излишък или дефицит, което означава, че бюджета е балансиран.

Местните политики не трябва да се изчерпват със субсидираните от държавата дейности. Идентифицираните проблеми от местно значение обикновено следват източниците на финансиране, а не обратно, както би следвало да бъде. Анализът на ситуацията показва необходимост от намирането на ефективни лостове за тяхната координация не само на местно, но и на областно равнище.

Включването на териториален компонент в обхвата на секторните политики за развитие, ще създаде условия за провеждането на ефективна регионална политика. Основен проблем в управлението е, че голяма част от стратегическите документи не са финансово и ресурсно обезпечени. Необходими са систематични усилия и целенасочени интервенции в публичните финанси, които да отчитат тези проблеми, за да се обезпечи доброто управление на местно ниво. Цялостното трансформиране на бюджетната система към модел на бюджетиране, ориентиран към резултатите е свързано с решаването на поредица от ключови задачи, които са и основни елементи на процеса на бюджетните промени.

Подобряване на качеството на предоставяните услуги на гражданите и бизнеса чрез повишаване на административния капацитет на община Стамболово се извършва през периода чрез:

- Повишаване на квалификацията на служителите в община Стамболово в сферата на тяхната компетентност;
- Подобряване на качеството на работа на служителите, чрез подходящи обучения;
- Повишаване на компетенциите на общинската администрация за ефективно изпълнение на задълженията им.

Какви обучения по години са извършени може да се види от следващата таблица.

Таблица № 78. Обучения на служители от община Стамболово в периода 2014-2021г.

ГОДИНА	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
брой обучения	**4**	**21**	**14**	**17**	**15**	**18**	**14**	**10**
от тях								
онлайн	0	0	0	2	5	11	13	10
по проекти	4	9	0	0	0	0	0	0
брой обучени	**46**	**169**	**24**	**42**	**47**	**39**	**47**	**23**
от тях								
онлайн	0	0	0	9	28	27	45	23
по проекти	46	140	0	0	0	0	0	0

Източник: Община Стамболово

Тези обучения през 2014 г. и 2015 г. са извършени по проект, финансиран от ОПАК 2007-2013 г. и последващи обучения, които са финансирани от различни организации и по различни други проекти. Най-активна обучителна дейност общината е извършила през 2015 г., което показва едно сериозно отношение на местното ръководство към възможностите за подобряване на квалификацията и подготовката на общинските служители и главно с помощта на реализирания проект по ОПАК.

Продължаването на процеса на модернизиране на административната дейност изисква целенасочени усилия за създаване на условия за прилагане на предвиденото в законодателството професионално и служебно развитие на служителите в администрацията и формиране на нова административна култура, ориентирана към нуждите на местната общност.

Заеманите различни работни места в Общинската администрация изискват различна тематична подготовка, която е предвидена в проведените обучения на общинските служители. Програмите на обученията включват актуална информация и практически съвети по ключови въпроси за оптимизацията на общинските административни структури, вътрешните правила за дейността на структурите, алтернативните възможности за преодоляване на дефицита на кадри и средства в администрациите, актуални промени в нормативната уредба и въпроси, свързани с електронизацията на управлението.

Броят на обучените и областите на дейност могат да бъдат проследени в следващата таблица.

Таблица № 79. Обучения по области на дейност

Години	2014 г.		2015 г.		2016 г.		2017 г.		2018 г.		2019 г.		2020 г.		2021 г.	
По области на дейност	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**	**Бр. обучения**	**Бр. обучени**
Административна дейност	1	4	2	30	3	5	3	6	3	11	2	5	3	8	1	1
Човешки ресурси	0	0	1	1	1	1	1	2	0	0	2	4	1	2	1	3
Финанси	0	0	7	14	2	4	2	4	1	1	2	4	0	0	1	4
Управление на организацията	1	4	4	35	3	6	2	6	5	17	4	10	4	15	0	0
Лични компетенции	1	3	4	70	3	6	2	8	1	1	1	1	1	2	1	4
Прилагане на ЗОП	0	0	0	0	1	1	2	2	2	7	4	9	1	1	0	0
Информ. и електр. услуги	0	0	1	15	0	0	3	11	1	8	2	4	2	3	5	8
Други	1	35	2	4	1	1	2	3	2	2	1	2	2	16	1	3
ОБЩО	**4**	**46**	**21**	**169**	**14**	**24**	**17**	**42**	**15**	**47**	**18**	**39**	**14**	**47**	**10**	**23**

Източник: Община Стамболово

От горната таблица става ясно, че обученията са разнообразни и покриват основните проблеми свързани с качеството на административното обслужване. Акцентът е бил поставян главно върху административните дейности и личните компетентности. Не са пренебрегнати и въпросите свързани с управлението на финансите, ЗОП и човешките ресурси, но в този случай обхватът се отнася само за специалистите ангажирани пряко с този вид дейности, а не за по-голям брой служители.

При изпълнение на проекти финансирани от ОПАК 2007-2013 г. и ОП „Добро управление“ 2014-2020 г. се обхваща по-голям брой представители на общината, като се акцентира главно върху информираността и качеството на обслужване на гражданите.

В съвременното общество местната администрация е изправена пред няколко основни задачи: да предоставя качествени услуги с по-малко ресурси; да адаптира своята работа към нов тип общество - основано на информационните технологии; да подобрява бизнес средата и да осигурява по-добри услуги на гражданите и бизнеса в подкрепа на тяхното развитие. Доброто

управление води до взаимно уважение и по-висока ангажираност, което неминуемо подобрява качеството на административните услуги, а това се осигурява главно с обучение.

В следващата таблица може да се видят и конкретните тематични области по които са организирани обученията, както и броя на обучените по проект: „Повишаване капацитета на служителите на община Стамболово и подобряване ефективността им на работа“.

Таблица № 80. Обучения по проекти

№	„Повишаване капацитета на служителите на община Стамболово и подобряване ефективността им на работа“, Договор № М13-22-102/ 01.08.2014 г. по ОПАК, теми:	Участници	Брой обучени	Година
1.	Комуникативни и презентационни умения.	служители и кметове	15	2015
2.	Търсене на информация в Интернет и сигурност на информацията, етика на общуване с електронни средства	служители и кметове	20	2015
3.	Привличане на инвестиции за устойчиво развитие	служители и кметове	15	2015
4.	Работа с електронно подписани документи и електронен подпис	служители и кметове	20	2015
5.	Ефективно общуване и обслужване на специфични групи граждани	служители и кметове	25	2015
6.	MS Excel	служители	15	2015
7.	MS Access	служители	15	2015
9.	в ИПА - Прилагане на закона за защита на личните данни	служители	9	2015
10.	в ИПА - Как да мотивираме ефективната работа на служителите	служители	6	2015
11.	в ИПА - Как да мотивираме ефективната работа на служителите	служители	4	2014
12.	в ИПА - Административни разпоредби в прилагане на семейния кодекс	служители	4	2014
13.	в ИПА - Прилагане на закона за защита на личните данни	служители	3	2014
	ОБЩО:		**151**	

Източник: Община Стамболово

След 2015 г. се забелязва едни спад в обучителните дейности предназначени за специалистите от Общинската администрация, въпреки организираните през периода от НСОРБ и ИПА обучителни инициативи.

Голямата отговорност за превръщането на една община в учеща, се пада най-вече на нейните лидери и преди всичко това е задача, която кметът и председателят на Общинския съвет трябва да решават. Тук е важна и ролята на осигуряващите професионалното обучение институции. Самите служители могат да направят сравнително малко за промяната на организационната култура или за промяната на работните процеси. От лидерите и от професионалните организации се очаква да изграждат организационна култура, която да подкрепя ученето, да внедряват механизми и средства за събиране на информация, да осигуряват време за размисъл, да събират хората да обсъждат заедно, да стимулират различните виждания, да проблематизират имплицитните допускания, да подтикват към иновативно мислене и да не се колебаят да въвеждат необходимите промени.

Недоброто финансово състояние и платените обучителни курсове са били препятствие за една част от общинските специалисти да подобрят квалификацията си в областта в която изпълняват своите професионални знания и умения. За това пък обученията свързани с реализацията на различни проекти са доминиращи, но те касаят повече не конкретната работа на общинската администрация, а разширяване обхвата на тяхната информираност и ангажираност с местната общност и с нейните проблеми.

Табл. № 81. Обучения по проекти

№	Подмярка 19.1 „Помощ за подготвителни дейности“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г. о темите:	Участници	Брой	Година
1	ВОМР и неговото приложение в селските райони	служители, общ. съветници, предприемачи, земеделски производители, граждани	45	2017
2.	Публични мерки включени в СВОМР на МИГ Стамболово-Кърджали 54	служители, общ. съветници, граждани, представители на НПО	38	2017
3.	Частни мерки включени в СВОМР на МИГ Стамболово-Кърджали 54	предприемачи, земеделски производители, граждани	52	2017
№	**Подмярка *19.4* „Текущи разходи и популяризиране на стратегия за водено от общностите местно развитие“ от Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г. теми:**	**Участници**	**Брой**	**Година**
1	Разработване на проекти	служители, общ. съветници, представители на НПО	35	2019
2	Управление на проекти	служители, общ. съветници, представители на НПО	32	2019
3	Работа в ИСУН	служители, общ. съветници, представители на НПО	28	2019
№	**ОП „Добро управление“, теми:**	**Участници**	**Брой**	**Година**
1.	„Форми на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на местни политики“	служители, общ. съветници и граждани	50	2020
	ВОМР, Текущи дейности	**Участници**	**Брой**	**Година**
1.	Работа в ИСУН	Бенефициенти по програмите и граждани	12	2021,2022
2.	Управление на проекти	Бенефициенти по програмите и граждани	23	2020,2021
3.	Кандидатстване с проекти по ПРСР	Потенциални бенефициенти	25	2019,2020
4.	Финансово управление на проекти	Бенефициенти и потенциални бенефициенти по програмите и граждани	21	2019
4.	Изграждане на партньорства и управление на НПО	Представители на НПО	14	2021
		ОБЩО:	**375**	

Източник: Община Стамболово

Проведените обучения през периода доведоха до следните резултати:

- ✓ Повишиха се професионалните компетенции на служителите в община Стамболово по отношение на управление на проектите и работата в партньорство;
- ✓ Създадоха се условия за ефективно изпълнение на служебните задължения;
- ✓ Подобри се качеството на предоставяните от община Стамболово услуги;
- ✓ Създадени бяха условия за безпроблемно ползване на предоставяните от община Стамболово услуги от представителите на всички социални групи.

Подобрената работа на общинска администрация – Стамболово е резултат от оптимизираните функции на общинската администрация за постигане на по-голяма ефективност чрез подобряване на организацията и работните процеси. Така е подобрено и качеството на

предоставяните от община Стамболово услуги. В следващата таблица може да се проследи броят на обслужените граждани по години и по видове услуги.

Табл. № 82. Справка на предоставените услуги от Общинска администрация за периода 2015-2021 г.

№ п	Години/Услуги	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Общо
1	Технически услуги /ТУ/	567	646	494	588	598	526	572	3991
2	Административни услуги	3759	3505	3364	4235	3508	3128	3197	24696
2.1.	*АУ по гражданска регистрация*	*1792*	*1499*	*1554*	*1783*	*1784*	*1685*	*1796*	*11893*
2.2	*АУ по местни данъци и*	*1576*	*1496*	*1359*	*1949*	*1234*	*1073*	*1085*	*9772*
2.3.	*АУ за осигурителен стаж и доход*	*109*	*84*	*108*	*128*	*188*	*127*	*121*	*865*
2.4.	*АУ по земеделие и гори*	*136*	*219*	*151*	*179*	*131*	*29*	*48*	*893*
2.5	*АУ със социална*	*19*	*23*	*25*	*56*	*37*	*30*	*29*	*219*
2.6	*Други АУ*	*127*	*184*	*167*	*140*	*134*	***184***	***118***	***1054***
3.	Нотариални услуги	458	252	205	242	208	**169**	**172**	**1706**
	Общо по години	**8543**	**7908**	**7427**	**9300**	**7822**	**6951**	**7138**	**55089**

Източник: Община Стамболово

От представените данни е видно, че броят на услугите не се е променил съществено през годините. Подобрило се е качеството и сроковете за изпълнение на дадената услуга.

Подобреният административен и професионален капацитет на общинските служители като информираност, професионална компетентност и комуникация, както в рамките на общината, така и при обслужването на граждани, бизнес и институции, създават предпоставки за успешното изпълнение както на ПИРО, така и на секторните общински политики, осигуряващи устойчивото развитие на общината.

Административните услуги на територията на община Стамболово са представени от кметствата във всички населени места, както и от общинските администрации; от полицаите от Районно управление Хасково и служителите на Участък за пожарна безопасност и защита на населението, намиращ се в с. Долно Ботево.

Важно значение за спокойствието на гражданите на територията има състоянието на битовата престъпност и противообществените прояви. За отбелязване е, че на този етап те са сравнително малко и не нарастват през последните години. Така например противообществените прояви и престъпленията извършвани от малолетни и непълнолетни са следните:

- през 2014 г. те са 16 на брой;
- през 2015 г. – 6 на брой;
- през 2016 г. – 2 на брой;
- през 2017 г. – 3 на брой;
- през 2018 г. – 3 на брой и
- през 2019 г. – 1 на брой.

Това са обикновено: кражби**,** унищожаване или повреждане на имущество, причиняване на телесна повреда и др.

Липсата на престъпления създават една добра среда и спокойна обстановка за местното население, което привлича и нови жители на територията.

2.Административен капацитет за изграждане на партньорства и взаимодействие с гражданското общество

В процеса на вземане на решения в областта на местните политики има няколко момента, в които взаимодействието между общината и гражданското общество има изразена добавена стойност: определяне на дневния ред, разработване на политиката, вземане на решения, прилагане на политиката, мониторинг и преформулиране на политиката. Всеки един от тези етапи предлага възможности за взаимодействие между управлението и гражданския сектор, който макар и не систематично е използван в някаква степен от местната власт до този момент. Необходимо е обаче тези процеси да се познават добре и да се включат систематично при изграждане на партньорствата за подобряване на местните политики за устойчиво развитие на територията. Ето какви са и основните стъпки, които трябва да се спазват при планиране и изпълнение на местните политики:

- **Определяне на дневния ред** Инициативата за предприемане на политика може да бъде резултат от проведена кампания на гражданска организация в защита на колективен интерес. Приносът на гражданския сектор в тази ситуация има няколко измерения: ***застъпничество***: повдигат се въпроси, проблеми и нужди на конкретни групи или се поставя в дневния ред на управлението обществен интерес, който все още не е обхванат от законодателството или друг политически документ, инструмент или мерки; ***информиране и привличане на вниманието***: гражданските организации споделят своите знания и опит с властите, включват и представляват свои членове и групи хора; изслушват, реагират, информират; ***експертиза и съвети***: експерти от гражданския сектор, които притежават специфично знание по конкретни теми, осигуряват изследвания и анализи за идентифициране на текущи и бъдещи нужди в обществото и определят важните перспективи; ***иновации***: разработват се нови решения и подходи и се прилагат експериментално; ***предоставяне на услуги***: създават се алтернативни услуги или се въвеждат такива, които не са съществували до момента, които да обслужват конкретни групи.

  Полезните инструменти и механизми за прилагане на формите на участие на етапа на определяне на дневния ред на обществото са: информиране, консултиране, диалог и партньорство.

- **Разработване на политика** Община Стамболово разполага с утвърдени процедури на разработване на местните политики. На този етап гражданските организации са привличани основно за идентифициране на проблемите, за предлагане на решения и за осигуряване на доказателства за предпочитаните предложения.

  Отговорността на местното управление за постигане на ефективност на участието на този етап включва предоставяне на навременна и изчерпателна информация за протичащите процеси на консултиране, спазване на минимални стандарти (като ясни цели, правила за участие, срокове, лица за контакт и т.н.), покана към всички потенциални заинтересовани страни и организиране на отворени срещи, осигуряване на адекватни срокове и средства за консултиране, и активно участие на представителите на управлението.

- **Вземане на решения** Принцип на доброто управление е проектите на наредби, решения, правилници и политики да бъдат отворени за участието и приноса на гражданското общество. Преди да бъде взето решението, управлението трябва да отчете различните гледни точки и мнения. На този етап консултациите са ключови за вземане на балансирани решения, като окончателният избор е на управляващите.

Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва разпространение на информация за политики, които са в процес на решаване, прилагане на процедури за съвместно вземане на решения (където е приложимо), осигуряване на възможности и подкрепа за активно гражданско участие, отчитане на мненията и приноса и осигуряване на обратна връзка.

- **Изпълнение на политики** Голяма част от гражданските организации са най-активни на този етап, като предоставят услуги и/или изпълняват проекти. Този етап е ключов за постигане на предвидените резултати, затова достъпът до ясна и прозрачна информация относно очакванията, възможностите и активното партньорство между страните е определящо условие за успеха.

  Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва информиране за начините на изпълнение на политиката и утвърдените правила, процедурите за обществени поръчки, насоките за изпълнение на проекти, осигуряване на възможности за участие на гражданското общество в прилагането и откликване на специфичните нужди, произтичащи от обстоятелствата, свързани с изпълнението на политиката.

- **Мониторинг** На този етап ролята на гражданските организации е да наблюдават и оценяват резултатите от политиката. Наблюдението изисква наличие на система, която по предварително зададени критерии да установи дали политиката постига определената цел.

  Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва предоставяне на информация за хода на изпълнение на политиката, за постигнатите резултати и отговори на конкретни въпроси, повдигнати от гражданското общество.

- **Преформулиране** Знанието, придобито от оценяване на изпълнението на политиката, съчетано с променящите се нужди на обществото често изискват преформулиране на разработените политики. То трябва да се основава на достъп до информация и възможности за диалог. Преформулирането е резултат от настъпили промени в средата и изисква стартирането на нов цикъл на вземане на решение.

  Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва предоставяне на информация, позволяваща преглед на политиката и необходимостта от промени, осигуряване на ясни, отворени и достъпни процеси за участие и отговор на приноса на гражданските организации.

Как се изгражда капацитет за гражданско участие?

За да има ефективно партньорство трябва да се познават основните механизми изграждащи партньорствата и тяхното приложение в практиката. Познати са редица инструменти и механизми, прилагани в цяла Европа, които осигуряват всеобща подкрепа за участие на гражданския сектор във вземането на решения и които община Стамболово трябва да познава и да се съобразява изцяло. Това са:

- **Е-участие** Електронните инструменти предлагат огромен потенциал за подобряване на демократичната практика и участието в организираното гражданско общество. Те имат голям принос за прозрачността, отчетността и отзивчивостта на институциите, за по-голямо ангажиране на гражданите, за включването им в демократичния процес и за повишаване на неговата достъпност. За да може този потенциал да бъде реализиран в максимална степен, е-инструментите трябва да бъдат интегрирани от всички участници в процеса на текущо информиране на заинтересованите страни и

в процеса на вземане на решения: властите трябва да направят възможно участието посредством тяхното използване, а гражданското общество трябва да ги приложи ефективно в практиката;

- **Структури за сътрудничество между НПО и управлението** Много общини са създали координиращи органи за подпомагане на взаимоотношенията между гражданите и местните власти. Такива са: ***лице за контакт*** за гражданското общество, което да поддържа постоянна връзка с гражданските структури; съвместни структури от рода на ***комисии, работни групи, експертни съвети и други консултативни органи (постоянни или ad hoc) или коалиции от граждански организации***, в които участват заинтересованите страни, кумулират ресурси и разработват общи позиции. В община Стамболово има лице за контакт. По настоящия проект ще се изгради комисия за устойчиво развитие.
- **Рамкови документи за сътрудничество между НПО и управляващите** В много общини се сключват рамкови споразумения за определяне на роли, отговорности, процедури и инициативи за сътрудничество. Тези документи поставят ясна основа на взаимодействието и така улесняват диалога и взаимното разбирателство между местната власт и гражданското общество. По настоящия проект се предвижда разработването на примерни документи за партньорство.

В зависимост от степента, в която гражданите и техните организации са включени в процеса на вземане на решения, практиката е установила четири основни нива на гражданско участие: информиране, консултиране, диалог и партньорство.

Партньорството е най-висшата форма на гражданско участие и се основава на споделени цели, отговорности и ресурси за постигане на съвместно договорени резултати. Регламентираните форми за партньорство между публичните власти и гражданския сектор включват участие в консултативни органи, съвместно вземане на решения, съвместно изпълнение на определени мерки на политиките и др.

Община Стамболово има добър капацитет за създаване и поддържане на партньорски взаимоотношения, тъй като в общината работят общо 113 човека, от тях 77 са заети с държавни дейности, а 36 броя с местни дейности. Подробната структура на Общинската администрация е посочена в Приложение 1 на анализа.

За изграждане на капацитета на гражданските структури специално внимание трябва да се обърне на разширяване на възможностите за гражданско участие, при които инициативата за включване в управленския процес е на самите граждани или на гражданските им организации. ***Правото на инициатива от страна на гражданите и гражданските организации*** е регламентирано както в националното законодателство, така и в Договорите за Европейския съюз. Формите за реализация на това право включват националната и европейската гражданска инициатива и представяне на предложения, петиции, включително за промени в местната, националната или в европейската нормативна уредба и др. Такива инициативи не са познати на територията на община Стамболово, тъй като изискват голяма организация, която на практика е малко вероятна.

Възможностите за ***пряко участие на гражданите при осъществяването на държавната власт и местното самоуправление*** са определени в Конституцията на Република България. Формите за реализация на това право включват инициативи за провеждане на национални и местни референдуми, общо събрание на населението и др.

Гражданското участие е начин за пряко изразяване на мнението на гражданите при вземането на управленските решения. То носи редица ползи, сред които информиране на обществото и

събиране на идеи по обществено важни въпроси, генериране на обществена подкрепа, на дух на сътрудничество и доверие между управляващи и управлявани.

Принципите на прякото участие на гражданите в управлението са определени като свободно изразяване на волята; общо, равно и пряко (обн., ДВ, бр. 55 от 2000 г., последни промени бр. 77 от 2018 г., в сила от 1.01.2019 г., обн., ДВ, бр. 44 от 2009 г., последни промени бр. 56 от 2015 г., в сила от 24.07.2015 г.) участие с тайно гласуване; равен достъп до информация по поставения за решаване въпрос и еднакви условия за представяне на различните становища.

Други форми на гражданско участие са:

- подаването на предложения за усъвършенстване на законодателството от юридически лица и граждани, регламентирана в чл. 18 от ЗНА;
- възможността за подаване на предложения и сигнали на граждани по реда на Глава осма "Предложения и сигнали" от АПК;
- инициативата избор на кметски съветници по чл. 37в от ЗМСМА.

При разработването на публични политики особено важно е да се взема под внимание възможността гражданите и юридическите лица да внасят писмени предложения и становища и в комисиите на Общинския съвет за приемане на нормативни актове, стратегически или други важни за местното развитие документи. В този случай трябва да се вземат под внимание всички нормативни изисквания с които трябва да се съобразява местната власт[40].

[40] Производството по разглеждане на всяко едно предложение се открива с неговото регистриране в общината. Органът, до когото е отправено предложението, е длъжен да го разгледа в установените срокове и мотивирано да се произнесе по него. Решението по предложението се взема, след като се изясни случаят и се обсъди със съответните заинтересовани лица, най-късно два месеца след неговото постъпване, като се съобщава в 7-дневен срок на подателя. При необходимост от по-продължително проучване срокът за вземане на решението може да бъде продължен до 6 месеца, за което се съобщава на подателя. Съобщаването на решението на подателя на предложението или сигнала става в тридневен срок от издаването му чрез определените в АПК форми, оповестени от съответния орган на неговата официална интернет страница. Решенията по направени предложения не подлежат на обжалване. Следва да се има предвид, че преценката за приемане или отхвърляне на предложения е предоставена на съответните органи, които имат компетентност във връзка с конкретното предложение. На заседанията на комисиите се води протокол, в който се отразяват в съкратен вид предложенията, постъпили по време на разглеждането на въпроса. Когато комисия приеме предложения, препоръки, становища, проекти на решения, тя трябва да ги предостави на председателя на ОбС в срок от 10 дни преди заседанието на общинския съвет.

РАЗДЕЛ VII. Анализ на развитието на туризма, перспективи за развитие

Анализът на развитието на туризма и перспективите за неговото развитие е изготвен за територията на цялата община. Той включва основните теми свързани с развитието на туризма и развитието на община Стамболово като туристическа дестинация, като са засегнати взаимодействието ѝ с Хасковска и Кърджалийска област и трансграничните връзки с Гърция и Турция. Представени са насоки за действие за оползотворяване в максимална степен на туристическите ресурси, както и развитието на нови туристически предложения.

При разработването на анализа са използвани следните информационни източници и документи:

Закони: Закон за туризма; Закон за общинската собственост, Закон за местното самоуправление и местната администрация; Закон за устройство на територията; Закон за регионалното развитие; Закон за културното наследство; Закон за публичните финанси; Закон за държавния бюджет и др.

Международни документи: Европейска комисия. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, „Европа - водеща туристическа дестинация - нова политическа рамка за европейския туризъм“; Проекто - документация за създаване на „Стратегия на ЕС за устойчив туризъм“ 2021 г.; Декларация за мир и туризъм на Световната организация по туризъм; Декларация за екотуризъм на Световната организация по туризъм; Доклад на Европейската група за устойчив туризъм; Глобален етичен кодекс на Световната организация по туризъм.

Национални и регионални стратегически планови документи: Национална програма за развитие „България 2030“; Стратегия за устойчиво развитие на туризма, Хоризонт 2030; Консолидиран Национален туристически регистър, включващ данни за категоризираните туристически обекти от държавната и общинската администрации; Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014-2030 г.; Концепция за туристическо райониране на България на основание чл. 16, ал. 1 от Закона за туризма (ЗТ), утвърдена със Заповед № Т-РД-16-103/11.03.2015 г. от министъра на туризма; Наредба № 2 от 26 октомври 2015 г. за единните стандарти и за организацията на дейността на Туристическите информационни центрове (ТИЦ) и националната мрежа на Туристическите информационни центрове, в сила от 04.05.2016 г.; Наредба № 16-1399 от 11.10.2013 г. за изискванията за местоположението, пригодността и оборудването на помещението за извършване на туроператорска и/или туристическа агентска дейност и за образованието, езиковата квалификация и стажа на персонала, който ще бъде зает в осъществяването на туристическата дейност, издадена от министъра на икономиката и енергетиката, обн. ДВ, бр. 97 от 8.11.2013 г.; Национална програма за развитие: България 2020; Интегрирана териториална стратегия за развитие на Южен централен район за периода (2021-2027 г.); Областна стратегия за развитие на област Хасково (2014-2020 г.); Общински бюджети и отчети за тяхното изпълнение и др.

Проучвания: Проведени са 2 социологически проучвания, чрез анкети и фокус групи сред представители на всички заинтересовани страни в община Стамболово: Общинска администрация, Общински съвет, граждани, заетите в туризма предприемачи; неправителствени организации, земеделските производители и представители на бизнеса.

1. Туристическа инфраструктура и предлагани услуги

Община Стамболово разполага с множество и разнообразни ресурси, които са неделима част от туристическото предлагане и създаването на условия за вълнуващи туристически изживявания, както и тяхното цялостно използване.

Значимостта на всички тези елементи обуславят цялостния потенциал, образ и възможности на община Стамболово като туристическа дестинация. В процеса на туристическото пътуване видовете туризъм се смесват и туристите могат да се възползват от различни интегрирани туристически продукти, включващи повече от един вид туризъм.

Устойчивото развитие се основава на разработването и развиването на различните елементи на туристическия продукт на територията, включващ:

- Екологичен туризъм;
- Селски туризъм;
- Ловен, риболовен и воден туризъм;
- Културно-исторически туризъм;
- Винен и кулинарен/био туризъм;
- Пещерен туризъм;
- Геотуризъм и др.

От най-голямо значение са ресурсите свързани с природата, биоразнообразието, географските дадености и биопродуктите, които също са уникални за територията. Всички те заедно предразполагат разширяването на възможностите за туристическо предлагане и обслужване на гостите на общината. На територията на община Стамболово има и културно-исторически и природни ресурси, които позволяват развитието на самостоятелни туристически продукти или използването на интегрираните им форми. Тук попадат различни археологически и културни паметници от местно и национално значение, защитени местности и зони от НАТУРА 2000, както и природни забележителности.

2. Състояние на обслужващата инфраструктура

Значението на туризма е особено важно за социално-икономическото развитие на община Стамболово, налице са повишени инвестиции в инфраструктурата и някои инициативи в управлението на туризма в общината. Налична е инфраструктура, която е от ключово значение за достъпността на туристическите дестинации. През последните 10 години община Стамболово подобрява бавно, но устойчиво урбанизираната среда, като обновява пътната и туристическата инфраструктура. Добре развитата пътна инфраструктура и осигуреното ниво на сухопътна достъпност до населените места е предпоставка за развитие на туризма. Доброто геостратегическо разположение на общината и наличието на европейския транспортен коридор се разглежда като основен фактор за развитие на туризма в региона. На този етап са идентифицирани за подобряване, рехабилитация и/или за изграждане важни инфраструктурни проекти, които ще окажат влияние върху развитието на туризма, а именно:

- Изграждане на път, който да е успореден на река Арда и да свързва с.Долно Черковище със с.Рабово. Той ще осигури лесен достъп до Тракийската гробница в с.Пчелари и ще свързва лесно и достъпно ЗМ Големия сипей и Студен кладенец с туристическите и културните обекти намиращи се около Долно Черковище;
- Реконструкция и доизграждане на достъпа до Тракийската гробница в с.Пчелари;
- Изграждане на екологична пътека в непосредствена близост до „Студен кладенец“;
- Изграждане на екологична пътека „Лъвската скала“;
- Реализиране на туристическа информационна система подобряваща настаняването и обмена на туристи на територията;

- Актуализиране на елементите на информационната система за ЗМ „Големия сипей“, ЗМ „Находище на родопски кеклик“, ПЗ „Находище на родопски силивряк“, ПЗ „Кован кая“.
- Маркиране на културно-историческите и екологичните маршрути, създаване на познавателни маршрути и др.

3. Оценка на туристическия потенциал на община Стамболово. Туристически ресурси и местен потенциал според проведено проучване за развитие на туризма на територията

3.1.Туристически ресурси и местен потенциал – общо представяне

Културното и природното наследството имат съществена и осъзната роля в съвременното ни общество. Освен като фактор на идентичност, те вече се разглеждат в контекста на една разширена регионална и трансгранична концепция, създаваща равноправна основа за осъществяване на диалога между различните култури и религии, както и предприемане на мерки за опазване на природното наследство. Местният потенциал и значение се възприемат като ресурс за устойчиво развитие, а именно като:

- Икономически актив: културното и природното наследство могат да допринесат за формирането на стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж на територията;
- Социален актив: културното и природното наследство благоприятстват социалната интеграция, приобщават и създават условия за сближаване и взаимно опознаване;
- Екологичен актив: значението и потенциалът на екологичното и културното наследство са основен ресурс за устойчиво развитие и за повишаването на качеството на живот в едно непрекъснато развиващо се общество.

На територията на община Стамболово преобладават тракийските паметници от пред-римската и римската епоха, и старобългарските селища и некрополи. В района има прекрасни дадености за развитие на екологичен, селски, ловен и риболовен туризъм, както и за активен туризъм свързан с практикуването на водните спортове. Общината е особено атрактивна поради рядко срещаното съчетание от планина, мек климат и обилни водни ресурси. Природната среда и селските условия осигуряват на туриста една различна от градското му ежедневие атмосфера и храна с отлични качества, представяща традиционната местна кухня. Запазеното биоразнообразие и особено богатото орнитологично разнообразие, девствената природа, атрактивните водни басейни и природните забележителности определят привлекателността на населените места в района на Източните Родопи и потенциала му за развитие на една активна курортно-туристическа дейност.

Потенциалът за развитие на разнообразното туристическо предлагане в общината е значителен, предвид концентрацията на природни и културни ресурси.

Почитането на скалата играе важна роля в религиозните представи на траките. За тях тя е символ на космическото устройство: по върховете й обитавали небесните богове, в подножието й - злите духове и хтоничните божества /от подземния свят/, а в средата - човешкият род.

В района на Стамболово са открити: тракийски култово-погребален комплекс, множество тракийски селища, някои в близост до римския калдъръмен път, тракийските скални гробници, крепости и др. Част от тези археологически находки образуват култови комплекси от тракийски паметници /пример - източнородопския рид Чала/.

Богатото историческо и археологическо минало, уникалните традиции и обичаи, които са се утвърждавали и обогатявали в по-късните години, древният кръстопът на религии, култура и бит на региона детерминират възможностите и капацитета за развитието и утвърждаването на културния туризъм в този район.

От 1994 година, чрез Държавен вестник са обнародвани 57 броя паметници на културата на територията на община Стамболово, от които 7 са с национално значение.

В източно родопския рид Чала край село Кралево е открито тракийско селище от III век. Намерени са останки от средновековни некрополи, глинени съдове от пред римската и римската епоха. Преди 2500 години местните тракийски племена установяват търговски взаимоотношения с Гърция, открити са множество сребърни монети, мечове, статери. Тези артефакти се намират в Регионалния исторически музей в гр. Хасково.

В скалния масив в местността „Кован кая“ при село Долно Черковище са изсечени тракийски култови ниши и гробници. В землището на Стамболово, в местността „Двете чуки“, срещу село Гледка е открита тракийска колесница от II век, а в съседната могила са открити 30 глинени съда. Останки от славянски селища от славянобългарската държава по времето на Първото и Второто българско царство са намерени при селата Стамболово, Лясковец, Рабово и др.

Край р. Арда има останки от две крепости, едната на връх Картал кая (Св. Георги), другата - на Сарлъка (Хисарлъка).

Крепостта Хисарлъка се намира на 500 м източно от селото, изградена върху скалистия връх Св. Илия, от лявата страна на р. Арда. Крепостта има трапецовидна форма и загражда площ малко по-голяма от 1 дка. Стените са дебели 2м и са изградени от местен ломен камък, споен с бял хоросан. Площадката, върху която е изградена крепостта, е силно наклонена на север. Крепостните стени са иззидани от север, запад и част от източната страна. От юг и изток се издигат високи до 30 м отвесни и непристъпни скали, служещи като естествена защита. Стените са съборени до терена; само на югозападната страна те са запазени по 3 м и над земята. В тази част личи квадратната кула с размери 5х5 м.

В крепостта и по склоновете на върха се намират фрагменти от средновековни глинени съдове. Извън крепостта, от запад, се виждат основите на малка четириъгълна сграда, ориентирана изток-запад – вероятно църква. На 100 м източно от крепостта, след седловината, местните жители са разкопали християнски гробове, оформени с каменни плочи. В гробовете са били открити стъклени и бронзови гривни (според описанието на очевидци – X-XI в.).

В подножието на крепостта, източно от селото, личат следи от сравнително добре запазен стар калдъръмен път, който идва откъм одринското поле, през с. Долни Главанак и с. Тополово, все по левият бряг на р. Арда към крепостта при с. Рабово, до стената на яз. Студен кладенец, в района на който вероятно пътят пресичал реката, като е променял посоката си на юг.

Скалните ниши в с. Долно Черковище, Тракийското светилище “Аул кая”, тракийската гробница – с. Пчелари са добра основа за развитието на туризма в общината.

Поречието на река Арда със своята уникална природа, красотите край яз. Студен кладенец, чистата околна среда и природните дадености, предразполагат за развитието на екологичния, селския, спортния и ловно-рибарския туризъм.

В общината съществуват възможности за развитие на орнитологичния туризъм, който има създадени традиции през последните 10 години. Интерактивната изложба „Биологичното разнообразие в долината на Арда“ подкрепя информираността по отношение развитието на екологичния и геоложкия туризъм.

Наличието на многобройни пещери предполага развитието и на пещерен туризъм.

Друга възможност е развитието на ловен туризъм. Обект на лов могат да бъдат дивата свиня, сърните и елените, пернатия дивеч и др. Най-чести посетители на района са риболовците по р. Арда. Все още няма изградени рибарници, които да предлагат допълнителни възможности на желаещите да се снабдят с прясна риба. Красивата природа и възможностите за лов и риболов са предпоставка за развитие на ловен и приключенски туризъм извън земите включени в НАТУРА 2000. Развъждането на дивеч и развитието на ловния туризъм се благоприятства от планинския терен, големия дял на горските територии и лесистите гори.

Наличието на редки и защитени представители на флората и фауната на територията на община Стамболово обуславя и необходимостта от изграждане на еко-пътеки, които допълват възможностите за развитие на екотуризма в региона.

Друг важен аспект от опазването на нематериалното културно наследство е представянето на различните етноси и тяхното многообразие, намиращо се на територията на община Стамболово. Представянето на техните празници, кухня и традиции ще разнообрази предлаганите туристически продукти и ще създаде нови интегрирани продукти, които ще предизвикват интерес сред гостите на общината.

На територията на община Стамболово има голямо количество религиозни обекти, които могат да се използват за религиозен туризъм, но за съжаление не всички се поддържат добре и в тях не се извършват богослужения. Те се стопанисват от местните християни, които нямат ресурс да ги поддържат в необходимото добро състояние. Християнските религиозни храмове са следните**:** „Света Богородица“ - с. Гледка**;** „Света Богородица“ - с. Голям Извор**;** „Свети Илия“ - с. Долно Ботево; „Св. Успение Богородично“ - с. Долно Черковище; „Св. Димитър“ - с. Жълти бряг; „Св. Пророк Илия“ - с. Кралево; „Св. Илия“ - с. Малък Извор; „Свети Илия“ - с. Силен; „Св. Апостоли Петър и Павел“ - с. Стамболово; „Св. Св. Константин и Елена“ - с. Тънково и „Св. Пророк Илия“ - с. Царева поляна. Изградени са и параклиси: „Св. Дух“ в с. Жълти бряг и „Св. Георги“ в с. Царева поляна. За съжаление не всички храмове са поддържани, а църковни богослужения в църквите се провеждат рядко, защото изискват покана и заплащане.

Тук си дават среща както християнски, така и мюсюлмански религиозни обекти. Мюсюлманските религиозни храмове (джамии) се намират в селата: с. Балкан; с. Бял кладенец; с. Воденци; с. Войводенец; с. Гледка; с. Голобрадово; с. Долно Ботево; с. Долно Черковище; с. Долно Поле; с. Жълти бряг; с. Зимовина; с. Кралево; с. Лясковец; с. Маджари; с. Малък Извор; с. Пчелари; с. Поповец; с. Пътниково; с. Рабово и с. Светослав. Те се поддържат по-добре и са действащи.

Тюрбета (турски гробници) се намират в с. Царева поляна, с. Лясковец и с. Кралево. Тюрбетата в някои традиции на исляма са гробници изградени в почит на по-заможни люде и светци. В културата на алианите (наричани още алевии и алевити)[41] тюрбетата са гробници на духовни

---

[41] “Алевиите са затворена общност и усърдно крият ритуалите си. Знае се, че са мистици и вярват в личното общуване с Бог чрез състояние, близко до транс, не използват традиционната ритуалност на исляма, а почитат гробници на алевийски светци (тюрбета) с курбани, дарове, свещи, вино и ракия, музика и танци.” - https://bg.wikipedia.org/wiki/Алевити

Две са основните течения на алевиите – къзълбаши и свързаните с бекташи ордена близки до суфи традицията. В Източните Родопи в определени села се изповядва този алтернативен ислям. Това са алианите (алевити, алевии).

учители – баби. Те обикновено се изграждат извън населените места или в покрайнините. Като архитектура местните тюрбета са обикновени четириъгълни къщички.

Един от големите празници, който алевитите честват е Хъдрелез или Едрелез и съвпада с християнския Гергьовден – 6 май. И курбаните са съществена част от традициите на алианите.

Обект на винен туризъм е Винарска изба с. Стамболово и новоизграждащият се цех за бутилиране на виното в с.Стамболово.

Местата за настаняване в община Стамболово са 10 на брой и разполагат със 193 броя легла. От тях 2 бр. са бунгала; 3 бр. къщи за гости: 1 бр. мотел: 2 бр. семеен хотел: 1 бр. стая за гости и 1 бр. хотел. Ето и подробното описание на тези туристически обекти:

- **Семеен хотел „Перпера“**, намира се в с. Долно Черковище, разположен е на 100 метра от река Арда в непосредствена близост до природна забележителност Скални ниши „Меден камък“(Кован кая) и Еко-пътека „Лъвската глава“. Категоризиран е с 3 звезди и разполага с 12 бр. легла;
- **Хотел „Арда**“- с. Долно Черковище, разположен в близост до железния мост на река Арда, категоризиран е с 1 звезда и разполага с 21 бр. легла.
- **Бунгала „Арда**“- с. Долно Черковище, разположен в близост до железния мост на река Арда, категоризирани са с 1 звезда и разполага с 16 бр. легла.
- **Семеен Хотел „Хефес“,** намира се в с. Кралево, местността „Бобада“, категоризиран е с 2 звезди и разполага с 20 бр. легла.
- **Къща за гости „Никодиа**“, намира се в с. Царева поляна, категоризиран е с 1 звезда и разполага с 9 бр. легла.
- **Къща за гости “Тепавицата“,** намира се в с. Рабово, категоризирана е с 1 звезда и разполага с 13 бр. легла.
- **Бунгала „Балкан Вилидж“,** намират се в с. Балкан, категоризирани са с 2 звезда и разполага с 20 бр. легла.
- **Къща за гости „Воеводски хан“,** намира се в с. Кралево, категоризирана е с 3 звезда и разполага с 16 бр. легла.
- **Мотел „Гледка“**, намира се в **с**. Гледка, категоризиран е с 1 звезда и разполага с 60 бр. легла.
- **Стаи за гости „Бакалница Тракия“,** намира се в с.Поповец**,** категоризирана е с 1 звезда и разполага с 6 бр. легла.

Територията на община Стамболово не е сред най-развитите и утвърдени туристически дестинации, но регистрира потенциал и възможности в този сектор. Като цяло подотрасъл „Хотелиерство и ресторантьорство“ формира под 0,8 % от нетните приходи от продажби за община Стамболово.

Природните дадености, чистият въздух и водните басейни, зелените гори и богатото историческо наследство на територията на община Стамболово създават условия за развитие на различни форми на местен туризъм, като: селски туризъм, екотуризъм, културен туризъм и други алтернативни форми на туризъм.

Територията се посещава заради спокойствието и тишината, които предлагат селата на общината. Богатата местна кухня и местните традиции допълнително засилват интереса към предлаганите туристически услуги.

Наличието на традиции за производство на лимец и произвежданите от него продукти, отдалечеността от промишлени замърсители, производството на екологично чиста селскостопанска продукция, богатото биоразнообразие, особено на птици, са добра предпоставка за развитието на различни форми на алтернативния туризъм на територията.

Живописното корито на река Арда с нейните криволичещи меандри и множеството микроязовири и водоеми в района предлагат места за краткотраен отдих в края на работната седмица. Те са и възможност за създаване на нови атракции за забавления на гостите на общината.

През последните 15 години по поречието на река Арда (с. Долно Черковище) бяха изградени туристически комплекс „Арда" и семеен комплекс „Перпера", къщи за гости в с. Царева поляна, къща за гости в с.Рабово, изгради се и семеен хотел в с.Кралево, и в с. Стамболово. Действащи са още няколко други туристически обекти, които приемат през последните години своите посетители. Една част от туристическите обекти се утвърдиха в този сектор и имат постоянен текущ поток от туристи, но някои като Мотел „Гледка", макар че бе ремонтиран и обновен бе затворен за посетители, което показва една несигурност и проблеми в туризма и предлагането на туристически услуги на територията на общината. За целта трябва да се работи сериозно от страна на всички заинтересовани страни за популяризиране на дестинацията.

Таблица № 83. Места за настаняване в община Стамболово

№		Категоризация	Брой легла
1.	**Семеен хотел „Перпера"**- с.Долно Черковище	3 звезди	12
2.	**Хотел „Арда"**- с. Долно Черковище	1 звезда	21
3.	**Бунгала „Арда"**- с. Долно Черковище	1 звезда	16
4.	**Семеен Хотел „Хефес"**-с. Кралево, мест. „Бобада"	2 звезди	20
5.	**Къща за гости „Никодиа"**-с. Царева поляна	1 звезда	9
6.	**Къща за гости „Агродиа"**-с. Царева поляна	1 звезда	6
7.	**Къща за гости "Тепавицата"** -с. Рабово	1 звезда	13
8.	**Бунгала „Балкан Вилидж" -** с. Балкан	2 звезди	20
9.	**Къща за гости „Воеводски хан" -** с.Кралево	3 звезди	16
10	**Туристически център за еко туризъм** – с.Тънково		10

Източник: Община Стамболово

Изводи и препоръки:

- ✓ В туризма са заети през 2018 г. 12 човека, останалите се самоосигуряват и в предлагането на услугите се включват и други членове на семейството.
- ✓ Посещенията на туристи в общината и регистрирания брой туристически нощувки по години са следните: през 2013 г. - 1 205 бр.; 2014 г. - 1 366 бр.; 2015 г. - 1 536 бр.; 2016 г. - 1 382 бр.; 2017 г. – 2 105 бр.; 2018 г. - 3 605 бр.; 2019 г. – 6 708 бр.
- ✓ От представената информация става ясно, че през последните две години броят на нощувките се е увеличил 5,5 пъти, което е едно сериозно постижение за местния туризъм. Този факт се дължи главно на изсветляването на този бизнес, което е също един добър показател за качественото му развитие.
- ✓ От друга страна туристическата инфраструктура има потенциал да се изгражда и доразвива на базата на наличните възможности за развитие на археологически, селски, религиозен и културен туризъм.
- ✓ Един от логистичните проблеми е, че е почти невъзможно организирането на интегрирани туристически маршрути, поради нефункционирането на Туристическия информационен център в с. Стамболово. Липсва координация между различните

туристически обекти и услуги, липсва общо предлагане на местни туристически атракции и забавления, липсва координация на заявките и задържане на туристите за по-дълго време на територията. Разчита се единствено на инициативността на отделните собственици на туристическите обекти, които се грижат да запълнят основно индивидуалния си капацитет.

- ✓ Към момента липсват добре маркирани, обозначени и описани екопътеки. Съществуващите екопътеки не се поддържат текущо, което влошава като цяло подкрепящата туризма публична инфраструктура в общината.

Реализирането на местния потенциал на общината и региона е важно да се осъществи чрез сътрудничеството с други, предимно съседни общини и свързването на културните и ландшафтните ценности в общи маршрути, и в създаването на съвместни интегрирани продукти. В този смисъл, в анализа на природното и културното наследство на община Стамболово са коментирани обектите, идентифицирани като природно и културно наследство, както и техния пространствен потенциал за осъществяване на общинско и регионално сътрудничество, което е в унисон с политиките за регионално развитие на ЕС.

3.2. Анализ на културно-историческото наследство

Идентифицирането на териториите, на които са регистрирани културно-исторически обекти и ценности е от важно значение за развитие на общината като цяло и на туризма в частност. За целта трябва да се осигури тяхното съхранение и да се предприемат стъпки за тяхното популяризиране. Община Стамболово има богато културно-историческо наследство, което може да представя успешно на своите гости и да съхранява за бъдещите поколения. За целта то трябва да се познава и да се използва ефективно като ценен местен ресурс за бъдещото развитие на общината.

По своето течение река Арда на няколко места е разширявала коритото си и е образувала малки плодородни долини, заобиколени от живописни скали и скални образувания. Тази територия е осеяна с тракийските паметници от предримската и римската епоха, както и старобългарските селища и некрополи. Няма селище, при проучването на което да не са открити надгробни могили. Интересните скални некрополи се намират в съседство с други тракийски паметници – крепости и светилища.

Комплекси от крепости, светилища и некрополи от раннотракийския период се срещат най-често в долината на р. Арда. Почитането на скалата играе важна роля в религиозните представи на траките.

В района на Стамболово са открити редица тракийски гробници. Десетки са наблюдателниците в долината на Арда – специални площадки са изградени на труднодостъпни места, от които се открива широка панорама. В района има и множество стълбища, които започват сякаш от нищото и свършват пак там. И огромен брой вдълбани в хоризонтални скали басейни с всевъзможна форма, големина и в най-разнообразни конфигурации. Сред археолозите, които наричат тези образувания „шарапани“ има някои не съвсем убедени, че са служили за приготвяне на вино.

В следващата таблица могат да се видят основните културни обекти и тяхното местоположение с краткото им описание.

Таблица № 84. Културни исторически обекти на територията на Стамболово

Име на обекта	Местонахождение в общината	Кратко описание /характеристика
Културни обекти в община Стамболово		
Тракийски скални ниши	с. Долно Черковище	Трапецовидни ниши, разположени на левия бряг на р. Арда в местността Кован кая, на не много високата варовита скала "Кован-кая".
Тракийски скални гробници	с. Долно Черковище	Намират се в близост до скалата "Хамбар-кая"
"Поп Мартиновата дупка"	с. Долно Черковище	Намира се срещу скалата „Кован кая" на височината "Кара-куз", южно от железния мост. Гробницата е с четириъгълна форма, с дължина 2,75 м, ширина 1,50 м и височина 1,80 м.
„Лъвската скала"	с. Долно Черковище	Тракийското светилище в местността Аул кая
Тракийска гробница	с. Пчелари	В региона "Хамбар кая" има следи от 6 гробници. Те са вкопани в горната част на масива и са покрити с големи каменни блокове. Най-впечетляваща е гробницата в местността "Кара ин" - 2.5 км югоизточно от селото.
Антична и средновековна крепост „Асара" (Ефраим) в по-късните години е известна като Калето или Чатал кая	с.Рабово	Останки от средновековна крепост Асара, която впечатлява с умелото вграждане на крепостта сред непристъпните канари.
Тракийската крепост "Кралев връх"	с. Кралево	Разпръснати и недобре съхранени останки от крепостни стени, керамика.
Източнородопски рид Чала	с. Кралево	Тракийски култов комплекс, некропол и светилище. Останки от крепост.
Тркийски шарапани	с. Долно Ботево, с. Пчелари, с.Кралево	Шарапана или виноделна, използва се за производството на вино. Има и хипотези, че са се използвали и в рудодобива.
Къснoримска и средновековна крепост Чала	с. Голям извор	Тракийски култов комплекс, некропол и светилище. Останки от крепост.
Тракийската крепост „Хамбарлък телеси" (Хамбарлък)	с. Поповец	Разпръснати и недобре съхранени останки от крепостни стени
Тракийски крепости „Чамлък каясъ" и "Саръ кая"	с. Бял кладенец	Разпръснати и недобре съхранени останки от крепостни стени
Останки от крепости и фрагменти от керамични съдове	с. Долно Черковище	Около "Хамбар-кая" по върховете "Картал-кая" (Св. Георги) и "Сарлъка" (Хисарлъка)

Източник: Община Стамболово

Тракийски култов комплекс - с. Долно Черковище. В местността Кован кая, на не много високата варовита скала "Кован-кая", чиято челна част достига срещу железния мост над Арда, по който минава шосето от Хасково за Крумовград, близо до с. Долно Черковище, се намира един от най-големите мегалитни тракийски култови комплекси в Източните Родопи.

В отвесните скали на вулканичния масив, са изсечени повече от 100 трапецовидни ниши. Смята се, че култово-погребалният комплекс се намира в пряка връзка с тракийските селища, крепости, некрополи и светилища, намиращи се в землищата на селата Долно Черковище, Пчелари и Орешари, на десния бряг на р. Арда. На около 500 м северозападно от Долно Черковище, в южната отвесна стена на доминиращата над околността скала, са изсечени още шест култови ниши. На върха на масива е издълбана гробница, а в непосредствена близост са открити и следи от голямо тракийско селище.

Тракийски гробници. *В проучените могили от римската епоха в северните и източни предпланини на Източните Родопи са две могили в Стамболово и в Кралево. В тях не са открити представителни гробни съоръжения, а погребалният инвентар се състои предимно от глинени съдове, оръжия и накити. В близост до могила I при с. Стамболово*

е намерена колесница, украсена с ажурни апликации и статуетки. За разлика от предходните периоди, когато се прилагат и двата основни погребални обреда, през римската епоха господстващ ритуал е трупо-изгарянето.

Северозападно от "Кован-кая", на десния бряг на река Буюк-дере, ляв приток на Арда, се намира ниската скала "Хамбар-кая". В основата на скалата речната вода е издълбала малка пещерка, над чийто вход личат силно повредени и разрушени няколко трапецовидни ниши.

По темето на скалата, която стъпаловидно се спуща на запад, са издълбани три гробници. Стените на трите гробници са идеално загладени и с остри ръбове. Техният план и профили са напълно сходни с плановете и профилите на еднокамерните долмени в Сакар планина, Странджа и Източните Родопи, с тази разлика, че са дълбани в меките варовици, докато долмените са градени от големи каменни плочи. Това несъмнено доказва предназначението им като гробници. Следи от погребения не са открити, но то се е извършвало вероятно чрез трупополагане в камерата.

От южната страна на "Хамбар-кая", точно срещу входа на втората гробница е издълбана плитка фигура, известна на местното население като иманярски знак. Тя представлява съвсем схематично, стилизирано изображение на женска фигура с разперена пола. Краката са събрани заедно и изобразени с една по-дебела и оширена при основата си ямка. Ръцете са хоризонтално разтворени, превити през лактите, като лявата сочи нагоре, а дясната надолу. Главата е загатната с един правоъгълен издатък над ръцете. Над главата са издълбани две успоредни и удължени ямки. Цялата фигура е дълга около 30 см.

По северните речни тераси и около "Хамбар-кая" се намират фрагменти от керамични съдове и следи от каменни градежи. По върховете "Картал-кая" (Св. Георги) и "Сарлъка" (Хисарлъка) над село Долно Черковище се откриват следите на стари крепости. По долината на Арда е минавал важен път, който е водел от Цариград и Одрин към вътрешността на Източните Родопи. Скалните гробници, издълбани в меките варовици, които ще разгледаме по-долу, са едни от най-интересните паметници намиращи се на това място.

Точно на юг от моста на Арда, срещу скалата "Кован-кая", се издигат високо скалните откоси на височината "Кара-куз".

От северната страна на височината е издълбана още една гробница, но с по-друга форма, наричана сега **"**Поп Мартиновата дупка**".** Отворът й се намира под една редица от дванадесет култови ниши, на 3,8 м височина от основата на скален навес. Гробницата е с четириъгълна форма, с дължина 2,75 м, ширина 1,50 м и височина 1,80 м. Оста й сочи север-юг.

Освен това, там, където са скалните гробници, непосредствено до тях се намират и групи от "култови ниши". При "Хамбар-кая" те са съвсем близо до гробниците, над входа на малката пещерка от източната страна на скалата. Дванадесет ниши са наредени в редица над входа на "Поп Мартиновата дупка". Фурнообразните гробници при Средна Арда са също в непосредствена близост с култовите ниши. В близко съседство със скална гробница са и нишите при село Горно поле. Това ни подсказва, че нишите стоят във връзка със скалните гробници и че може би са дълбани в чест на мъртвите.

Обединяващ център на този комплекс е тракийското светилище в местността „Аул кая" при Долно Черковище, разположено около изявена скала с причудлива форма, напомняща полегнало животно, известна като **„**Лъвската скала".

Уникалният паметник е проучван от д-р Георги Нехризов от Националния археологически музей към БАН по проект „Магнетизмът на скалните паметници в Източните Родопи". Разкопките доказват, че върху скалната площадка са провеждани обредни практики. Открити са глинени олтари, върху които са извършвани ритуални жертвоприношения, както и

разнообразни дарове. Светилището е функционирало активно през късната бронзова епоха (XV-XI в. пр.Хр.). В подножието на хълма е разположен тракийски обект, най-вероятно светилище, в което са разкрити структури и материали от ранната желязна епоха (X-VI в. пр.Хр.).

Скалите по река Арда, и по-специално тези при село Долно Черковище, са били обект на почитание от древните траки, върху които те изграждали своите гробни съоръжения и светилищни центрове, които са посветени на култа към мъртвите прадеди. Последният е бил широко разпространен в Тракия.

Тракийската гробница - с. Пчелари. Околностите на с. Пчелари са осеяни с паметници на културата от Античността и Средновековието. Такива са изсечените в ерозирали скали гробници в местностите „Хамбар кая", „Ак кая", „Кара ин", „Мал казан", „Ходжас" и др. В местността „Хамбар кая" личат следи от 6 гробници, вкопани вертикално в горната част на масива и покрити с големи каменни плочи.

Всички гробници в околностите на с. Пчелари датират от ранножелязната епоха (II-I хил. пр. Хр.) и са обявени за паметници на културата.

На около 2 км южно от село Пчелари се намират различни белезникави изветрели скали.

В местностите „Ак кая" и „Кара ин" са запазени две гробници, изсечени в отвесните скали, като едната е особено впечатляваща. Тя се намира в местността „Кара ин" и е най–живописната от всички. На скалата Ак Кая, на около 10 м под най-високата й точка, се вижда трапецовидният отвор на Тракийската гробница „Кара Ин". Отворът й се намира на югозапад на 700-800 м северно от р. Арда, точно срещу устието на р. Крумовица. Гробницата представлява камера с почти трапецовидна форма на плана, с дължина 2.40 м и ширина на страните 1.80 и 2.30 м. Височината е 1.80 м, а при входа достига до 1.95 м. По средата на тавана е издълбан плитък купол. Подът на гробницата е равен, ъглите са заоблени.

Планът на гробницата е трапецовиден. Същата форма има и входът, ориентиран на югоизток. В резултат на изветряването на скалите непосредствено над входа се е образувал интересен скален навес, който й придава вид на долмен.

Скалната гробница край с. Поповец. В района на Стамболово са открити множество археологически паметници на културата от национално значение, един от които е скалната гробницата край село Поповец. Смята се, че е била направена от Одрисите (тракийско племе) в края на първото хилядолетие пр. Хр.

Античната и средновековната крепост „Асара" (Ефраим) в по-късните години е известна като Калето или Чатал кая. Тя се намира над с. Рабово, в близост до стената на яз. Студен кладенец.

Със своето стратегическо положение, отлична видимост и непристъпност, Асара е заемала водеща роля за Византия в контрола ѝ над Източните Родопи. Жофроа дьо Вилардуен е изключително подробен в своето изложение. С цялата си армия регентът Анри язди срещу течението на река Арт (Арда) и достига до крепостта Фраим (Ефраим). Малко по-късно рицарските отряди навлизат в много хубава речна долина, над която се извисява красив замък. Това е Мнеакос, който в старофренския език на летописеца е предаден като Моняк. Крепостта при с. Рабово лежи на левия бряг на р. Арда, където реката прави елипсовиден завой на юг и образува малък полуостров с труднодостъпен връх. По повърхността се намират римска (II – III) и средновековна (XI – XIV) керамика. Тук е намерена византийска медна монета от император Михаил IV (1034 – 1041г.), средновековни бронзови апликации и железен боздуган. Крепостта е охранявала селищата и стария калдъръмен път по левия бряг на река Арда.

В местността Хамбара до с. Поповец и съвсем близо до Стамболово – при с. Кралево, има останки от крепостни стени.

Източнородопски рид Чала. Най-интересен е култовият комплекс от тракийски паметници при големия Източнородопски рид Чала – резерват от тракийски, римски и старобългарски паметници. Той е ограден от селищата Кралево, Долно Ботево, Голям Извор и Малък Извор. В най-високата част на Чала, на около 2 км източно от Кралево, личат останки от три реда стени на тракийска крепост, които представляват каменни пояси /огради/ от суха зидария /градеж без спойка/. В района на крепостта са открити стрели и керамика от старожелязната, младожелязната, римската, късноримската епоха и от средновековието. В тази крепост през римската епоха е имало тракийско светилище от III в., сред чийто останки са открити няколко оловни огледалца, някои от които с надпис възхваляващ красотата. От същото време са открити монети в самото селище Кралево.

На около 1 км югоизточно от Кралево, по западните склонове на Чала има няколко групи живописни скали, потънали в пищна зеленина.

На около 100 м на север, в друга група скали освен почти заличените култови трапецовидни ниши са издълбани две тракийски скални гробници. Първата от тях, известна като Пещерата, има фурнообразна форма с елипсовиден вход. Ясно личат следите от изчукването на тавана и стените на гробницата. Около входа все още личат изсичанията, които е трябвало да задържат каменна врата /плоча/.

На 4 – 5 м над Пещерата са останките на Малката пещера - изцяло изкуствено оформена по-малка гробница, с отвор около 1 м, която е полуразрушена.

В най-ниската част на Чала има средновековен некропол, чийто гробове са оформени с плочести камъни. Старобългарски некропол от IX – XI в. с гробове има и в местността Куза, на около 1 км североизточно от с. Кралево, и на 50 м вляво от шосето Кралево – Корен.

В северния край на западния склон на Чала, на около 300 м от североизточния край на с. Кралево, в местността Чортленя се намира тракийски култов комплекс от некропол и светилище. Върху група изолирани скали има издълбани трапецовидни ниши.

Тракийската крепост "Кралев връх" се намира на 1.2 км североизточно по права линия от центъра на село Кралево. В подножието на върха, откъм селото има пътека. Някъде от към североизток, от пътеката нагоре тръгва стар път, който води до самия връх. Върхът е заравнен. Личи трасето на стената, около което има разсипани ломени камъни. Никъде не се виждат останки от градеж. Липсва керамика.

Останки от голяма късноримска и средновековна крепост ***Чала*** личат в землището на с.Голям Извор. Крепостта е била изградена от оформени каменни блокове, използвани от съседните селища Голям Извор и Малък Извор за строеж на стопански сгради. Тя се намира на 1.5 км северно от с. Голям Извор. На доста голямата площ са пръснати развалини, градени предимно от ломен камък, без да се използва хоросан при строителството. Изобилства от парчета груба и по-фина керамика. На някои от тях се виждат примитивни орнаменти. На най-високата част вероятно е имало една или няколко могили. Мястото е обитавано доста дълго след траките. Вероятно не се касае само за крепост, а за селище, в полза на което говори голямата площ на обекта и изобилието от парчета от керамични съдове. В крепостта са открити стрели и копия, монети от предримската, римската епоха и средновековието. Намерените метални токи, колани апликации, златна монета на император Андроник II /1282 – 1328/ и голямо количество интересни оловни печати от периода IX – XII в. показват, че останките са от развит градски център.

В полите на Чала откъм село Долно Ботево са открити тракийски шарапани /виноделни/, а при карстов извор в местността Акмара – напълно запазен каптаж с резервоар от IV век. От този район интересна е и голямата находка от тракийски имитации на сребърни тетрадрахми от остров Тасос от I в. пр. н. е., в местността Терфилика, на около 2,5 км. от Долно Ботево, по посока на с. Кладенец е открит и сребърен нагръдник от V в. пр. н. е.

Преди около 2500 години местните тракийски племена установяват търговски взаимоотношения с Гърция. Срещу селскостопанска продукция били внасяни зехтин, вино, и фино изработени съдове. При проучването на тракийските селища, в землищата на днешните села Тънково, Пчелари, Маджари, Царева поляна и др., са открити сребърни монети на Филип II Македонски при Попов мост Тънково, железен меч и колективна находка от монети на Маронея /Маджари/, колективна находка от сребърни монети от Атина, V в. пр. н. е. в местността Цветен дол /Царева поляна/ и др.

Тракийските вождове били погребвани най-често в надгробни могили. През 1966 г. в землището на Стамболово, в местността Двете чуки, срещу Гледка, при риголване на лозовите масиви на няколко метра от едната могила е открита тракийска колесница от II в. През 1985 г. при разкопка на втората могила, били открити около 30 глинени съда от II в., поставени в гроба на покойника при погребалния ритуал на изгарянето му. В съседна до нея могила през 1985 г. е проучен гроб с трупоизгаряне от същото време с над 30 глинени съда в гробната яма. Византийски монети и останки от тухли и кости са намирани на различни места в околността на селото. По брега на язовира между селата Гледка и Стамболово са открити фрагменти от халщатска керамика. В същата местност са регистрирани следи от средновековно селище. През есента на 1978 г. Д. Аладжов проучва средновековен християнски некропол (X-XI в.), чиито гробове сега са на дъното на язовира. Сред материалите от некропола е единственият засега у нас средновековен пръстен с надпис на латински „PAX“. Появата му тук се свързва с времето на Първия кръстоносен поход (1096 г.).

Тракийската крепост „Хамбарлък телеси“ (Хамбарлък) се намира на 2.3 км северозападно от с. Поповец, общ. Стамболово.

Тракийската крепост “Саръ кая” се намира на 3.07 км югозападно по права линия от центъра на село Бял кладенец.

Тракийската крепост „Чамлък каясъ“ (Саръ кая - Жълтата скала) се намира на 2.6 км югозападно от с. Бял кладенец, общ. Стамболово.

В долината на река Арда, в района на Маджарово, покрай крепостите при Долно Черковище и Рабово личат останките на стар римски път.

През римската епоха на Чала и в долината на Арда се изграждат редица крепости, които охраняват важни пътища или по-значителни селища. Такива са крепостите при Рабово, на завоя на Арда и при Долно Черковище.

Силните страни на културното наследство са неговото разнообразие и неговото историческо значение за територията и за хората от миналите епохи. Слабите страни са лошия достъп и липсата на социализация на културните обекти. Необходимо е да се развиват иновативни и ясно промотирани политики за социализация на наследството. Един от начините е развитието на трансграничното сътрудничество в сферата на културата и опазване на наследството. Политиката за вписване на паметници в Листата на световното културно наследство и тяхното популяризиране е важен критерий за степента на социализация на даден обект и възможността му да бъде част както от културния ландшафт така - и обект на туризма.

Културното наследство е важен ресурс за развитие и на икономическия просперитет на територията. Освен чисто духовните му и естетически измерения, процесите на неговата

социализация ще могат да станат силни ядра за регионалното развитие, за изграждане на устойчиви форми на туризъм – културен, за изграждане на висококвалифицирани кадри и реализацията им на местно ниво. Проблем е достъпът до повечето културни обекти.

3.3. Описание на елементите на културното наследство в населените места

На територията се регистрират специфични елементи на културното наследство в населените места отразяващи селския бит, обществения живот и религиозността на местното население.

В населените места на общината няма запазени сгради от Възраждането, които да са обявени за паметници на културата и които да се съхраняват и поддържат за бъдещите поколения.

Преобладават двуетажните селски къщи, които са строени в началото и в средата на миналия век.

Външните стени на жилищните сгради са предимно тухлени, те са 1 888 броя, а по-старите от тях са каменни и наброяват общо 1 238. Стоманобетонните са - 51 бр., а панелните са 13, но те не са толкова характерни жилища за територията.

Таблица №85. Жилищни сгради по материал на външните стени на сградата на 31.12.2018 г.

Община	Жилищни сгради по материал на външните стени на сградата				
	общо	панелни	стоманобетонни	тухлени	други
Стамболово	3190	13	51	1888	1238

Източник: НСИ

Каменните къщи са традиционни за региона, тъй като тук камъкът се намира в изобилие, предпазва от температурните амплитуди и е екологичен строителен материал.

По-голямата част от жилищните сгради са построени през миналия век, като най-активно е било строителството през 30-те, и 50-70 години. Обикновено това са еднофамилни жилища, които в миналото са се обитавали от домакинства с голям брой хора, като това са били основно децата на собствениците и техните новосъздадени семейства. На този етап най-разпространената ситуация е жилищата да се обитават от едно семейство.

Преобладаващата част от жилищата в селата са с три и четири стаи. Средният брой стаи на едно жилище в селата е 3.5. Осигуреността с жилища на 1 000 души от населението в областта е 548 при средно за страната - 571. Община Стамболово се движи около средната за област Хасково осигуреност на 1000 човека, т.е. - 553. Жилищата в областта се обитават средно от 1.8 лица, като при жилищата в градовете показателят е 2, а в селата – 1.5.[42]

От следващата графика се вижда, че община Стамболово заема едно от средните места в Областта и дори е малко над средното ниво. Тук трябва да се отбележи, че това се дължи основно на миграцията на местното население, което напуска територията и оставя жилищата си необитавани. По тази причина след Стамболово осигуреността с жилища на 1 000 души остават общините: Любимец, Хасково, Свиленград, Симеоновград, Харманли и Минерални бани. Преди Стамболово са другите общини, които са по-силно засегнати от миграцията: Маджарово, Тополовград, Ивайловград и Димитровград. Голяма част от собствениците на жилища в Стамболово живеят в Р Турция, в други европейски страни, както и в по-големите български градове Тези жители поддържат в сравнително добро състояние своите домове и прекарват основно летата/отпуските си в тях.

[42] https://haskovo.info/ от 12.06.2020 г.

Фиг.2. Жилища на 1 000 човека от населението по общини в област Хасково към 31.12.2019 година

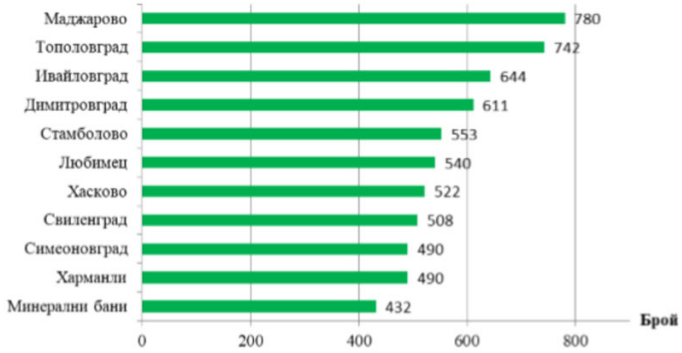

Към 31 декември 2019 г. 33.1% от всички жилища в областта се намират в едноетажни сгради, следвани от жилищата в двуетажни – 25.9%, а в триетажните сгради те са едва - 7.4%.

Изграждането на архитектурното пространство в едно населено място и неговите композиционни характеристики при жилищната архитектура в селата са в контекста на композиционните решения главно от епохата на социализма. Строителството е традиционно/фолклорно и анонимно, при което архитектурата се създава от майстори, произхождащи от специализирана професионална общност, която е ангажирана в запазването и предаването на това знание и която съставлява съществена част от реалната икономика и начина на живот на местното население по време на строителството. Строителните дейности и местната архитектура са обвързани напълно с природните дадености, местните строителни материали, многовековния опит на хората в строителството и личните предпочитания на собствениците.

В селата постепенно се създават значими урбанистични и архитектурни комплекси, които свидетелстват за новите тенденции в архитектурата, като се оформят обществените центрове, отговарящи на специфично обществените функции и начин на живот на местното население по онова време. Те включват както жилищните сгради, така и кметствата, читалищата, училищата и религиозните храмове във всяко населено място. Оформят се и публични улични пространства, спортни съоръжения и места за културни събития. На някои мета се създават градинки и паркови пространства около тях.

Проектирането и строежът на отворените и общодостъпните площади в селата превръщат тези места за публични събития, събори и празници в често ползвани от местната общност. Там се реализират и утвърждават ежегодно големи празненства и спортни състезания, като надсвирването в Стамболово и съборите във всяко едно населено място. Тази нова културна среда налага да се оформят и в жилищните сгради места за прием на гости и роднини. Така се появяват допълнителни помещения /навеси и външни кухни/, които осигуряват необходимото пространство за посрещане на гости по време на селските празници.

Към всяка къща задължително има обор за отглежданите животни, които са част от селския бит. Те задоволяват основно семейните нужди от месо, мляко, сирене и други млечни продукти. В покрайнините на всяко населено място се оформят селскостопански постройки, които приютяват животните от местното ТКЗС.

Миграцията към по-големите градове по времето на социализма позволява част от селските къщи да се използват вече като къщи за селскостопанска работа през уикендите и рядко като

вили за почивка. По този начин хората работещи в града си осигуряват необходимата им селскостопанска продукция, която удовлетворява техните нужди от прясна и качествена храна, а често позволява и продажбата на по-голямото количество животинска продукция.

Изграждането на вили/къщи за отдих и почивка започва на един по-късен етап, едва след демокрацията, когато развитието на земеделието по селата започва да намалява значително, а броят на отглежданите животни рязко спада. Започват да се оформят по-заможни градски слоеве, които предпочитат да живеят по-близо до природата и затова строят вили извън градовете в близки до тях села. Тези сгради се отличават от традиционните селски къщи по своята архитектура и големина. Те са енергийно ефективни и доста по-луксозни в сравнение с останалите селски къщи. Това води до оформяне на вилната зона около язовира в с.Балкан, а в останалите населени места такива зони не са обособени, защото вилите се изграждат между останалите сгради.

През последните 3 години след Ковид пандемията, една част от хората от града закупиха къщи в селата, за да могат да се изолират при нужда и да са по-близо до природата. Най-много от новозаселените на територията обаче са хора от съседните общини, предимно от Крумовград. След кризата в Турция, друга част от хората, които са основно пенсионери започнаха да се връщат по селата не само през лятото.

След 2000 година започва и изграждането на къщи за гости и туристически комплекси, които също променят архитектурната среда в населените места.

Религиозни храмове са доста разпространени в селата, но не всички са в добро състояние, особено църквите. Те са изградени основно в края на XIX и началото на миналия век. Храмовете са градени основно от камък и имат най-вече формата на корабни базилики. Архитектурните решения при изграждането на определен храм варират според мястото и времето, когато са били строени. При спазване на каноничните изисквания, всеки архитектурен стил е допустим. По време на българското Възраждане се налага и самобитен български архитектурен стил. По-късно изградените храмове са построени в различен стил, който е характерен за по-модерната архитектура. Такава е църквата в с. Стамболово.

На територията на общината има 11 църкви, това са: Света Богородица" с. Гледка; Света Богородица" с. Голям извор; „Свети Илия" с. Долно Ботево; „Св. Успение Богородично" с. Долно Черковище; „Св. Димитър" с. Жълти бряг; „Св. Пророк Илия" с. Кралево; „Св. Илия" с. Малък извор; „Св. Пророк Илия" с. Силен; „Св. Апостоли Петър и Павел" с. Стамболово; „Св. св. Константин и Елена" с. Тънково и „Св. Пророк Илия" с. Царева поляна.

Джамиите в региона са основно от османския архитектурен стил, който е характерен както за по-старите джамии, така и за новоизградените. Има и нови, които са по-модерни. Някои от сградите представляват обикновени селски къщи, които са пригодени за молитвени домове към които е изградено минаре. Джамиите се ремонтират периодично. Голяма част от мюсюлманските храмове са построени със средства, събрани от мюсюлманските общности. Друга част са построени от частни дарения и фондации.

В общината има 20 джамии, които се намират в селата: Балкан, Бял кладенец, Воденци, Войводенец, Гледка, Голобрадово, Долно Ботево, Долно Черковище, Долно поле, Жълти бряг, Зимовина, Кралево, Лясковец, Маджари, Малък извор, Пчелари, Поповец, Пътниково, Рабово и Светослав.

Три са тюрбетата в селата: Кралево, Лясковец и Царева поляна.

На територията на общината липсват паметници, които да са изградени в населените места.

3.4. Природни забележителности със статут на културни ценности на територията на община Стамболово са:

Природна забележителност „Находище на родопски силивряк“[43] е с цифрови граници: WGS 84, UTM 35N зона (shp). Площта й е: 0,5 хектара. Местоположението е: Област: Хасково, Община: Стамболово, Населено място: с. Рабово. Обявена е за природна забележителност със Заповед No.233 от 04.04.1980 г., бр. 35/1980 на Държавен вестник.

Режим на дейности:

- Забраняват се всякакви действия, като нараняване на стъблата, кастрене, чупене на клоните и други, които биха довели до повреждане на дърветата;
- Забранява се влизането, преминаването и паркирането на моторни превозни средства;
- Забранява се късането или изкореняването на растенията;
- Забранява се пашата на домашни животни;
- Забранява се безпокоенето на диви животни и вземането на техните малки или яйцата им, както и разрушаване на гнездата и леговищата;
- Забранява се разкриването на кариери, провеждането на минно-геоложки и други дейности, с които се поврежда или изменя както естествения облик на местността, така и водния ѝ режим;
- Забранява се извеждането на сеч, освен ландшафтна, след съгласуване със съответната районна инспекция за опазване на природната среда;
- Забранява се всякакво строителство, освен в случаите, когато такова е предвидено в устройствения проект на природната забележителност

Тя е ЗЗ по директивата за местообитанията: Родопи – Източни.

Природна забележителност „Кован кая“ /Скалните ниши/ е с цифрови граници: WGS 84, UTM 35N зона (shp). Площта й е: 1,5 хектара. Местоположението е: Област: Хасково, Община: Стамболово, Населено място: с. Долно Черковище. Обявена е за природна забележителност със Заповед No.1799 от 30.06.1972 г., бр. 59/1972 на Държавен вестник.

Режим на дейности:

- Забранява се да се секат, кастрят и повреждат дърветата, както и да се късат или изкореняват всякакви растения;
- Забранява се пашата на какъвто и да е добитък по всяко време;
- Забранява се да се преследват дивите животни и техните малки или да се развалят гнездата или леговищата на същите;
- Забранява се разкриването на кариери за камъни, пясък или пръст, с което да се поврежда и изменя естествения облик на местността, включително и на водните течения;
- Забранява се чупене, драскането повреждането по какъвто и да е начин на скалните образувания, сталактитите и други формации в пещерите;

[43] Български информационен Бизнес портал - http://www.econominews.com/index.php/turizam/82-zabelezhitelnosti-v-balgariya/668-zabelezhitelnosti-v-obshtina-stambolovo

- Забранява се воденето на гола и интензивна сеч. Разрешава се извеждането на санитарна сеч и отсичането на престарелите и с влошени декоративни качества дървета.

Тя е ЗЗ по директивата за местообитанията: Родопи - Източни и ЗЗ по директивата за птиците: Мост Арда.

3.5. Защитени зони и местности:

Натура 2000 е общоевропейска мрежа, съставена от защитени зони, целяща да осигури дългосрочното оцеляване на най-ценните и застрашени видове и местообитания за Европа, в съответствие с основните международни договорености в областта на опазването на околната среда и биологичното разнообразие.

В община Стамболово има отлични природни дадености, разнообразен ландшафт и богато разнообразие, което е съсредоточено в следните защитените зони, местности и територии:

Таблица №86. СПИСЪК на защитените зони на територията на Община Стамболово[44]

№	Наиме-нование	код	Запвед за обявяване	Площ /ha/	Информация в мрежата
Защитени зони за опазване на дивите птици					
1	Студен каладенец	BG0002013	№РД-766/28.10.2008г.	15995,61	http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002013&siteType=BirdsDirective
2	Мост Арда	BG0002071	№РД-784/29.10.2008г.	15022,48	http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002071&siteType=BirdsDirective
Защитени зони за опазване на природните местообитания на дивата флора и фауна					
№	**Наиме-нование**	**код**	**Решение за одобряване**	**Площ /ha/**	**Информация в мрежата**
1	Родопи Източни	BG0001032	Решение №122/02.03.2007г	217352,95	http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0001032&siteType=HabitatDirective

Таблица №87. Списък на Защитени територии на територията на Община Стамболово[45]

№	Категория и наименование на защитената територия	землище	Информация в мрежата
1	ПЗ "Находище на родопски силивряк“	с. Рабово	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=3&areaID=384
2	ЗМ „Находище на тракийски клин”	с. Воденци	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=6&areaID=563
3	ПЗ "Скални ниши" - Меден камък	с. Долно Черковище	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=3&areaID=174
4	ЗМ ”Големия сипей”	с. Рабово, с.Бял кладенец, с.Светослав	http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=6&areaID=148

В следващата карта са посочени защитените територии в региона. В Източните Родопи те са много и създават предпоставки не само за опазване на биологичното разнообразие, но и за развитие на еко-туризма на територията. Свързаността в този случай между туроператори, туристически центрове, туристически обекти и НПО занимаващи се с екология и туризъм е

[44] РИОСВ Хасково
[45] Пак там

задължителна. Поддържането на пряка връзка, ще увеличи резултатите и ще засили ефективността и ефикасността на предприетите местни и регионални инициативи.

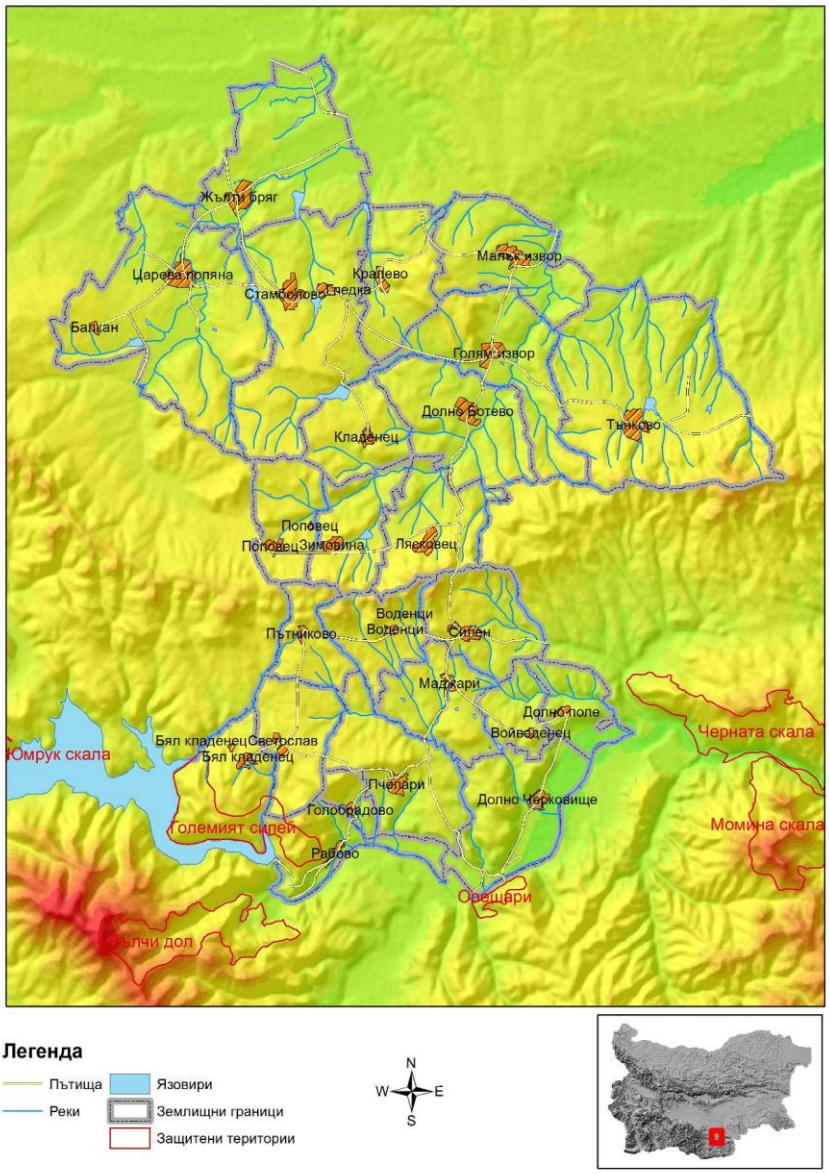

Защитени територии в България е обобщено понятие, обхващащо всички паркове, резервати, забележителности и защитени местности.

Създаването на защитените територии се регламентира от специален закон, Закон за защитените територии (ДВ, бр. 133 от 1998 г). Категориите защитени територии са:

1. резерват;
2. национален парк;
3. природна забележителност;
4. поддържан резерват;
5. природен парк;
6. защитена местност.

Всяка от тези категории има различни режими, които са описани в закона.

“Защитени зони” е термин въведен със Закона за биологичното разнообразие. Защитените зони се наричат местата от “Националната екологична мрежа”, което всъщност е НАТУРА 2000. Защитените зони в България всъщност се обявяват във връзка с изискванията на Директивата за птиците и Директивата за местообитанията.

Защитена зона „Студен кладенец“

Разположена е в Източните Родопи между град Кърджали и селата Рабово и Студен кладенец. Язовир, създаден в скалното дефиле на река Арда, характеризиращо се с отвесните си скали, стръмните си брегове, оградени с високи планински ридове. Немалка част от територията на мястото е заета от скални комплекси, единични скали и каменисти сипеи, покрити с оскъдна растителност. Навсякъде из района разпръснато са разположени открити пространства, заети от селскостопански земи и ливади, обрасли с ксеротермни тревни съобщества с преобладаване на белизма /Dichantium ischaemum/, луковична ливадина /Poa bulbosa/ и др. Около две трети от планинските склонове около язовира са покрити с вторични широколистни смесени гори. На територията на Студен кладенец са установени 219 вида птици. От срещащите се видове 103 са от европейско природозащитно значение (SPEC) (BirdLife International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 са включени 12 вида, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 - 27 вида и в SPEC3 - 64 вида.[46]

Защитена зона „Мост Арда”

Намира се в Източните Родопи, тя е част от долината на река Арда. Разположена е по поречието между село Рабово и град Маджарово, заедно с гористите планински склонове и скални масиви, които оформят границите на зоната.

Биоразнообразие: 142 вида птици; 31 са включени в Червената книга на България; Редки растения; Скални феномени.

Защитена зона „ Родопи Източни “

В община Стамболово Защитена зона „Родопи Източни“ заема поречието на р. Арда и прилежащите й земи по левия бряг, разположени след язовирната стена на яз. “Студен кладенец”. Съхранената природа, разнообразният животински и растителен свят, природните забележителности, богатата история и култура, пъстрата палитра на традиции и обичаи, предлагат прекрасни условия за туризъм.

Защитена местност „Големият сипей“

ЗМ “Големият сипей" попада в землищата на с. Рабово и с. Бял кладенец, община Стамболово. Намира се на северния бряг на язовир “Студен кладенец”. Обхваща силно пресечен и труднодостъпен район, разположен между стената на яз. “Студен кладенец” и Качлъбуюк дере.[47]

Защитена местност „Находище на тракийски клин“

ЗМ „Находище на тракийски клин” се намира в землището на село Воденци, община Стамболово. ЗМ „Находище на тракийски клин” цели опазването на растителен вид Тракийски клин (Astracantha thracica L.) и неговото местообитание. Растителният вид е включен в Червената книга на България. Нарича се още Тракийско сграбиче. В България има само 3 находища на това растение - в ямболски, сливенски и в стамболовския регион. Популациите на вида се развиват върху скалисти варовити терени. Обитават каменливи тревисти и храсталачни места, растат върху плитки, сухи и ерозирани почви.

[46] https://www.lagsk.eu/upload/prouchvane-2.pdf
[47] https://www.stambolovo.bg/bg/ekologichna-mrezha/

РАЗДЕЛ VIII. Състояние на селищната мрежа и жилищния сектор

1. Селищна мрежа, устройство и изграденост

Местоположение

Община Стамболово е разположена на територията на Област Хасково и се включва в Южен централен регион. Намира се в североизточната част на Източните Родопи и отстои на 22 км. от Областния център. Тя е изцяло селска община с чудесна природа, богато биоразнообразие и културно наследство. Благоприятното географско разположение осигурява възможност за осъществяване на трансгранични контакти с Р Гърция и Р Турция.

Граници

Община Стамболово се простира от Хасковската равнина до р. Арда и заема територия с площ от 276,8 км

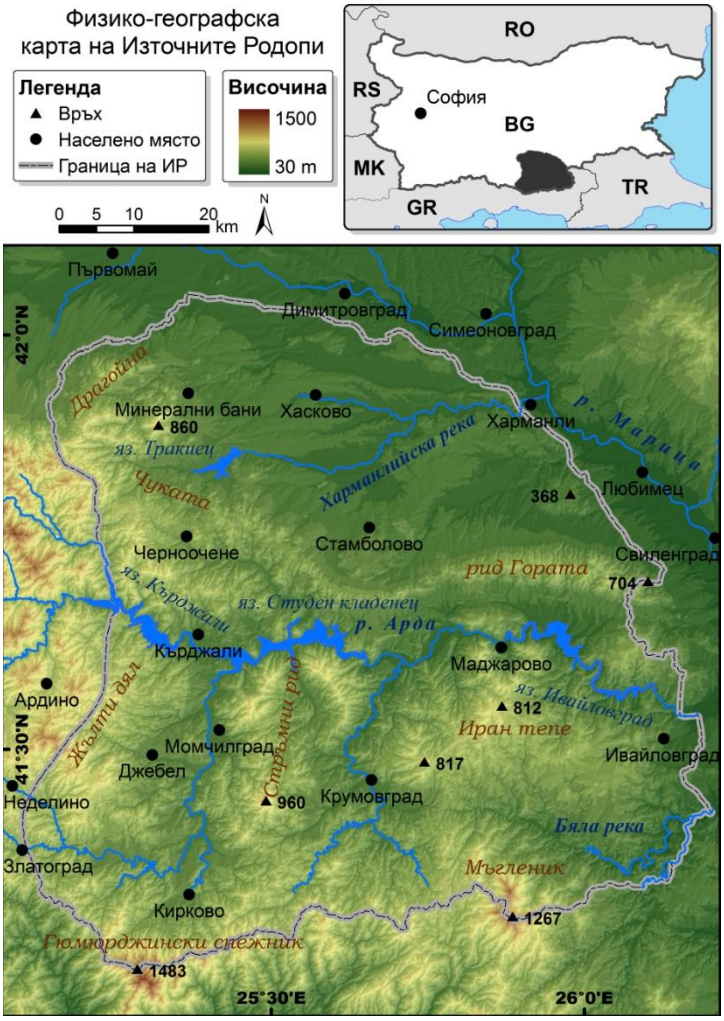

Община Стамболово е гранична община между областите Хасково и Кърджали. Тя е разположена в южната част на област Хасково.

Община Стамболово заема 8-мо място по площ сред 11-те общини на област Хасково, като покрива 5% от територията на областта.

Границите ѝ са следните:

- на север тя граничи с община Хасково;
- на североизток – с община Харманли;
- на изток – с община Маджарово;
- на юг – чрез р. Арда, граничи с община Крумовград, област Кърджали;
- на запад – община Кърджали, област Кърджали.

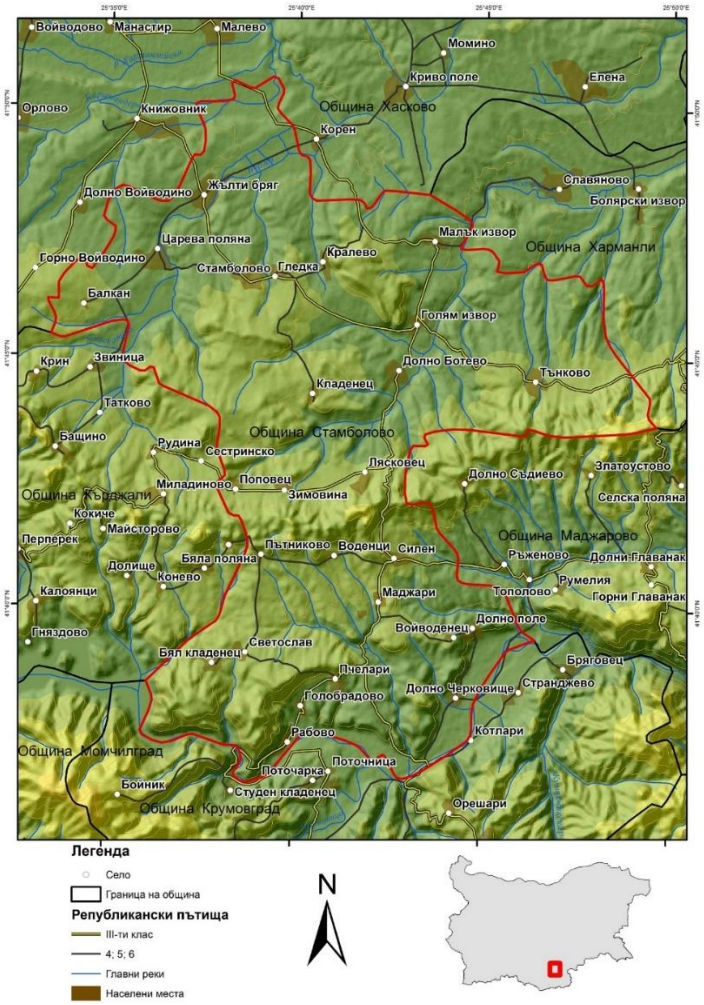

Селищна мрежа

Община Стамболово се състои от 26 населени места. Общинската пътна мрежа се състои от третокласни и четвъртокласни пътища с обща дължина над 150,4 км.

Община Стамболово е с умерено континентален климат. Зимата е сравнително мека с минимални температури са от 0 до минус 5 - 7 градуса по Целзий. Лятото е слънчево и горещо, като максималните температури достигат до 35 - 37 градуса. Средната зимна температура е около 0 градуса по Целзий, а през лятото тя е - 25 градуса.

Релефът на общината е пресечен, полупланински. На югозапад обширна територия от областта е заета от ниските разклонения на Източните Родопи, чиито пространства са покрити с бедни скелетни почви, които са обезлесени. Родопският масив е изграден от метаморфни скали, които в по-голямата си част са дълбоко потънали и покрити с палеогенски варовици, пясъчници и конгломерати, или със смесен материал от подводни вулканични ерупции – туфи, андезити и риолити, които се характеризират с интензивно протичащи ерозионни процеси.

Разнообразието на релефа се активизира от ерозията на реките, която формира съвременния лабиринт от ридове и сложна долинна мрежа.

Теренът на общината се прорязва от средното течение на река Арда, заедно с нейните притоци. Реката е транс-гранична и минава през Гърция и Турция. Язовирът "Студен Кладенец" е разположен на река Арда и в близост до него се намира защитената зона "Големият сипей", която е богата на различни видове птици. Тази зона е определена като орнитологическа забележителност със световно значение и е под закрилата на НАТУРА 2000.

Основният почвен вид на територията на община Стамболово са алувиалните почви. Те са покрити с влаголюбива тревна и горска растителност. Освен тях широко разпространение имат и канелените горски почви. Те се съпътстват с топлолюбива широколистна, горска и храстова растителност.

Основни източници за нарушаване на земите и почвите на територията на общината се явяват водните басейни, създаващи водната ерозия, която е характерна най-вече за земите покрай река Арда.

Територията на общината е покрита напълно от телефонни, интернет и радио комуникационни връзки.

В общината изцяло е изградена водопреносна мрежа, която осигурява водоснабдяването на всички населени места на територията и постоянното захранване на системата. Главният водопровод е с дължина над 42 км и се простира от с. Долно Черковище (р. Арда) до с.Балкан.

Канализационната мрежа е изградена частично, в отделни населени места, като голяма част от новоизградената мрежа не е влязла в експлоатация. Подобно е положението и с част от пречиствателните станции. Работещи са само две пречиствателни станции за отпадни води.

Община Стамболово има 26 населени места с население, съгласно данните на НСИ за 2021 г. от 6 383 жители от които мъжете са 3199, а жените 3 184. Разпределението на жителите по населени места може да се види в следващата таблица.

Таблица №88. Население по населени места

Населено място	Население (2019 г.)	Население (2020 г.)	Населено място	Население (2019 г.)	Население (2020 г.)
Балкан	211	236	Кралево	171	176
Бял кладенец	69	81	Лясковец	296	328
Воденци	91	93	Маджари	191	210
Войводенец	103	102	Малък извор	387	390
Гледка	264	260	Поповец	265	265
Голобрадово	68	70	Пчелари	218	229
Голям извор	368	371	Пътниково	58	68
Долно Ботево	355	363	Рабово	162	178
Долно поле	90	107	Светослав	122	124
Долно Черковище	247	264	Силен	146	143
Жълти бряг	584	605	Стамболово	630	645
Зимовина	222	234	Тънково	224	216
Кладенец	53	53	Царева поляна	321	331
ОБЩО:				**5916**	**6142**

Източник: НСИ

Общинският център е с най-голям брой жители – 645, следван от с. Жълти бряг с – 605 жители и с. Голям извор с 371 жители. Най-малкото населено място е с. Кладенец с 53 жители.

Баланс на територията

Всяко планиране, в т.ч. и териториалното, трябва да отчита динамиката в дяловете на ресурсите, да разпределя балансирано свързаните им дейности по време, и да осигурява ефективното им развитие. В този смисъл, и в териториалното устройство един от основните методи за прогнозиране и планиране е балансовият метод.

Таблица №89 Разпределения на площите по населени места

Населено място	Площ на землището км	Населено място	Площ на землището км
Балкан	-	Кралево	9,123
Бял кладенец	10,386	Лясковец	10,326
Воденци	7,164	Маджари	8,491
Войводенец	4,238	Малък извор	11,838
Гледка	-	Поповец	17,167
Голобрадово	2,173	Пчелари	12,525
Голям извор	14,833	Пътниково	5,478
Долно Ботево	12,773	Рабово	7,725
Долно поле	5,116	Светослав	8,150
Долно Черковище	12,683	Силен	8,773
Жълти бряг	18,624	Стамболово	22,585
Зимовина	7,661	Тънково	31,430
Кладенец	8,037	Царева поляна	29,538
ОБЩО:			**276,837**

Източник: Общинска служба „Земеделие“ - Хасково

Представянето на баланса на територията цели да осигури актуална информация за структурата на ползването на земята на общинско ниво, а в дългосрочен план да даде възможност за проследяване на измененията в разпределението на основните видове територии[48].

[48] Видове територии: **„Урбанизирана територия“** - включва поземлените имоти за жилищни нужди, за обществени сгради и комплекси, за озеленени площи и спортни обекти, за курортно-рекреационни обекти, за производствени и складови обекти, както и поземлените имоти със специално предназначение и ползване. **„Територия на транспорта“** - включва площите на поземлените имоти за движение и транспортни обекти и

Балансът по видове територии по предназначение, според информацията на Общинска служба „Земеделие“ е следния:

Таблица №90 Баланс по видове територии

Код	Вид територия по предназначение	Брой	Брой %	Площ дка	Площ %
1	Урбанизирана територия	437	1,26	10729,394	3,88
2	Територия за транспорт	213	0,61	1573,304	0,57
3	Земеделска територия	33161	95,59	140350,049	50,75
4	Горска територия	668	1,93	119666,241	43,27
5	Води и водни обекти	208	0,60	4086,850	1,48
6	Защитена територия	4	0,01	136,579	0,05
7	Нарушена територия	1	0,00	1,000	0,00

Източник: Общинска служба „Земеделие“ - Хасково

От представената информация става ясно, че най-голям е делът на земеделската територия, следвана от горската територия, след което идва урбанизираната територия. Нарушени територии в община Стамболово няма.

Земята е едновременно основен природен ресурс, главно средство за производство в селското стопанство и обект на социално-икономически отношения. Тя често е повод за конфликти, тъй като индивидуалните (частни) и обществените (публични) интереси често са в противоречие. Алтернативата: съхранена природна среда или реализиране на човешките потребности, създаващи една антропогенна среда, която води до доста негативи, са две страни в един общ процес, който трябва да се отчита и следи непрекъснато. За да бъдат удовлетворени всички нужди, възникват сложни взаимоотношения и структурни изменения в разпределението на поземлените ресурси, за това трябва да се поддържа регистрирания баланс и да не се увеличава земята за нуждите на селското стопанство.

По видове собственост площта на община Стамболово се разпределя така:

Таблица №91 Баланс по собственост на площите

Код	Вид собственост	Брой	Брой %	Площ дка	Площ %
1	Държавна публична	142	0,41	12164,828	4,40
2	Държавна частна	319	0,92	15069,768	5,45
3	Общинска публична	3600	10,38	25943,322	9,38
4	Общинска частна	2061	5,94	99746,410	36,07
5	Частна	22809	65,75	84356,825	30,50
7	Обществени организации	2620	7,55	20767,528	7,51
8	Чуждестранна	215	0,62	924,023	0,33
10	Религиозна	18	0,05	87,566	0,03
11	Съсобственост	170	0,49	9735,956	3,52
99	Стопанисвано от общината	2738	7,89	7747,191	2,80

Източник: Общинска служба „Земеделие“ - Хасково

Общинската собственост е най-голямата на територията на община Стамболово. Тя е общо 125 689,739 дка и включва общинска публична и общинска частна, което прави общ относителен дял от 45,45%. Общинската частна собственост е по-голяма от общинската

поземлени имоти за съоръжения на проводи. „Земеделска територия“ - включва поземлени имоти - ниви, трайни насаждения, ливади, пасища и мери. **„Горска територия“** - включва поземлени имоти – дърво-производителни гори и недърво-производителни горски площи. „**Територия, заета от води и водни обекти“** - включва поземлени имоти за водни течения, водни площи и съоръжения. **„Защитена територия“** - включва поземлени имоти за защитена природна среда и поземлени имоти за обекти на културно-историческото наследство. В тази категория, по начин на трайно ползване, попадат предимно поземлени имоти, които са държавна собственост. **„Нарушена територия“** - включва поземлени имоти за добив на полезни изкопаеми и поземлени имоти, заети от индустриални и битови отпадъци, деградирали земи.

публична собственост, тя е цели 36,07%. Тук може да се добавят и 2,80% от площта, която се стопанисва от общината.

След това на второ място по относителен дял е частната собственост, която е – 30,50% и обхваща площ от 99 746,410 дка.

Държавната публична и държавната частна собственост са общо – 27 234,596 дка, което прави 9,85% от общата площ, като държавната частна е малко по-голяма.

Обществените организации притежават 20767,528 или 7,51%.

Чуждестранната собственост е 9 924,023 дка или 0,033%.

Малко е и религиозната собственост, която е ситуирана на площ от 87,566 дка или 0,03% от площта.

Основно задължение на общината като основен собственик на земята и по правомощия е да следи и да постига баланса между селскостопанското производство и опазването на околната среда.

За периода са настъпили някои промени по видовете собствености, които обаче не са големи и не променят съществено съотношението между различните видове собственост.

Гъстота на населението

Териториалните диспропорции са идентифицирани чрез показателя гъстота на населението, която в края на 2020 г. за България е 62.7 д/км2. Гъстотата на населението общо за страната намалява през последните години, тъй като тя се влияе от механичното и естественото движение на населението, както и от процеса на урбанизация. За съжаление данните за гъстотата на населението в Област Хасково са още по-ниски – 40,6 д/км2 за 2021 г. Освен това данните за гъстотата на населението в Област Хасково показват неравномерното му разпределение на нейната територия. Най-гъсто населена остава община Хасково, което е резултат от по-добрите възможности за живот и работа, които предлага областния център. Община Стамболово през 2021 г. има гъстота на населението от – 22,189 д/км2, което я прави доста уязвима и тя заема едно от последните места в Област Хасково.

През идните десетилетия негативните демографски промени в България и региона ще имат изключително важно значение за местното развитие, тъй като огромната част от прогнозите за бъдещите демографски тенденции сочат, че населението на страната ще продължи да застарява поради голямата миграция и постоянно ниските равнища на плодовитост. Макар че миграцията играе важна роля в динамиката на населението на Хасковска област, почти сигурно е, че миграцията сама по себе си не би могла да промени настоящата тенденция на застаряване на населението. Има тенденции социалните и икономическите последици, които се свързват със застаряването на населението, да оказват все по-сериозно негативно въздействие в социално-икономическото развитие на общината и региона. Например ниските коефициенти на плодовитост водят до бързо намаляване броя на учениците в първи клас. Това води до намаляване на заетите в сферата на образованието и главно до намаляване броя на лицата в трудоспособна възраст, които трябва да издържат останалата част от населението. По този начин ще нарасне делът на възрастните хора (някои от които имат и ще имат все повече нужда от допълнителна социална инфраструктура, здравно обслужване и приспособени домове). Тези структурни демографски промени неминуемо ще окажат въздействие върху възможността на публичните власти да събират данъчни приходи, да балансират собствените си финанси или да се осигуряват подходящи пенсии и здравно обслужване на местното население.

Оси на урбанистично развитие

Главните оси структурират националната територия и се развиват по протежение на главните национални и международни транспортни направления. Второстепенните оси имат значение предимно за структурирането на територията на районите от ниво 2. Те са разположени по транспортните коридори с регионално значение. Като главни оси на урбанистично развитие в националната територия се налагат 3 меридиални оси („север – юг“) и 4 паралелни („изток – запад“).

Главната ос „запад-югоизток“ е утвърдено направление в страната, осигуряващо транспортните комуникации на Централна и Западна Европа с Азия и Близкия Изток по известното от миналото направление „Лондон - Париж – Калкута“ („Ориент експрес“). Тази ос се формира основно от направлението на коридора „Ориент/ИзточноСредиземноморски” от основната TEN-T мрежа на ЕС, която включва железопътно и пътно трасе по направленията „Видин – София – Кулата“ и „София - Пловдив - Бургас/Свиленград (турска граница)“. Изграждането на АМ „Марица“ я превръща в една от най-пълноценно функциониращите транспортни оси в страната. Предстоящата модернизация на жп линията „София – Пловдив“, изграждането на АМ „Европа“ и модернизацията на жп линията „София - сръбска граница“, ще превърнат оста в силна урбанизационна ос между съседните столици Белград - София - Истанбул.

Наличието на добра комуникационно-транспортна свързаност ще стимулира обитаването дори и на малките населени места, каквито са селата на община Стамболово и ще бъде привлечен бизнес, развиващ алтернативни работни места дори и в такъв малък селски район. Второстепенните оси са важни на регионално равнище, защото осъществяват достъпността и свързаността на районите и общинските центрове от 3-то и 4-то ниво в тях. При провеждане на политиката на пространствено развитие по отношение на градовете центрове от 3-то и 4-то ниво е логично да се дава предимство на тези от тях, които са разположени в направленията на осите на развитие като например Хасково-Харманли-Свиленград с които граничи и община Стамболово.

Присъединяването към Европейския съюз превърна европейското териториално сътрудничество в една от основните кохезионни политики за България. Главната му цел е да способства за хармоничното социално-икономическо развитие в териториален аспект. Политиките, насочени към обединяване на усилията от двете страни на границата целят да елиминират изолираността на пограничните региони в стопанско и социално отношение, както и да помогнат за решаване на специфичните им проблеми. Проектите финансирани от трансграничните програми са плод на проявлението на специфичен вид предприемаческа инициатива. Зоните за трансгранично сътрудничество трябва да включват центрове, в които може да се очаква подобна активност. Анализът на териториалното разпределение на осъществените проекти по програмите за трансгранично сътрудничество успешно дефинира центровете с капацитет за подобна инициатива. Община Стамболово макар, че няма такава водеща роля се включва активно в трансграничните инициативи, което стимулира и населените места с по-скромни възможности, намиращи се на територията на общината и региона.

От гледна точка на Европейския съюз, България е граничната територия, която притежава присъщите негативни характеристики: обезлюдяване и по-слабо социално-икономическо развитие. Те са допълнително засилени от изолираността на страната от Шенгенското пространство.

Географските характеристики на националните граници поради естествените препятствия на реки и планини, са още едно основание да се считат за „бариери“, които трябва да се имат предвид при планиране на трансграничното сътрудничество.

Зона България - Гърция: Ключовите тематични области в трансграничното сътрудничество с Република Гърция са туризъм, икономика, биоразнообразие и екология. Туризмът е предимно ваканционен, през лятото по посока Гърция, а през зимата и по време на религиозни празници - България. Богатото културно наследство на двете държави осигурява сериозна възможност за развитие на туризма в тази насока. За съжаление активността на гръцката страна е по-изявена. Икономическите връзки са добре развити, но има нужда от допълнително сътрудничество за да се преодолеят последиците от различните кризи през 2022 г. и пандемията. Наличието на защитени зони за опазване на биологичното разнообразие от двете страни на границата е предпоставка за създаване на трансграничен екологичен коридор и изготвяне и реализиране на съвместни проекти. Климатичните промени поставят екологията като задължителна област на трансграничното сътрудничество. Удачно в случая е разработването и реализирането на съвместни програми за превенция и борба с наводненията и горските пожари.

Важно условие за интензивно развитие е и доизграждането и обновяването на техническата инфраструктура в пограничните територии. Законовите и административните пречки са сравнително малко - и двете държави са членки на ЕС и законодателството им е хармонизирано с европейското. Основен проблем се явява трудният физически достъп. Това определя: увеличаването на пропускателната способност на ГКПП Маказа и ГКПП Ивайловград – Кипринос, осигуряването на надеждност на системата за проверка на преминаващите, разрешаването на проблемите с „тесните участъци“ в транспортната инфраструктура, като основни възможности за подобряване на състоянието. Присъединяване на нашата страна към Шенгенското пространство би оказало осезаемо положително въздействие върху трансграничното сътрудничество. Социо-културните различия са слабо изразени, въпреки историческото съперничество между двете държави, съществуват добре оформени традиции в трансграничното обучение, миграцията на работна ръка и туризма.

В **Зона България – Турция** се акцентира върху развитието на околната среда и устойчивия туризъм. Развива се активна търговска дейност и се прави обмен на положителни практики между екипите на различните общини от двете страни на границата. Засилва се транспортната свързаност по линия на София - Пловдив - Свиленград – Истанбул. Важно условие за интензивното развитие на трансграничните връзки е доизграждането и обновяването на техническата инфраструктура в пограничните територии каквато е и община Стамболово, като се търсят начини за преодоляване на законовите и административните пречки. Търсят се възможности и за обединяване на елементите на природното наследство, на урбанистичната структура, на голямата инфраструктура и елементи на културното наследство, както и за обединяване на усилията за преодоляване на последствията от бедствия и аварии на трансграничната територия.

2. Селищна общинска мрежа

Селищната общинска мрежа се състои от 26 населени места, които са малки и средни села. Територията е лишена от големи населени места. Характерното за този селски район е неговото специфично икономическо и социално състояние, история, традиции, природни и културни забележителности. Отделните населени места не се отличават по между си с някакви конкретни особености по отношение на качеството си на живот или по отношение на инфраструктурните си дадености. Проблемите са по-скоро общи, макар че се срещат и специфични проблеми, които са характерни предимно за периферните населени места на

общината. Познаването както на общите, така и на специфичните проблеми в този район и търсенето на подходи за тяхното решаване, чрез прилагането на местни и регионални политики е от голямо значение за развитието на този изключително селски район.

За селските райони са характерни редица критерии, по-важите от които са: ниската гъстота на населението, липсата на урбанизиран център на територията и наличието на такъв в непосредствена близост, време за пътуване до работното място и др. Както видяхме по-горе в анализа, гъстотата на населението на община Стамболово е по-ниска от тази на Област Хасково. Пътуването до работното място, т.е. ежедневните трудови пътувания, които отчитат времето, необходимо за достигане до голям селищен център (съгласно предложената методика от Генерална дирекция „Регионална политика“ на Европейската комисия). Съгласно тази методика община Стамболово е междинен селски регион, близо до град (intermediate regions, close to a city)[49], тъй като се пътува по-малко от 45 минути до работното място, ако се работи в общинския или в областния център. Това създава известен комфорт на местното население, което е положително като възможности.

3. Жилищен сектор

Жилищният сектор включва основно еднофамилните жилища с индивидуално парцелно застрояване, на територията на общината липсват обособени квартали с малцинствено население.

Обитаването и жилищният фонд е от съществено значение при провеждането на териториално-устройствената общинска политика. Показателите за обитаването и жилищната осигуреност се влияят от демографските и социално-икономическите процеси, протичащи на територията на община Стамболово.

За качеството на живот на жителите на общината от особено значение са жилищните сгради и условията на живот, които те предоставят на своите обитатели. В Таблица № 92 се вижда броят на жилищните сгради по обитаемостта на сградите.

Таблица №92. Обитавани жилища в община Стамболово към 31.12.2011 г.

		Обитавани жилища			
	Общо	***Жилищна обитавана***	***Жилищна необитавана***	***Жилищна за временно обитаване***	***Жилищна за колективно домакинство***
Стамболово	3215	2935	109	169	2

Източник НСИ

От данните става ясно, че голям процент от жилищата са обитавани. Специфичният проблем в случая е, че обитаването не е през цялата година. Една голяма част от жилищата са вили или жилища на хора живеещи и работещи в Турция или в Европа. В тези случаи жилищата не се обитават постоянно, а сезонно или през уикендите, но са поддържани в сравнително добро състояние, тъй като техните собственици са материално осигурени и освен това ги използват, макар и сезонно.

Жилищата на 1000 души от населението в община Стамболово е с доста висок показател – 568,20, докато в общините: Симеоновград, Свиленград, Минерални бани, Любимец и Харманли този показател е по-нисък. Освен това в Стамболово преобладават в по-голяма степен многостайните жилища, като най-многобройни са тристайните.

[49] http://geoproblems.eu/wp-content/uploads/2018/07/2018_12/3_georgieva.pdf

Таблица №93. Жилища по брой на стаите на 31.12.2018 г.

Област Община	Общо	Жилища по брой на стаите						Жилища на 1000 души от населе-нието	Среден брой лица на едно жилище
		едно-стайни	дву-стайни	три-стайни	четири-стайни	пет-стайни	с шест и повече стаи		
Хасково	**123088**	**8326**	**33961**	**43751**	**21500**	**7815**	**7735**	**539,53**	**1,85**
Димитровград	28217	2412	9185	9740	4177	1288	1415	596,72	1,68
Ивайловград	3603	84	988	1138	838	284	271	632,99	1,58
Любимец	4906	369	909	1836	820	429	543	532,28	1,88
Маджарово	1600	91	648	493	228	48	92	790,12	1,27
Минерални бани	2762	105	580	994	534	201	348	453,38	2,21
Свиленград	10668	586	2365	3682	2128	938	969	493,59	2,03
Симеоновград	4334	291	1266	1524	678	270	305	492,78	2,03
Стамболово	3270	67	360	1014	987	378	464	568,20	1,76
Тополовград	7120	186	1281	2970	1269	605	809	726,46	1,38
Харманли	12151	696	2978	4210	2298	992	977	481,17	2,08
Хасково	44457	3439	13401	16150	7543	2382	1542	513,30	1,95

Източник: НСИ

Средният брой лица, живеещи в едно жилище в община Стамболово е 1,76. В общините Маджарово, Тополовград и Ивайловград този показател е още по-нисък, което показва едно сериозно обезлюдяване на територията. Най-голям е средния брой на лицата на едно жилище в община Харманли.

Жилищната площ в община Стамболово е по-голяма от жилищната площ на община Минерални бани, община Маджарово и община Симеоновград. Това се отнася и по отношение площта на кухните.

Данните в следващата таблица показват, че от гледна точка на жилища и жилищна площ жителите на община Стамболово са обезпечени, макар и не в толкова висока степен, както близките по население общини от Област Хасково. По-ниски показатели имат само общините Маджарово и Минерални бани.

Таблица №94. Полезна площ на жилищата на 31.12.2018 г.

Област Общини	Полезна площ			
	общо	жилищна	спомагателна	площ на кухните
Хасково	**9450664**	**7310492**	**1361251**	**778921**
Димитровград	2134873	1589430	325662	219781
Ивайловград	289645	222951	45611	21083
Любимец	389494	299624	62672	27198
Маджарово	105258	84386	15791	5081
Минерални бани	209558	163369	34331	11858
Свиленград	879580	700640	122512	56428
Симеоновград	313360	240814	42690	29856
Стамболово	276017	217167	43820	15030
Тополовград	545319	439620	75226	30473
Харманли	953742	756658	132697	64387
Хасково	3353818	2595833	460239	297746

Източник: НСИ

Като цяло броя на жилищните сгради е висок, но поради ниските доходи на част от местното население, качеството на една немалка част от тях не се намира в най-добро състояние.

Енергийна ефективност има осигурена основно за новоизградените сгради и за съвсем малък брой от старите жилищни сгради. Една немалка част от обществените сгради също са санирани по някои европейски програми. Проблемът е, че такива малки общини, които имат на своята територия само еднофамилни жилища, бяха лишени през отчетния период от възможности да

се възползват от държавните програми осигуряващи безплатно саниране приоритетно за многоетажните сгради.

Таблица №95. Жилища по форма на собственост на 31.12.2018 г.

Община	Жилища по форма на собственост			
	общо	държавни и общински	частни на юридически лица	частни на физически лица
Стамболово	3270	13	18	3239

Източник: НСИ

От данните в горната таблица става ясно, че основната форма на собственост е частна, на физическите лица, следвана от частна, на юридическите лица и само 13 от сградите са държавна и общинска собственост. Тези факти показват, че качеството на сградите и тяхното поддържане зависи основно от доходите на физическите лица, а то е разнопосочно. Преобладават ниските доходи, но има и една устойчива група граждани, които развиват бизнес или работят в чужбина и имат добри финансови възможности. Това създава предпоставки селищната мрежа и жилищния сектор като цяло, да заемат едно сравнително добро ниво спрямо подобните общини от Област Хасково.

4. Анализ на състоянието на жилищния сектор, включително мерки за енергийна ефективност

Изпълнението на мерките за енергийна ефективност допринася за по-високото ниво на енергийна ефективност и намаляване на разходите за енергия и подобряване на експлоатационните характеристики на сградите. Това се разбира и отчита от местното население, но обедняването на населението през последните години, както и липсата на подходящи програми за еднофамилните къщи води до ниска активност за подобряване на енергийната ефективност на жилищните сгради.

В голямата си част жилищният фонд в селата е стар и амортизиран. Не се провеждат необходимите ремонти и поддръжка с оглед подобряване състоянието на амортизираните вече сгради. Това се дължи както на ниските доходи на местното население, така и на повишаването на цените на строителните материали. Голяма част от жилищните сгради са необитаеми, тъй като техните собственици живеят и работят в Р Турция и в други европейски страни, и се връщат само за празниците или за почивка през лятото. Малка част от тези сгради, чиито собственици имат добри доходи се санират, но като цяло жилищният фонд на община Стамболово е в лошо състояние. Още по-рядко се изграждат системи осигуряващи енергийна независимост на автономните къщи[50]. Оценявайки етажността от позиция на потенциални обекти за саниране, може да се твърди, че многото двуетажни жилищни сгради са бариера за масовото и бързо реализиране на желания процес – както от правно-организационна, така и от финансова и физическа гледна точка.

Вече има държавна политика за подкрепа на такава дейност на нискоетажната собственост, но въпреки това има и ограничения. Всичко това изисква активност и проектна компетентност от страна на местното население, които на този етап липсват. Това затруднява местните хора да вземат информирано решение. От гледна точка на качеството на жилищната среда, ниската етажност съдържа и някои негативи като: голяма площ за поддържане и ремонт на сградата и дворното пространство, която изисква голям свободен финансов ресурс с който местното

[50] Терминът "енергийна независимост", популярно казано, означава, че даден имот сам осигурява тока, нужен за потреблението си, и няма нужда да черпи от електропреносната мрежа. Въпрос на време е хората да започнат да мислят за алтернативни методи, чрез които да захранват домовете си с енергия. Това може да им осигури по-голяма сигурност и предвидимост в бъдеще, да направи потреблението им по-ефективно и в дългосрочен план да им спести пари.

население разполага рядко. Данните за жилища с топлоизолация и с PVC дограма разкриват ясната корелация между доходите на населението и дяловете на наблюдаваните групи жилища. Това затруднява процеса на активно инвестиране в енергийната ефективност и активната местна политика. Необходимо е да се проведе в общината информационна кампания, която да информира, да мотивира и да активизира местното население за включване в различните програми осигуряващи възможности за финансиране на мерки за осигуряване на енергийна ефективност и енергийна независимост. Безспорна е необходимостта от интензифициране на процеса, от мобилизиране и инвестиране на много повече средства в санирането на жилищните сгради. Компенсирането на посочените недостатъци на този етап от страна на местното население и общината е доста трудно начинание, но не е невъзможно и трябва да се положат необходимите усилия за да може това то да се превърне в конкретен резултат.

5. Идентифицирани проблеми, неоползотворени ресурси и потенциал за развитие

Едно от ключовите послания на сближаване и кохезия е свързано с намаляване на неравенствата в териториалното развитие. Това е основен принцип на регионалната/ кохезионната политика и оползотворяването на потенциала на селския район, който да се интегрира с близките градски райони. Запазвайки автономността си, градовете и селските райони следва да си сътрудничат чрез интегрирано пространствено развитие за постигане на устойчив икономически растеж, екологичен и социален баланс. Специфичните материални и нематериални ресурси на селските райони, специфичният им облик, следва да се вграждат в плановите документи и в прилагането на секторните политики на всички нива. Селските райони имат различни структури и проблеми. Периферните селски райони, каквато е община Стамболово покриват около 60% от националната територия на страната и будят тревога поради демографската криза и икономическите си проблеми. Прилагането на едностранни, целенасочени мерки няма да ги съживят, поради което е необходимо изграждане на нов тип партньорства с прилежащите градове, осигуряващи работни места и обслужване на място, като липсата на кадри се компенсира с ежедневни кратки пътувания. Същевременно, селските райони не трябва да се превръщат във функционални продължения на агломерациите. Без да се третира като панацея, подобрената транспортна достъпност и осигуряването на публични услуги в малките населени места-центрове биха спомогнали за развитие на вътрешния потенциал на селските райони, съдържащ възможности за заетост в туризъм, селско и горско стопанство, преработвателна индустрия, добивна промишленост и др.

За намаляване неравенствата в териториалното развитие и оползотворяването на потенциала на селските райони са реализирани някои съвместни проекти/инициативи съвместно с община Хасково, подобряващи главно енергийната ефективност. Стъпвайки върху натрупания опит в стратегическото планиране се предвижда реализирането на интегрирани териториални инвестиции по различни тематични направления и основно в устойчивото развитие на територията, като се засилват териториалните проекции на секторните политики. Засилващите се пространствени и функционални връзки със съседните общини и гранични региони са основание за активно включване на зоните за териториално сътрудничество и в секторното планиране.

Партньорствата са новата движеща сила в пространственото развитие на всяка територия. Всяка от целите на актуализираната НКПР предполага партньорства между няколко заинтересовани и компетентни страни. Това се потвърждава и от анализа на националните секторни стратегии, повечето от които залагат координация и сътрудничество с няколко институции за успешното постигане на целите на взаимодействие. Така партньорствата се превръщат в абсолютно необходим инструмент за пространственото развитие. Община Стамболово създава партньорства за реализирането на съвместни проекти от години, които са

част от устойчивата им политика. Тя е една от общините с известен опит при реализиране на партньорства, както в трансграничен, така и в национален и регионален план.

Единици са тези местни структури, които използват и мерки за оползотворяване на енергията от възобновяеми източници като алтернатива на конвенционалните източници на енергия.

По-долу са разгледани спецификите на многофамилните и еднофамилните жилищни сгради от техническо, административно и организационно естество, както и възможностите за поетапното им обновяване.

При **еднофамилни жилищни сгради** отоплението на този етап се осигурява от локални източници, в които генерирането на топлина/студ се осъществява от различни по вид енергийни източници (въглища, дърва, пелети, електрическа енергия и др.). В част от този вид сгради, влезли в експлоатация преди въвеждане на националното законодателство за енергийна ефективност има изградени класически вертикални или хоризонтални системи за отопление посредством използването на твърди горива. В еднофамилните къщи, в които няма такива системи за всяко помещение е потърсено индивидуално решение за отопление и/или охлаждане чрез битови уреди, потребяващи алтернативна енергия. Съществува голям потенциал за изпълняване на мерки по сградните инсталации и оползотворяването на енергия от ВЕИ:

- наличие на скатни покриви и техническа възможност за разполагане на слънчеви колектори/елементи с необходимата ориентация;
- инсталиране и поддържане на системи за оползотворяване на енергия от ВЕИ;
- възможност за подмяна на горивната база на отделните жилища/жилищни сгради с използване на котел на биомаса, термопомпен агрегат и др.;
- липса на организационни проблеми при вземането на решение за изпълнение на мерки по сградните инсталации.

На база общата констатация от прегледа на жилищните сгради и енергийното потребление, което се реализира предимно от дърва се установява, че жилищния сграден фонд е неефективен и има лоши енергийни характеристики.

За обществените сгради ниско застрояване (до 3 етажа), са валидни същите констатации относно потенциала им за енергоспестяване, направени за еднофамилните жилищни сгради. За целите на постигането на значителни енергийни спестявания, изпълнението на Енергоспестяващи мерки (ЕСМ) по външните ограждащи елементи на този функционален подтип, е необходимо да се комбинира с подобряването на енергийните характеристики на системите за осигуряване на топлина/охлаждане и битова гореща вода (БГВ) (вкл. подмяна на горивната база)[51].

Подходите за ефективност на разходите за енергийна ефективност на жилищни сгради освен, че трябва да отговорят на концепцията на Делегиран регламент (ЕС) № 244/2012 и на условията, посочени по-горе, трябва да се съвместят с множество социални и икономически фактори, както и с необходимостта от подобряване на общото техническо състояние на сградите. В този смисъл инвестициите в енергийна ефективност трябва да осигурят устойчивост на изпълнението на ЕСМ и следователно да включват всички необходими СМР за гарантиране качеството на това изпълнение[52].

[51] Дългосрочна национална стратегия за подпомагане обновяването на националния сграден фонд от жилищни и нежилищни сгради до 2025 г.
[52] Пак там

Енергията, използвана в жилищни и търговски сгради представлява лъвският пай или около 40 % от общото окончателно енергийно потребление и съответно от емисиите на CO2 в ЕС. Дейностите, свързани със сградния фонд съставляват значителна част от икономиката на ЕС, съответно около 9 % от БВП на ЕС и между 7 и 8 % от заетостта в ЕС. Потенциалът на икономиите от енергия от гледна точка на разходите е значителен и би могъл да е от голяма полза за икономиката, обществото и околната среда. Следователно, сградният сектор може да играе ключова роля в растежа не само на ЕС, но и на всяка община и регион и в изпълнението на политическите цели в областта на енергетиката и климата, като същевременно допринеся за повишаването на удобствата и понижаването на цените на енергията за гражданите. Енергийната ефективност на сградите е също важна част от по-широкия кръг от инициативи за изпълнението на целите на европейските политики в областта на енергетиката и промяната на климата, както е посочено в съобщението на Комисията — Енергийна политика за Европа.

Необходимо е да се предвидят резултатите в политиката по енергийна ефективност на жилищния фонд в община Стамболово, тя да се насочи към постигането на измерими цели с приоритизиране прилагането на системен подход, базиран на националното законодателство и действащите Директиви на ЕС в областта на енергийната ефективност. Новите политики на национално ниво включват частично и еднофамилните къщи, което ще ускори и подпомогне процеса на постигане на енергийна ефективност и самостоятелност.

Моментът и начинът на интервенция в жизнения цикъл на сградите трябва да отчита и **възможността за обитаване (гнездене, зимуване) на защитени видове** по Закона за биологично разнообразие. Това са малък брой случаи на сгради, но те могат да са обитавани от екземпляри от редки видове и/или значими техни колонии. В тази връзка, при разработване на проекти за саниране на сгради, трябва задължително да бъде зададено проучване за наличието на синантропни защитени видове (прилепи, лястовици, бързолети и др.), като сезонът и методологията на строителните дейности съответно бъде изцяло съобразен спрямо установените видове.

Екологичният ефект от **енергийните спестявания** е най-очевиден и добре проучен. Заплахата от изменение на климата е една от главните причини за повишаване енергийната ефективност. Освен спестяването на енергия, има редица други ефекти, които трябва да се отчитат, като например намалените емисии на парникови газове

В резултат на спестяването на енергия **се намаляват емисиите на парникови газове**. Това намаление се отчита в зависимост от вида спестена енергия и съответния емисионен фактор за този вид енергия. Спестените емисии се измерват в тонове CO2 еквивалент.

Ефектът от **намаляване замърсяването на въздуха** в резултат на спестяването на енергия се отчита в зависимост от вида на спестената енергия и специфичните емисионни фактори за съответния вид енергия. Оценяват се намалените емисии на главните замърсители: азотни оксиди (NOx), серни оксиди (SOx), фини прахови частици (PM2.5 и PM10) и въглероден оксид (CO).

Повишаването на енергийната ефективност на домакинствата води до редица социални ползи, в т.ч. рефлектира върху доходите на домакинствата, намалява енергийната бедност и подобрява здравето на хората.

Разходите за подобряване на енергийната ефективност на домакинствата обикновено се изплащат чрез намален разход за отопление, което позволява на консуматорите да използват доходите си за други цели след изплащането на инвестицията в дългосрочен план.

Ефектът на **увеличаване на разполагаемия доход на домакинствата** в резултат на енергийни спестявания се отразява като намален дял на разходите за енергия на домакинствата.

Подобряването на енергийната ефективност в жилищните сгради трайно допринася за подобряване качеството на живот на домакинствата в обновените сгради, които непрекъснато ще се увеличават през следващите няколко години.

Ползите за здравето от прилагането на мерки за енергийна ефективност са индиректни и са свързани с намаляване на вредните емисии в атмосферата (серни и азотни окиси, фини прахови частици и т.н.) и подобряване топлинния комфорт в сградите. Това води до намаляване заболеваемостта и смъртността сред населението.

Ефектът от намалената заболеваемост и смъртност може да се изчислява и в допълнителни работни дни и съответно в паричен еквивалент.

Икономическите ползи имат важна роля за политиките за енергийна ефективност, защото те би трябвало да се прилагат по икономически ефективен начин. Оценката на допълнителните икономически ползи прави инвестициите в енергийна ефективност по-привлекателни и намалява значително срока на откупуване на прилаганите мерки.

Развитието на технологиите свързани с енергийната ефективност имат положителен ефект върху икономиката и нейната конкурентоспособност.

Два са основните фактори, които определят ефекта върху **заетостта**: инвестициите в енергийна ефективност създаващи работни места в индустрията, която произвежда съответните продукти и услуги, а постигнатите енергийни спестявания в дългосрочна перспектива намаляват потреблението на енергийните продукти. От своя страна намаляването на потреблението има ефект върху произвежданата добавена стойност, а изменението на добавената стойност води до ефект върху заетостта в съответния сектор.

Изследванията показват още, че енергийната ефективност води до нетен ръст на заетостта поради изменението на разходите от потребление на енергия към мерки за енергийна ефективност. Освен това нарастват разполагаемите приходи в икономиката, което също стимулира допълнително създаването на работни места. Както показват различни проучвания, вероятно е да настъпят нетни увеличения на заетостта поради изместване на разходите за потребление на енергия към инвестиране в мерки за енергийна ефективност. Промишлеността, осигуряваща съответните технологии и материали, обикновено показва по-голяма интензивност на труда от енергийната индустрия. При условие, че мерките за енергийна ефективност са рентабилни, те увеличават разполагаемите доходи, което може допълнително да стимулира създаването на работни места в дългосрочен план.

От всички фактори, които оказват най-силно влияние върху цената на жилищата, собствениците имат най-голяма възможност да влияят върху състоянието на имота и на сградата. **Основното обновяване на сградите повишава тяхната стойност,** тъй като ги прави по-устойчиви, с по-добър външен вид и удължава техния живот.

Енергийната ефективност в обществените сгради води до **намаляване на публичните разходи за сметки за изразходваната енергия**, в т.ч. до намаляване на публичните разходи за преодоляване на енергийната бедност. Разходната ефективност на мерките за енергийна ефективност е от решаващо значение и за положителното въздействие върху общинския бюджет.

Трябва обаче да се отбележи, че за цялостна оценка е необходимо да се имат предвид и други въздействия. Например, ако програмите за енергийна ефективност служат и за насърчаване на заетостта, положителното въздействие върху публичните финанси може да бъде още по-голямо, тъй като намалява нуждата от обезщетения за безработица. Също така правителствените програми за подпомагане на енергийната ефективност варират по

отношение на административните разходи, които включват проектиране на политиките, наблюдение на прилагането им и мониторинг на резултатите.

Етапните цели не са линейно определени. Отчетени са националните аспекти от прилагането на политиките за енергийна ефективност до момента, като използването на високи грантови компоненти в схемите за стимулиране, ограниченият опит със структурирането и популяризирането на финансовите инструменти. Ниският темп на обновяване на сградите и слабата информираност на потребителите и собствениците за ефекта от енергийната ефективност, ползите от нея и главно от възможностите за получаване на алтернативно финансиране в по-широк смисъл не способстват до момента за масово пазарно навлизане на новите технологии, материали и строителни практики на територията.

В периода до 2030 г. е реалистично да се очаква постепенното активизиране на действията по обновяване и постепенното нарастване на търсенето на енергийно ефективни услуги. Реалистичното и консервативно определяне на целите е свързано и с необходимостта от натрупване на опит и средства за финансовите инструменти и постепенно преодоляване на очакванията за по-високи нива на безвъзмездна помощ от страна на гражданите и собствениците на сгради за обществено обслужване.

Съществуващите бариери възпиращи бързото прилагане на енергийната ефективност са следните:

- Законодателни и регулаторни;
- Финансови бариери;
- Свързани с информация и местен капацитет;
- Технически бариери;
- Иновационни, липса на достатъчно научни изследвания и разработки;
- Недостатъчният брой политики и мерки за насърчаване на икономически ефективното основно обновяване на сградите особено в селските райони, в които еднофамилните къщи са преобладаващи, а информираните и компетентни хора са доста нисък относителен дял от населението.

За постигане на висока степен на енергийна ефективност и декарбонизация на съществуващия жилищен фонд е необходимо: (1) да се ограничат енергийните нужди, посредством подобряване на енергийните характеристики на външните сградни елементи и системите за осигуряване на микроклимата; (2) по-голяма част от необходимата енергия да се произвежда от източници с ниски емисии на CO2 (енергия от ВЕИ).

Техническият потенциал за постигане на висока степен на енергийна ефективност в съществуващите жилищните сгради се изразява в осигуряване на:

- Изолационни свойства на ограждащите елементи на сградите, съответстващи на или на по-добри от нормативните изисквания за енергийна ефективност;
- Ограничаване на влиянието на топлинните мостове;
- Въздухоплътност на сградната обвивка;
- Високо ефективни системи за поддържане на микроклимата в жилищните сгради.

Европейските директиви препоръчват фокусиране на обновителните процеси към сегмента от жилищния сграден фонд с най-лоши характеристики. Същевременно, основна констатация от прегледа и анализа по-горе е че: сградният жилищен фонд като цяло е неефективен, с лоши енергийни характеристики; потребителите, които срещат финансови затруднения и не

разполагат с финансов ресурс за обновяване на жилищата си не са концентрирани в обособени сгради или територии, а са разпръснати на цялата общинска територия.

Еднофамилните сгради (и до голяма степен многофамилните с ниско и средно застрояване) са неразработен до момента потенциал, доколкото от техническа и организационна гледна точка, възможностите са големи.

Проблемът в тази посока е свързан основно с недостатъчния брой и мащаб на подходящи мерки и механизми, респективно малко натрупан опит. В същото време 42% от обновената площ до 2030 г. трябва да включва именно тези сгради. Предвижда се широк набор от програми и финансови инструменти с диференциран интензитет на помощта, обвързан с нивото на обновяване, респективно с очакваните енергийни спестявания.

Тези изисквания стават още по-значими, тъй като **Европейският парламент иска до 2030 г. възобновяемата енергия да се използва много повече, а потреблението на енергия да бъде значително намалено.**

На 14.09.2022 г. членовете на ЕП гласуваха за увеличаване на дела на възобновяемите енергийни източници в крайното потребление на енергия в ЕС до 45% до 2030 г., в рамките на преразглеждането на Директивата за възобновяемата енергия - цел, подкрепена и от Европейската комисия в рамките на нейния пакет „RepowerEU“.

В законодателството са определени също така подцели за сектори като транспорта, сградите, централното отопление и охлаждане. В транспортния сектор внедряването на възобновяеми енергийни източници трябва да доведе до 16% намаление на емисиите на парникови газове чрез използването на по-голям дял от съвременни биогорива и по-амбициозна квота за възобновяеми горива от небиологичен произход, като например водород. Индустрията следва да увеличи използването на възобновяеми енергийни източници с 1,9 процентни пункта годишно, а топлофикационните мрежи - с 2,3 пункта.

Евродепутатите приеха и изменения, призоваващи за постепенно намаляване на дела на първичната дървесина, считана за енергия от възобновяеми източници.

Поставените цели ще бъдат постигнати чрез мерки на местно, регионално, национално и европейско равнище в различни сектори — например публичната администрация, сградите, предприятията, центровете за данни и др.

6. Анализ на връзката на общината със съседните територии извън административните й граници, които имат потенциал да влияят върху развитието на населените места и териториите в рамките на общината

През новия програмен период трябва да се обръща сериозно внимание на междуобщинското сътрудничество и неговото активизиране, тъй като връзката на общината със съседните територии извън административните й граници оказват пряко влияние върху развитието на населените места и териториите в рамките на общината.

С развитието на съвременни информационни и комуникационни технологии (ИКТ), както и с въвеждането на електронното управление постепенно намалява важността на физическата дистанция между административния офис на местната власт и гражданите, които тя обслужва. Следователно, необходимостта от финансово изгоден, качествен и взаимополезен модел на взаимодействие между местна власт, общество и бизнес, става предпоставка за сдружаване между публични доставчици на услуги. Така принципът на местната автономия, изразяващ

едно от основните послания на Европейската харта за местно самоуправление, дава тласък на същността и правото на общинските органи да се сдружават. Това са част от факторите, които подкрепят развитието на междуобщинските инициативи. В основата на концепцията за междуобщинско сътрудничество лежи идеята за съвместна работа на органите на местното самоуправление в полза на всички заинтересовани страни. То предполага обединяване на ресурси, споделяне на отговорности и общо ползване на постигнатите от съвместните дейности резултати. Надобщинското сътрудничество повишава местния капацитет за ефективно предоставяне на услуги, спомага за намаляване на различията в предоставянето на услуги в съседни общини, води до трансфер на иновации и допринася за устойчивото развитие на общностите.

Логиката на създаване и особеностите на местното самоуправление, както и горепосочените фактори определят наличието/отсъствието и развитието на практики за междуобщинско сътрудничество в региона. Макар нормативно да е уредено правото на общините да се сдружават още в далечната 1991 г. (чл. 9 от Закона за местното самоуправление и местната администрация), повечето примери за междуобщинско сътрудничество се свеждат до регионални сдружения на общини и търговски дружества с цел представителство и защита на интересите на своите членове или предоставяне на различни видове услуги.

Създаденото през 1996 г. РСО „Марица“ обедини всички общини от Област Хасково и помогна за консолидацията на региона, както и за решаването на някои регионални проблеми в първите години на демокрацията. По-късно община Стамболово го напусна и междуобщинските инициативи се договарят и извършват на базата на двустранни или многостранни преки договорености между общините.

Една важна публична междуобщинска услуга е управлението на Регионалното депо за отпадъци в гр.Харманли. За целта е сформирано сдружение, съгласно Закона за управление на отпадъците. Регионалното сдружение за управление на отпадъците /РСУО/ на общините координира правилното функциониране на общинските системи за разделно събиране и дейностите по оползотворяване на биоотпадъците за постигане на целите на сдружението, създадено по чл. 24, ал. 1 от ЗУО. Общините, членове на сдружението, съвместно решават как да разделят функциите си на регионално ниво.

Регионалното сдружение на общините е създадено с цел за постигане на ефективното третиране на отпадъците, изпълнение задълженията на кметовете на общините, регламентирани в Закона за управление на отпадъците, както и да се даде възможност на общините да получат финансиране на проекти в областта на управлението на отпадъците от европейските фондове, от държавния бюджет, от предприятието за управление на дейности по опазване на околната среда към Министерството на околната среда и водите или от други източници.

Основни цели на сдружението са:

- Получаване на финансиране на проекти в областта на управление на отпадъците от европейските фондове, държавния бюджет, Предприятието за управление на дейностите по опазване на околната среда към Министерството на околната среда и водите или други национални публични източници на финансиране.
- Намаляване на количествата на депонираните отпадъци и насърчаване на тяхното рециклиране и оползотворяване.
- Изграждане на система за управление на отпадъците, осигуряваща опазване на околната среда и предотвратяване на риска за човешкото здраве, включваща:
    - Подобряване на качеството на услугите за събиране, транспортиране и

обезвреждане на битовите отпадъци и на приравнените към тях отпадъци;

- Ефективно използване па ресурсите, възникващи в процесите на управление на отпадъците;
- Оптимизиране процесите за управление на отпадъците с оглед намаляване на разходите за услугата по събиране, транспортиране и обезвреждане на битовите отпадъци и на приравнените към тях отпадъци;
- Постигане на прозрачност и отговорност на процесите по управление на отпадъците;
- Реализиране на целите и изискванията на националното законодателство и подзаконовите актове за управление на отпадъците;
- Стимулиране и подпомагане на активността на отделните граждани за участие в процесите по управление на отпадъците;
- Насърчаване на диалога и взаимодействието между държавата, органите на местното самоуправление, стопанските организации при решаване на проблемите, свързани е управлението на отпадъците.

- Разрешаване на проблеми, свързани с опазването на околната среда и управлението на отпадъците изисква:
  - Взаимодействие с Министерството на околната среда и водите и други централни и местни органи на управление, научни институции, бизнеса и обществеността при решаване на въпроси, свързани с опазване на околната среда и управлението на отпадъците, като се организира провеждане на работни срещи, участие в семинари и конференции, даване на експертни становища и представяне на предложения за промени в нормативните актове;
  - Организиране различни форми на обучение на членовете на експертната комисия;
  - Осигуряване на екологични и икономически устойчиви услуги за населението на участващите в РСУО общини;
  - Определяне отговорностите на всяка община, членуваща в РСУО.

Утвърдени са вътрешни правила за работа на сдружението. Ежегодно се определя размерът на таксите за сепариране и депониране на отпадъците от общините, членове на сдружението, както и разценките за външните ползватели на Регионалното депо – Харманли.

На общото събрание, върховен орган за управление на сдружението, се разглеждат важни въпроси, като например: избор на оператор на Регионалното депо, приемане отпадъците на външни потребители и разходването на средства по чл. 64, ал. 1 от ЗУО, като решенията се вземат с гласуване.

Община Стамболово е акционер и в Многопрофилна болница за активно лечение АД Хасково. Здравното министерство е принципал на акционерното дружество, но и общините от Област Хасково са негови акционери. Многопрофилна болница за активно лечение АД град Хасково изпълнява целия спектър от медицински дейности за лечебни заведения за болнична помощ и отговаря на критериите за съвременно болнично заведение. Обединяването на усилията на публичните структури, създава условия за предоставяне на качествени здравни услуги в региона, чрез привличането на квалифицирани здравни кадри в болничното заведение и изграждане на модерна техническа база за обслужване на пациентите.

Консолидацията на ВиК сектора се представлява от асоциацията по ВиК в която от 2016 г. са включени всички общини на Хасковска област. Асоциацията на обособената територия е обединение, което не е търговско дружество, то не формира и не разпределя печалба. Асоциацията е юридическо лице, което се грижи за управлението и поддържането на водоснабдителните и канализационните системи в областта и консолидира усилията на държавата и общините за привличането на инвестиции в сектора и реализирането на значими В и К – проекти. Делът на областна администрация като представител на държавата е 35 процента, останалите 65 на сто си поделят общините – 34,52% за община Хасково, 2,36% за Ивайловград, 3,75% за Любимец, 0,61% за Маджарово, 2,16% за Минерални бани, 8,43% за Свиленград, 3,21% за Симеоновград, 9,15% за Харманли и 0,81% за Стамболово. Асоциацията приема решения за сключване на договор с ВиК оператора, изготвя генерален план за ВиК системите. На база на регионалните планове асоциацията координира кандидатстването пред оперативните програми на ЕС. Учредената асоциация е получила активите на ВиК Стамболово, а дружеството остава единствено оператор. Тя се управлява от Общо събрание, което взима решения с мнозинство от 75% от гласовете. Източниците на финансиране са три - държавен и общински бюджет, европейски фондове и приходите на ВиК операторите. Асоциацията ВиК е органът, който сключва договор за управление на ВиК инфраструктурата с ВиК оператор и съответно определя условията.

Създаването на местни инициативни групи (МИГ) по подхода ЛИДЕР в страната е актуален и наложен модел не само за публично-частно, но и за междуобщинско сътрудничество, който едновременно с това е и нетипичен, поради задължителното участие в МИГ на представители на НПО и бизнеса.

СНЦ „МИГ Стамболово-Кърджали 54“ се учредява през декември 2016г. и включва всички населени места на община Стамболово и 54 села от община Кърджали. Сдружението е учредено от общо 32 членове на Общото събрание, които са представители на НПО, фирми и земеделски производители. Управлява се от Управителен съвет в състав от 5 члена, който се избира от Общото събрание.

МИГ Стамболово-Кърджали 54 изпълнява Стратегия на водено от общностите местно развитие / СВОМР/ за периода 2014 – 2020 г. с общ бюджет от 4 206 185,45 лева, която цели да съхрани природата и да превърне територията за желано място за живот, туризъм и отдих.

Стратегията извежда две основни цели и четири приоритетни области за развитие:

Планираните интервенции по приоритетите са обединени в общо десет специфични цели. Целите на СВОМР за периода 2014-2020г. на Местна инициативна група „Стамболово – Кърджали 54“ се постигат с прилагането на общо 11 мерки от три програми – ПРСР (осем

мерки), ОПНОИР (две мерки) и ОПОС (една мярка). Седем от мерките финансирани от ЕЗФРСР са от обхвата на ПРСР 2014 - 2020 и една от Регламент (ЕС) № 1305/2013.

Стратегията се изпълнява посредством прилагането на следните мерки: Мярка 04 Инвестиции в материални активи, посредством подмерки: 4.1., 4.1.2 и 4.2.

Мярка 06 Развитие на стопанства и предприятия, посредством подмерки: 6.4.1 и 6.4.2.

Мярка 07 Основни услуги и обновяване на селата в селските райони, посредством подмерки 7.2, 7.5 и 7.6.

Подмярка 1 по НОИР „Подкрепа за предучилищно възпитание и подготовка на деца в неравностойно положение“.

Мярка „Подобряване на природозащитното състояние на видове от мрежата Натура 2000 чрез подхода ВОМР“ от ОПОС (ЕФРР).

Политиката за местно развитие на МИГ, изразена в СВОМР се финансира от три ЕСИФ – ЕЗФРСР, ЕСФ и ЕФРР.

Постигането на устойчиво и балансирано развитие в област Хасково може да се осъществи основно чрез намаляване на вътрешнорегионалните различия, които могат да се постигнат основно на базата на активизирането на междуобщинските инициативи. В етапа на подготовката на новите цели и приоритети за развитие, съобразно конкретните нужди на региона и стратегическата рамка на европейската политика на сближаване до 2027 г. Европейските фондове са един от основните инструменти за изпълнение целите на регионалната политика и извършване на публични инвестиции. В тази връзка особено важно е на този етап от подготовката за следващия програмен период да се идентифицират ключови проекти с общинско, надобщинско и регионално значение (областно и за районите от ниво 2). Тези проекти следва да са от особена важност за общността или да са свързани с осъществяването на съвместни дейности и инициативи, които допринасят за постигането на общи цели за развитието на съседни общини или областта като територия.

Ето защо е необходимо всяка община, териториалните структури на централната власт, неправителствените организации и другите заинтересовани страни да подготвят информация за най-значимите проекти, които са планирани за изпълнение за следващия програмен период със следните тематични области на интервенции: транспортна и техническа инфраструктура – водоснабдяване, телекомуникации, широколентов достъп; екология и екологична инфраструктура, включително превенция на риска; икономика; образование; здравеопазване; култура; туризъм; социални услуги и териториално сътрудничество.

В страната сдружаването на общини традиционно преследва цели за защита интересите на сдружените общини, развитието на региона и местното самоуправление като цяло, докато европейският опит в междуобщинското сътрудничество е преобладаващо ориентиран към предоставяне на публични услуги. В някои държави дори стимули за насърчаване на междуобщинското сътрудничество не се прилагат, поради вече институционализирани механизми и осъзната социално-икономическа полза от съвместното предоставяне на публични услуги. Анализът показва, че факторът с най-голяма тежест в насърчаването и развитието на междуобщинското сътрудничество в европейските страни остава неговата социално-икономическа обосновка, изразяваща се в икономии от мащаба – колкото по-голям е обемът на генерираните услуги, толкова по-ниска е стойността за производството на единица от дадена услуга.

Източници на информация:

1. Басейнова дирекция за управление на водите източнобеломорски район - Пловдив;
2. Български информационен Бизнес портал
3. „ВиК“ ЕООД - Хасково;
4. Димчо Аладжов, Археологически паметници в района на Стамболово;
5. Дирекция „Социално подпомагане“ - гр. Харманли;
6. Държавен фонд „Земеделие“ - Областна дирекция – Хасково;
7. Държавен фонд „Земеделие“ – Общинска дирекция – Хасково и Стамболово;
8. Дългосрочна национална стратегия за подпомагане обновяването на националния сграден фонд от жилищни и нежилищни сгради до 2025 г.
9. Енциклопедия „България“, т. 7, София 1996, с. 143;
10. ИА „Електронни съобщителни мрежи“;
11. Национален статистически институт;
12. Пресконференции дадени от представител на РСЗ;
13. Общинска служба „Земеделие“ – гр. Хасково;
14. Стратегически и планови документи на община Стамболово;
15. Годишни отчетни доклади на община Стамболово;
16. Общинска администрация Стамболово;
17. Регионална дирекция по горите – Кърджали;
18. Регионална служба по заетостта – Хасково;
19. Регионално управление по образованието – Хасково;
20. РИОСВ – Хасково;
21. „Електроразпределение ЮГ“ - Пловдив;
22. Интернет източници:
    - https://www.stambolovo.bg/bg/ekologichna-mrezha/
    - https://www.lagsk.eu/upload/prouchvane-2.pdf
    - http://geoproblems.eu/wp-content/uploads/2018/07/2018_12/3_georgieva.pdf
    - https://haskovo.info/ от 12.06.2020 г.
    - https://www.stambolovo.bg/bg/ekologichna-mrezha/
    - https://www.stambolovo.bg/bg/ekologichna-mrezha/
    - http://geoproblems.eu/wp-content/uploads/2018/07/2018_12/3_georgieva.pdf
    - http://www.econominews.com/index.php/turizam/82-zabelezhitelnosti-v-balgariya/668-zabelezhitelnosti-v-obshtina-stambolovo

Приложение № 1 ***Структура и численост на Общинска администрация Стамболово, Съгласно Решение № 7/21.11.2019 г. считано от 05.11.2019 г.***

№ ПО РЕД	СТРУКТУРНИ ЗВЕНА	БРОЙ	ОБЩА ЧИСЛЕ-НОСТ	ЗАБЕЛЕЖКА
1	2	3	4	5
А.	**КМЕТСКИ ДЛЪЖНОСТИ**		**29**	
1.	КМЕТ НА ОБЩИНА	1		
2.	ЗАМЕСТНИК КМЕТ НА ОБЩИНА	3		
3.	КМЕТОВЕ НА КМЕТСТВА	21		
4.	КМЕТСКИ НАМЕСТНИЦИ	4		
Б.	**СТРУКТУРНИ ЗВЕНА**		**4**	
5.	СЕКРЕТАР НА ОБЩИНА	1		
6.	ФИНАНСОВ КОНТРОЛЬОР	1		
7.	ГЛАВЕН АРХИТЕКТ	1		
8	СЕКРЕТАР НА МКБППМН	1		
Б. 1.	**ОБЩА АДМИНИСТРАЦИЯ**			**22**
Б. 1.1	**ОТДЕЛ „КАНЦЕЛАРИЯ”**		**7**	
9.	НАЧАЛНИК ОТДЕЛ	1		
10.	ТЕХНИЧЕСКИ СЪТРУДНИК – ТЕХНИЧЕСКИ СЕКРЕТАР	2		
11.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ „ДОКУМЕНТООБОРОТ	1		
12.	ЮРИСКОНСУЛТ	1		
13.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “ОМП”, СИГУРНОСТ НА ИНФОРМАЦИЯТА И ГЗ”	1		
14.	ИЗПЪЛНИТЕЛ - ШОФЬОР	1		
Б. 1.2.	**ОТДЕЛ “ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ И АДМИНИСТРАТИВНО ОБСЛУЖВАНЕ”(ЧРАО)**		**6**	
15.	НАЧАЛНИК ОТДЕЛ	1		
16.	СТАРШИ ЕКСПЕРТ “ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ”	1		
17.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “БЕЗОПАСНИ УСЛОВИЯ НА ТРУД И АРХИВА”	1		
18.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “СИСТЕМЕН АДМИНИСТРАТОР”	1		
19.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “АПОН”	2		
Б.1.3.	**ДИРЕКЦИЯ “ФИНАНСОВО – СТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ” (“ФСД”)**		**9**	
20.	ДИРЕКТОР НА ДИРЕКЦИЯ	1		

21.	ГЛАВЕН СЧЕТОВОДИТЕЛ	1		
22.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “БЮДЖЕТ”	1		
23.	СЧЕТОВОДИТЕЛ	4		
24.	СЧЕТОВОДИТЕЛ - КАСИЕР	1		
25.	ТЕХНИЧЕСКИ СЪТРУДНИК - ДОМАКИН	1		
№ ПО РЕД	**СТРУКТУРНИ ЗВЕНА**	**БРОЙ**	**ОБЩА ЧИСЛЕ-НОСТ**	**ЗАБЕЛЕЖКА**
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Б. 2.	**СПЕЦИАЛИЗИРАНА АДМИНИСТРАЦИЯ**			**22**
Б. 2.1.	**ДИРЕКЦИЯ “ХУМАНИТАРНИ ДЕЙНОСТИ И ИНВЕСТИЦИОННА ПОЛИТИКА” (“ХДИП”)**		**14**	
26.	ДИРЕКТОР НА ДИРЕКЦИЯ	1		
Б. 2.1.1.	**ОТДЕЛ “ИНВЕСТИЦИОННА ПОЛИТИКА И ПРОГРАМИ” (“ИПП”)**	**8**		
27.	НАЧАЛНИК ОТДЕЛ	1		
28.	ГЛАВЕН ЕКСПЕРТ “ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ И ПРОГРАМИ” (“ИФП”)	1		
29.	МЛАДШИ ЕКСПЕРТ “ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ И ПРОГРАМИ” (“ИФП”)	1		
30.	ГЛАВЕН ЕКСПЕРТ “ ТРАНСПОРТ И ЛИЦЕНЗИИ” (“ТЛ”)	1		
31.	МЛАДШИ ЕКСПЕРТ „ЕКОЛОГИЯ И ЗЕМЕДЕЛИЕ”	1		
32.	МЛАДШИ ЕКСПЕРТ “ТУРИЗЪМ И МЕЖДУНАРОДНИ ПАРТНЬОРСТВА”	1		
33.	ГЛАВЕН ЕКСПЕРТ “ОБРАЗОВАНИЕ СПОРТ И МЛАДЕЖКИ ДЕЙНОСТИ” (“ОСМД”)	1		
34.	ГЛАВЕН ЕКСПЕРТ „ КУЛТУРНИ И СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ” (КСД)	1		
Б. 2.1.2.	**ОТДЕЛ “МЕСТНИ ПРИХОДИ”**	**5**		
35.	НАЧАЛНИК ОТДЕЛ	1		
36.	ГЛАВЕН ЕКСПЕРТ “МЕСТНИ ПРИХОДИ” (“МП”)	1		
37.	КАСИЕР “МП”	1		
38.	ГЛ.СПЕЦИАЛИСТ “МП”	1		
39.	МЛАДШИ ЕКСПЕРТ “МП”	1		
Б. 2.2.	**ДИРЕКЦИЯ “УСТРОЙСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА, ТЕХНИЧЕСКО ОБСЛУЖВАНЕ И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ” (“УТТООС”)**		**8**	
40.	ДИРЕКТОР НА ДИРЕКЦИЯ	1		
41.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “ТЕХНИЧЕСКО ОБСЛУЖВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО” (“ТОН”)	2		
42.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “КАДАСТЪР И РЕГУЛАЦИЯ”	1		
43.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “ИНВЕСТИТОРСКИ КОНТРОЛ”	1		
44.	МЛАДШИ ЕКСПЕРТ „ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ” (ОС)	1		
45.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ “ОС”	1		

46.	ГЛАВЕН СПЕЦИАЛИСТ „ПОДГОТОВКА, ПРОВЕЖДАНЕ И АРХИВ НА ТРЪЖНИ ПРОЦЕДУРИ”	1		
	ОБЩА ЧИСЛЕНОСТ В АДМИНИСТРАЦИЯТА		***77***	

Приложение 2 Списък на птиците намиращи се на територията на община Стамболово

(Информацията е осигурена от БДЗП на база на направено проучване)

Латинско име на вида	Българско име на вида
Accipiter brevipes	Късопръст ястреб
Accipiter gentilis	Голям ястреб
Accipiter nisus	Малък ястреб
Acrocephalus arundinaceus	Тръстиково шаварче
Actitis hypoleucos	Късокрил кюкавец
Aegithalos caudatus	Дългоопашат синигер
Aegypius monachus	Черен лешояд
Alauda arvensis	Полска чучулига
Alcedo atthis	Земеродно рибарче
Alectoris chukar	Тракийски кеклик
Anas crecca	Зимно бърне
Anas platyrhynchos	Зеленоглава патица
Anthus campestris	Полска бъбрица
Anthus trivialis	Горска бъбрица
Apus apus	Черен бързолет
Apus melba	Алпийски бързолет
Apus pallidus	Блед бързолет
Aquila chrysaetos	Скален орел
Aquila clanga	Голям креслив орел
Aquila heliaca	Царски орел
Aquila pomarina	Малък креслив орел
Ardea cinerea	Сива чапла
Ardea purpurea	Ръждива чапла
Ardeola ralloides	Гривеста чапла
Athene noctua	Домашна кукумявка
Bubo bubo	Бухал
Buteo buteo	Обикновен мишелов
Buteo rufinus	Белоопашат мишелов
Calandrella brachydactyla	Късопръста чучулига
Caprimulgus europaeus	Козодой
Carduelis cannabina	Обикновено конопарче
Carduelis carduelis	Щиглец
Carduelis chloris	Зеленика
Certhia brachydactyla	Градинска дърволазка
Certhia familiaris	Горска дърволазка
Charadrius dubius	Речен дъждосвирец
Ciconia ciconia	Бял щъркел
Ciconia nigra	Черен щъркел
Circaetus gallicus	Орел змияр
Circus aeruginosus	Тръстиков блатар
Circus cyaneus	Полски блатар
Circus macrourus	Степен блатар
Circus pygargus	Ливаден блатар
Coccothraustes coccothraustes	Черешарка
Columba livia	Полудив гълъб
Columba oenas	Гълъб хралупар
Columba palumbus	Гривяк
Coracias garrulus	Синявица
Corvus corax	Гарван гробар
Corvus cornix	Сива врана
Corvus corone	Черна врана
Corvus monedula	Чавка
Coturnix coturnix	Пъдпъдък

Cuculus canorus	Обикновена кукувица
Cygnus olor	Ням лебед
Delichon urbica	Градска лястовица
Dendrocopos major	Голям пъстър кълвач
Dendrocopos medius	Среден пъстър кълвач
Dendrocopos minor	Малък пъстър кълвач
Dendrocopos syriacus	Сирийски пъстър кълвач
Dryocopus martius	Черен кълвач
Egretta alba	Голяма бяла чапла
Egretta garzetta	Малка бяла чапла
Emberiza cia	Сивоглава овесарка
Emberiza cirlus	Зеленогуша овесарка
Emberiza hortulana	Градинска овесарка
Emberiza melanocephala	Черноглава овесарка
Erithacus rubecula	Червеногръдка
Falco eleonorae	Средиземноморски сокол
Falco peregrinus	Сокол скитник
Falco subbuteo	Орко
Falco tinnunculus	Черношипа ветрушка
Falco vespertinus	Вечерна ветрушка
Ficedula hypoleuca	Жалобна мухоловка
Ficedula parva	Червеногуша мухоловка
Fringilla coelebs	Обикновена чинка
Fringilla montifringilla	Планинска чинка
Fulica atra	Лиска
Galerida cristata	Качулата чучулига
Gallinago gallinago	Средна бекасина
Gallinula chloropus	Зелененожка
Garrulus glandarius	Сойка
Gyps fulvus	Белоглав лешояд
Haliaeetus albicilla	Морски орел
Hieraaetus pennatus	Малък орел
Hippolais icterina	Градински присмехулник
Hippolais olivetorum	Голям маслинов присмехулник
Hippolais pallida	Малък маслинов присмехулник
Hirundo daurica	Червенокръста лястовица
Hirundo rustica	Селска лястовица
Ixobrychus minutus	Малък воден бик
Lanius collurio	Червеногърба сврачка
Lanius excubitor	Сива сврачка
Lanius minor	Черночела сврачка
Lanius nubicus	Белочела сврачка
Lanius senator	Червеноглава сврачка
Larus melanocephalus	Малката черноглава чайка
Larus michahellis	Жълтокрака чайка
Larus ridibundus	Речна чайка
Lullula arborea	Горска чучулига
Luscinia megarhynchos	Южен славей
Melanocorypha calandra	Дебелоклюна чучулига
Mergus merganser	Голям нирец
Merops apiaster	Обикновен пчелояд
Miliaria calandra	Сива овесарка
Milvus migrans	Черна каня
Monticola solitarius	Син скален дрозд
Motacilla alba	Бяла стърчиопашка
Motacilla cinerea	Планинска стърчиопашка
Motacilla flava	Жълта стърчиопашка
Muscicapa striata	Сива мухоловка
Neophron percnopterus	Египетски лешояд

Nycticorax nycticorax	Нощна чапла
Oenanthe hispanica	Испанско каменарче
Oenanthe isabellina	Ориенталско каменарче
Oenanthe oenanthe	Сиво каменарче
Oriolus oriolus	Авлига
Otus scops	Чухал
Parus caeruleus	Син синигер
Parus lugubris	Жалобен синигер
Parus major	Голям синигер
Parus montanus	Матовоглав синигер
Passer domesticus	Домашно врабче
Passer hispaniolensis	Испанско врабче
Passer montanus	Полско врабче
Pelecanus crispus	Кълроглав пеликан
Pernis apivorus	Осояд
Phalacrocorax carbo	Голям корморан
Phalacrocorax pygmaeus	Малък корморан
Phoenicopterus ruber	Розово фламинго
Phylloscopus collybita	Елов певец
Phylloscopus orientalis	Източен планински певец
Phylloscopus trochilus	Брезов певец
Pica pica	Сврака
Picus canus	Сив кълвач
Picus viridis	Зелен кълвач
Podiceps cristatus	Голям гмурец
Ptyonoprogne rupestris	Скална лястовица
Riparia riparia	Брегова лястовица
Saxicola rubetra	Ръждивогушо ливадарче
Saxicola torquata	Черногушо ливадарче
Scolopax rusticola	Горски бекас
Serinus serinus	Диво канарче
Sitta europaea	Горска зидарка
Sitta neumayer	Скална зидарка
Streptopelia decaocto	Гугутка
Streptopelia turtur	Гургулица
Strix aluco	Горска улулица
Sturnus roseus	Розов скорец
Sturnus vulgaris	Обикновен скорец
Sylvia atricapilla	Голямо черноглаво копривaрче
Sylvia borin	Градинско копривaрче
Sylvia cantillans	Червеногушо копривaрче
Sylvia communis	Голямо белогушо копривaрче
Sylvia curruca	Малко белогушо копривaрче
Sylvia hortensis	Орфеево копривaрче
Sylvia melanocephala	Черноглаво копривaрче
Sylvia nisoria	Ястребогушо копривaрче
Tachybaptus ruficollis	Малък гмурец
Tadorna ferruginea	Червен ангъч
Tringa ochropus	Голям горски водобегач
Turdus merula	Кос
Turdus philomelos	Поен дрозд
Turdus viscivorus	Имелов дрозд
Tyto alba	Забулена сова
Upupa epops	Папуняк

Приложение 3 Културен календар на община Стамболово

Дата	Място	Културна проява	Организатор/и	ЗА КОНТАКТИ
06.01.	Зали на читалища	Рецитал, посветен на рождението на Христо Ботев	НЧ „Христо Ботев 1926” - с. Стамболово НЧ „Христо Ботев 1929” - с. Царева поляна НЧ „Развитие 1946” - с. Силен	Виолета Делчева 0879/635772 Николина Тонева 0879/635776 Димитрина Въчева 0879/635771
21.01.	Зали на читалища	Ден на родилната помощ - обичай „Бабин ден”	НЧ „Христо Ботев 1929” - с. Царева поляна НЧ „Светлина 1927” - с. Тънково НЧ „Кирил и Методий 1960” - с. Рабово НЧ „Иван Вазов 1928” - с. Долно Ботево НЧ „Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Николина Тонева 0879/635776 Николина Марашева 0884/960156 Ергюл Баш 0879/635730 Фатме Мюмюн 0988/825610 Мария Накова 0879/635778
01.02.	Лозови масиви	Трифон Зарезан – празник на лозаря и винаря /тържествено зарязване на лозята/	НЧ „Христо Ботев 1926” - с. Стамболово	Виолета Делчева 0879/635772
14.02.	Лозови масиви	Трифон Зарезан – празник на лозаря и винаря /тържествено зарязване на лозята/	НЧ „Христо Ботев- 1929” - с. Царева поляна НЧ „Светлина 1927” - с. Тънково	Николина Тонева 0879/635776 Николина Марашева 0884/960156
18.02.	Зали на читалища	Беседа на тема: ”Делото на Апостола на свободата”	Община Стамболово (читалища и училища)	Ергюл Баш 0879/635730 Шазие Мустафа 0886/931341 Гюлшен Ахмед 0879/635735 Фатме Мюмюн 0988/825610
01.03.	ЦДГ и училища	„Празник на мартеницата” Пресъздаване на народния обичай „Посрещане на баба Марта”	Община Стамболово (читалища и ЦДГ)	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
01.03.	Зала на читалище	Ден на любителското художествено изкуство - Празник на самодейците	НЧ „Съзнание 1890” - с. Жълти бряг НЧ „Христо Ботев 1929” с. Царева поляна	Мария Накова 0879/635778 Николина Тонева 0879/ 635776
02.03.	Паметни плочи по места	Поднасяне на цветя и венци пред паметни плочи по случай Освобождението на България.	Община Стамболово читалища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
06.03.	Площади в с.Царева поляна, Тънково, с.Долно Ботево, с. Жълти бряг	Сирни Заговезни – да съхраним традициите.	НЧ „Христо Ботев 1929” - с. Царева поляна НЧ „Светлина 1927” - с. Тънково НЧ „Иван Вазов 1928” - с. Долно Ботево НЧ „Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Николина Тонева 0879/635776 Николина Марашева 0884/960156 Басрие Мустафа 0879/635779 Мария Накова 0879/635778
08.03.	Зала на общинска администрация	Жената –вечна и свята!	Община Стамболово читалища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
21.03.	ЦДГ и училища	„Първа пролет” - Пролетен празник	Читалища и ЦДГ	Виолета Делчева 0879/635772 Мария Накова 0879/635778 Басрие Мустафа 0879/635779 Николина Тонева 0879/635776

01.04.	Зали на читалища	Честване международния ден на хумора и шегата	НЧ „Васил Левски-1946“ - с. Лясковец	Шазие Мустафа 0886/ 931341
01.04.	Зала на читалище	„Книжките - прозорец към света” - откриване на седмицата на детската книга	НЧ „ Христо Ботев 1926” - с. Стамболово	Виолета Делчева 0879/635772
08.04.	Зала на читалище	Международен ден на ромите - празнична програма	НЧ „Иван Вазов 1928” с. Долно Ботево	Басрие Мустафа 0879/ 635779
21.04	Зала на читалище	Международен ден на земята	НЧ „Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Мария Накова 0879/635778
16-17.04.	Площади с. Царева поляна и с.Жълти бряг	Великденски празници: Лазаруване и Цветница– народни обичай.	НЧ „Христо Ботев 1929” - с. Царева поляна НЧ „Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Николина Тонева 0879/635776 Мария Накова - 0879/635778
06.05.	Параклис „Св.Георги” Местността „Ямача”	„Гергьовден” Културни прояви-общоселски празник на с. Царева поляна	НЧ „Христо Ботев 1929” - с. Царева поляна	Николина Тонева 0879/635776
09.05.	Читалища, училища	Ден на Европа	НЧ „Христо Ботев 1926” с. Стамболово	Виолета Делчева 0879/635772
09.05.	Площади с. Тънково и с. Силен	Ден на загиналите в Отечествената, Първата и Втората световни войни	читалища	Николина Марашева 0884/960156
19.05.	Зала на общинска администрация	Честване на Деня на славянската писменост и на българската просвета и култура	Община Стамболово - училища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
24.05.	Площада с. Жълти бряг	Традиционен събор – празник на с. Жълти бряг	НЧ ”Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Мария Накова 0879/635778
01.06.	Стадиона с. Стамболово	Детско шоу по повод международния ден на детето.	Община Стамболово, читалища, училища и ЦДГ	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
02.06.	Площади /паметни плочи/	Ден на Ботев и на загиналите за свободата на България	Читалища и училища	Николина Тонева 0879/635776 Мария Накова 0879/635778 Басрие Мустафа 0879/635779
04.06.	Площада в с. Тънково	Общоселски традиционен събор „Константин и Елена”, празник на с. Тънково	НЧ „Светлина 1927” с. Тънково	Николина Марашева 0884/960156
24.06.	Зала на читалище	„Еньовден”- беседа за билките	НЧ „Кирил и Методий 1960” с. Рабово	Ергюл Баш 0879/635730
30-31.07.	Площада в с. Долно Ботево	Традиционен събор „Илинден” празник на с. Долно Ботево	НЧ „Иван Вазов 1928” - с. Долно Ботево	Басрие Мустафа 0879/635779
05.09.	Зали читалища	Ден на Съединението	Община Стамболово, читалища и училища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 /7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
21.09.	Зали читалища	Ден на Независимостта на България.	Община Стамболово, читалища и училища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 /7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg

24-25.09.		XI Национална среща на инструменталните групи за българска народна музика-Стамболово	Община Стамболово	Отдел „ИПП”, тел. 03720 /7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
30.09.	Зала на общинска администрация	Празник на община Стамболово	Община Стамболово, читалища и училища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
31.10.	Зали читалища	Културни прояви по случай деня на народните будители	Община Стамболово, читалища и училища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
21. 11.	Зала на читалище	Отбелязване Деня на християнското семейство	НЧ ”Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Мария Накова 0879/635778
22.12.	Зала на общинска администрация	Коледен концерт	Община Стамболово, читалища и училища	Отдел „ИПП”, тел. 03720 / 7000 e-mail: ksd_stambolovo@abv.bg
24.12.	с. Царева поляна	Обичай „Коледуване”	НЧ „Христо Ботев 1929” - с.Царева поляна НЧ ”Съзнание 1890” - с. Жълти бряг	Николина Тонева 0879/635776 Мария Накова 0879/635778